NATUURLYKE HISTORIE
OF
UITVOERIGE BESCHRYVING
DER
DIEREN, PLANTEN
EN
MINERAALEN,
Volgens het Samenstel van den Heer
LINNÆUS.
Met naauwkeurige Afbeeldingen.

TWEEDE DEELS, ELFDE STUK.
De KRUIDEN.

Te AMSTERDAM,
By de Erven van *F. HOUTTUYN.*
MDCCLXXIX.

Linneana
QK91
.C73
1779
v.2 (11)

MISSOURI BOTANICAL
RECEIVED
MAY 11 1927
GARDEN LIBRARY.

INHOUD VAN DIT STUK.

VIERDE AFDEELING,

DE KRUIDEN.

XXI. HOOFDST. *Vervolg der* SAMENTEELIGE KRUIDEN. *Erinnering van derzelver Eigenschappen en Byzonderheden. Beschryving der* Zonnebloemen; Koorn- *en* Goudsbloemen *en dergelyken: als ook der* Violen, Balsaminaas, *enz.* Bladz. 1

XXII. HOOFDST. *Beschryving der* MANWYVIGE KRUIDEN, (Gynandria) *dat is der genen, wier Bloemen de Meeldraadjes of op den Styl of op eenigerleye manier daar mede samengevoegd hebben; gelyk in de Geslagten van* Kalfsvoet, Speerwortel, Slangekruid*, *als oek in het* Boomplaag *en anderen.* — 153

XXIII. HOOFDST. *Beschryving der* EENHUIZIGE KRUIDEN, *dat is der genen, die* Mannelyke en Vrouwelyke Bloemen, *van elkander afgezonderd*, op eene zelfde Plant *voortbrengen; gelyk de* Brandenetels, Klitjes, Amaranthen, Pimpernel, Druifkruid, Netelkruid, Bryonie *en de veelerley Soorten van* Kalabasfen, Meloenen, Komkommers *enz.* Bladz. 209

XXIV. HOOFDST. *Beschryving der* TWEEHUIZIGE KRUIDEN, *die de Mannelyke en Vrouwelyke Bloemen op byzondere Planten hebben; gelyk de Geslagten van* Hennip, Hoppe, Spinagie, Bingelkruid, *enz.* —— 341

XXV. HOOFDST. *Beschryving der* VEELWYVIGE KRUIDEN (Polygamia), *tot welken het* Nieswortel, Glaskruid, *de* Melde *en anderen behooren.* —— 384

AAN-

AANWYZING DER PLAATEN

en der Bladzyden,

alwaar de Figuuren aangehaald of beschreeven worden.

PLAAT LXX. Afbeelding van SAMENTEELIGE KRUIDEN. *tegenover* Bladz. 21

Fig. 1. Een Gewas, door my genaamd *Gorteria Cruciata*, van de Kaap der Goede Hope. Zie *bl.* 21

Het onderscheid der Trechter-Blommetjes is, by de Letteren *a*, *b*, *c*, aangeweezen.

— 2. Het *Rosmarynbladig Goudsbloem* van de Kaap; waar van een Kelkblaadje by *d*, en verder, zo wel de middelste of Trechter-Blommetjes by *e*, als de Tong- of rand-Blommetjes by *f*, met aanmerkelyke Vergrooting zyn voorgesteld. Zie *bl.* 84

PLAAT LXXI. Afbeelding van MANWYVIGE KRUIDEN. — — 157

De *Scorpioen-* of *Spinnekop-Bloem*, een zonderling Bygewas, dat op de Boomen groeit in Oostindie, aldaar *Angrek* genaamd, met fierlyke Bloemen. *bl.* 158.

Het *Hartbladig Speerwortelj*, (*Dracontium Cordatum*), ook van Java gezonden, in Blad en Vrugtof Bloemsteel. . *bl.* 200

PLAAT LXXII. Afbeelding van EENHUIZIGE KRUIDEN. *tegenover* Bladz. 253

Fig. 1. Japansche *Amaranth.* *bl.* 254.

— 2. Een soort van Netelkruid (*Acalypha*) uit Japan, dat door zyne Aairen en Blad byzonder opmerkelyk is. *bl.* 291.

PLAAT LXXIII. Afbeelding van EENHUIZIGE KRUIDEN. —— —— 295

Fig. 1 De Balsamieke Springvrugt of Balsem-Appel (*Momordica*) van 't Eiland Java in Oostindie. *bl.* 297

— 2 Een aartig *Kalabasje* of *Meloentje*, dat eetbaar is, hier geteeld uit Japansch Zaad, 't welk ik had ontvangen. *bl.* 329.

— 3. 't Gewas door my Hoekige Stekelbes genaamd (*Sicyos angulata*) van Java. *bl.* 335.

PLAAT LXXIV. Afbeelding van TWEEHUIZIGE KRUIDEN. —— —— 357

Het klimmend Rank-Gewas, dat men gemeenlyk Vrouwen-Zegel noemt of Zwarte Bryonie (*Tamus*), uit Japan, en wel

Fig. 1. Het Mannetje daar van, 't welk alleenlyk Bloemen,

Fig. 2. Het Wyfje, dat ook Vrugten of Besfen draagt. *bl.* 358.

By Letter *a* is een Bloempje van het Mannetje; by Letter *b* een van het Wyfje vergroot

voor-

voorgesteld, om het onderscheid van de deelen der Vrugtmaaking aan te wyzen.

PLAAT LXXV. Afbeelding van TWEEHUIZIGE KRUIDEN. *tegenover* Bladz. 365

Fig. 1 Een aartig Japansch Kruid, door den Heer THUNBERG genaamd *Rajania quinata*, zynde ook een klimmend Rankgewas, waar van hier het Mannetje. *bl.* 366.

By Letter A een grooter Blad, dat uitgerand is, van een andere van dien zelfden naam, misschien het Wyfje.

— 2. Het gladde Gulpzaad (*Menispermum glabrum*), door den Heer N. L. BURMANNUS dus getyteld, van 't Eiland Java, met zyne Vrugtrosfen. *bl.* 378.

De zeer aartige Zaadjes, die ik in de Besfen heb gevonden, zyn met vergrooting, by *a* en *b*, in Plaat gebragt. Ook is de ongemeen fraaije Adering der Bladen van dit Gewas zeer opmerkelyk.

PLAAT LXXVI. Afbeelding van den OOSTINDISCHEN BROODBOOM, *Rademachia* door den Heer THUNBERG genaamd. —— —— 433

Een Takje daar van met Blad, Bloem en Vrugt, maakt het Hoofdwerk van deeze Plaat uit, zynde in alle Afmeetingen proportioneel ongevaar de helft kleiner dan natuurlyk vertoond.

De Vrugtmaakende deelen heb ik verklaard en aangeweezen. *bl.* 444. Als

a. De Mannelyke Bloem of Kat van deezen Boom, neerhangende, gelyk zy in volle Bloesſem ſtaande doet.

b. Een Blommetje daar van in de Natuurlyke grootte.

c. Hetzelve vergroot en by

d. Geopend om het Meeldraadje met zyn Knopje te doen zien.

e. Het Schepzel of de jonge Vrugt.

f. Dezelve doorgeſneeden, met den Stoel en Zaadbeginzels als

g. Afzonderlyk en

h. Wyst de Vrugt zelve aan.

BESCHRYVING
DER
PLANTEN.

VIERDE AFDEELING.
DE KRUIDEN.

XXI. HOOFDSTUK.

Vervolg der SAMENTEELIGE KRUIDEN. *Erinnering van derzelver Eigenschappen en Byzonderheden. Beschryving der* Zonnebloemen ; Koorn- *en* Goudsbloemen *en dergelyken : als ook der* Violen , Balsaminaas , *enz.*

In het voorgaande Stuk heb ik het grootste deel der Kruiden , die tot de Samenteelinge (*Syngenesia*) behooren , te boek gesteld : thans volgen hier , wegens gebrek aan plaats , de overigen. Ik heb aldaar iets gezegd van de reden der benaaminge , in 't begin van 't voo- rig

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK. * Bladz. 343.

rig Hoofdſtuk*: maar tot behulp van 't geheugen, en om het volgende meer op te helderen; zal ik daar van hier nog nader ſpreeken.

In de meeſte Planten wordt de Vrugtmaaking volbragt door een enkele Bloem, die daar toe met Mannelyke en Vrouwelyke deelen is voorzien. Deeze thans Algemeene Kundigheid is door den Grooten Ridder op zulk een vaſten voet geſteld, dat zy nooit zal wankelen, zo lang de Wereld ſtaat. Alle tegenſpraak, alle ſpotterny, ten dien opzigte, heeft afgedaan, nu zulks door zyn Ed., in 't gezigt van geheel Europa, zo manhaftig is betoogd (*).

Ieder Bloem heeft een Kasje, waar in het Vrugtbeginzel vervat is; 't zy binnen of buiten, 't zy onder of boven de Bloem. Dit Kasje is doorgaans in een Kelk beſlooten, die tevens ook wel verſtrekt tot een Omwindzel of Koker van de Bloem. Somtyds maakt het ſlegts den Voet uit, daar de Bloem op ruſt, en dan is dikwils de Kelk daar van geheel afgezonderd. Somtyds verſtrekt de enkele Bloem voor Kelk en Bloemkasje te gelyk. Men behoeft zig ſlegts het maakzel van een Roos, een Tulp of Lely voor te ſtellen, om die verſchillendheden, zo zigtbaar en verwonderlyk in de Planten, te begrypen. Ik ſpreek nu niet van het onderſcheid van de figuur, de één of meerbladigheid en wat meer tot

(*) Vid. CAR. LINN. *Disſert. de Sexu Plantarum, præmio Acad. Petropolitanæ condecorata.* Petrop. 1760.

tot het verschil der Bloemen behoort. Een Crocus of Narcis zal, wanneer men die open scheurt, genoegzaam doen zien, hoe een Bloem op haar Vrugtbeginzel zitten kan, zonder Kelk. IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK.

Deeze laatsten, inzonderheid de Crocus of Saffraanbloemen, geeven in 't groot een gepast denkbeeld van de Blommetjes, die in de Samenteeligen ieder op zig zelf bestaan, doch op een gemeenen Stoel zitten, en, te samen in een zelfden Kelk vervat, de Samenteeling (*Syngenesia*) uitmaaken (*). Gemeenlyk vindt men, na 't bloeijen, in zulk een Kelk, zo veel Zaadjes, als 'er Blommetjes in geweest zyn, en dit maakt dat deeze Planten, naar het getal haarer Bloemen, sterk voortteelen. Ieder Blommetje levert, nogthans, maar een enkel Zaadje uit, daar men in andere Planten somtyds duizend Zaadjes ziet voortkomen van ééne Bloem. In dit opzigt schynen zy minder vrugtbaar te zyn dan veele anderen. Doch de Speeltrant der Natuur is oneindig en verbaazende.

Immers gelyk, in een Samenleeving van Menschen, sommigen op zig zelf bestaan kunnen, anderen de hulpe noodig hebben van hunne Landsgenooten; zo is in de Samenteeling der Bloemen ook een weezentlyke ongelykheid. In sommigen zyn alle Blommetjes van een Bloemhoofdje, ieder op zig zelf, tot de Voortteeling be-

(*) Men vergelyke het II. DEELS VI. STUK van deeze *Nat. Historie*, aan 't begin.

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK.

bekwaam, en dit maakt den *Eerften Rang* der Samenteeling, te weeten de EGAALE VEELWYVERY (*Polygamia æqualis*) uit (*). Hier toe behooren byna alle die de Blommetjes, als Tongetjes, in 't ronde uitgefpreid hebben, gelyk de Paardebloemen; als ook veel Kopbloemigen, gelyk de Doorns en Distelen, en Schyfbloemigen, gelyk het Reinevaren, enz. De *Tweede Rang*, OVERTOLLIGE VEELWYVERY (*Polygamia fuperflua*) getyteld (†), bevat de meefte Straalbloemigen, of Planten met Geftraalde Bloemen, gelyk de Afrikaanen, Chryfanthen en een menigte anderen, waar onder ik, om de duidelykheid, alleen de Madelieven hier onder 't oog breng. In deeze beftaat het ronde middelftuk, dat men de Schyf noemt, uit Trechterachtige Blommetjes, die, gelyk de voorgemelden, Tweeflagtig zyn; doch de omtrek uit Straalen van Tongblommetjes, die Vrouwelyk zyn, en dus de bevrugting der Meelknopjes van de middelften noodig hebben, om Zaad voort te brengen.

Deeze twee Rangen, waar in zeven-en-zeventig Geflagten begreepen zyn, heb ik reeds befchreeven. Nu volgt de

DERDE RANG.

Vrugtelooze Veelwyvery.

Gelyk in de Geftraalde Bloemen het geval is,

(*) Zie 't voorg. X. STUK, bladz. 343.

(†) 't Zelfde, bladz. 568. en VI. STUK, bladz. 42.

is, wanneer de Blommetjes, die de Straalkrans uitmaaken, door gebrek van een Stempel (*Stigma*) ter bevrugting en dus ook tot voortbrenging van voortteelend Zaad onbekwaam zyn (*). Het eerfte Geflagt, daar in voorkomende, voert den naam van

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK. *Polygamia frustranea.*

HELIANTHUS. Zonnebloem.

Hier is de Stoel vlak en met Kafjes bezet: het Zaadpluis beftaat uit twee Blaadjes: de Kelk is meeftendeels rappig gefchubd. Het bevat de dertien volgende Soorten (†).

(1)

(*) Vergelyk het VI. STUK deezer *Natuurlyke Hiftorie*, bladz. 121.

(†) In deeze zeer bekende en gemeene Bloemplanten is het gemelde, voor een beginnend Liefhebber, zeer gemakkelyk na te gaan en te onderzoeken. Inderdaad de Klasfe der Samenteeligen levert in deezen een pleizier uit boven de verbeelding, zo voor 't blootc Oog als voor 't Mikroskoop en Vergrootglazen. In Blommetjes niet dikker dan een Haairtje of Spelde zal men de grootfte volmaaktheid van Werktuiglyke figuur en Vrugtmaakende deelen bevinden, die men wenfchen kan, niet te kort fchietende by de fchoonheid van een Tulp of Anjelier. Gezweegen van de fynheid van het Zaadpluis en Stuifmeel, welke alle verbeelding te boven gaat in zulke kleine Blommetjes en de ontzaglyke kleinheid der Leeuwenhoekfe Zaaddeeltjes befchaamt. Ik heb Stuifmeel-Bolletjes waargenomen, wier middellyn naauwlyks het honderdfte gedeelte van die van een Zandkorrel bedroeg en dus niet grooter dan hy de kleinfte Zaaddiertjes rekende. Deeze, nu, moeten, ter bevrugting, nog barften en een ongelyk fyner Stof uitwerpen.

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK.

(1) Zonnebloem *met alle Bladen Hartvormig drieribbig; de Bloemsteelen verdikt; de Bloemen knikkende.*

I. *Helianthus annuus.* Jaarlykse.

Onder den naam van *Groote Zaay-Zonnebloemen* zyn deeze in Europa, en by ons, thans alom bekend. Men noemtze in Engeland *Sunflower*, in Vrankryk *Soleil.* Uit een Zaadje, dat de grootte naauwlyks van Tarwe-Graan heeft, 's Voorjaars in de Grond gestoken, ontwikkelt zig een Steng van veel meer dan eens Mans langte en een of twee Duimen dikte, met Bladen van ontzaglyke grootte en eene middelbloem aan 't end, dikwils meer dan een Voet, over 't kruis gemeten, breed. Op de natuurlyke Groeiplaats, in Peru of Nieuw Spanje, wordt het gezegd wel tot de hoogte van twintig Voeten op te schieten; dat niet te verwonderen is; alzo men het, te Madrit gezaaid, nog hooger heeft gezien. Niet ten onregte werdt het, derhalve, van J. BAUHINUS, *Allergrootst Kruid* geheten (*); aangemerkt het, in zulk een hoogte, zig

(1) *Helianthus* Fol. omnibus Cordatis trinervatis &c. *Syst. Nat.* XII. Gen. 979. *Veg.* XIII. p. 650. Helianthus Rad. annuâ. *H. Cliff.* 419. *Ups.* 268. R. *Lugdb.* 180. N. 1. Helenium Indicum maximum. C. B. *Pin.* 276. Chrysanthemum Peruvianum. DOD. *Pempt.* 264. Herba maxima. J. B. *Hist.* III. p. 107. Chrysis. REN. *Spec.* 84. T. 83.

(*) Niet by DODONÉUS, offchoon onze Ridder het dus aanhaalt, gevolgd door den Heer N. L. BURMANNUS, die het Zaad van Java hadt ontvangen. *Fl. Ind.* p. 185.

zig, als een geheele Boom, met de Stam een Handbreed dik, en met veele Takken vertoonende, nog Kruidig blyft en met zynen Wortel Jaarlyks vergaat. IV. Afdeel. XXI. Hoofdstuk.

Men heeft dit Bloemgewas reeds meer dan twee Eeuwen in Europa gekend en tot versiering der Lusthoven gebruikt. Men vindt 'er aartige veranderingen van, Goudkleurig of Zwavelgeel, met wit of zwart Zaad, met gevulde en Kinderende Bloemen. De Bloem valt ook kleiner of grooter en somtyds ovaal van omtrek. Dat de jonge Stengen en Spruiten, de Bladsteelen en Bladen, van 't harde gezuiverd en wel toebereid, een goede Versnapering uitleveren, is zeker. Ook kan men de Koppen, nog niet ontslooten, even als Artisjokken kooken en nuttigen. Dezelven zyn zeer smaakelyk wegens de beginzels van het Zaad, hetwelk in zyn Dopje een Pitje bevat, dat niet alleen van de Vogeltjes zeer bemind wordt, maar ook voor Borstkwaalen ruim zo dienstig is als de Pynappel-Pitten. Van de Indiaanen wordt het wel gestampt en tot Brood gebakken. In Kanada mengen zy hetzelve in de Bry, welke zy van Spaansche Tarw kooken, zegt KALM. Sommigen willen, dat het tot opwekking der Minnedriften strekke. De Zaaden gebrand, zegt GOUAN, hebben den Reuk van Koffy en geeven een zeer aangenaamen Drank. Men heeft wel eens meer dan tweeduizend Zaaden gevonden in ééne Bloemkelk. In heete Landen levert *Polygamia frustranea.*

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK.

de Steng; door insnyding, eene Harst uit, en dient tot Brandstof.

I. *Helianthus Indicus*, Indische.

(2) Zonnebloem *met alle Bladen Hartvormig drieribbig; de Bloemsteelen gelyk; de Kelken gebladerd.*

Deeze wordt in Egypte gekweekt zegt LINNÆUS, zynde misschien een enkele Verscheidenheid van de voorgaande Soort, maar die stand houdt. De Bladen puilen opwaards uit en zyn donkerer groen; de Bloemen minder knikkende en de Kelkschubben hangen als gesteelde Blaadjes neer. FORSKAOHL heeft de Jaarlykse als een Tuin-Plant by Kairo aangetekend (*).

III. *Multiflorus* Veelbloemige.

(3) Zonnebloem *met de onderste Bladen Hartvormig drieribbig, de bovensten Eyrond.*

Voorheen uit Zuid-Amerika, thans uit Virginie, dat waarschynlyker is, wordt deeze door den Ridder afkomstig gezegd te zyn, die hy aanmerkt als bekwaamst om de Tuinen te versieren en als daar toe in de Nederlanden zeer veel in gebruik zynde. Het is die overblyvende Bloemplant,

(2) *Helianthus* Fol. omnib. Cord. trin. Pedunc. æq. Cal. folios. *Mant.* 117. Corona Solis minor tertia. TABERN.

(*) *Flor. Ægypt.* p. LXXIV.

(3) *Helianthus* Fol. infer. Cord. trinerv. &c. GOUAN *Monsp.* 456. Helianthus Rad. tereti inflexa perenni. *H. Cliff.* 419. *Ups.* 268. R. *Lugdb.* 150 N. 2. Helen. Ind. Ramosum. C. B. *Pin.* 277. Chrys. Amer. majus perenne. PLUK. *Phyt.* 159. f. 2.

plant, welke aan Bosſen blyft en in zwaare Gronden meer dan eens Mans langte hoog opſchiet, komende met enkelde als ook met gevulde Bloemen voor, die ſierlyk geel zyn. De Kelk beſtaat uit menigvuldige Schubben. De Steng, Takken en Steelen, zyn ruuw, zo wel als het Loof. IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK.

(4) Zonneblcem *met Eyrond-Hartvormige drieribbige Bladen.* IV. *Helianthus tuberosus.* Knobbelige.

Men noemt deeze Soort, die naar de eerſte veel gelykt, doch een overblyvende Wortel heeft, in Vrankryk, *Topinambours*, in Duitſchland *Erd-Aepfel*, doch by ons *Aard-Peeren*, om dat de Wortels dikwils langwerpiger zyn, dan onze gewoone Aardappelen. 't Gewas woonde eerst in Kanada, volgens den Ridder, naderhand in Braſil (*). De Indiaanen noemen 't *Battatas*, de Engelſchen *Jeruſalem Artichoke.* Het maakt een pieramidaale vertooning, en de Bloemen aan den top zyn maar klein. Het ſpreidt zyne Wortels Vezelig uit, aan welken dik-

(4) *Helianthus* Fol. ovato-Cordatis triplinerviis. GRON. *Virg.* 129. Helianthus Radice tuberoſâ. *H. Cliff.* 419. *Ups.* 268. R. *Lugdb.* 180. Helenium Ind. tuberoſum. C. B. *Pin.* 277. Flos Solis Farneſianus. COL. *Ecphr.* II. p. 11. T. 13. Sol altisſ. Rad. tuberoſâ esculentâ. RUPP. *Jen.* 135.

(*) Prius in Horto Cliffortiano; alterum in *Sp. Plant.* reperitur.

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK. *Vrugteloo-ze Veelwywery.*

dikwils van dertig tot veertig en meer Knobbels voortkomen, gelyk de gewoone Aardappelen groeijen, dikwils van grootte als eens Mans Vuist, roodachtig bruin van buiten en wit van binnen. De Smaak is zoet, en wanneer zy, gebraden of gekookt, met Speceryën en 't geen 'er verder toebehoort, bereid zyn, by sommigen een Lekkerny. Men teeltze, deswegen, in Engeland en Duitschland veel, in Tuinen en op Akkeren.

V. *Helianthus decapetalus.* Tienbladige.

(5) Zonnebloem *met de Steng van onderen glad, de Bladen Lancetswys', Hartvormig drieribbig; de Bloemen tienbladig gestraald; de Bloemsteelen ruuw.*

VI. *Frondosus.* Digtloovige.

(6) Zonnebloem *met rappige, gegolfde Bladerige Kelken, agtbladige Bloemen, Eyronde Bladen en de Steng van onderen ruuw.*

Deeze beiden, veel naar elkander gelykende, groeijen in Kandia. Men kanze als Verscheidenheden van de gewoone Plant Zonnebloemen aanmerken.

VII. *Strumosus.* Raapwortelige.

(7) Zonnebloem *met een Spoelachtigen Wortel.* (8)

(5) *Helianthus* Caule inferne lævi, Fol. Lanceolato Cordatis &c.

(6) *Helianthus* Cal. Squarrosis undulatis &c. *Am. Acad.* IV. p. 290.

(7) *Helianthus* Radice Fusiformi. *H. Cliff.* 420. *R. Lugdb.* 181.

(8) Zonnebloem *met overhoekse Lancetvormige, ruuwe Bladen, die aan den voet kanthaairig zyn en eene gestrekte ruuwe Steng.* IV. AFDEEL. XXI. HOOFD. STUK.

(9) Zonnebloem *met overhoekse, breedachtig Lancetvormige, ruuwe Bladen, met Haairige Steelen en een gestrekte gladde Steng.* VIII. *Helianthus Giganteus.* Reusachtige.

Of men deeze als weezentlyk verschillende Soorten moet aanzien, is nog niet volkomen beslist. Zy groeijen in verscheide deelen van Noord-Amerika, Virginie, Kanada en Pensylvanie. De Wortels van de eerste, naar Fransche Raapen gelykende, worden door de Kanadiers gegeten. De tweede en derde hebben de Steng wel tien Voeten hoog. Het zyn overblyvende Planten. IX. *Altissimus.* Zeer hooge.

(10) Zonnebloem *met gepaarde drieribbige, Lancetvormige, Zaagtandige effene Bladen, de Steng en Bloemsteelen glad.* X. *Lævis.* Gladbladig.

Daar

181. Chrys. Canad. latif. elatius. BOCC. *Sic.* 52. T. 27. f. 4. Chrys. Canad. Strumosum vulgo. H. *Lugdb.* 143.

(8) *Helianthus* Fol. altern. Lanceolatis &c. Hel. Fol. Lanc. sessilibus. GRON. *Virg.* 129. Chrys. Virg. altissimum, angustif. &c. PLUK. *Alm.* 99. T. 159. f. 5. MORIS. *Hist.* III. S. 6. T. 7. f. 66.

(9) *Helianthus* Fol. alt. latiuscule Lanceolatis &c. Chrysanth. Virg. altissimum puniceis Caulibus. MORIS. *Hist.* III. S. 6. T. 7. f. 67.

(10) *Helianthus* Fol. oppositis trinerviis Lanceolatis serratis lævibus. GRON. *Virg.* 129.

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK. Daar de voorgaanden meestendeels ruuw van Loof zyn, onderscheidt zig deeze door haare gladheid. *Zy* groeit in Moerassen van Virginie en heeft de Bladen aangenaam van Reuk, de Steng eens Mans langte.

XI. *Helianthus angustifolius.* Smalbladige.

(11) Zonnebloem *met overhoekse Liniaale Bladen.*

Van deeze, die ook in Virginie groeit, is de Steng paarschachtig, anderhalven Voet hoog: de Bladen zyn Liniaal gespitst, ruuw, met den rand omgeslagen, van onderen bleek: de Bloem is bruin in 't midden met de Straalkrans hoog geel, uitgerand.

XII. *Divaricatus.* Wyd gemikte.

(12) Zonnebloem *met gepaarde ongesteelde, langwerpig Eyronde drieribbige Bladen en een gegaffelde Bloempluim.*

In Noord-Amerika groeit ook deeze, welke de Steng byna vyf Voeten en paarsch heeft met een groenachtigen waasem. De Bloemen zyn geel en zeer klein, met driedeelige Steeltjes de Pluim uitmaakende.

XIII. *Atrorubens.* Donkerroode.

(13) Zonnebloem *met gepaarde Spatelvormige*

(11) *Helianthus* Fol. alternis Linearibus. GRON. *Virg.* 129. Flos Solis Marianus &c. PETIV. *Mus.* 105.

(12) *Helianthus* Fol. oppositis sessilibus ovato-oblongis &c. Chrysanth. Virg. repens Fol. asperis &c. MORIS. *Hist.* III. p. 22.

(13) *Helianthus* Fol. oppositis Spathulatis &c. GRON. *Virg.* 128.

ge gekartelde Bladen, die drieribbig en ruuw zyn; de Kelkschubben opgeregt, van langte als de Schyf. IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK.

In Virginie en Karolina groeit dit fraaije Zonnebloempje, dat naar de Rudbeckia zeer gelykt, maar het Zaadkuifje van twee Baardjes heeft, en daarom tot dit Geslagt behoort. De Schyf der Bloemen is donker of zwartachtig rood en de Straalkrans geel, gelyk in de anderen. Het verheft zig tot een of anderhalf Elle hoogte, doch blyft altoos veel laager dan de gewoone Zonnebloemen, zegt DILLENIUS, die ook te regt aanmerkt, dat dit geheele Geslagt van Amerikaanschen oirsprong zy. *Polygamia frustranea.*

RUDBECKIA.

Een Kaffige Kegelvormige Stoel onderscheidt dit tegenwoordige, dat het Zaad aan den bovenrand viertandig; den Kelk uit een dubbelde ry van Schubben samengesteld heeft. Het is naar de Sweedsche Hoogleeraars RUDBECK, Vader en Zoon, die zig in de Kruidkunde beroemd gemaakt hebben, getyteld, en bevat de zes volgende Soorten.

(1) Rud-

128. MILL. *Dict.* T. 9. Corona Solis minor Disco atrorubente. DILL. *Elth.* 111. T. 94. f. 110. Corona Solis Caroliniana parvis floribus. *Mart. Cent.* 20. T. 20.

IV. AFDEEL XXI. HOOFDSTUK.

(1) Rudbeckia *met ſamengeſtelde geſnipperde Bladen.*

I. *Rudbeckia laciniata.* Geſnipperde.

In Noord-Amerika wederom, groeit, gelyk alle de overigen; deeze, die *Kanadaaſche Zonnebloemige Aconiet* van CORNUTUS getyteld was, wegens het Loof, dat naar 't Loof der Monnikskappen gelykt. Zy maakt een overblyvende Plant, die een Takkige Steng heeft, van eenige Voeten hoogte, met de onderſte Bladen Vindeelig, de bovenſten geſnipperd, fyner of grover gedeeld; de Bloemen geel, met een Kegelvormig middelſtuk en negen agterover gebogen Straalen.

II. *Triloba.* Driekwabbige.

(2) Rudbeckia *met Spatelvormige Bladen, de onderſten driekwabbig, de bovenſten onverdeeld.*

III. *Hirta.* Stekelige.

(3) Rudbeckia *met onverdeelde Spatelvormig Eyronde Bladen, de Straalblaadjes uitgerand.*

(4)

(1) *Rudbeckia* Fol. compoſitis Laciniatis. *Syſt. Nat.* XII. Gen. 980. *Veg.* XIII. p. 650. *H. Cliff.* 420. *Ups.* 269. *R. Lugdb.* 181. GRON. *Virg.* 129. Chryſ. Americ. perenne &c. MORIS. *Hiſt.* III. S. 6. T. 6. f. 53, 54. Aconitum Helianthemum Canadenſe. CORN. *Canad.* 178. T. 179.

(2) *Rudbeckia* Fol. Spatulatis, inferioribus trilobis, ſuperioribus indiviſis. *H. Ups.* 269. GRON. *Virg.* 130. Chryſ. Cannabinum Virg. PLUK. T. 22. f. 2.

(3) *Rudbeckia* Fol. indiviſis Spatulato-Ovatis &c. GOUAN *Monsp.* 456. GRON. *Virg* 131. Obeliſcotheca integrifolia &c. DILL.

(4) Rudbeckia *met Lancetvormig Eyronde onverdeelde Bladen overhoeks; de Straalblaadjes tweedeelig.*

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK. IV. *Rudbeckia purpurea.* Paarfche.

Dit ſlag van Bloemplanten begrypt de geleerde DILLENIUS onder den zwierigen naam *Obeliscotheca*, welken 'er VAILLANT aan gegeven heeft. Men zou denken, dat zulks op den Knopachtigen Pieramidaalen Stoel in 't midden zag; maar hy leidt het af van de figuur der Zaaden. De twee eerſten hebben den Stoel donker of zwartachtig rood, met Goudgeele Straalen; de laatſte, die denzelven zeer uitpuilende donker groenachtig paarſch en Goudglanzig heeft, is zeer aanmerkelyk wegens de byna Roozekleurige agterover neerhangende lange Straalen; 't welk de Bloemen aartig, doch niet fraay maakt. In deeze Soort hebben de Straalblommen een Styl, die in de andere, zo wel als in de Zonnebloemen ontbreekt: maar, zo 't ſchynt, niet volkomen; alzo het Zaad aan den omtrek dikwils misdraagt, 't welk altoos plaats heeft in de anderen. De Wortel, die zeer heet en ſcherp van Smaak is, werdt in Vir-

DILL. *Elth.* 295. T. 218. f. 285. Chryſ. Helenii folio. PLUK. T. 242. f. 2. BUTTN. *Cun.* 227.

(4) *Rudbeckia* Fol. Lanceolato-Ovatis &c. GRON. *Virg.* 130. MILL. *Dict.* T. 224. f. 1. Chryſ. Amer. Doronici folio &c. PLUK. T. 21. f. 1. CATESB. *Car.* II. p. T. 59. Dracunc. Virg. latifolius &c. MORIS. III. S. 6. T. 9. f. 1. Bobartia. PETIV. *Mus.*

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK.

Virginie gebruikt, om de Ontvelling op de Rug der Paarden, door den Zadel of het Tuig ontstaan, te geneezen. Het zyn tweejaarige Planten.

V. *Rudbeckia oppositifolia.* Paarbladige.

(5) Rudbeckia *met gepaarde Lancetvormig Eyronde Zaagtandige Bladen; de Straalblaadjes tweedeelig.*

VI. *Angustifolia.* Smalbladige.

(6) Rudbeckia *met gepaarde Liniaale effenrandige Bladen.*

Men onderscheidt deeze beide Virginische ligtelyk door het Loof. Zy hebben zeer lange Goudkleurige Straalen; maar de eerste het middelstuk geel, de andere donkerrood. In deeze zyn de Kelkschubben Elsvormig, uitgebreid, de Zaaden zonder Puntjes.

COREOPSIS. Wantszaad.

Een Kaffigen Stoel, gelyk de voorigen, heeft dit Geslagt, maar het Zaad is tweehoornig en heeft in sommigen de figuur eener Wants of Weegluis, waar van de naam: de Kelk opgeregt, veelbladig, aan den voet met uitgebreide Straalen omgeven. Elf Soorten zyn 'er in begreepen, naamelyk

(1)

(5) *Rudbeckia* Fol. oppositis Lanceolato - ovatis serratis. GRON. *Virg.* 131.

(6) *Rudbeckia* Fol. oppositis Linearibus integerrimis. GRON. *Virg.* 132. MILL. *Dict.* T. 224. f. 2.

(1) Wantszaad *met meer ſamengeſteld Vinswyze Liniaale Bladen.* IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK.

(2) Wantszaad *met gevinde Zaagtandige geſtreepte gladde Bladen.* I. *Coreopſis Verticillata.* Kransbladig.

(3) Wantszaad *met gevinde Zaagtandige Bladen, de Bloemſtraalen van verſchillende Kleur.* II. *Coronata.* Gekroond. III *Leucantha.* Witbloemig.

Deeze allen hebben de Kelken en de gedaante van het Kruid, dat men *Bidens* of Tweetand noemt, wegens 't Zaad; hier voor beſchreeven, en zouden daar toe te betrekken zyn, indien zy niet een breed geſtraalde Bloem hadden als een klein Zonnebloempje, tot deezen Rang behoorende. De eerſte, in 't byzonder, heeft het Loof zeer fyn, byna als dat van Velkel of van Ridderſpooren verdeeld, en de Indiaanen, in de Westelyke deelen van Virginie, kleuren daar mede, hoewel de Knoppen geel zyn, het Linnen rood. De tweede en derde groeijen in de

(1) *Coreopſis* Fol. decompoſito-pinnatis Linearibus. *Syſt. Nat.* XII. Gen. 981. *Veg.* XIII. p. 651. Cor. Fol. verticillatis &c. GRON. *Virg.* II. p. 131. Ceratocephalus Delphinii folio. EHRET. *Pict.* T. 9. f. 1. Chryſanth. Marianum &c. PLUK. T. 344. f. 4.

(2) *Coreopſis* Fol. Pinnatis Serratis Lineatis glabris. Ceratocephalus. VAILL. Bidens pentaphylla Fl. radiato. PLUM. *Ic.* 53. f. 2.

(3) *Coreopſis* Fol. Pinn. Serr. Florum Radio diverſicolore. *Am. Acad.* IV. p. 291.

B

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK.

de Westindiën of Zuid-Amerika. De Bloem der laatste gelykt naar die der Zaay-Asters, hebbende een geele Schyf met een Krans van witte Straalen. De hoogte van 't Gewas is drie of vier Voeten.

IV. *Coreopsis Chrysantha*, Goudbloemig. V. *Tripteris*. Drievinnig. VI. *Alba*. Madelievig.

(4) Wantszaad *met drievoudige, Eyrond-langwerpige, Zaagtandige Bladen; de Bloemstraalen met het midden eenkleurig.*

(5) Wantszaad *met byna drievoudige effenrandige Bladen.*

(6) Wantszaad *met byna drievoudige Wigvormige Zaagtandige Bladen.*

In het Loof, dat driebladig is, hebben deeze veel overeenkomst. De eerste groeit in Amerika, de tweede in Virginie, de derde op het Eiland St. Croix, in de Westindiën. PLUKENET geeft aan deeze laatste de Bladen van Cicers en een witte Straalkrans als van de groote Madelieven of Ganzebloemen, die ook somtyds, zegt hy, paarsch is. In zyne Afbeelding, nog-

(4) *Coreopsis* Fol. tern. ovato-oblongis Serratis &c. Bidens Amer. triphylla Angelicæ folio. PLUM. *Ic.* 53. f. 1.

(5) *Coreopsis* Fol. subternatis integerrimis. *H. Ups.* 269. GOUAN *Monsp.* 457. Rudbeckia Fol. compositis integris. R. *Lugdb.* 181. Chrysanth. Virginianum &c. MORIS. *Hist.* III. S. 6. T. 3. f. 44.

(6) *Coreopsis* Fol. subternatis Cuneatis serratis. Chrysanth. Americanum Ciceris folio glabro, Beilidis majoris flore. HERM. *Par.* 124. T. PLUK. T. 160. f. 3.

nogthans, gelyken de Bloemen van deeze Plant, myns oordeels, weinig naar die van 't gemelde Kruid. IV. AFDEEL. XXI. HOOFD-STUK.

(7) Wantszaad *met Zaagtandige Eyronde Bladen, de bovenſten drievoudig, en eene kruipende Steng.* VII. *Coreopſis reptans.* Kruipend.

(8) Wantszaad *met effenrandige Eyronde Bladen, de onderſten drievoudig.* VIII. *Auriculata.* Geoord.

(9) Wantszaad *met Lancetvormige effenrandige op de kant gehaairde Bladen.* IX. *Lanceolata.* Lancetbladig.

Van deeze drie groeit de eerſte in de Westindiën, en is, hoewel kruipende en by het Geboomte opklimmende, een groote Plant. De tweede, die Bladen als van Bitterzoet, met Ooren, heeft, welke rüig zyn, valt laag van Gewas. De derde, in de Europiſche Tuinen bekend, en zo wel als die in de Zuidelyke deelen der Volkplantingen van Noord-Amerika groei-

(7) *Coreopſis* Fol. Serratis ovatis &c. *Am. Acad.* V. p. 407. Chryſanth. trifoliatum ſcandens &c. SLOAN. *Hiſt.* I. p. 261. T. 154. f. 2, 3.

(8) *Coreopſis* Fol. integerrimis Ovatis &c. GRON. *Virg.* II. 131. Chryſ. hirſutum Virginianum &c. PLUK. T. 83. f. 1. & T. 242. f. 4. MORIS. *Hiſt.* III. S. 6. T. 3. f. 45.

(9) *Coreopſis* Fol. Lanceol. integerr. ciliatis. Cor. Fol. integerrimis. R. *Lugdb.* 181. Coreopſis. *H. Cliff.* 420. Bidens Succiſæ folio &c. DILL. *Elth.* f. 56. Bidens Caroliniana, MART. *Cent.* 26. T. 26.

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK. *Vrugteloo ze Veelwyvery.*

groeijende, munt uit door zeer breede Straalblommetjes, wier getal, zo wel als in de voorgaande, doorgaans agt of negen is, aan 't end vierpuntig en, zo wel als de Schyf, geel van Kleur. Het Zaad van deeze gelykt door zyn platachtig rond lighaam en twee Hoorntjes, byzonder naar sommige Schildpadtorretjes of Wantsen. De hoogte van 't Gewas mag één of anderhalven, of somtyds twee Voeten zyn.

X. *Coreopsis bidens.* Europisch.

(10) Wantszaad *met Lancetvormige Zaagtandige, gepaarde, de Steng omvattende Bladen.*

In Sweeden is door den Heer LINNÆUS, aan den Waterkant, een Kruid waargenomen, dat zeer geleek naar het Water-Boelkenskruid met onverdeelde Bladen, hier voor beschreeven*, maar blykbaar verschillend was, door zyne breedgestraalde Bloemen. HALLER merkt het slegts als eene Verscheidenheid daar van aan. Het valt ook in Italie en denkelyk in andere deelen van Europa (*).

* X. STUK, bladz. 540.

(11) Want-

(10) *Coreopsis* Fol. Lanceolatis Serratis oppositis &c. *Fl. Suec.* II. N. 722. Coreopsis bidentis *It. Westgoth.* 272. Hepatorium Aquatile Folio non diviso &c. BREYNE *Obs.* 65. Chrys. aq. bidens &c. MORIS. I. S. 6. T. 5. f. 22. Eupat. Cannabinum Chrysanthemum. BARR. *Ic.* 1209.

(*) Men vindt het by WEINMANN fraay afgebeeld, op zyne Plaat N. 375. Lett. e.

PLAAT LXX.

(11) Wantszaad *met Lancetvormige Zaagtandige, overhoekse gesteelde, langs de Steng afloopende Bladen.* IV. Afdeel. XXI. Hoofdstuk. XI. *Coreopsis alternifolia.* Gevleugeld.

De onderste Bladen zyn drie of viervoudig, de bovensten staan overhoeks en loopen af langs de Steng, 't welk dezelve *Gevleugeld* maakt of met uitpuilende zoomen in deeze Soort. Zy bereikt eens Mans langte en heeft zeer kleine Bloemen, die Tuilswyze den top der Steng versieren, elk met vyf Straalblommetjes, die geel zyn. In de Herfst bloeit deeze Plant, gelyk de meesten uit Noord-Amerika afkomstig, en daar op volgen Hoofdjes van by elkander getropte Zaaden, welke de gezegde figuur, van een Wants of Schildpadtorretje, zeer wel uitdrukken (*).

De Geslagten van *Osmites* en *Gorteria* heb ik onder de Heesters beschreeven. Van het laatste, nogthans, my eene nieuwe Kaapse Soort, in myne Verzameling, voorgekomen zynde, deel ik dezelve alhier, in *Fig.* 1, op Plaat LXX, mede. Zy kan tot geene der reeds bekende en beschreevene betrokken worden; weshalve ik ze, om dat de Stekels aan 't end der Bla- *Gorteria Cruciata.* Kruiswyze. Pl. LXX. *Fig.* 1.

(11) *Coreopsis* Fol. Lanceolatis serratis alternis &c. Gouan *Monsp.* 457. *H. Ups.* 270. Coreopsis Fol. Serratis *R. Lugdb.* 181. Chrysanth. Virgin. alato Caule. Moris. III. S. 6. T. 7. f. 75, 76. Pluk. T. 159. f. 3.

(*) Zie Morison, als ook Berkhey, Tab. V. *Fig.* 40.

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK. *Vrugteloozen Veelwyvers.*

Bladen een kruis maaken, als ook, om dat de Bladen in 't kruis ſtaan, *Cruciata* noem. Men ziet, hoe dezelven een Wigvormige figuur hebben, zynde zeer ſterk geribd en geaderd, glad en ſtyf, Vinswyze gedoornd met zeer ſcherpe geelachtige punten. De Voet, die breed is, omvat met twee ronde Ooren, de Steng of Tak van dit Gewas, welke boven eenige Koppen heeft, met Vinswys' gedoornde ſmalle Blaadjes, byna als aan de Atractylis, omringd. Ieder Kop heeft aan den Omtrek eenige ſmalle driepuntige Straalblommetjes en vyfdeelige Trechterblommetjes als *a*, beiden zonder Teeldeelen. De middel-Blommetjes zyn ten deele Vrouwelyk als *b* of Tweeſlagtig als *c*. De Styl heeft dit byzonders, dat hy in de tweeden maar met één Haakje als Stempel is voorzien.

ZOEGEA.

Genaamd naar den Heer, door wien hetzelven uit den Deenſchen Tuin, te Koppenhagen, aan den Ridder is voorgeſteld en beſchreeven.

I. *Zoegea Leptaurea.* Goudhairige.

Het was uit Egypte afkomstig, zo men meende en de eenigſte Soort (1) voert, ik weet niet waarom, den bynaam van *Leptaurea*, of het moest

(1) Zoegea. *Syſt. Nat.* XII. Gen. 1271. *Veg.* XIII. p. 652. *Mant.* 117. Confer. Centaurea. GMEL. *Itin.* I. p. 126. T. 20. Welke de Heer LINNÆUS hier bedoele, weet ik niet.

moest zyn, om dat de Kelk met roodachtige Haairtjes pronkt, zynde de Bloem Goudgeel. Van 't volgende Geslagt verschilt het doordien de rand-Blommetjes Tongachtig zyn. Het heeft een Borstelig Zaadpluis. De Bloemsteelen zyn lang, naakt en éénbloemig: de Bladen Lancetvormig, effenrandig, ruuw, ongesteeld, overhoeks geplaatst, van elkander afstandig: de Steng is verspreid, ruuwachtig, Takkig, een Handbreed hoog. IV. Afdeel. XXI. Hoofdstuk. *Polygamia frustinea.*

CENTAUREA. Santorie.

Onder deezen algemeenen naam zyn, behalve de Groote Santorie en anderen, ook de Koornbloemen, Jacéaas en dergelyke begreepen, die meer dan zestig Soorten uitmaaken, in verscheide Rangen verdeeld, onder deeze Kenmerken.

Een Borstelige Stoel, een ongestamd Zaadpluis; de Straalblommetjes Trechterachtig, langer, onregelmaatig. Hier by komt een geschubde Knopachtige Kelk, die gedoornd is of ongedoornd.

A. JACEÆ. Met effene ongedoornde Kelken.

(1) Santorie *met ongedoornde Kelken, de Schubben* I. *Centaurea Crupina.* Zwartpuntige.

(1) *Centaurea* Cal. inermibus, Squamis Lanceolatis &c. *Syst. Nat.* XII. Gen. 984. *Veg.* XIII. p. 652. *H. Cliff.* 420. *Ups.* 271. R. *Lugdb.* 137. GOUAN *Monsp.* 457. GRON. *Orient.*

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK.

ben Lancetvormig, de Bladen gevind, Zaagtandig en eenigszins Kanthaairig.

Vrugteloo-ze Veelwyvery.

Deeze, die in de Zuidelyke deelen van Europa en in de Levant, op dorre Gronden voortkomt, heeft een gestreepte zeer eenvoudige Steng van drie Voeten hoogte; de Vinblaadjes zyn Liniaal, ruuw en effenrandig; de Kelken spits Eyrond met de Schubben aan de tippen paarschachtig en zeer glad. Zy heeft op deSchyf maar drie, en vyf Straalblommetjes, welke in vieren zyn gedeeld. Het Pluis der Zaaden, naar dat der Doornen gelykende, is styf en zwart. Dikwils komen 'er maar een of twee Zaadjes voor, in ééne Bloem.

II. *Centaurea Moschata.* Welriekende.

(2) Santorie *met ongedoornde rondachtige gladde Kelken; de Schubben Eyrond; de Bladen Lierachtig met Tandjes.*

Deeze, wegens den aangenaamen Reuk zeer bemind, noemt men deswegen in 't Fransch *Am-*

Orient. 274. Chondrilla Fol. Laciniatis serratis, purp. Flore. C. B. *Pin.* 130. Senecio-Carduus Apulus. COL. *Ecphr.* I. p. 32. T. 34. BARR. *Ic.* 1136.

(2) *Centaurea* Cal. inerm. subrot. glabris &c. *H. Cliff. Ups. R. Lugdb.* 138. GOUAN *Monsp.* 457. Cyanus Or. major Moschatus, Fl. purp. & albo. MORIS. III. S. 7. T. 25. f. 5. *β.* Idem Fol. mag. dissectis Flore luteo MORIS. Ibid. f. 9. Cyanus Orient. Flore luteo fistuloso. DODART. *Mem.* 267. Cyanus Floridus odoratus Turcicus. TOURNF. Jacea odora. C. B. *Pin.* 272. N. 6.

Ambrette of *Amberboi*, inzonderheid die met fraay geele Bloemen, welke welriekender is dan de witte of paarsche. By ons noemt men ze *Turksche Koornbloemen*, en zy zouden uit Persie afkomstig zyn In de Tuinen worden zy, by de Oostersche Volkeren, veel geteeld. LINNÆUS vraagt of de Geele, die de rand-Blommetjes veel grooter heeft, ook een byzondere Soort zy.

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK. *Polygamia frustranea.*

(3) Santorie *met onged. Kelken, Lancetvormige Schubben: de Bladen Lancetvormig eenigermaate getand.*

III. *Centaurea Erucifolia.* Raket-bladige.

(4) Santorie *met onged. Kelken, gespitste Schubben en byna afloopende Lierachtig getande Bladen.*

IV. *Lippii.* Raapbladige.

Twee Verscheidenheden van het Kruid, dat men *Amberboi* noemt, doch zonder Reuk. Beiden hebben zy de Bladen meer ingesneeden, dan die van de Welriekende, en de laatste heeft maar een Span of een Voet hoogte, met zeer Takkige Stengetjes, die allengs verdunnen naar den top en aldaar paarsche Bloemen hebben, die breed gestraald zyn, met tien of twaalf on-

(3) *Centaurea* Cal. inerm. Sq. Lanceolatis &c. *H. Cliff.* *R. Lugdb.* 138. Jacéa, Fol. Erucæ Lanuginosis. TOURNF. *Inst.* 444. Amberboi Erucæ folio majus. VAILL.

(4) *Centaurea* Cal. inerm. Sq. Mucronatis &c. Amberboi Erucæ folio minus. ISNARD *Mem.* 1719. p. 169. T. 10.

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK.

onregelmaatig verdeelde Trechterblommetjes. Doktor LIPPUS zou deeze in Egypte, tusschen Alexandrie en Rosette, hebben waargenomen.

V. *Centaurea Alpina.* Alpische.

(5) Santorie *met onged. Kelken, stomp Eyronde Schubben en gevinde gladde effenrandige Bladen, het oneffene Zaagtandig.*

VI. *Centaurium.* Gewoone.

(6) Santorie *met onged. Kelken, Eyronde Schubben, gevinde Bladen: de Vinblaadjes Zaagtandig afloopende.*

Dit Kruid, waar van het Alpische als een Verscheidenheid voorkomt, geeft den naam aan dit Geslagt. Het wordt gemeenlyk *Groote Santorie*, in 't Engelsch *Centaury*, in 't Fransch *Centaurée* geheten, welke benaamingen van 't Latyn afkomstig zyn. BAUHINUS noemt het *Centaurium met Walnooten Bladen.*

't Gewas, dat op de hoogste Bergen in Italie, in 't Veroneesche en elders, als ook in Tartarie groeit, is ontzaglyk groot. De Steng bereikt meer dan zes Voeten hoogte en ieder Blad is meer dan een Elle, ieder Vindeeling een Span lang en wel drie Vingeren breed, glad en groen.

By

(5) *Centaurea* Cal. inerm. Squamis ovatis &c. *H. Cliff.* 421. *R. Lugdb.* 138 Cent. Alp. luteum. C. B. *Pin.* 117. *Prodr.* 56. MORIS. III. S. 7. T. 25. f. 5. infer.

(6) *Centaurea* Cal. inerm. Sq. Ovatis &c. *H. Cliff.* *R. Lugdb.* N. 2. Centaurium majus Folio in Lacinias plures diviso. C. B. *Pin.* 117. Cent. majus primum vulg. CLUS. *Hist.* II. p. 10. Centaurium magnum. DOD. *Pempt.* 334. LOB. *Ic.* 712.

By het eerst uitkomen zyn de Bladen onververdeeld en blyven dus somtyds in hun geheel. Van boven verdeelt zig de Steng in Takken en heeft Bloemkoppen als die der Doornen (*), met paarsche Blommetjes, waar op glanzig Zaad volgt, met styve Borstels in plaats van Pluis. De Wortel, die lang en dik is, heeft een Bloedrood Sap, zoetachtig en samentrekkende; dus eetbaar en oudtyds tegen eenige Kwaalen aangepreezen. De Alpische, die in Loof een weinig verschilt, en zo hoog niet opschiet, heeft geele Bloemen, uit welken, tegen den Middag een helder, aangenaam, Honigvogt druipt, dat men 'er ook uit zuigen kan, zonder hinder van de Bloem. Deeze, in de Tuinen insgelyks bekend, groeit op den Baldus-Berg.

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK. *Polygamia frustranea.*

B. CYANI. Met de Kelkschubben Zaagtandig op de kant gehaaird.

(7) Santorie *met de Kelken omgekromd-Pluimig; de Bladen onverdeeld, langwerpig, ruuw.* (8)

VII. *Centaurea Phrygia.* Gebortuurde.

(*) Hoe deeze Koppen uit ryën van verschillende Schubben bestaan, toont de Heer Doktor BERKHEY, zeer duidelyk en fraay, in *Fig.* 7. op zyne Plaat I. B: der meermaals gepreezene Dissertatie: zie aldaar pag. 23.

(7) *Centaurea* Cal. recurvato-Plumosis &c. *Fl. Suec.* II. N 775. GOUAN *Monsp* 458. Cent. Cal. ciliatis &c. *H. Cliff. Ups.* R. *Lugdb.* 139. N. 11. Jacea latifolia et angustifolia, Cap. hirsuto. C. B. *Pin.* 271. Jacea Austr. Cap. villoso. CLUS. *Hist.* 2. p. 7. *Pann.* 542. T. 543. *β.* Jacea alba hirsuto Cap. C. B. *Pin.* 271.

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK.

VIII. *Centaurea Capillata.* Gehairde.

IX. *Uniflora.* Eenbloemige.

X. *Linifolia.* Vlaschbladige.

XI. *Pectinata.* Gekamde.

(8) Santorie *met de Kelken omgekromd - Pluimig; de onderste Bladen Vinswyze getand, de bovensten Lancetvormig.*

(9) Santorie *met de Kelken omgekromd - Pluimig, de Bladen Lancetvormig, eenigermaate getand en Wollig.*

(10) Santorie *met de Kelken omgekromd Pluimig, de Bladen Liniaal, verspreid.*

(11) Santorie *met de Kelken opgeregt Pluimig; de Bladen Lierachtig met Tandjes; die aan de Takken Lancetvormig effenrandig.*

Van deeze groeit de eerste in Switzerland, Oostenryk en Finland; de tweede in Siberie en in Spanje: de derde op de Bergen der Zuidelyke deelen van Europa; de vierde in Spanje en Italie, de vyfde in Provence. Veel gelyken zy naar malkander, door het zonderlinge Netwerk, waar mede de Koppen of Kelken als ge-

(8) *Centaurea* Cal. recurvato - Plumosis &c. Cyanus Fol. Cal. Plumosis reflexis. *Act. Gott* I. p. 262. T. 6.

(9) *Centaurea* Cal. recurv. Plum. &c. GER. *Prov.* 185. Cyanus Alp. Capitulo Reticulato. BOCC. *Mus.* II. p. 10.

(10) *Centaurea* Cal. recurvato - Pilosis &c. Jacea Hisp pumila Linariæ folio. TOURNF. *Inst.* 445. BARR. *Ic.* 162.

(11) *Centaurea* Cal. erecto - Plum. &c. Jacea Mont incana aspera, Laciniata, Capit. hispidis. C. B. *Pin.* 272. Jacea cum Squamis Pennatis. J. B. *Hist.* III. p. 29.

geborduurd zyn, zettende de Pluimpjes zig door den Regen op. Het Loof is, gelyk men uit de bepaalingen ziet, aanmerkelyk verschillende. De laatste heeft de Kelkschubben als met opstaande Penneveertjes bezet, welke de Koppen geheel stekelig ruig maaken (*).

IV. Afdeel. XXI. Hoofdstuk.

(12) Santorie *met kanthaairige Kelken; de Schubbetjes Eyrond; de Haairtjes dun en opstaande; de Bladen Lierachtig gehoekt en volmaakte Blommetjes.*

XII. *Centaurea nigra.* Zwarte.

Van de Geborduurde verschilt deeze, door dien de kanthaairige Schubbetjes niet puntig zyn nog omgekromd, en van de gewoone *Jacéa*, dat zy geen krans heeft van onvolmaakte Blommetjes. Hier schynt die nieuwe Plant, door den Heer CHENAL drie Mylen van Basel ontdekt, te behooren, welke de vermaarde HALLER noemt, Jacéa, met de Wortelbladen half gevind, de Stengbladen Eyrond Lancetvormig, de Stengen hoekig. Die zelfde, naamelyk, hadt hy ook uit Engeland en Duitschland bekomen, en,

(*) Zodanig een Kelkschubbetje met zyn Penneveertje, heeft de geregde Heer BARKHEY, in de 12. Figuur van zyne Tweede Plaat, afgebeeld.

(12) *Centaurea* Cal. Ciliatis, Squamis ovatis &c. GOUAN *Monsp.* 458. Jacea nigra laciniata. C. B. *Pin.* 271. Jacea Austriaca sexta. CLUS. *Hist.* I. p. 7. *Pann.* T. 545. B. Centaurea Cal. serr. ciliatisque &c. *H. Cliff.* 422. R. *Lugdb.* 139. N. 10.

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK.

en, alzo zy in 't voornaamste overeenstemt met deeze Soort, zie ik niet, waarom zyn Ed: het een nieuwe Plant noeme. Alle Blommetjes, zegt hy, zyn tweeslagtig en de Kelken, door hunne byhangzels, dat de gedagte Schubbetjes zyn, zwart gehaaird (*).

XIII. *Centaurea Pullata.* Bruine.

(13) Santorie *met Kanthaairige, Kranswys-gebladerde Kelken, de Bladen Lierachtig getand en stomp.*

Een zeer laag kruipend Kruidje, dat ook in de Zuidelyke deelen van Europa groeit, maakt deeze uit. De Kelken, die in een Bladerige Krans zitten, bestaan uit smalle Schubben, welke zwart gerand zyn, aan de punt geele Haairtjes hebbende; de Bloem is paarschachtig. Het heeft alle Bladen somtyds effenrandig.

XIV. *Montana.* Bergse.

(14) Santorie *met Zaagtandige Kelken, afloopende Lancetvormige Bladen, en een geheel eenvoudige Steng.*

De

(*) *Helv. inchoat.* I. p. 80. Zie de Schubbetjes van deeze, aanmerkelyk van de voorgaanden verschillende, by den Heer BERKHEY, in *Fig.* 13.

(13) *Centaurea* Cal. Ciliatis, verticillato-foliosis &c. MILL. *Ic.* 152. f. 2. Jacéa humilis alba Hieracii folio. C. B. *Pin.* 271. MORIS. III. S. 7. T. 28. f. 18. Jacea pumilis serpens &c. LOB. *Ic.* 542.

(14) *Centaurea* Cal. Serratis, Fol. Lanceol. decurrentibus &c. *H. Cliff.* 422. *Ups.* 270. *R. Lugdb.* 138. N. 8. GOUAN *Monsp.* 458. Cyanus Mont. latifolius, s. Verbasculum Cyanoides

De voorgaande is men gewoon *Jacéaas* te noemen, doch die de Straalkrans der Bloemen kenbaarer hebben, begrypt men onder de *Cyanusſen*, gelyk deeze, welke een niet onaanzienlyke overblyvende Bloemplant uitmaakt, wier Loof eenigszins naar dat van 't Wollekruid gelykt. Haar natuurlyke Groeiplaats is op de Switzerſche en Ooſtenrykſe Gebergten. De Bladen zyn ſomtyds breeder, ſomtyds langer en ſmaller; de Bloemen, gemeenlyk in 't midden paarſch, met een Hemelſchblaauwen Krans van ongelyk verdeelde Blommetjes, komen ook wit voor. De Steng is gebladerd, gevleugeld en ſchiet op van één tot twee Voeten hoogte. IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK. *Polygamia fruſtranea.*

(15) Santorie *met Zaagtandige Kelken, en Liniaale effenrandige Bladen, de onderſten getand.* XV. *Centaurea Cyanus.* Koornbloem.

Die zeer bekende Bloemen, welke het ſtaande Koorn, in geheel Europa, niet minder door haare Hemelſchblaauwe Kleur verſieren, als de zogenaamde Koorn- of Klapper-Roozen door haar Menie-rood, worden by ons *Koornbloemen*,

noides. C. B. *Pin.* 273. Cyanus major. DOD. *Pempt.* 251. LOB. *Ic.* 548. β. Jacéa integrifolia humilis. C. B. *Pin.* 271. *Prodr.* 127. HALL. *Helv. inchoat.* I. p. 82. N. 190.

(15) *Centaurea* Cal. Serratis, Fol. Lin. integerrimis &c. *Mat. Med.* 401. GORT. *Belg.* 249. GOUAN *Monsp.* 458. KRAM. *Auſtr.* 259. *Fl. Suec.* 710, 776. R. *Lugdb.* 139. Cyanus. C. B. *Pin.* 273. Cyanus vulg. LOB. *Ic.* 546. β. Cyan. Hortenſis Fl. ſimplici et pleno. C. B. *Pin.* 273.

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK. *Vrugteloose Veelwyvery.*

men, by de Franschen *Bluet* of *Casselunette* ook *Aubifoin*; by de Engelschen *Blewbottle* geheten. Men weet, hoe zy dunne Stengen hebben, anderhalf of twee Voeten hoog, met grysachtige Bladen en boven versierd zyn met Anjelierachtige Bloemhoofdjes. De Kleur is gemeenlyk schoon blaauw, doch somtyds ook Roozerood, paarsch of wit en gemengeld, inzonderheid onder de genen die men tot sieraad der Bloemhoven teelt, van welken ook zyn met gevulde Bloemen. De Kelk is stevig, bestaande uit driehoekige Schubben, welken niet gepluimd, noch gehaaird, maar aan de kanten als gekarteld zyn, zwart gerand, met witte Haairtjes. De rand-Blommetjes, die de Bloemen gestraald maaken, zyn, gelyk in de voorgaande, wel Trechterachtig, doch zeer ongelyk verdeeld: het Zaad heeft een Pluizig Kuifje.

De Bloemen, naauwlyks Reuk of Smaak hebbende, kunnen weinig kragt bezitten. Evenwel heeft men het Aftrekzel met Water tegen zeere Oogen aangepreezen. Zy geeven een schoone Kleur, die, met voorzigtigheid bereid zynde, den Schilderen dient tot Waterverw. Door Zuur wordt dezelve rood, door Loogzouten groenachtig, even als die der Violen-Bloemen, Het Zaad is bitter, en, tot een half Drachme ingenomen, Afgang verwekkende.

(16) San-

(16) Santorie *met kanthaairige Kelken, de Schubben vlak: dubbeld gevinde Bladen, die aan de Takken vindeelig Liniaal, en eene gepluimde Steng.* IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK. XVI. *Centaurea Paniculata.* Pluimstengige.

De Bloemkoppen zyn klein, in deeze Soort, die ook de Bladen zeer smal heeft; doch men vindt ze ook met grooter Bloemen en gryze Bladen zegt LINNÆUS. In Siberie en verscheide deelen van Europa is de Groeiplaats.

(17) Santorie *met eenigermaate kanthaairige Kelken en gedoornde Takken.* XVII. *Spinosa.* Gedoornde.

(18) Santorie *met Kanthaairige Kelken en Wollige Vindeelige Bladen; de verdeelingen stomp Eyrond effenrandig, de buitensten grootst.* XVIII. *Ragusina.* Raguzasche.

(19) Santorie *met Kanthaairige endelings ongege-* XIX. *Cineraria.* Aschbladige.

(16) *Centaurea* Cal. Ciliatis, squamis planis &c. LEYS. *Hall* 786. GOUAN *Monsp.* 459. Cent. Cal. Ciliatis oblongis &c. GMEL. *Sib.* II. p. 98. T. 43. Jacea non spinosa &c. MORIS. III. p. 140. S. 7. T. 28. f. 14.

(17) *Centaurea* Cal. subciliato, Ramis spinosis. *H. Cliff.* 422. Jacea Cret. aculeata incana. TOURNF. *Inst.* 445. Cyanus spinosus. ALP. *Exot.* 163. T. 162.

(18) *Centaurea* Cal. Ciliatis, Fol. tomentosis pinnatifidis &c. *H. Cliff.* 422. R. *Lugdb.* 139. Jacea Arborea Argentea Ragusina. ZAN. *Hist.* 107. T. 43. MILL. *Dict.* T. 152. f. 1. Stœbe montana nivea. BARR. *Ic.* 309.

(19) *Centaurea* Cal. Ciliatis terminali-sessilibus &c. *H. Cliff.* 422. R. *Lugdb.* 139. N. 14. Jacea Montana candidiss. Stœbes foliis. C. B. *Pin.* 272. *Prodr.* 126. MORIS. III. S. 7.

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK.

gesteelde Kelken; de Bladen Wollig en dubbeld Vindeelig, met spitse Kwabben.

XX. *Centaurea Argentea.* Verzilverde.

(20) Santorie *met Zaagtandige Kelken en Wollige Bladen; de Wortelbladen Vindeelig; de Blaadjes met één Oortje.*

Op Kandia groeijen deeze, doch de Aschbladige in Italie. Alle zynze grys en als bekleed met een Wollig, Zilverkleurig Dons, dat 'er als Pluis op zit en aan kleeft, gelyk in het bekende Kruid, dat men *Cineraria* noemt, dewyl de Bladen als met Asch bestooven zyn. Het Loof gelykt ook naar dat van die Plant of van het Schurftkruid, zeer. 't Zyn overblyvende Planten, de eerste ongevaar een Span hoog, de tweede Boomachtig met geele, de derde Kruidig met paarsche, de vierde met kleine geelachtige Bloemen. De Kelkschubben zyn allen meer of min gehaaird.

XXI. *Sibirica.* Siberische,

(21) Santorie *met kanthaairige Kelken; Wollige, onverdeelde Vindeelige effenrandige Bladen en eene geboogene Steng.*

Op

7. T. 26. f. 20. β. Jacea Cineraria laciniata, fl. purp. BARR. *Ic.* 347, 348.

(20) *Centaurea* Cal. Serr. Fol. tomentosis &c. *H. Cliff.* 422. Jacéa Cret. laciniata Argentea, fl. parvo flavescente. TOURNF. *Cor.* 31. BARR. *Ic.* 218.

(21) *Centaurea* Cal. Ciliaris, Fol. tomentosis, indivisis &c. GMEL. *Sib.* II. p. 96. T. 42. f. 2. Jacéa Tatarica tomentosa. GERB. *Sicc.*

Op opene drooge Velden, in Siberie en Tartarie, is deeze waargenomen, waar van de Steng niet hooger dan een Span opſchiet, de Wortelbladen dikwils Vindeelig hebbende, de bovenſten onverdeeld. Het geheele Plantje is met een Zilverachtig Dons bekleed, gelyk de voorigen. Het heeft een paarſche Bloem, door haare breede Straalkrans veel naar die der Koornbloemen gelykende. IV. Afdeel. XXI. Hoofdstuk. *Polygamia frustranea.*

(22) Santorie *met kanthaairige Kelken en Lancetvormige Zaagtandige Bladen, aan den voet met een Stoppelig Tandje; de onderſten Piekachtig.* XXII. *Centaurea ſempervirens.* Altyd groene.

In Portugal groeit deeze, die de Steng en Bladen ook geheel ruigachtig heeft, als 't ware met Stoppeltjes bezet, welke de onderſte Tandjes der Bladen zyn.

(23) Santorie *met kanthaairige Kelken en Vindeelige Bladen; de Vinnen Lancetvormig.* XXIII. *Scabioſa.* Schurftkruidige.

(24)

(22) *Centaurea* Cal. Cil. Fol. Lanceolatis Serratis &c. *H. Cliff.* 422. *R. Lugdb.* 139. N. 13. Jacéa Luſitanica ſempervirens. MORIS. *Hiſt.* III. S. 7. T. 28. f. 9. BOCC. *Sic.* 73. T. 39. f. 3.

(23) *Centaurea* Cal. Cil. Fol. pinnatifidis &c. GORT. *Belg.* 249. GOUAN *Monsp.* 459. *Fl. Suec.* 708, 773. GMEL. *Sib.* II. p. 93. *H. Cliff.* 422. Scabioſa major Squamatis Capitulis. C. B. *Pin.* 269. Jacea major LOB. *Ic.* 541.

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK. XXIV. *Centaurea Stœbe.* Fynbladige.

(24) Santorie *met kanthaairige Kelken, die langwerpig zyn, en Vindeelige Liniaale effenrandige Bladen.*

Naar de Kruiden, welken zy in 't Bladerloof gelyken, zyn deeze gebynaamd. De eerſte groeit, volgens den Ridder, op drooge Velden, in Sweeden, Engeland en de Nederlanden. Zy kan de *Groote Scabioſa*, van DALECHAMP, welke hy aanhaalt, niet zyn, maar wel deszelfs *Berg-Schurftkruid.* Naar de *Groote Jacéa* van LOBEL gelykt ze veel. De andere is fyner van Blad en zou de *Stœbe Gallica* zyn van CLUSIUS, welker Zaad die groote Kruidkenner uit Vrankryk hadt ontvangen en in de Nederlanden geteeld, doch naderhand dezelve overvloedig in de Velden omſtreeks Weenen aantrof. In Switzerland vallen zy beiden, en hebben de Steng omgevaar een Elle hoog. De Bloemen der eerſte zyn paarſchachtig, roodachtig, wit of geel; die der andere Vleeſchkleurig en aanmerkelyk geſtraald. In Siberie komen, zo de Heer HALLER opmerkt, dergelyken voor (*).

(25)

(24) *Centaurea* Cal. Ciliatis oblongis &c. R. *Lugdb.* 140. N. 16. KRAM. *Auſtr.* 260. Stœbe incana Cyano ſimilis tenuifolia. C. B. *Pin.* 273. Stœbe Auſtriaca humilis. CLUS. *Hiſt.* II. p. 10. *Pann.* 547.

(*) Van de *Centaurea Scabioſa* hadt GMELIN reeds aangetekend, dat dezelve door geheel Siberie groeit: die, welke HALLER dagt de *Stœbe* te kunnen zyn, is door den Ridder tot de *Paniculata* betrokken. Vid. *Helv. inchoat.* I. p. 81.

(25) Santorie *met kanthaairige Kelken, Lier-achtige Bladen en byna geen Steng.* IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK. XXV. *Centaurea acaulis.* Ongestengde.

Een zonderlinge Plant maakt deeze in Afrika uit, wier Wortel zoet en eetbaar is, wordende van de Arabieren *Toffs* genoemd zegt SHAW. Zy heeft Bladen als van de Rakette en wit gehaairde Kelkſchubben. By Alexandrie, in Egypte, komt zy, volgens FORSKAOHL, van zelf voort; doch dat zy eigentlyk in Arabie zou groeijen, gelyk LINNÆUS zegt, daar van vind ik geen blyk.

C. RHAPONTICA. Met de Kelkſchubben dor en rappig.

(26) Santorie *met rappige kanthaairige Kelken en Vindeelige Bladen, de Vinnen Lancetvormig.* XXVI. *Orientalis.* Oosterſche

In Siberie is de Groeiplaats van deeze, die naar de Schurftkruidige zeer gelykt, maar de Bloemen geel heeft en de Kelkſchubben in een Eyrond Blaadje uitloopende.

(27) San-

(25) *Centaurea* Cal. Ciliatis, Fol. Lyratis, Caule ſubnullo, Jacea acaulos lutea Erucæ folio &c. SHAW. *Afr.* 342. T.

(26) *Centaurea* Cal. Scarioſis Ciliatis &c. *H. Ups.* 271. Cyanus Fol. Radicalibus partim Integris &c. HALL. *Phil Trans.* 1745. Vol. 43. N. 472. p. 94.

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK.

(27) Santorie *met rappige Kelken; de Wortelbladen Lierachtig, met de Kwabben tegen elkander over; de Stengbladen omvattende.*

XXVII. *Centaurea Behen.* Arabifche.

By de Ouden is een Wortel *Behen* bekend geweest, die nog in achting wordt gezegd te zyn by de Arabieren. Daar was een *Rood Behen*, 't welk van het *Limonium* zoude afkomftig zyn (*); doch welk aangaande men geen zekerheid heeft. Den naam van *Wit Behen* hebben fommigen gegeven aan een Kruid, dat naar de Lychnis gelykt (†); maar door de Waarneemingen van RAUWOLF, die het aan den voet van den Libanon vondt groeijen, is men verzekerd, dat het een Kruid zy, byna als de Jacéa, en wel deeze Soort, door hem in Afbeelding gebragt, die van MORISON by de Scorzonera vergeleeken wordt, wegens het Loof. De Bladen zyn als van de Patich, maar ftyver, aan den voet twee Oortjes hebbende, zo wel om laag als aan de Steng, die fomtyds een Elle hoogte bereikt. De Schubbige Bloemkoppen

(27) *Centaurea* Cal. Scar. Fol. Rad. Lyratis &c. *Mat. Med.* 409. GRON. *Orient.* 273. Rhaponticoides lutea. VAILL. *Mem.* 1718. Serratulæ affinis. C. B. *Pin.* 235. Behen album RAUW *Itin.* T. p. 88. J. B. *Hift.* III. p. 36.

(*) Zie II. D. VIII. STUK, deezer *Nat. Hiftorie*, bl. 362. en vergelyk LINN. *Mat. Med.* N. 159.

(†) Lychnis fylv. quæ Behen album vulgo. C. B. *Pin.* 205. Zie 't zelfde STUK, bladz. 595.

pen aan den top bevatten geele Bloemen. De Wortel is lang, dun en buigzaam, als die van Zoethout. Beide, zo wel de Roode als de Witte Behen-Wortelen, zyn als Versterkende aangepreezen geweest, doch in Europa hedendaags van geen gebruik. IV. AFDEEL. XXI. HOOFD. STUK.

(28) Santorie *met rappige Kelken, Lancetvormige eenigermaate gesteelde getande Bladen en Draadachtige, ongebladerde Bloemsteelen.* XXVIII. *Centaurea repens.* Kruipende.

In de Levant vondt de vermaarde TOURNEFORT dit slag van Jacéa, met Hoofdjes als der Koornbloemen, klein, de Kelken Zilverachtig. Zy heeft een hoekige Takkige Steng en spitse Kelkschubben.

(29) Santorie *met rappige gescheurde Kelken en Lancetvormige Bladen; de Wortelbladen Tandswyze uitgehoekt; de Takken hoekig.* XXIX. *Jacéa.* Knoopkruid.

In de Noordelyke deelen van Europa niet alleen, gelyk in Sweeden, Rusland, en by ons, maar

(28) *Centaurea* Cal. scariosis, Fol. Lanceolatis subpetiolatis &c. Jacéa Orientalis Cyani folio &c. TOURNF *Cor.* 92.

(29) *Centaurea* Fol. scariolis laceris &c. GORT. *Belg.* 250. GOUAN *Mensp.* 459. *Fl. Suec.* 709, 774. R. *Lugdb.* 142, N. 30. Jacéa nigra Prat. latifolia. C. B. *Pin.* 271. Jacéa nigra. PAUL. *Dan.* T. 256. Jacéa nigra vulgaris. LOB. *Ic.* 541. β. Jacea nigra angustifolia &c. C. B. *Pin.* 271. *Prodr.* 127, 127. OED. *Dan.* 519.

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK. *Polygamia frustranea.* maar ook in de Zuidelyke en overvloedig in Switzerland, komt deeze voor, die men in Vrankryk *Jacée*, in Engeland *Knapweed* of *Matfellon*, in de Nederlanden *Knoopkruid* noemt. Zy is blykbaar van de voorgemelde *Zwarte* verschillende, doordien zy eene Straalkrans heeft van onvolmaakte Blommetjes. Ook zyn de Bloemkoppen minder zwart, de Bladen Lancetvormig en minder ingesneeden of uitgehoekt. Men vindt dit Kruid, dat HILL *Lanced Harpweed* tytelt, niet alleen met paarsche, maar ook met witte Bloemen, met bonte en met zeer smalle bladen. De Zaaden hebben in 't geheel geen Pluis.

XXX. *Centaurea amara.* Bittere. (30) Santorie *met rappige Kelken, Lancetvormige effenrandige Bladen en hurkende Stengen.*

XXXI. *Alba.* Witte. (31) Santorie *met rappige gaave gespitste Kelken en Vinswys' getande Bladen; de Stengbladen Liniaal, aan den voet getand.*

XXXII. *Splendens.* Glanzige. (32) Santorie *met rappige stompe Kelken; de Wor-*

(30) *Centaurea* Cal. scariosis, Fol. Lanceolatis &c. Cyanus repens latifolius. C. B. *Pin.* 274. Cyanus repens. LOB. *Ic.* 548. β. Jacéa Saxatilis &c. BOCC. *Mus.* 31. T. 17.

(31) *Centaurea* Cal. scar. integr. mucronatis &c. Jacéa Cal. Argenteis minor. TOURNF. *Inst.* 444. Jacéa alb. TAB. *Ic.* 153.

(32) *Centaurea* Cal. scar. obtusis &c. R. *Lugdb.* 142. N. 31. Stœbe Calyc. Argenteis. C. B. *Pin.* 273 Stœbe Salmantica tertia. CLUS. *Hist.* II. p. 10. altera. *Hisp.* T. 361. Stœbe Argent. Salm. minor. LOB. *Ic.* 544.

Wortelbladen dubbeld Vindeelig; de Steng-bladen gevind; met Lancetvormige Tanden. IV. AFDEEL. XXI. HOOFD-STUK. *Polygamia frustranea.*

Drie Kruiden, naar de gedagte Jacéa meer of min gelykende, wordende het eerste als een Verscheidenheid daar van door GERARD aangemerkt. Deeze Soort groeit in Italie en Provence, de Witte in Spanje, en de laatste bovendien in Switzerland en Siberie, volgens LINNÆUS. Beide de laatsten hebben de Bloemkelken Zilverachtig wit. De Stengen der Glanzige, welke CLUSIUS overvloedig in 't Land omstreeks Salamanca vondt, waren doorgaans een Elle, doch op vogtiger, kouder plaatsen, ook wel twee Ellen, zegt hy, hoog. De Bloemen in deeze allen zyn met een breede Straalkrans versierd, gelyk in de Koornbloemen. De tweede, die zeer naar het gedagte Knoopkruid gelykt, heeft de Kelkschubben Sneeuwwit.

(33) Santorie *met rappige Kelken; de Bladen gesteeld, langwerpig Eyrond, onverdeeld met Tandjes; van onderen Wollig.* XXXIII. *Centaurea Rhaponticum.* Basterde.

Op de Switzersche Alpen, als ook op sommi-

(33) *Centaurea* Cal. scariosis &c. *H. Cliff.* 421. R. *Lugdb.* 142. N. 33. Rhapontic. Fol. Helenii incano & angustifolium incanum. C. B. *Pin.* 117. Rha sive Rhei ut existimatur, Icon. DOD. *Pempt.* 389. Rha Capitatum Fol. Enulæ Cent. majoris facie. LOB. *Ic.* 288. Item alterum angustiore folio. *Ibid.*

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK. *Vrugtelooze Veelwyvery.*

mige Bergen van Italie, by Verona, groeit dit Kruid, dat fommigen voor het *Rhaponticum*, of de Pontifche Rhabarber van DIOSCORIDES, gehouden hebben. Het heeft Bladen byna als die der Klisfen, maar kleiner, meer naar het Loof van den Alants-Wortel gelykende, van boven groen, van onderen wit Wollig, doch het komt ook met fmaller Bladen voor, gelykende naar die van Patich, en by den Steel, die lang is, fomtyds eenigermaate gevind. De Steng is ongevaar een Elle hoog, en draagt een Bloemkop, veel grooter dan die der Groote Santorie of eenige andere Soort van dit Geflagt, naby komende aan die der Artisjokken. De Kelk beftaat uit verfcheide ryën van Schubben, aan 't end verbreed en droog, aan den rand gefcheurd. Hy bevat een talryke menigte van paarfche Blommetjes, allen tweeflagtig, allen regelmaatig en het Zaad is met Pluis gekroond.

De geleerde HALLER, van wien ik deeze befchryving ontleend heb, zegt, dat de Kelkfchubben zyn, gelyk in het *Gemeene Rhaponticum* (*). Hy befchryft deeze Soort, die hy zegt zeer overvloedig te groeijen in de Geberg-ten van Neder-Wallis en elders aan de Switzerfche Grenzen, waar van de Wortel eene Maagverfterkende kragt had, zynde dik, rond en Kruiderig van Smaak. Welk ander gemeen Rha-

(*) Calycis Squamæ —— fine dilatato, ficco, per oram lacero ut in vulgari Rhapontico. *Helv. inchoat.* I. 69.

Rhapont cum 'er zy, welks Bloemen met deeze kunnen vergeleeken worden, is my onbekend en ik kan niet begrypen, wat hy daar mede bedoeld hebbe (*). Het Gemeene Rhaponticum, immers, dat DIOSCORIDES beschreeven en ALPINUS afgebeeld heeft, is grootelyks van dit Gewas verschillende (†).

IV. AFDEEL. XXI. HOOFD-STUK. *Polygamia frustranea.*

Maxima. Allergrootste.

Deeze Soort komt, myns oordeels, dat Kruid naby, 't welk FORSKAOHL op de Bergen van Gelukkig Arabie als witte plekken vondt maaken tusschen de groene Planten. Hy noemt hetzelve *Allergrootste Santorie* (‡), en zegt, dat het Heesterige Stengen heeft van drie Ellen hoogte, Takkig en Wollig, met Lancetvormige Wollige Bladen en eenbloemige endSteelen: den Kelk Eyrond ruig, met bruine gespitste Schubben, Lancetvormig van figuur: de Blommetjes Violet, allen in vyven gedeeld. By Ale-

(*) Thans zie ik, dat hy de Gemeene Jacéa bedoelen zal, welke VAILLANT tot het *Rhaponticum* betrokken heeft, en die hy dus ook onder deezen naam voorstelt, zo wel als de Witte (*Helv. inchoat.* I. p. 84.) doch het is 'er verre van, dat dit Kruid den naam van Gemeen Rhaponticum zou mogen voeren. Niemand heeft het dus genoemd dan VAILLANT, en die zelf maakt 'er zyne zevende Soort van, terwyl dit *Rhapont. Fol. Helenii incano* C. B. *Pin.* zyne eerste Soort uitmaakt.

(†) Men kan hetzelve, als de eerste Soort van *Rhapon.*, door my beschreeven vinden, in het VIII. STUK deezer *Natuurlyke Historie*, bladz. 499.

(‡) Centaurea Calycibus inermibus, Squamis mucronatis, Foliis Lanceolatis tomentosis. *Flor. Ægypt.-Arab.* p. 158.

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK.

Alexandrie, in Egypte, kwam hem een Soort van Santorie voor, de Steng een Voet hoog hebbende, welke hy, wegens de puntige Kelkſchubben, *Geſpitſte* tytelt.

XXXIV. *Centaurea Babylonica.* Babylonſche.

(34) Santorie *met rappige Kelken; de Bladen eenigermaate Wollig, afloopende onverdeeld; de Wortelbladen Lierachtig.*

Een Steng van zes Voeten hoogte, die van 't midden tot den top met Bloemen bezet en door de afloopende Bladſteelen gevleugeld is, onderſcheidt deeze Soort, welke bevoorens tot het Zaagblad was betrokken. Het Blad, dat BAUHINUS van de *Jacéa Babylonica* uit den Tuin van CONTARENUS hadt bekomen, was een Elle lang, in 't midden meer dan een Handpalm breed, en in den omtrek eenigermaate gedoornd. De Bloemen van deeze Soort zyn geel.

XXXV. *Glaſtifolia.* Weedebladige.

(35) Santorie *met rappige Kelken en onverdeelde effenrandige afloopende Bladen.*

In

(34) *Centaurea* Cal. Scarioſis, Fol. ſubtomentoſis &c. *Mant.* 460. Serratula Babylonica. *Sp. Plant.* 1148. GOUAN *Monsp.* 421. Raponticoides lutea altisſima. VAILL. *Mem.* 1718 p. 229. Jacéa altisſima laciniato folio. C. B. *Pin.* 235. J. Babylonica, *Prodr.* 129. Jacéa maxima. ALP. *Exot.* T. 282.

(35) *Centaurea* Cal. ſcarioſis, Fol. indiviſis integerrimis &c. *H. Cliff.* 421. R. *Lugdb.* 142. GMEL. *Sib.* II. p. 83. Cent. majus Or. erectum Glaſti folio, Fl. luteo. COMM. *Rar.* T. p. 39.

In de Levant en Siberie groeit deeze, die in de Tuinen vier Voeten hoog opschiet, hebbende een gevleugelde, getakte Steng, met geele Bloemkoppen aan 't end, in verzilverde geschubde Kelken. De Bladen zyn Lancetvormig gelyk die van Weede, en als met Asch bestooven. IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK.

(36) Santorie *met rappige Kelken en Wollige Bladen; de Wortelbladen Lancetvormig, de Stengbladen Vindeelig: de Steng eenvoudig.* XXXVI. *Centaurea Conifera.* Pynappelige.

De Hoofdjes als Pynappeltjes onderscheiden deeze, die ook geheel grys is, naauwlyks een Voet hoog. Zy heeft de Kelkschubben doorschynend glanzig, de bovensten paarschachtig, en den Wortel Spoelvormig zwart. Het Zaadpluis is, volgens DILLENIUS, gepluimd. Natuurlyk komt zy by Montpellier, op Zandige Steenige plaatsen, voor. Zy blyft over, gelyk de meesten van deezen Rang.

D. STOEBÆ. Met gepalmde Doorntjes aan de Kelken.

(37) Santorie *met Palmdoornige Kelken en afloo-* XXXVII. *Sonchifolia.* Uitgegulpte.

(36) *Centaurea* Cal. scariosis, Fol. tomentosis &c. R. *Lugdb.* 142. *H. Ups.* 271. GOUAN *Monsp.* 459. Jacéa montana incana Capite Pini. C. B. *Pin.* 272. MILL. *Dict.* T. 153. Chamæleon non aculeatus. LOB. *Ic.* II. p. 7.

(37) *Centaurea* Cal. palmato-spinosis &c. *Mant.* 478. *H. Cliff.*

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK.

loopende Bladen, die op de kant Tandig uitgegulpt en Doornig zyn.

Vrugteloo-ze Veelwyvery. Aan de Kusten der Middellandsche Zee komt deeze voor, die ook grys is van Loof, hebbende de Wortelbladen gesteeld, onverdeeld en byna rond; de volgende byna als die van den Ganzendistel uitgegulpt, en de bovensten Lancetvormig; allen hard, Wollig en met kleine, doch niet stekelige Doorntjes gewapend. De Bloemkop is zonderling en zeer fraay: zo wegens zyne grootte en zwaarte, die somtyds de Steng neerdrukt, als wegens de Kleur der Bloemen, in 't midden witachtig en paarsch gerand; maar inzonderheid wegens de geele Doorntjes, die den groenen Kelk versieren (*).

XXXVIII. *Centaurea Seridis.* Hakkelige. (38) Santorie *met Palmdoornige Kelken en afloopende langwerpige Wollige Bladen, waar van de onderſten Hoekig getand zyn.*

In

Cliff. 423. R. *Lugdb.* 140, N. 21. Jacéa Laciniata Sonchi folio &c. C. B. *Pin.* 272. *Prodr.* 128. HERM. *Lugdb.* 331. T. 675. PLUK. *Phyt.* 39, f. 1.

(*) Dezelven vertoonen zig als een Kammerje; zie BERKHEY, Pl. II. *Fig.* 14.

(38) *Centaurea* Cal. Palmato-spin. Fol. decurrent. &c. GOUAN *Monsp.* 460. Jacéa Fol. Seridis candid. purpurea. C. B. *Pin.* 272. Jacéa purp. Hisp. muricata. J. B. *Hist.* III. P. 33. Jacéa latifolia alto Caule. PLUK. *Phyt.* T. 38. F. 1.

In Spanje, Languedok en Provence, inzonderheid omstreeks de Stad Aix, groeit deeze Soort, welke TOURNEFORT *Spaansche Doorn* noemde, met paarsche Bloemen en Suikerey-Bladen. 't Is een fraay Gewas, met Stengen van een Elle, doch somtyds maar een Voet hoog. De Kelkschubben zyn aan de tippen met negen of meer Borstelige Doorntjes gepalmd. IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK.

(39) Santorie *met Palmdoornige Kelken, en afloopende ongedoornde Bladen; de Wortelbladen Vindeelig; met de end-Vin grootst.* XXXIX. *Centaurea Romana.* Roomsche.

(40) Santorie *met Palmdoornige Kelken en Eyrond-Lancetvormige gesteelde getande Bladen.* XL. *Sphaerocephala.* Rondkoppige.

(41) Santorie *met Palmdoornige Kelken en Lierachtig getande stekelige, byna de Steng omvattende Bladen: de Bloemen ongesteeld aan 't end.* XLI. *Isnardi.* Hurkende.

• Van

(39) *Centaurea* Cal. Palm. Spin. Fol. decurr. inermibus &c. *H. Cliff.* 423. R. *Lugdb.* 141. N. 23. Jacéa Spinosa Cretica. ZAN. *Hist.* 141. T. 42. Cyanus Erucæ folio, Flore rubro. BARR. *Rar.* 87. T. 504.

(40) *Centaurea* Cal. Palm. Spin. Fol. ovato-Lanceolatis &c. *H. Cliff.* 423. R. *Lugdb.* 140. N. 22. Jacéa Sphærocephala Spinosa Tingitana. HERM. *Lugdb.* 332. T. 333. MORIS. *Hist.* III. S. 7. T. 27. f. 9.

(41) *Centaurea* Cal. Palm. Spin. Fol. Lyrato-dentatis &c. Calcitrapoides procumbens Cichorei folio, Flore purp. ISN. *Mem.* 1719. p. 164. T. 9.

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK. *Vrugteloo-ze Veelwyvery.*

Van deeze groeit de eerste omstreeks Rome en verder in Campanie; de tweede in Barbarie en Spanje, de derde misschien in de Zuidelyke deelen van Europa. Deeze laatste is gebynaamd naar den Franschen Heer DANTY D'ISNARD, door wien zy, onder den naam van *Calcitrapoides*, in Afbeelding is gebragt. Hy geeft 'er Bladen als van de Suikerey en paarschachtige Bloemen aan. Men hadt dit Kruid, in de Koninglyke Tuin der Geneeskunde te Parys, van Zaaden, die uit Holland overgezonden waren, geteeld. Het hadt hurkende Stengetjes, van een Voet of daaromtrent lang, vierkant, en ruuwachtig ruig, zo wel als de Bladen. LINNÆUS vermoedt, dat het een Verscheidenheid of basterd Teelzel van de Bruine Santorie, hier voor beschreeven, zy.

XLII. *Centaurea Napifolia.* Raapbladige.

(42) Santorie *met Palmdoornige Kelken; de Bladen afloopende uitgehoekt met Doorntjes; de Wortelbladen Lierachtig.*

Op Kandia is de Groeiplaats van deeze, die de Wortelbladen Lierachtig; de Kelkschubben met geele Doorens en de Bloemen paarsch heeft, met vyfdeelige Blommetjes gestraald.

(43)

(42) *Centaurea* Cal. Palm. Spin. Fol. decurrentibus &c. *H. Ups.* 272. R. *Lugdb.* 141. Jacéa Cyanoides altera Alato Caule. HERM. *Par.* 189. T. 189. Jacéa peregrina Napifolia &c. PLUK. *Alm.* 192. T. 94. f. 2. MORIS. III. S. 7. T. 26. f. 20.

(43) Santorie *met gepalmd driedoornige Kelken, en Lancetvormige getande Bladen.* IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK. XLIII. *Centaurea Aspera.* Ruuwe.

Sommigen betrekken deeze, gelyk de volgende Soorten, tot de Doorns of Diftelen. Hier loopen de punten der Kelkfchubben in drie of in vyf Doorntjes uit. De Groeiplaats is in Italie, in Portugal, als ook in Languedok en Provence, alwaar dit flag van Doornen overal voortkomt op de Zaaylanden, en ook tot Haagen dient, om dezelven te befchutten.

E. CALCITRAPÆ. Met famengeftelde Kelkdoorens.

(44) Santorie *met dubbeldoornige Kelken, die gewold en omwikkeld zyn; de Bladen half afloopende met Doornige Tandjes.* XLIV. *Benedicta.* Gezegende.

Dit zeer bekende Kruid wordt gezegd natuurlyk te groeijen op fommigen der Griekfche Eilanden en in Spanje. LOBEL zegt, dat het ook in 't hooge Gebergte van Provence, *Marignols* genaamd, voortkome. Men noemt het, vol-

(43) *Centaurea* Cal. Palmato - trispinofis &c. GOUAN *Monsp.* 460. Cent. Cal. Spinofis &c. R. *Lugdb.* 142. N. 29. Stœbe Squamis asperis &c. C. B. *Pin* 273. Jacéa cum fpinofis. Capitulis, purp. tenuifolia. J. B. *Hift.* III. p. 33.

(44) *Centaurea* Cal. dupl. Spinofis Lanatis involucratis &c. *Mat. Med.* 379. *H. Cliff.* 395. *Ups.* 250. Cnicus fylv. hirfutior f. Carduus Benedictus. R. *Lugdb.* 136. Carduus Benedictus. CAM. *Epit.* 562. LOB. *Ic.* II. p. 13.

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK. *Vrugteloo-ze Veelwyvery.*

volgens den Latynſchen naam, in 't Italiaanſch *Cardo benedetto*, in 't Franſch *Chardon benit*, in 't Spaanſch *Cardo Santo*, in 't Engelſch *Bleſſed Thistle*. Wy noemen 't ook *Gezegende Distel* en gemeenlyk *Cardebenedikt*. Weinig is 'er aan gelegen, of het de *Cnicus* dan het *Acanthion* der Ouden zy. Het heeft de Stengen en Bladen, zo wel als de Koppen, gedoornd, en is over 't geheel zeer ruig in 't aantasten.

In bitterheid munt dit Kruid, gelyk bekend is, uit, en behoort onder de Middelen, die de werking van de Maag en het Gedarmte bevorderen, neemende ook de Slymige Verſtoppingen weg. Het is bovendien Zweetdryvende en de Koorts wordt 'er dikwils door verdreeven: maar gekookt, of ſterk afgetrokken en warm gebruikt, doet het braaken. Het Aftrekzel met Wyn wordt beter dan de Alſſe Wyn geacht. Uitwendig dient het Poeijer of Afkookzel tot zuivering van vuile Zweeren en Beenbederf. Zonderling is 't, dat door eenige Druppels Geest van Zwavel de bitterheid daar van verdwynt (*). De Emulſie der Zaaden is in Jichtige Ongemakken dikwils met goed gevolg gebruikt, alzo zy de Uitwaaſeming zeer bevordert, en daarom wordt zy ook in de Pokjes en Mazelen, en andere Ziekten met Uitſlag, aangepreezen (†).

(45)

(*) RUTTY *Mat. Med.* p. 97.

(†) GEOFFR. *Mat. Med.* III. p. 269.

(45) Santorie *met dubbeldoornige Kelken die gewold zyn; de Bladen half afloopende geheel en uitgehoekt; de Steng kinderende.* IV. Afdeel. XXI. Hoofdstuk.

Deeze, uit Portugal afkomstig, heeft de Koppen sterk gewold, en zeer lange Kelkdoornen gelyk de voorgaande; ook zyn de Bloemen geel. De onvolmaakte rand-Blommetjes vallen kleiner dan de tweeslagtige van de Schyf. Zy heeft de Bladen ongedoornd, aan den Wortel Lancetvormig, aan de Steng gesnipperd, aan de Takken Liniaal.

XLV. *Centaurea Eriophora.* Woldraagende.

(46) Santorie *met dubbeldoornige eenigermaate Wollige Kelken; de Bladen ongesteeld, Lancetvormig, effenrandig en getand: de Steng kinderende.*

XLVI. *Ægyptiaca.* Egyptische.

Volgens den Heer TURRA woont in Egypte deeze Soort van Distel, die een Stengetje van een Voet lang, kinderend-Takkig en verspreid heeft, met overhoekse ongesteelde Bladen, die eenigermaate ruuw zyn, de ondersten Vindeelig, de middelsten Lierachtig, de bovensten Lancetvormig: de Koppen ongesteeld: de Bloemen wit: de Kelkschubben met paarsche Doorntjes. Dus heeft menze in de Upsalsche

(45) *Centaurea* Cal. dupl. Spin. Lanatis &c. *H. Ups.* 272. *R. Lugdb.* 140. Calcitrapa lutea &c. VAILL. *Mem.* 1718. Carduus Lusitanicus canescens &c. TOURNF. *Inst.* 441.

(46) *Centaurea* Cal. dupl. Spin. sublanatis &c. *Mant.* 118.

IV. AFDEEL XXI. HOOFDSTUK. *Vrugteloo-ze Veelwyvery.*

sche Tuin, als een Jaarlykse Zaayplant, geteeld.

Op deezen naam vind ik door FORSKAOHL geene Soort van dit Geslagt, niettegenstaande hy verscheide daar van, in Egypte, heeft waargenomen. Die van Lippius en de Woldraagende, als ook de gene die thans volgt, kwamen in de Wildernissen by Kairo van zelf voort. Hy vondt by Alexandrie, de Ongestengde voorgemeld, en twee anderen, de eene *Carduus*, de andere *Mucronata* door hem gebynaamd (*).

XLVII. *Centaurea, Calcitrapa.* Sterredistel.

(47) Santorie *met byna dubbeldoornige ongesteelde Kelken en Vindeelige Liniaale getande Bladen: de Steng Haairig.*

Niet alleen in de Zaaylanden omstreeks Montpellier, daar LINNÆUS eerst de Groeiplaats stelde: niet alleen in Switzerland, Engeland en de Zuidelyke deelen van Europa; maar ook in Duitschland en by ons in de Nederlanden, komt op verscheide plaatsen aan de Wegen, en aan Dyken, dit Gewas voor, dat men Sterredistel noemt,

(*) Vid. *Flor. Ægypt. Arab.* p. 151, 152.

(47) *Centaurea* Cal. subduplicato - Spinosis sessilibus &c. GORT. *Belg.* 250. *H. Ups.* 273. GOUAN *Monsp.* 460. Cent. Cal. Subulato - Spinosis sessilibus &c. *H Cliff.* 423. R. *Lugdb.* 140. GRON. *Orient.* 275. Carduus Stellatus sive Calcitrapa. J. B. *Hist.* III. p. 89. Carduus Stellatus Fol. Papaveris Erratici. C. B. *Pin.* 387. Hippophæstum. COL. *Phytob.* 85. T. 24. Spina Solstitialis. DOD. *Pempt.* 734.

noemt, in 't Engelſch *Star-Thiſtle*, in 't Franſch *Chardon etiolé* of *Chausſetrappe*, naar den Latynſchen naam *Calcitrapa*, welke van het vertreeden deezes Kruids met de Voeten afleidelyk zou zyn (*). De Griekſche naam, *Hippophaiſton*, zal 'er zekerlyk wegens de ſtekeligheid, die de Paarden in den Bek kwetst, aan gegeven zyn. De Koppen zelfs zyn de Jaagers en anderen, die door de Wildernisſen gaan, zeer hinderlyk, doordien zy hun in de Beenen ſteeken, wanneer die niet met goede Laarzen zyn voorzien.

IV. Afdeel. XXI. Hoofdstuk. *Polygamia fruſtranea.*

In de Voortyd vertoont zig dit Kruid gantſch niet Diſtelachtig, als beſtaande uit ruige Bladen, byna als die der Klapper-Roozen: maar in de Zomer ſchiet het een Steng, van een Voet tot een Elle hoog, die Haairig is, met veele Takken, aan welken veele ongeſteelde Bloemkoppen groeijen, paarſch geſtraald. De onderſte Schubben hebben ieder een lange witte Dooren, die met eenige paaren van kleine Doorntjes is omringd: de bovenſte loopen in een klein Baardje uit. De rand-Blommetjes zyn vierdeelig; de middelſten, op de Schyf, byna tweekwabbig. De Stoel is met veel Pluis bezet, doch het Zaad heeft 'er geen (†).

Het

(*) Men moet het wel onderſcheiden van de wilde Ridderſpooren, die men *Calcatrippa* noemt: zie II. D. IX. St. bl. 152.

(†) Hall. *Helv. inchoat.* I. 84.

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK. *Vrugtelooze Veelwyvery.*

Het uitgeperste Sap van den Sterredistel was, volgens de Ouden, purgeerende, en dienstig tegen Aamborstigheid, Vallende Ziekte en Zenuwkwaalen. 't Geheele Kruid is bitter en komt in kragten den Gezegenden Distel naby. De Bast des Wortels, tot een vierde Loots in Water afgetrokken, werdt in Vrankryk aangemerkt als een Middel tegen de Koorts en 't Graveel. Het Zaad zet zo sterk af, dat het somtyds Bloed doet wateren, zo LOBEL schryft. In Brabant komt het ook somtyds met witte Bloemen voor (*).

XLVIII. *Centaurea calcitrapoides.* Onverdeelde.

(48) Santorie *met byna dubbeldoornige Kelken en de Steng omvattende Bladen, die Lancetvormig, onverdeeld en Zaagtandig zyn.*

XLIX. *Solstitialis.* Geelbloemige.

(49) Santorie *met dubbeldoornige eenzaame Kelken; de Takbladen afloopende, ongedoornd, Lancetvormig; de Wortelbladen Lierachtig gesnipperd.*

De

(*) LOBEL *Kruidb.* II. p. 14.

(48) *Centaurea* Cal. subdupl. Spin. Fol. amplexicaulibus GOUAN *Monsp.* 461. Card. Stell. Fol. integris serratis. MAGN. *Monsp.* 292.

(49) *Centaurea* Cal. dupl. Spin. Solitariis &c. *H. Cliff. Ups.* R. *Lugdb.* 140. GOUAN *Monsp.* 460. GRON. *Orient.* 276. Carduus Stellatus luteus Foliis Cyani. C. B. *Pin.* 387. Card. Stell. minor Apulus. COL. *Ecphr.* I. p. 30. T. 31. Card. Stellatus. DOD. *Pempt.* 733. Card. Stell. sive Stellaria & Calcitrapa. LOB. *Ic.* II. p. 11.

De bepaalingen onderscheiden genoegzaam deeze twee Soorten, die zeer naar den gewoonen Sterredistel gelyken. De eerste groeit omstreeks Montpellier en in Palestina, zegt LINNÆUS: welk laatste misschien op den volgenden ziet, welken de schrandere RAUWOLF, zo wel als den gewoonen, by Aleppo aantrof. Men vindt denzelven ook in Italie, Switzerland, Provence en verder in Vrankryk en Engeland. De benaaming van *Spina Solstitialis* zou 'er aan gegeven zyn, om dat hy in 't midden van den Zomer bloeit: doch dit heeft hy met veele anderen, als ook met den gewoonen Sterredistel, waar mede hy somtyds verward wordt, gemeen. Daar is echter, zo in de Kleur der Bloemen, die geel zyn, als in de plaatzing der Doornen, en inzonderheid in het Loof, een aanmerkelyk verschil.

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK. *Polygamia frustranea.*

(50) Santorie *met dubbeldoornige getropte end-Kelken; de Bladen afloopende, Lancetvormig, uitgehoekt en weerloos.*

L. *Centaurea Melitensis.* Malthasche.

(51) Santorie *met kanthaairig gedoornde end-Kel-*

LI. *Sicula.* Siciliaansche.

(50) *Centaurea* Cal. dupl. Spin. termin. confertis &c. R. *Lugdb.* 140. GOUAN *Monsp.* 460. Jacéa Melitensis Capit. conglobatis. BOCC. *Sic.* 65. T. 35.

(51) *Centaurea* Cal. Cil. Spin. terminalibus &c. GOUAN *Monsp.* 461 Jacéa Sicula Cichorei folio, Fl. luteo, Capite Spinoso. MORIS. *Hist.* III. p. 144. S. 7. T. 28. f. 26.

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK.

Kelken; de Bladen afloopende, Lierachtig, ongedoornd en grys.

LII. *Centaurea Centauroides.* Apulische.

(52) Santorie *met kanthaairige gedoornde Kelken; de Bladen Lierachtig gevind en effenrandig, met de uiterste Slip grootst.*

LIII. *Collina.* Heuvelige.

(53) Santorie *met kanthaairige slap gedoornde Kelken; de Wortelbladen dubbeld Vindeelig; de Steng spitshoekig.*

LIV. *Rupestris.* Rotzige.

(54) Santorie *met kanthaairige gedoornde Kelken, de Bladen dubbeld gevind, Liniaal.*

De Bynaamen wyzen de voornaamste Groeiplaatsen van deeze aan, die allen echter, behalve de laatste, ook in Languedok, by Montpellier, voortkomen. De derde en vierde zyn insgelyks in Spanje waargenomen: de laatste alleenlyk in Italie. Allen zyn zy tot de Jacéa betrokken geweest, naar welke zy veel gelyken, komende daar in overeen, dat de Bladen weerloos, de Koppen gedoornd zyn. De vier laatsten hebben de Bloemen geel, en zyn overbly-

(52) *Centaurea* Cal. Cil. Spin. Fol. Lyrato-Pinnatis &c. GOUAN *Monsp.* 461. R. *Lugdb.* 141. N. 27 Jacéa lævis maxima Centauroides Apula. COL. *Ecphr.* I. T. 35.

(53) *Centaurea* Cal. Cil. inerm. Spinosis &c. GOUAN *Monsp.* 461. Jacéa lutea Cap. Spinoso. C. B. *Pin.* 272. Jacéa lutea Flore. CLUS. *Hist.* II. p. 8.

(54) *Centaurea* Cal. Cil. Spin. Fol. bipinnatis Linearibus. Jacéa montana minima tenuifolia. COL. *Ecphr.* I. T. 35. f. 2.

blyvende Planten. De allerlaatste heeft de Kelk- schubben op de kant bruin gehaaird en uitloopende in een enkelde slappe Dooren, korter dan de Schubben zelve, waar van de binnensten rappig zyn. IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK. *Polygamia frustranea.*

F. CROCODILOIDEA. Met enkelde Kelkdoorens.

De naam van deezen Rang is van VAILLANT ontleend, die twee Soorten, daar in voorkomende, *Crocodilium* hadt getyteld, om dat derzelver Kelk met Steekende Doornen is gewapend. Dit zou dan ook op die van den voorgaanden Rang toepasselyk zyn. PLINIUS maakt van een *Crocodilium* gewag, dat DIOSCORIDES hadt voorgesteld, die 'er zekerlyk een steekende Doorn door verstaan heeft. TABERNEMONT neemt 'er den *Zwarten Chamæleon* voor, dien men in 't Hoogduitsch *Welschthistel* noemt (*).

(55) Santorie *met geheel eenvoudig gedoornde Kelken, twee Tanden tegen elkander over: de Bladen Lancetvormig, onverdeeld, afloopende.* LV. *Centaurea Verutum.* Spetige.

In

(*) Zie deezen hier voor, in 't Geslagt van *Carthamus*, onder den bynaam van *Corymbosus*, beschreeven; doch DIOSCORIDES bedoelde door *Crocodilium* een ander Kruid. Zie CAM. *Epit.* p. 435.

(55) *Centaurea* Cal. simplicissime Spinosis &c. *Am. Acad.* IV. p. 292.

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK. *Vrugtelooze Veelwyvery.*

In Palestina nam HASSELQUIST deeze waar, die de Steng omtrent een Voet hoog hadt, met korte Takken; aan 't end eenzaame Bloemen. De Stekels eens zo lang als de Kelken, geel en in 't midden twee kleine Doorntjes tegen over elkander: de Bloemen geel, van grootte als de Kelk, gelyk gestraald. De onderste Bladen zyn Lierachtig ingesneeden.

LVI. *Centaurea Salmantica* Salmantische.

(56) Santorie, *de Kelken glad hebbende, met een uitsteekend, byna Doornig, Borsteltje; de Bladen Lierachtig geschaard, Zaagtandig.*

Deeze kwam CLUSIUS overvloedig omstreeks de Stad Salamanca, in Spanje, aan de kanten der Akkeren en Wyngaarden voor. Zy groeit ook elders in de Zuidelyke deelen van Europa. De bovenste Stengbladen zyn Lancetvormig, met Doorntjes getand; doch de Kelken hebben maar zeer kleine Borstelige Doorntjes, aan 't end der paarsch getipte Schubben. 't Gewas, dat overblyft, heeft de Steng van een Elle of meer hoogte.

(57) San-

(56) *Centaurea* Cal. Setulâ subspinosâ exstante glabris &c *H. Cliff.* 421. R. *Lugdb.* 138, N. 3. GOUAN *Monsp.* 461. JACQ. *Hort.* T. 64. Jacéa major, Fol. Cichor. Lanuginosis. C. B. *Pin.* 273. MORIS. III. S. 7. T. 26. f. 14. Stoebe Salmantica, prior. CLUS. *Hist.* II. p. 9. *Hispan.* T. p. 360.

(57) Santorie *met de Kelken Borstelig gedoornd; de Bladen afloopende, onverdeeld en Zaagtandig met Doorens.* IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK.

(58) Santorie *met de Kelken geheel eenvoudig gedoornd; de onderste Bladen Vindeelig, de bovensten Lancetvormig; de Bloemsteelen zeer lang.* LVII. *Centaurea Cichoracea.* Suikereyachtige.

(59) Santorie *met de Kelken Borstelig gedoornd; de Bladen Lancetvormig gesteeld; aan den voet getand.* LVIII. *Muricata.* Gedoornde. LIX. *Peregrina.* Vreemde.

Geen onaartige Bloemplanten zyn deeze, waar van de eerste op den Berg *Argentiera*, een der Alpen, aan de Grenzen van Dauphiné en Savoije, gevonden is: de tweede in Spanje; de derde in de Zuidelyke deelen van Europa groeit. Deeze laatste heeft een groote Goudgeele Bloem. Indien de tweede de *Koornbloemachtige* van DODONÉUS is, dan moet zy ook de *Groote Jacéa* van LOBEL zyn, welke de Bloem paarschachtig met geel gemengeld heeft; de eerste, met Ci-

(57) *Centaurea* Cal. Setaceo-Spinosis &c. Jacéa Fol. Cichorei, alata, Fl. purpureo. TILL. *Pis.* 84. T. 27.

(58) *Centaurea* Cal. simplicissime Spin. &c. R. *Lugdb.* 141. N. 28. Jacéa Cyanoides echinato Capite. C. B. *Pin.* 272. Cyanoides Flos. DOD. *Pempt.* 251. Jacéa major. LOB. *Ic.* 541.

(59) *Centaurea* Cal. Setaceo-Spinosis &c. *H. Cliff.* 423. R. *Lugdb.* 141. N. 26. Centaureum majus, Folio molli acuto Laciniato &c BOERH. *Lugdb.* I. p. 144.

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK. Cichoreyachtige Bladen, gelyk de voorgaande, paarsch.

LX. *Centaurea Radiata.* Gestraalde. (60) Santorie *met de Kelken byna weerloos; eenigermaate gebaard, gestraald; de Bladen Vindeelig.*

In Siberie groeit deeze Soort, die naar het *Xeranthemum* veel gelykt, en daar van den bynaam heeft.

LXI. *Nudicaulis.* Naaktstengige. (61) Santorie *met de Kelken Borstelig gedoornd; de Bladen onverdeeld, de bovensten eenigermaate getand: de Steng byna naakt, eenbloemig en eenvoudig.*

Een zonderlinge figuur maakt deeze onder de Soorten van dit Geslagt: zo door haare rondachtige, onverdeelde, gladde Wortelbladen, als door haar Stengetje, dat byna ongebladerd is, van een tot twee Voeten hoog. De Kelken hebben slegts puntige Schubben. Zy groeit in Italie en Provence op de Gebergten.

LXII. *Crocodilium.* Syrische. (62) Santorie *met rappige Kelken, geheel een-*

(60) *Centaurea* Cal. subinermibus &c. Xeranthemum Erucifolium. *Sp. Plant.* 1201. Xeranth. Receptaculis Pilosis, Fol. pinnatifidis. GMEL. *Sib.* II. p. 108. T. 47. f. 1.

(61) *Centaurea* Cal. Setaceo-Spinosis &c. GER. *Prov.* 187. T. 5. Jacéa Folio Cerinthes. HERM. *Par.* T. p. 190. Jacéa Intybacea Cap rubro Spinoso. BARR. *Ic.* 1218. BOCC. *Mus.* II. p. 60. T. 48.

(62) *Centaurea* Cal. scariosis &c. Crocodilinm Vulneraria so-

eenvoudig gedoornd; de Bladen Vindeelig effenrandig; de uiterste Slip grooter en getand hebbende. IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK.

(63) Santorie *met de Kelken geheel eenvoudig gedoornd; de Bladen Tandswys' gevind en ruig: zonder Steng.* LXIII. *Centaurea pumila.* Zeer kleine.

Sterk gedoornd zyn, wederom, de Koppen van deeze, waar van de eerste in Syrie, de andere in Egypte groeijen zou. VAILLANT heeft, om die reden, daar van zyn Geslagt van *Crocodilium* gevormd, als gezegd is. De rand-Blommetjes hebben zy naauwlyks langer dan de tweeslagtigen, op de Schyf.

(64) Santorie *met de Kelken aan den rand gedoornd; de Bladen Lancetvormig onverdeeld, Zaagtandig eenigermaate gedoornd.* LXIV. *Tingitana.* Tangerse.

Door de onvrugtbaare Straalblommetjes wordt deeze onderscheiden van den Tangersen en blaauwbloemigen Carthamus, hier voor beschreeven. De Hoofdjes gelyken naar die van den

Foliis. VAILL. *Mem.* 1718. Cyanus purp. Capite Spinoso Syriacus. BARR. *Ic.* 503.

(63) *Centaurea* Cal. simpl. Spinosis &c. *Am. Acad.* IV. p. 492. Crocodilium acaulon ferme, Calcitrapæ foliis crispis. VAILL. *Mem.* 1718. Carduus Orientalis acaulos. TOURNF. *Cor.* 31.

(64) *Centaurea* Cal. margine Spinosis &c. Cyanus Fol. ellipticis &c. HALL. *Goett.* 370. Cnicus perennis cœruleus Tingitanus. HERM. *Lugdb.* 162. T. 163.

IV. AFDEEL. XXI HOOFDSTUK.

den Gezegenden Distel, zo wel als het Loof en de geheele Gestalte zegt HERMANNUS, die ze, in de Leidsche Akademie-Tuin, van MORISON hadt bekomen.

LXV. *Centaurea Galactites.* Melkdistelige.

(65) Santorie *met de Kelken Borstelig gedoornd, de Bladen afloopende, uitgehoekt, van onderen Wollig, met Doorntjes.*

Naar den Melkdistel gelykt deeze zeer, die in de Zuidelyke deelen van Europa, als ook op Eilanden in de Middellandsche Zee groeit. Volgens de Waarneeming van den Ridder is de Kelk weinig ruig; de Stoel Hairig, het Zaadpluis gepluimd; de Zaaden glad. De Straalkrans, weinig boven de Schyf verheven, bestaat uit onvolmaakte byna gelyk verdeelde Blommetjes, met vyf smalle Slippen. De Plant heeft de Gestalte van een Doorn of Distel, maar wordt, wegens de gezegde rand-Blommetjes, hier betrokken. Somtyds komt zy met wit gevlakte, somtyds met ongevlakte Bladen voor en blyft, gelyk de voorige, 's Winters over.

Zie daar de laatst opgegevene Soort van dit verdrietelyke Geslagt, 't welk, volgens de schikking van den Heer LINNÆUS, byna zo veele Soorten bevat, als één der grootsten in het

(65) *Centaurea* Cal. Setaceo-Spinosis &c. *H. Cliff.* 424. *R. Lugdb.* 141. N. 25. GOUAN *Monsp.* 461. Carduus tom. Cap. minore. C. B. *Pin.* 382. Card. Galactites. J. B. *Hist.* III. p. 54. β. Card. Cret. non maculatus, Caule alato. TOURNF. *Cor.* 31.

het Ryk der Planten (*). In Oostindie evenwel, is het niet, in de Westindiën naauwlyks, maar in Noord-Amerika en de Noordelyke deelen van Asie meer bekend; gelyk ook in Egypte en Arabie. De meesten vallen in de Zuidelyke deelen van Europa. Onder de Kaapsen vind ik, door den Hoogleeraar N. L. BURMANNUS, vier Soorten opgetekend: de *Gezegende Distel*, naamelyk, de *Bergse*, onze veertiende Soort; eene *Welriekende* van BREYN, mooglyk tot de tweede Soort behoorende, en eene *Gryze*, die de Kelken ook ongedoornd, de Bladen langwerpig getand en Wollig, de Steng Heesterig heeft (†).

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK. *Polygamia frustranea.*

Ik gaa over tot den

VIERDEN RANG.

Noodzaaklyke Veelwyvery.

Gelyk het genoemd wordt, wanneer de tweeslagtige middel-Blommetjes geen Stempel hebben, en derhalve onvrugtbaar zyn; maar de Vrou-

(*) De *Lichens* alleen uitgezonderd, waar van 'er over de *honderd* zyn, komen onder de Planten, in het *Samenstel* van den Ridder, maar *vyftien* Geslagten voor, die om en by of in de *veertig* Soorten hebben; *vyf* die 'er naby of over de *vyftig* bevatten; gelyk *Convolvulus*, *Hedysarum*, *Gnaphalium*, *Mimosa* en *Fucus*: *vier* van in de *zestig* Soorten: te weeten *Erica*, 60: *Euphorbia*, 64: *Geranium*, 66: *Polypodium*, 68: benevens het tegenwoordige.

(†) *Flor. Cap. Prodr.* p. 28.

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK.

Noodzaaklyke Veelwyvery.

Vrouwelyken in den omtrek bevrugten, zo dat die goed Zaad voortbrengen. Het eerste voert den naam van

MILLERIA.

Dit Geslagt, ter eere van den schranderen MILLER, Opziender van den Tuin van Chelsea, by Londen, die de Kruidkunde der Amerikaansche Planten zeer bevorderd heeft, benoemd, heeft de volgende Kenmerken.

Geen Stoel, geen Zaadpluis: een drieklеppige Kelk: de Straalkrans gehalveerd.

Het bevat deeze twee Westindische Soorten.

I. *Milleria quinqueflora.* Vyfblommige.

(1) Milleria *met Hartvormige Bladen en gegaffelde Bloemsteelen.*

Te Panama en Vera Cruz groeit deeze, een Jaarlykse Zaayplant, met de Steng dikwils van eens Menschen hoogte, geheel eenvoudig, regtopstaande, vierhoekig, glad: de Bladen gepaard, Hartvormig, gespitst, gesteeld, Zaagtandig ruuw: de Bloemsteelen uit de Oxelen en aan den Top, gegaffeld, met een kleintje, dat eenbloemig is, in 't midden. De Kelk heeft drie Schubben, waar van de eene, na het bloeijen, de

(1) *Milleria* Fol. Cordatis, Pedunculis dichotomis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 985. *Veg.* XIII. p. 657. *H. Cliff.* 425. *R. Lugdb.* 182. Milleria annua erecta, Flor. Spicatis luteis. MART *Cent* 41. T. 41. β. Milleria annua Ramosior, Fol. maculatis. MART. T. *Cent.* 47. f. 2.

de anderen omhelst, en dus een Doosje maakt voor het Zaad Dikwils komen 'er vier tweeslagtige gee'e Blommetjes in 't midden voor, die een enkelen Styl, zonder Stempel, hebben, en één Vrouwelyk Blommetje, met een tweedeeligen Stempel. Dit Blommetje is in drieën gedeeld, en brengt een enkeld rondachtig Zaad voort, terwyl de anderen misdraagen of onvrugtbaar zyn.

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK. *Polygamia necessaria.*

(2) Milleria *met Eyronde Bladen en geheel enkelde Bloemsteelen.*

II. *Milleria biflora.* Tweeblommige.

Uit de Baay van Kampêche was deeze afkomstig, ook een Jaarlykse Plant, door den Ridder zelf uit den Cliffortsen Tuin in Afbeelding gebragt. De Steng van deeze is maar één of twee Voeten hoog, Haairig, in vyf Leedjes verdeeld. Zy schiet Takken tegenover elkander, uit de Oxels der Bladen, die aan 't end trosfen hebben van Kelken, in Bladerige Kroontjes gevat, allen Haairig, ruuw; Zaagswyze getand. Uit de mikken komen, hier en daar, kleiner Bloemsteelen, met dergelyke Kroontjes, voort; ieder uit twintig en meer Bloemen bestaande, die elk een eigen Steeltje hebben. De Bloem bestaat uit twee tweeslagtige middel-Blommetjes,

(2) *Milleria* Fol. Ovatis, Pedunculis simplicissimis. *H. Cliff.* 425. T. 25. R. *Lugdb.* 182. *H. Ups.* 275. LOEFL. *Itin.* 239. Milleria annua erecta minor Foliis Parietariæ &c. MART. *Cent.* 47. T. 47. f. 1.

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK. *Noodzaaklyke Veelwyvery.*

tjes, die misdraagen, en één Vrouwelyk, dat Zaad voortbrengt, 't welk ook tusschen de Kelkblaadjes is beslooten. De Heer MARTIN heeft deeze beide Planten in Plaat uitgegeven.

BALTIMORA.

De byzondere Kenmerken zyn: een Kaffige Stoel, geen Zaadpluis: een Cylindrische veelbladige Kelk: een vyfbloemige Straalkrans.

I. *Baltimora recta.* Stokkige.

Dit Geslagt heeft zynen naam van de Stad *Baltimore*, in Maryland, by welke het groeijende is gevonden. De eenigste Soort, naamelyk, van hetzelve (1), die veel gelykt naar de Milleriaas, doch zig door het gemelde genoegzaam onderscheidt. Van de Engelsche Kolonisten wordt het *Stickweed*, dat is Stokkruid geheten, zegt PLUKENET; waarschynlyk om dat de Stengen tot Wandelstokken gebruikbaar zyn, of om dat het Stokkig groeit. De Steng was in de Upsalsche Tuin, maar twee Voeten hoog, vierhoekig, aan de zyden diep gesleufd, met korte zytakjes; de Bladen gepaard, gesteeld, Eyrond gespitst, Zaagtandig, fyn gehaaird. Aan 't end draagt het kleine Tuiltjes van geele Bloempjes en gelykt veel naar het Kruid, dat men Bidens noemt.

SIL-

(1) Baltimora. *Mant.* 288. *Veg.* XIII. Gen. 1323. p. 657. Chrysanthemum Americanum Caule Alato, amplior. Foliis binatis &c. PLUK. *Mant.* 46. T. 342. f. 3.

SILPHIUM. Zonnekroon. IV. AFDEEL, XXI. HOOFDSTUK. *Polygamia necessaria.*

Of 't wegens het Loof, dan wegens de manier van groeijing en Geſtalte zy, dat onze Ridder den naam van *Silphium*, in 't Griekſch *Silphion*, waar mede de Ouden het Laſerkruid, welk tot de Kroontjesdraagende behoort*, bedoeld hebben, hier tot een Geſlagtnaam voor eenige Noord-Amerikaanſche Kruiden gebruike, weet ik niet. Ik zal dit Geſlagt, om dat het als Kroonswyze Zonnebloempjes draagt, *Zonnekroon* heeten. Hy bepaalt hetzelve, als den Stoel Kaffig hebbende: het Zaadkuifje uitgerand-tweehoornig; den Kelk ruuw. Het bevat de zeven volgende Soorten.

* Zie II. D. VIII. St. bl. 50.

(1) Zonnekroon *met de Bladen overhoeks, Vinswyze uitgeſneeden.* I. *Silphium laciniatum.* Geſnippерd.

In Noord-Amerika aan den Miſſiſippi Stroom groeit dit aartige Gewas, dat men in de Upſalſche Akademie-Tuin, als een overblyvende Plant, in open Grond, gehad en gehouden heeft, bloeijende jaarlyks in de Herfst, doch geen ryp Zaad geevende. Het is een der hoogst opſchietende van alle bekende Kruiden; hoedanig de meeſten aan die Rivier zyn. Het maakt, naamelyk, een Steng van wel tien of twaalf Voeten

(1) *Silphium* Fol. alternis pinnato-ſinuatis. *Syſt. Nat.* XII. Gen. 986. *Veg.* XIII. p. 657. LINN. *Faſc.* I. T. 3.

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK. *Noodzaaklyke Veelwyvery.*

ten hoogte, een Duim dik, onder glad, boven ruuw en Haairig: met Bladen overhoeks, die gesteeld zyn, twee Voeten lang, één Voet breed, en zodanig verdeeld of gesnipperd, dat zy veel naar die van 't Laserkruid gelyken. Dezelven zyn ook ruuw en zwaar geribd, de bovensten aan de kanten paarschachtig. Aan 't end der Takjes en aan den Top, komen Bloemen, wier Kelk bestaat uit stekelige Schubben, die in Doorens uitloopen, van vyftien tot twintig in getal. Dertig Straalblommetjes, van de zelfde langte, hebben een gevorkten Styl en zyn geel, zo wel als de Schyfblommetjes, wier Styl enkeld is, de Meelknopjes zwart. De eersten brengen Eyronde Zaaden voort, met twee Baardjes. De Reuk zweemt naar dien der Zaay-Zonnebloemen zeer.

II. *Silphium perfoliatum.* Doorbladig.

(2) Zonnekroon *met gepaarde driekantige, gesteelde, doorboorde Bladen, en een vierhoekige gladde Steng.*

Deeze Soort, ook van de Missisippi afkomstig, bevondt zig in de Koninglyke Tuin te Montpellier in Languedok. Zy heeft de Steng meer dan eens Mans hoogte, roodachtig; de Wortelbladen lang gesteeld, de Stengbladen als gezegd is; een stompen ruuwen Kelk en wel vierentwintig Straalblommetjes, die geel zyn, lan-

(2) *Silphium* Fol. oppositis deltoidibus &c. Silphium Fol. Rad. Cordato-ovatis &c. GOUAN *Monsp.* 462.

langer dan de Bloemſteelen, zo GOUAN aantekent. IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK.

(3) Zonnekroon *met gepaarde ongeſteelde doorboorde Bladen, en eene ronde ruuwe Steng.* III. *Silphium connatum.* Samengegroeid.

In Amerika is ook de Groeiplaats van deeze, die mede een Steng van vyf of zes Voeten heeft, een Duim dik, regtopſtaande, met Bladen van een Span, die door ſamengroeijing zig als doorboord vertoonen en ſcheppende om de Steng ſtaan, gelyk in de Vollers Kaarden. Aan 't end komt een Pluim van gegaffelde Bloemſteelen, ieder met ééne Bloem, wier Kelk uit Eyronde Schubben, die aan 't end omgebogen zyn, beſtaat, zynde geel geſtraald.

(4) Zonnekroon *met onverdeelde, ongeſteelde, gepaarde Bladen, de onderſten overhoeks.* IV. *Aſteriscus.* Paarbladig.

Van deeze maakte onze LINNÆUS, in de beſchryving der Planten van den Cliffortſchen Tuin, allereerst zyn Geſlagt van *Silphium*; daar vervolgens de andere Soorten bygekomen zyn. Zy verdient te regt den naam van Zonnekroon, gelyk uit de Afbeelding van DILLENIUS blykt, die het Kruid *Aſteriscus* noemde, met

(3) *Silphium* Fol. oppoſitis ſesſilibus &c. *Mant.* 574.

(4) *Silphium* Fol. indiviſis ſesſilibus oppoſitis &c. R. *Lugdb.* 181. N. 1. GRON. *Virg.* 133. Silphium. *H. Cliff.* 494. Aſteriscus Coronæ Solis folio et facie. DILL. *Elth.* 42. T. 37. f. 42.

IV. AFDEEL. XXI. HOOFD-STUK. *Noodzaaklyke Veelwyvery.*

met Bladen en gedaante der Zonnebloemen. De Ridder merkt aan, dat het in de figuur van 't Zaad en den Kaffigen Stoel met dezelven en het Koe-Oog ſtrooke. Het groeit in Karolina en Virginie, hebbende de Steng ongevaar een Elle hoog, en Bloemen, wier Kelk uit verſcheide ryën van Schubben beſtaat, met een Krans van breede Straalblommetjes, lang uitſteekende, en aan 't end driepuntig, doch weinig in getal: zo dat de Bloem meer naar die van de Coreopſis gelykt, dan naar de Zonnebloemen. De middelblommetjes zyn paarſch, de randblommetjes geel van Kleur en welriekende.

V. *Silphium Solidaginoides.* Driepuntig.

(5) Zonnekroon *met gepaarde, geſteelde, Lancetvormige, ſpits Zaagtandige Bladen.*

VI. *Trifoliatum.* Driebladig.

(6) Zonnekroon *met drievoudige Bladen.*

VII. *Trilobatum.* Driekwabbig.

(7) Zonnekroon *met gepaarde ongeſteelde Wigvormige Bladen.*

Van

(5) *Silphium* Fol. oppoſitis petiolatis Lanceolatis, acute ſerratis. β. Silph. Fol. oppoſitis GRON. *Virg.* II. p. 134.

(6) *Silphium* Fol. ternis. R. *Lugdb.* 181. N 2. GRON. *Virg.* II. p. 133. Chryſanthemum Virg. Fol. aſperis ternis ſ. quaternis ad Fol. alas. MORIS. *Hiſt.* III. S. 6. T. 3. f. 68.

(7) *Silphium* Fol. opp. ſeſſil. Cuneiformibus, trilobis. *Am. Acad.* IV. p. 307. Buphthalmum hirſutum &c. BROWN *Jam.* 321. Corona Solis maritima humilis &c PLUM. *Ic.* 10. f. 2. Chryſanthemum paluſtre repens minus, odoratum &c. SLOAN. *Jam.* 126. *Hiſt.* I. T. 155. f. 1. PLUK. *Phyt.* T. 410. f. 4.

Van deeze drie groeit de laatste in de West-indiën, de twee anderen in Virginie. De eerste heeft Bladen als de Goudroede en in de omtrek maar zeven of agt Straalblommetjes: de tweede heeft drie of vier Bladen by elkander aan de Knietjes van de Steng, driehoekig of in 't kruis geplaatst (*); de derde heeft Vleezige driekwabbige Bladen en eenzaame Oxelbloemen. In allen zyn dezelven geel, en in de laatste, die klein is en op Moerassige plaatsen voorkomt, welriekende.

IV. Afdeel. XXI. Hoofdstuk. *Polygamia necessaria.*

POLYMNIA. Paarlkring.

De naam van eene der Zanggodinnen is door LINNÆUS, zeer grappig, aan dit Geslagt gegeven, 't welk ik wegens de ronde Zaadjes, die aan den omtrek als in een Kring geplaatst zyn, zo dat zy als een Kettingje van Koraalen of Paarlen vertoonen, *Paarlkring* noem (†).

De opgegevene Kenmerken zyn: een Kaffige Stoel, geen Zaadkuifje: de buitenste Kelk vier- of vyfbladig, de binnenste van tien holle Blaadjes

(*) Van dit *Silphium* heeft de Heer Doktor BERKHEY de Vrugtmaakende deelen der Bloemen zeer uitvoerig, in de dertien eerste Figuuren op de Vierde Plaat van zyne meermaals aangehaalde uitmuntende Dissertatie, *de Structurâ Flor. Compositorum*, voorgesteld: waar uit men tevens de onderscheidende Kenmerken van deezen Rang kan zien.

(†) VAILLANT hadt één of meer Soorten van hetzelve, om de zelfde reden, *Monilifera* of *Paternoster* getyteld.

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK.

jes gemaakt. Het bevat de vier volgende Kruiden.

I. *Polymnia Canadensis.* Kanadaasch.

(1) Paarlkring *met overhoekse geschaard Piekvormige Bladen.*

In de Bosschen van Kanada, by de Wilden, op een laagen vetten Grond, groeit deeze, die de Steng vyf of zes Voeten hoog, doch maar een Ganzen-Schaft dik heeft, met de Takken overhoeks, en Haairig, zo wel als de Rib der Bladen, welke naar den Ganzen-Distel gelyken, zynde aangenaam van Reuk. Aan 't end der Takjes draagt het Bloemen, byna als die van 't Kruid dat men Bidens noemt.

II. *Uvedalia.* Virginisch.

(2) Paarlkring *met gepaarde Bladen, die geschaard Piekvormig zyn.*

In Virginie groeit deeze, die Chrysanth, met Bladen van den Orientaalschen Plaanboom, is genoemd geweest door MORISON. Zyne door den Ridder aangehaalde Afbeelding verscheilt vry veel

(1) *Polymnia* Fol. altern. Hastato-sinuatis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 987. *Veg.* XIII. p. 658. Polymnia. *Am. Acad.* III. p. 15. T. 1. f. 5.

(2) *Polymnia* Fol. oppos. Hastato-sinuatis. FABR. *Helmst.* p. 145. Osteospermum Fol. oppositis palmatis. *H. Cliff.* 424. *H. Ups.* 274. GRON. *Virg.* 133. Chrysanth. angulosis Platani foliis Virginianum. PLUM. *Alm.* 99. T. 83. f. 3. MORIS. III. S. 6. T. 7. f. 55. Corona Solis Arborea Folio latissimo Platani. BOERH. *Lugdb.* I. p. 103.

veel van die van PLUKENET, daar de Bladen meer naar die van den Westindischen Platanus gelyken. Deeze verbeeldt zig, of het de *Vierzydige* Mexikaansche Plant van HERNANDEZ zyn mogte, dus genaamd om dat de Steng en Takken in 't kruis gevleugeld zyn. Den bynaam *Uvedalia*, misschien van 't Wyngaardachtig Loof ontleend, heeft PETIVER verzonnen.

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK. *Polygamia necessaria.*

't Is een Plant van drie Ellen hoogte, volgens den eerstgemelden, met gestreepte Stengen en Bladen van een Span breed. FABRICIUS, die ze *Goudsbloem met harde Zaaden* noemt, heeft de Bloemen in de Helmstadsche Tuin naauwkeurig onderzogt, en zegt, dat, behalve den gemeenen Kelk, uit holle groene Blaadjes bestaande, noch ieder Blommetje gevat is in een Geutswys' Blaadje. Misschien zullen dit de Kafjes zyn. Hy bevondt elf Tongblommetjes aan den rand, dri tandig en Goudkleurig, met een tweedeeligen Styl of Stempel, zittende op een rond wit hard Vrugtbeginzel. De middelblommetjes, in vyf Slippen verdeeld, geel van Kleur, hadden donker bruine Meelknopjes, aan 't end geel, boven uitsteekende, doch bragten geen goed Zaad voort; 't welk eigen is aan deezen Rang.

(3) Paarlkring *met gepaarde, Spatelachtige, eenigermaate getande Bladen.* Weg. Vierhoekig.

III. *Polymnia tetragonotheca.*

(3) *Polymnia* Fol. oppositis Spatulatis subdentatis. Tetrago-

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK. *Noodzaaklyke Veelwyvery.*

Wegens de vierhoekige Kelken kreeg dit Kruid, dat ook in Virginie voorkomt, by DILLENIUS den naam van *Tetragonotheca*, welk Geslagt LINNÆUS vernietigd heeft, door de eenigste Soort, die *Zonnebloemachtig* gebynaamd was, hier t'huis te brengen. Naar de grootste Soort van *Doronicum* gelykt het Loof zeer. Het bereikt niet meer dan één of twee Voeten hoogte. De rand-Blommetjes, niet boven de twaalf in getal, zyn diep in drieën gedeeld, en brengen een Eyrond Zaad voort. CLAYTON noemt dit Kruid *Zonnebloem* met groote styve, onverdeelde Bladen tegen elkander over en groote geele Bloemen, wier Schyf door de rypheid zwart wordt, den Kelk met vier gezwollen Blaadjes omringd en eenen dikken ruikenden Wortel hebbende. De Engelschen noemen het, volgens MITCHELL, *Meloen-Appel-Bloem*, in Virginie.

IV. *Polymnia Wedelia.* Tandzaadig.

(4) Paarlkring *met Lancetvormige Bladen en eene Heesterige Steng.*

In de Bosschen by Karthagena in de Westindiën, vondt de schrandere Heer JACQUIN dit Kruid, dat zyn Ed., ter eere van den Jenaschen Geneesheer WEDELIUS, dus benoem-

gonotheca Helianthoides. *Sp. Plant.* 1273. Tetragon. Doronici maximi folio. DILL. *Elth.* 378. T. 283. f. 365. GRON. *Virg.* 128.

(4) *Polymnia* Fol. Lanceolatis, Caule Fruticoso. *Mant.* 118. Wedelia Frutescens. JACQ. *Amer.* 217. T. 130.

noemde. Het was Heesterig, klimmende, met Houtige, ronde, gearmde Ranken; de Bladen spits Eyrond, Zaagtandig, wederzyds ruuw hebbende: de Bloemen eenzaam, byna endelings, geel van Kleur, omtrent een Duim breed. Diep uitgerand zyn de Blaadjes der Blommetjes aan den omtrek; iets byzonders in deeze Soort; zo wel als een Zaadkuifje van omtrent tien Tandjes, dat dezelve van de voorgaande onderscheidt, hoewel zy ook den Kelk vierbladig heeft. Dewyl de middel-Blommetjes zo wel Zaad voortbrengen als de anderen, schynt zy eer tot de Overtollige Veelwyvery te behooren.

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK. *Polygamia necessaria.*

CHRYSOGONUM. Goudhoek.

Een Kaffigen Stoel, een drietandig éénbladig Zaadkuifje, een vyfbladigen Kelk, heeft dit Geslagt, welks Zaaden, ieder, met een vierbladig Kelkje omkleed zyn.

De eenigste Soort (1), ook in Virginie groeijende, wordt *Pluizige Virginische Chrysanth* met een geele Schyf, door vyf Bloemblaadjes versierd, van PLUKENET geheten. Het heeft zagte, van onderen gryze, lang gesteelde, Zaagtandige Bladen, die Pluizig ruig zyn, zo wel als de Steng. Het heeft de Schyf omringd met

I. *Chrysogonum Virginianum.* Virginisch.

(1) Chrysogonum Petiolis Folio longioribus. *Syst. Nat.* XII. Gen. 988. *Veg* XIII. p. 658. *H. Cliff.* 424. GRON. *Virg.* 133. Chrysanthemum Virg. Villosum Disco luteo quinis Petalis ornato. PLUK. *Alm.* 100. T. 83. f. 4. & T. 242. f. 3.

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK. *Noodzaaklyke Veelwyvery.*

met vyf Tongblommetjes, die vry breed zyn en rond gepunt, waar op een Eyrond langwerpig platachtig Zaad volgt, met een Kroontje als gezegd is. De Schyfblommetjes misdraagen, gelyk tot deezen Rang behoort.

MELAMPODIUM. Geitenpoot.

Dit Geslagt, welks Zaadjes een gespleeten Kuifje hebben, dat in zekere plaatzing een Geitenpoot vertoont, heeft een vyfbladigen Kelk en een Kaffigen Kegelachtigen Stoel. Het begrypt deeze twee Westindische Kruiden.

I. *Melampodium Americanum.* Amerikaansch.

(1) Geitenpoot *met een opgeregte Steng en byna Liniaale wederzyds éêntandige Bladen.*

Te Vera Cruz groeit deeze, een Kruid dat de Steng in Leden verdeeld en Haairig heeft, de Bladen van boven met witte Stippen besprengd, van onderen Wollig grys. Uit ieder Oxel komt een enkele Tak voort, en aan 't end der Steng een Draadachtige Bloemsteel, met eene geheel geele Bloem, waar op Zaad volgt, met een Kroontje, als gezegd is.

II. *Australe.* Zuidlandig.

(2) Geitenpoot *met een leggende Steng en Eyronde Zaagtandige Bladen.*

De

(1) *Melampodium* Caule erecto &c. *Syst. Nat.* XII. Gen. 989. *Veg.* XIII. p. 658. Melampodium. *H. Cliff.* 425. Caltha Amer. Fol. laciniatis, Flore luteo. HOUST. *Ms.*

(2) *Melampodium* Caule decumbente, Fol. ovatis serratis. Melamp. Sem. quinque oblongis hispidis, Calyce pentaphyllo &c. LOEFL. *It.* 268, 346.

De voorgaande hadt LINNÆUS naar een drooge Plant, door MILLER zyn Ed. toegezonden, beschreeven, doch deeze hadt hy niet gezien. De vlytige LOEFLING heeft dezelve in Cumana, op den Oosthoek van Zuid-Amerika, waargenomen. Het is maar een Kruidje met Stengetjes van een Span, naar alle zyden verspreid, aan 't end vyfbladige Kelken hebbende, met rand-Blommetjes die zeer smal zyn, geel van Kleur, zo wel als de geheele Bloem. Het Zaad derzelven is langwerpig, gesleufd en bezet met Haakige Haairtjes, van vyf tot agt in getal. Mannelyke Blommetjes, op de Schyf, komen 'er ook maar weinigen voor. IV. AFDEEL. XXI. HOOFD. STUK.

CALENDULA. Goudsbloem.

Een naakte Stoel onderscheidt dit Geslagt, dat in 't geheel geen Zaadkuifje of Pluis heeft, en een gelyken veelbladigen Kelk, op de Schyf Vliezige Zaaden. Het bevat de agt volgende Soorten.

(1) Goudsbloem *met Schuitachtige gedoornde omgekromde Zaaden; de buitensten regt uitgestrekt.* I. *Calendula Arvensis.* Wilde.

(2) Gouds-

(1) *Calendula* Sem. Cymbiformibus muricatis &c. *Syst. Nat.* XII. Gen. 990. *Veg.* XIII. p. 658. *Fl. Suec.* 711, 777. Caltha Arvensis. C. B. *Pin.* 275. Caltha minima. J. B. *Hist.* III. p. 103. Calend. Arvensis. TAB. *Ic.* 335.

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK.

II. *Calendula Officinalis.* Tamme.

(2) Goudsbloem *met Schuitachtige gedoornde Zaaden, die allen krom zyn.*

Dit zeer bekende Kruid, dat men in 't Fransch *Souci*, in 't Engelsch *Marygold*, in 't Hoogduitsch *Ringelblumen* noemt, komt met een menigte van Verscheidenheden en veranderingen voor. Zulks betreft niet alleen de Kleur, die bleek, Citroen of hoog geel, en somtyds gemengeld is; maar ook, dat het geteeld wordt met omgeboogene, met menigvuldige en met kinderende Bloemen. Bovendien is in de Goudsbloemen opmerkelyk, dat zy 's morgens laat open gaan, en 's namiddags vroeg weder sluiten. De raare versieren de Bloemtuinen, maar de gemeene, inzonderheid die Saffraangeel zyn, vindt men dikwils by de Boeren Wooningen, ten platten Lande, alwaar men de Bloemen gebruikt om een hooger Kleur te geeven aan de Boter. Zy hebben een niet zeer aangenaamen Reuk, de Smaak is zoetachtig en vervolgens bitterig met eenige scherpheid. Zy zyn Zweetdryvende, Openende en Hartsterkende. Men gebruiktze, op sommige plaatsen, voor Saffraan. In-

(2) *Calendula* Sem. Cymbif. muricatis incurvatis omnibus. Calend. Sem. Radii Cymbiformibus echinatis, Disci bicornibus. *Mat. Med.* 407. GORT. *Belg* 250. KRAM. *Austr.* 261. GOUAN *Monsp* 462. *H. Cliff.* 425. R. *Lugdb.* 177. Caltha vulgaris. C. B. *Pin.* 275. *β.* polyanthos major. *γ.* Floribus reflexis. *δ.* Prolifera majoribus Floribus. C. B. *Pin.* 275. Calendula. DOD. *Pempt.* 254.

Inzonderheid wordt de Azyn, die op deeze Bloemen geftaan heeft, voor een uitmuntend Middel tot uitdryving der kwaadaartige Stoffen, in allerley Uitflag, Blutskoortfen en zelfs in Peftilentiaale Ziekten, gehouden. Om de Stonden te verwekken is het Sap des Kruids kragtig aangepreezen. Een Pap daar van door Kneuzing, met Wyn en een weinig Zouts bereid, vermurwt dikwils harde Gezwellen. De Bloemen en zelfs de Bladen, neemen door aanwryving, zegt men, de Wratten weg en de Lykdoorens der Voeten.

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK. *Polygamia necessaria.*

Of, nu, de tamme Goudsbloemen, die men in de Tuinen en op Velden teelt, in Soort verfchillende zyn van de Wilde, welke in de Zuidelyke deelen van Europa, op de Akkers, van zelf voortkomen, fchynt nog niet uitgemaakt te zyn. De Wilde verfchillen eenigszins in Blad, zo de Ridder aanmerkt, en hebben de Bloemen kleiner; maar het voornaamfte onderfcheid zou in het Zaad beftaan, als in de bepaling wordt gezegd. Myns oordeels, echter, ftrydt daar tegen, dat de Tamme Goudsbloem de Zaadjes op de Schyf tweehoornig heeft: dan, immers, zyn ze niet allen krom. Ook wordt, door de Autheuren, de eene met de andere verward. TOURNEFORT merkt aan, dat die kromme Zaaden van den omtrek eigentlyk Kasjes of Doosjes zyn, welke ieder een langwerpig Zaad bevatten; des hy van dit Geflagt, om die reden, zelfs een byzondere Afdeeling maak-

 te.

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK.

te (*). De Heer BERKHEY heeft zulks niet aangetekend, wanneer hy de Zaaden der tamme Goudsbloemen afbeeldde en beschreef (†).

III. *Calendula Sancta.* Joodsche.

(3) Goudsbloem *met Kruikachtige, stomp Eyronde, gladde Zaaden, de Kelken eenigszins gedoornd.*

Naar de voorgaande, gelykt deeze, uit Palestina afkomstig, zeer, doch verschilt, zo wegens den gedoornden Kelk, als dat de Zaaden dikker en geenszins gedoornd zyn, zelfs niet die van den Omtrek (‡). De geheele Plant is zonder eenige ruigte; maar de Bladen zyn ruuw van Rand.

Het

(*) De Herbis Flore radiato, Seminibus in Capsula reconditis. Sect. IV. *Inst. Botan.* p. 498.

(†) In zyn Ed. meergemelde Dissertatie, pag. 89. Tab. V. *Fig* 44 — 47 Het onderscheid der Zaaden van de rand-Blommetjes die vrugtbaar zyn, van de misdragen Zaaden der Schyfblommetjes, is aldaar aangeweezen: maar men moet, op *Fig.* 47. in plaats van *in Radio* leezen *in Disco.* HALLER schynt zig te verwonderen, dat gedagte Heer de tweede ry van kromme Zaadhokjes *in Radio* plaatst; doch, alzo de enkelde Goudsbloemen meer dan ééne ry van rand-Blommetjes of Tongblommetjes hebben, behoeft men derzelver oirsprong niet in de Trechterblommetjes van de Schyf, gelyk hy doet, te zoeken. Zie *Helv. inchoat.* I. p. 39.

(3) *Calendula* Sem. Urceolatis obovatis lævibus, Calycibus submuricatis. *Sp. Plant.* p. 1304.

(‡) In de gewoone Goudsbloemen zyn die kromme Zaadhokjes der Straalblommetjes op de rug met Doorntjes bezet; gelyk uit de Afbeeldingen van TOURNEFORT, by Letter L, K: maar duidelyker uit die van den Heer BERKHEY, voorgemeld, *Fig.* 44, 45, blykt.

Het zelfde heeft plaats in de Plant, voor de Winkel-Goudsbloem door den Heer THUNBERG in Japan verzameld, welker Bladen Lancetvormig spits en zeer duidelyk getand zyn; de Bloemen klein: zo dat dezelve meer naar de Wilde gelykt, of naar deeze: want het Zaad kan ik niet onderzoeken.

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK.

(4) Goudsbloem *met Lancetvormige Tandswys' uitgehoekte Bladen; de Steng geblâderd, de Bloemsteelen Draadachtig.* IV. *Calendula Pluvialis.* Kaapsche.

(5) Goudsbloem *met Lancetvormige getande Bladen, de Steng Bladerig, de Bloemsteelen van boven dikker.* V. *Hybrida.* Basterde.

(6) Goudsbloem *met Lancetvormige Tandswys' uitgehoekte Bladen, de Steng byna naakt hebbende.* VI. *Nudicaulis.* Naaktstengige.

Dee-

(4) *Calendula* Fol. Lanceolatis Sinuato - denticulatis &c. GOUAN *Monsp.* 462. Calend. Fol. dentatis. R. *Lugdb* 177. N. 2. MILL. *Dict.* T. 75. f. 2. *H. Cliff.* 325. Calend. humilis Africana &c. HERM. *Lugdb.* 104. T. 105. BREYN *Ic.* 26. T. 14. f 1. Calendula scabra BERG. *Cap.* 310.

(5) *Calendula* Fol. Lanceol. dent. Caule folioso &c. GOUAN *Monsp.* 463. R. *Lugdb.* 177. N. 3. MILL. *Dict.* T. 75. f. 1. Caltha Africana Flore intus albo, foris violaceo. BREYN *Ic.* 26. T. 14. f. 2. Cardispermum Afric. pubescens &c. *Phil. Transact.* 1724. p. 29. f. 2.

(6) *Calendula* Fol. Lanceol. sinuato - dentatis &c. Calend. Afr. HERM. *Afr.* 5. Bellis Florum Ped peneaphyllis fol. incisis. COMM. *Hort.* II. p. 66. T. 33. Caltha Africana &c. BOERH. *Lugdb.* I. p. 113. *Mant.* 479. BERG. *Cap.* 312.

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK. *Noodzaaklyke Veelwyvery.*

Deeze bepaalingen onderscheiden de drie Afrikaansche Plantjes, behoorende tot het Geslagt van *Dimorphotheca*, door den meergemelden VAILLANT gesmeed, om Planten aan te duiden, wier Zaaden of *Ovaria*, gelyk hy ze hier te regt kon noemen, van verschillende figuur zyn. Maar heeft ook dit zelfde niet in die der *Calthæ*, welken hy tot een ander Geslagt t'huis brengt, plaatst? Hoe 't zy, de Zaaden van de Schyf zyn hier in een Hartvormig Vlies begreepen, terwyl die der Vrouwelyke of Tongblommetjes, aan den Rand, geheel ongevliesd zyn en driekantig, gelykende naar een vierde partje van een Appel of Peer. De Kleur der Bloemen, meer naar die der Ganzebloemen of groote Madelieven gelykende, is in allen van binnen wit, van buiten paarschachtig of uit den rossen. Zy maaken slegts kleine Plantjes, het eerste één-, het andere tweejaarig. Het laatste heeft byna de voorkoming van het Havikskruid, met naakte Stengetjes. Het eerste groeit op drooge Heuvelen aan de Kaap; des het mooglyk *Pluvialis* gebynaamd is, als Regen noodig hebbende, om te groeijen, of dat het Zaad door een weinig Vogtigheid ligt voortteelt, gelyk men hier te Lande dar aan bevindt.

VII. *Calendula Graminifolia.* Grasbladige.

(7) Goudsbloem *met Liniaale byna effenrandige Bladen en eene byna naakte Steng.*

Dee-

(7) *Calendula* Fol. linearibus subintegerrimis, Caule subnu-

Deeze Soort, ook van de Kaap afkomstig, schynt veele verandering onderhevig te zyn. Immers, behalve dat zy met getande en ongetande Blaadjes voorkomt, worden dezelven door den eenen by die van Gras, door den anderen by die van Zeegras, van Crocus en van Rosmaryn vergeleeken. 't Is bekend hoe zeer die Bladen, allen wel Liniaal of smal en van egaale breedte zynde, in langte verschillen. Volgens de aanhaaling van HERMANNUS zouden de Bladen Grasachtig, weinig of zeldzaam getand en Goudkleurig zyn. De Afrikaansche Madelieven van COMMELYN hebben de Bloemsteelen Bladerig, de Bladen smal en effenrandig, aan den Wortel een Vinger lang, verbreedende naar 't end aanmerkelyk. Dus maakt dit Plantje geheele Bosjes van Loof, gelyk het Zeegras, uit welken Steelen voortkomen van een Voet en langer, die weinig gebladerd zyn, ieder op 't end een enkele Bloem draagende, als van de Bellis of Asters, met de rand-Blommetjes van buiten paarschachtig

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK. *Polygamia necessaria.*

nudo. BERG. *Cap.* 310. Calend. Fol. Linear. dentic. et integerrimis. R. *Lugdb.* 177. N. 4. MILL. *Dict.* T. 76. Cal. Africana Fol. Gramineis rarius dentatis Aureis. HERM. *Afr.* 5. Caltha Afric. Fol. Croci angustis &c. BOERH. *Lugdb.* I. p. 113. Calend. Afr. surrecta Rorismarini folio. PLUK. *Mant.* 35. T. 376. f. 7. Dimorphotheca Statices folio. VAILL. *Mem.* 1720. p. 360. Bellis Africana, Flor. pediculis foliosis, Fol. angustis et integris. COMM. *Hort.* II. p. 67. T. 34.

IV. Afdeel. XXI. Hoofdstuk. tig, van binnen wit, zo BOERHAAVE, op zyne Afrikaansche Goudsbloem, met smalle Crocus-Bladen, aantekent.

Noodzaaklyke Veelwyvery. Dat het gedagte verschilt uit de groeijing deezer Plant, 't zy in de Tuinen hier gezaaid, of aan de Kaap in 't wilde, oirspronglyk zy, is niet onwaarschynlyk, gelyk BERGIUS, die de gekweekte beschryft, aanmerkt; stellende, dat de regtopstaande, met Rosmaryn-Bladen, van PLUKENET, van zelf gesprooten zy. Ik vind van geene Heesterachtigheid gewag gemaakt in deeze Soort, welke, zo wel in 't wilde, als in de Tuinen, een Kruidig Plantje schynt te zyn, als gemeld is, met korte Stengetjes, hebbende het Loof van een Waterigen Lymerigen Smaak. Hierom schynt my dat Heesterig Gewas, met Houtige Steng en Takjes, alhier in *Fig.* 2, op PLAAT LXX. afgebeeld, hoe zeer ook in veele opzigten met de beschryving van BERGIUS strookende, een verschillend Kruid te zyn, dat ik *Rosmarynbladig* noem.

Rosmarinifolia. Rosmarynbladige. Pl. LXX. *Fig.* 2. 't Gewas is, volgens het Exemplaar, meer dan een Voet lang, 't welk ik van de Kaap bekomen heb, een Houtig Heestertje, met dunne, ronde, wyd spreidende Takken, uit een dergelyke Steng gesprooten en roodachtig bruin van Kleur. Deeze Takken zyn zeer digt bezet met Blaadjes, van een half Duim langte, die langs dezelven afloopen en aan den voet een weinig versmallen, voor 't overige Liniaal, aan 't end gespitst, van onderen rond, van boven

plat

plat of Geutachtig, ongehaaird, op de kanten geel. Niets, dat naar Tandigheid of verdeeling gelykt, is aan dezelven te bespeuren. De Bloemsteelen, omtrent half gebladerd, boven naakt, zyn eenbloemig en ruuw door Wrattige puntjes, zo wel als de Kelken, die maar uit ééne ry van Blaadjes, omtrent tien in getal, hier by *d* vertoond, bestaan. Blykbaar is de Bloem gestraald, hebbende Tongblommetjes als *f*, met doorloopende Streepjes, aan de onderzyde ros, van binnen geel, aan 't end wel stomp, maar driepuntig. Uit den voet derzelven, die Pypachtig is, komt een Styl voort, met twee zeer lange, Rolronde, bruine Stempels en eenige onvolkomen Meeldraadjes. De Schyf-Blommetjes *e*, in vyven als gewoonlyk verdeeld, hebben vyf Meeldraadjes, met spitse Knodsachtig uitloopende Meelknopjes en een stompen Styl, zonder Stempels, zittende op een onvolmaakt Vrugtbeginzel.

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK. *Polygamia necessaria.*

(8) Goudsbloem *met stomp Eyronde, eenigermaate getande Bladen en eene leggende Heesterige Steng.*

VIII. *Calendula Fruticosa.* Heesterige.

In

(8) *Calendula* Fol. obovatis subdentatis, Caule Fruticoso decumbente. MILL. *Ic.* 189. T. 283. BERG. *Cap.* 314. Calendula Fol. obverse ovatis denticulatis, Caule perenni. R. *Lugdb.* 531. Cal. Afr. Bellidis folio succulento frutescens. FABRIC. *Helmst.* 149.

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK. *Noodzaaklyke Veelwyvery.*

In deeze Soort schynt wederom een aanmerkelyk verschil te zyn: want volgens den Heer BERGIUS is de Steng van twee Voeten of meer langte, Takkig uitgespreid; daar FABRICIUS, dien hy aanhaalt, uit den Helmstadschen Tuin deeze Kaapse Plant aldus beschryft. „ Zy klimt „ tot eens Menschen hoogte, Takkig, als de „ Winde. De Bloemsteel en Kelk zyn ruuw „ en ruig, de Kelk in dertien smalle lange sty„ve, gespitste, byna gelyke Slippen gesnee„den. De Straalblommetjes, van buiten glan„zig, uit den paarschen Violet, van binnen „ schoon wit, aan de punt egaal drietandig; „ aan den voet smal en ruig, bleek uit den Vio„letten paarsch. De Schyfblommetjes paarsch„Violet, Pypachtig vyfdeelig. Vyf witte Meel„draadjes, met vyf lange Oranjekleurige Meel„knopjes, zydelings samengegroeid. Een wit„Violette Styl, aan 't end knobbelig. De Vrugt„beginzels, daar de middel-Blommetjes op „ zitten, zyn wederzyds gevleugeld, van on„deren smal, van boven breed: doch die der „ Tongblommetjes hoekig en een weinig krom." Behalve de gemelden maakt de Heer N. L. BURMANNUS, onder de Kaapschen, nog van eene *Monstreuse* gewag, die langwerpige Tandswys' uitgehoekte Bladen, een byna naakte getuilde Steng en knikkende Bloemen heeft.

ARCTOTIS. Ruigaart.

Dit Geslagt, dat byna geheel aan de Kaap be-

bepaald is, heeft een Pluizigen of Kaffigen Stoel: het Zaadkuifje is een vyfbladig Kroontje: de Kelk bestaat uit Schubben, die aan de tippen rappig zyn. Vier Soorten met een Pluizigen, zes met een Kaffigen Stoel, komen in 't zelve voor, als volgt. IV. Afdeel. XXI. Hoofdstuk. *Polygamia necessaria.*

A. Met den Stoel Pluizig.

(1) Ruigaart *met de Straalblommetjes onvrugtbaar, de Bladen geschaard en eenigermaate Wollig.* I. *Arctotis Calendulacea.* Goudbloemig.

Onder deeze bepaling zyn thans door de Heer LINNÆUS de volgende Soorten, als Verscheidenheden, begreepen, naamelyk

A. Met de Straalbl. onvrugt. twaalf in getal en drie byna onverdeelde. A.

B. Met de Straalb. onvrugtb. driedeelig, het middelstuk omgeboogen. B. *Hypochondriaca.* Zwaarmoedig.

C. Met de Straalbl. onvrugtb. vierdeelig. C. *Tristis.* Droevig.

D.

(1) *Arctotis* Flosc. Radiant. Sterilibus, Fol runcinatis subtomentosis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 991. *Veg.* XIII. p. 659. Arctotis Fol. ovatis dentatis Petiolis longissimis &c. *H. Cliff.* 412. R. *Lugdb.* 178. Anemone affinis Æthiopica, fibrosâ Radice &c. HERM. *Lugdb.* 43. T. 42.

A. —— Flosc. Rad. steril. 12 subintegris 3.

B. —— Flosc. Rad. steril. mediâ inflexâ.

C. —— Flosc. Rad. steril. quadripartitis. BERG. *Cap.* 320. Anemonospermos Afric. Jacobææ maritimæ foliis, Fl. Sulphureo. COMM. *Rar.* 36. T. 36. BREYN. *Ic.* 27. T. 15.

F 4 Arc-

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK.

D. Met de Straalbl. onvrugtb. driedeelig; het buitenste driesneedig.

E. Met de Straalbl. onvrugtb. vyfdeelig.

D. *Coruscans.* Schitterend. E. *Superba.* Pragtig.

Deeze nieuwe onderscheiding heeft de Ridder gemaakt, beschryvende het *Droevige*, als de Stengen uitgebreid en ruig hebbende; de Bladen geschaard, dikachtig, broosch met ongeregelde doornige Tandjes, ruigachtig, van onderen Wollig wit; de Bloemsteelen lang, gestrekt en Vlokkig: de Kelken voor het bloeijen knikkende, met de Schubben aan de tip ruighaairig: de Schyfblommetjes geel met zwarte toppen: de Stampers geel geknodst: de rand-Blommetjes vier-of vyfdeelig, geel, van onderen Loodkleurig. In hoe verre nu de anderen daar van in Gestalte verschillen, zou men moeten onderzoeken. 't Schynt, dat 'er veele veranderingen in dit Kaapse Kruid plaats hebben, 't welk, tegen de eigenschappen van deezen Rang, de rand-Blommetjes onvrugtbaar en byna zonder Teeldeelen, de Schyf-Blommetjes tweeslagtig en vrugtbaar heeft.

V. *Arctotis Plantaginea.*

(5) Ruigaart *met de Straalbl. vrugtbaar, de Bla-*

Arctotis Fol. pinnatifidis &c. R. *Lugdb.* 178. N. 4. Jacobæa Stoebes facie. VOLCK. *Nor.* T. p. 224.

D. —— Flosc. Rad. steril. tripartitis, exteriore trifidâ.

E. —— Flosc. Rad. steril. quinquepartitis. *Am. Acad.* IV. p. 331.

(5) *Arctotis* Flosc. Rad. fertilibus, Fol. Lanceolato-ova-tis

Bladen Lancetvormig Eyrond, geribd en omvattende, met kleine Tandjes.

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK.

(6) Ruigaart *met de Straalbl. vrugtbaar, de Stengen kruipende en Spinnewebbig, de Bladen Lierachtig en wederzyds tweetandig.*

VI. *Arctotis angustifolia.* Smalbladig.

Een van deeze schynt de eerste Soort van *Arctotis* by den Heer A. VAN ROYEN (*) te zyn, die Lancetvormig Liniaale onverdeelde getande Bladen hadt. Door HERMANNUS was dezelve, met anderen, wegens de ruige Zaadhoofdjes, naar die der Anemonen gelykende, *Anemonospermos* geheten; 't welk BOERHAAVE heeft nagevolgd. VAILLANT maakte daar van een Geslagt onder den naam van *Arctotheca*, in 't Fransch *Ourse*, dat is Beer, wegens de ruigte der Zaaden. De Ridder heeft zulks in *Arctotis* samengetrokken, en, dewyl de naam van Beeren-Oor tot andere Kruiden behoort, en

tis &c. Arctotis Fol. Lanceol. - lin. integris Denticulatis. R. *Lugdb.* 178. N. 1. Anemonospermos Afra Folio Plantaginis &c. BOERH. *Lugdb.* I. p. 100. Arctotheca Plantaginis folio. VAILL. *Mem.* 1720. p. 427. Fig. 39, 40.

(6) *Arctotis* Flosc. Rad. fert. Caul. rep. Arachnoideis &c. *H. Cliff.* Anemonospermos Afra, Folio serrato, rigido, Flore intus Sulph. extus puniceo. BOERH. *Lugdb.* I. p. 100.

(*) Gedagte Hoogleeraar, die inzonderheid door zyne bevordering van de Kruidkunde, in de Leidsche Akademie-Tuin, heeft uitgemunt, is, kort voor dat ik dit schryf, in 't begin van Maart 1779, in de Ouderdom van vierenzeventig Jaaren, overleeden.

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK. *Noodzaaklyke Verwyvery.*

en de meeste Planten van dit Geslagt, over 't geheel, Pluizig, Wollig of Haairig zyn, heb ik het met *Ruigaart* verduitscht. Dit is echter zo aanmerkelyk niet, in eenige Soorten, als het Zaadkroontje, dat VAILLANT in Plaat vertoont, doch welks afkomst van een Kelkje, dat ieder Schyfblommetje omvat, de Heer BERKHEY zeer duidelyk en fraay, door 't Mikroskoop, heeft afgetekend (*),

VII. *Arctotis aspera.* Ruuw.

(7) Ruigeart *met de Straalbl. vrugtbaar, de Bladen Vindeelig uitgehoekt en Pluizig met de Slippen langwerpig en getand.*

Ongemeene Verscheidenheden ontmoet men in deeze Kaapsche Planten, wat het Loof aangaat, en niet minder in de Kleur der Bloemen, die doorgaans van binnen schoon geel of Oranje, van buiten ros of Saffraankleurig of paarschachtig zyn. De naastvoorgaande Soort, die, alhier uit Zaad geteeld, zo uitgehoekt is, heeft in 't wilde de Bladen naauwlyks breeder dan van Lavendel. Deeze *Ruuwe* komt met Bladen voor,

(*) Zie zyn Ed. meergemelde Dissertatie, TAB. VI. *Fig.* 31 - 34.

(7) *Arctotis* Flosc. Rad. fert. Fol. Pinnato-sinuatis Villosis &c. *H. Cliff.* 412. *Ups.* 275. R. *Lugdb.* 178. N. 3. Arctotheca Jacobææ folio &c VAILL. *Mem.* 1720. p. 428. Anemonospermos Afr. Fol. Card. Bened. COMM. *Hort.* II. p. 43. T. 22. β Anem. Afra, Fol. Jacobææ tenuiter laciniato, Flore Aurantio pulcherrimo. BOERH. *Lugdb.* I. T. p. 100.

voor, van het Jakobs-Kruid, gelyk BOERHAAVE dezelve afbeeldde, of van Cardebenedict, gelyk COMMELYN dezelve in Plaat bragt. Doch, schoon de Ridder die beiden hier betrekt, komt de laatste, myns oordeels, zeer weinig met de eerste of met de bepaaling overeen. Deeze beiden, niettemin, waren hier in de Tuinen geteeld, en dus kan de eene naauwlyks een Verscheidenheid van de andere zyn, dewyl het Blad zo zeer verschilt. Mooglyk komt die, welke de Heer N. L. BURMANNUS *Carduifolia* tytelt, zynde door den zelfden COMMELYN ook afgebeeld (*), hier wel nader. Immers zo veel ik uit myne Kaapsche Exemplaaren bespeuren kan, gelykt dezelve meer naar deeze Soort. Deeze Heer hadtze alleen door de witheid der Bloemstraalen van binnen, welke in de andere Zwavelgeel waren, onderscheiden. Die, welke BERGIUS als een Bysoort afzondert, onder den naam van *Arctotis*, ruigachtig ruuw, de Bladen geschaard Lancetvormig, aan den rand als met uitgeknaagde Tandjes hebbende; hadt de oude Heer J. BURMANNUS genoemd *Arctotis* met Suikereyachtige Bladen, de Bloemstraalen geel, met een rosse Schyf (†). Dezelve schynt my ook hier te

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK. *Polygamia necessaria.*

(*) Arctotis Carduifolia. *Prodr. Fl. Cap.* p. 28. Anemonospermos Afric. Fol. Card. Benedicti, Flor. Radiis intus albicantibus. COMM. *Hort.* II. T. 23. p. 45.

(†) *Disco puniceo*, dit betekent een Kleur die eenigzins Gra-

IV. Afdeel. XXI. Hoofdstuk. te behooren. De jonge Heer, zyn Zoon, maakt daar geen gewag van onder de Kaapsche Planten, door zyn Ed. opgetekend.

Noodzaaklyke Veelwyvery. Volgens LINNÆUS heeft deeze Soort een styve overblyvende Steng, die Pluizig Wollig is, met paarschachtige Streepen; de Bladen van onderen met eene witte Wolligheid; de Straalblommetjes vrugtbaar, geel van onderen, rood gestreept, met een geelen Stamper en Loodkleurig Halsje. Dus komen dan de drie laatst beschreevene Soorten, dewyl zy de Schyfblommetjes onvrugtbaar en die van den rand vrugtbaar doch Vrouwelyk hebben, met deezen Rang van Noodzaaklyke Veelwyvery overeen: de anderen zyn 'er, wegens de gelykheid van Gestalte, bygevoegd. In de Herfst brengen deeze Planten, hier te Lande, goed ryp Zaad voort.

B. Met den Stoel Kaffig.

VIII. *Arctotis paradoxa.* Wanstaltige. (8) Ruigaart *met de Straalblommetjes onvrugtbaar en gekleurde Kafjes langer dan de Straalkrans; de Bladen dubbeld gevind, Liniaal.*

(9)

Granaatappelachtig uit den rossen of licht rood is: *Aqua Sanguine punicea*, OVID. 't Is jammer dat men niet altoos duidelyke benaamingen voor de Kleuren gebruikt. Volgens BERGIUS zyn in deeze de Schyfblommetjes geel, met paarsche Styl en Meelknopjes. Vid. BURM. *Afr.* p. 158, T. 57. f. 1.

(8) *Arctotis* Flosc. Rad. steril. Paleis Coloratis &c. *Am. Acad.* IV. p. 380. Planta. PLUK. *Phyt.* 312. f. 5.

(9) Ruigaart *met de Straalbl. onvrugtbaar en Kafjes zo lang als de Schyfblommetjes; de Bladen gevind Liniaal.* IV. Afdeel. XXI. Hoofdstuk. IX. *Arctotis Paleacea.* Kaffige.

Zonderling zyn deeze Kaapse Plantjes, inzonderheid de eerste, door zyne lange Kafjes, die zo wel geel zyn als de Straalblommetjes, waar door de Bloemen zig als dubbeld of volbladig vertoonen. Zy zyn in beiden geel, en het Loof is fyn verdeeld.

(10) Ruigaart *met de Straalbl. onvrugtbaar; de Bladen gevind; de Vinnen Vindeelig getand.* X. *Dentata.* Getande.

(11) Ruigaart *met de Straalbl. onvrugtbaar, de Kafjes korter dan de Blommetjes; de Bladen meervoudig gesmaldeeld Liniaal.* XI. *Anthemoides.* Fynbladig.

Van deeze is het ééne een Heestertje van twee Voeten hoogte, dat naar de Chrysanth of Cotula; het andere een zeer klein Plantje, dat naar

(9) *Arctotis* Flosc. Rad, steril. Paleis Flosc. Disci æquantibus &c. *Am. Acad.* VI. Afr. 84. Aster Foliis integris angustis, Flore magno luteo. BURM. *Afr.* 176 T. 65. f. 1.

(10) *Arctotis* Flosc. Rad. steril. Fol. pinnatis &c Arctotis Pilifera. BERG. *Cap.* 325. Chrysanth. Fol. Pinnis brevisf. dentatis. BURM. *Afr.* 175. T. 64. Chrys. Æthiop. &c. PLUK. T. 276. f. 2.

(11) *Arctotis* Paleis Floscul. brevioribus, Fol. supradecompositis Linearibus BERG. *Cap.* 324. Chamæmelum pumilum Fol. angustis pinnatis. BURM. *Afr.* 174. T. 63. f. 2.

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK.

naar de Kamille eenigszins gelykt. De Bladen van dit laatste, echter, komen my eerder gevind voor, dan op zulk een wyze gesmaldeeld. De Straalkrans is in beiden Violet.

XII. *Arctotis tenuifolia.* Dunbladig.

(12) Ruigaart *met de Straalbl. misschien onvrugtbaar; de Bladen Liniaal onverdeeld en glad.*

Aan de Zeekust van de Kaap der Goede Hope groeit deeze, die de Steng Takkig bruinachtig, effen; de Bladen Liniaal, Draadachtig, eenigermaate Vleezig, effen; een Vinger lang; de Bloemsteeltjes zeer lang en éénbloemig heeft, gelyk de meesten. De Kelk is half Kogelrond en glad, met de binnenste Schubben rappig, wit, en de Bloemen geheel geel.

XIII. *Acaulis.* Ongestengd.

(13) Ruigaart *met Bloemsteelen uit den Wortel en Lierachtige Bladen.*

Hoe Bladen als die van Weegbree Lierachtig kunnen zyn is eenigszins duister; doch uit de Afbeelding van COMMELYN blykt, dat zy zodanige figuur hebben, niettegende hy dezelven slegts breed, geribd en Zaagtandig, met lange Steelen opgeeft. In 't Werk van TREW vindt men een fraaije Afbeelding van deeze Soort,

(12) *Arctotis* Flosc. Rad. Sterilibus? Fol. linear. indivisis glabris. *Mant.* 288.

(13) *Arctotis* Pedunculis Radicalibus, Foliis Lyratis. Anemonospermos Africana Folio Plantaginis Fl. Sulphureo. COMM. *Rar.* T. p. 35. TREW, EHRET. Tab. 75.

Soort, door EHRET getekend; maar dezelve heeft de Bladen veel meer ingesneeden en die overmaatige ruigte, welke COMMELYN aan de geheele Plant bevondt, hadt 'er, volgens de beschryving, geen plaats in. De Bladen waren slegts van boven ruigachtig, van onderen Wollig grys; de Bloemsteelen glad; de Bloemen van binnen Saffraankleur, van buiten geel gestraald, met eene verhevene zwartachtige Schyf. COMMELYN noemt de rand Blommetjes Zwavelgeel en spreekt niet van de drie Tandjes aan 't end, (die ook zeer klein zyn;) zeggende dat de Zaaden langwerpig zyn en met Wolligheid omwikkeld.

IV. AFDEEL. XXI. HOOFD-STUK. *Polygamia necessaria.*

Behalve een *Goudkleurige*, die de Bloemen Oranje heeft, door den ouden Heer BURMANNUS afgebeeld, geeft de jonge Heer thans nog drie Kaapsche Soorten van *Arctotis* op. De eerste, *drievorkig* door hem genaamd, heeft de Bladen, die Liniaal gevind zyn, aan de tippen drievorkig. Dit luidt eenigszins vreemd. De andere, onder den bynaam van *styve*, was ongestengd, hebbende de Straalblommetjes geel met een groene Streep, de Bladen langwerpig gevind, van onderen Wollig. Een derde, met Bladen van *Herts-tonge*, hadt dezelven eenvoudig en gevind, met Lancetvormige Slippen, van onderen Wollig, aan de kanten uitgegulpt. Deeze kon wel, zo zyn Ed. aanmerkt, maar eene Verscheidenheid van de voorgaande styve zyn, en die beiden kunnen misschien ook wel

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK. *Noodzaaklyke Veelwyvery.*

tot de laatst beschreevene Ongestengde Soort, behooren.

De hier op volgende Geslagten, van *Osteospermum*, *Othonna*, *Hippia* en *Eriocephalus* of Wolkop, onder de Heesters beschreeven hebbende; gaa ik over tot het Geslagt van

FILAGO. Reurkruid.

Een naakte Stoel, geen Zaadpluis, en een Kelk, tusschen wiens Schubben de Vrouwelyke Blommetjes van den rand geplaatst zyn, onderscheidt dit Kruid genoegzaam van het *Gnaphalium*, hier voor beschreeven, waar toe het weleer betrokken is geweest. De Soorten, daar in vervat, altemaal Europische, zyn de zeven volgende.

1. *Filago acaulis.* Laag.

(1) Reurkruid *met ongestengde ongesteelde Bloemen, de Bladen om dezelven grooter.*

Een aartig Kruidje, dat in de Zuidelyke deelen van Europa, en in de Levant, hier en daar aan de Zeekusten of uitgedroogde Meiren, ja ook op de Switzersche Alpen en elders overvloe-

(1) *Filago* Flor. acaulibus sessilibus, Fol. Floralibus majoribus. *Syst. Nat.* XII. Gen. 995. p. 580. *Veg.* XIII. p. 662. LOEFL. *Itin.* 165. GOUAN *Monsp.* 465. Filago Pygmæa. *Sp. Plant.* 1311. GORT. *Belg.* 25?. Santolina Caule simplicissimo. R. *Lugdb.* 147. N. 7. Gnaphalii Species omnes. VAILL. *Mem.* 1719. p. 416. Gnaphalium Roseum Hortense. C. B. *Pin.* 263. *Prodr.* 122. BARR. *Ic.* 127. Leontopodium f. Pes Leonis. LOB. *Ic.* 484.

vloedig groeit, komende in de Tuinen der middelste deelen en by ons jaarlyks voort, uit gevallen Zaad. Hier van maakte VAILLANT zyn Geslagt van *Gnaphalium*, alle welks Soorten daar toe betrekkelyk zyn. Het onderscheidt zig door digt gebladerde Stengetjes of Tropjes van weinig Duimen hoogte, met een langbladerigen Kop, welke de Bloemen bevat, als ook vervolgens het Zaad. Deeze Stompjes zyn met een dikke Wolligheid, als Vilt, overtoogen en daarom heeft de gelykenis dit Kruidje doen noemen *Leeuwenpoot*. De Afbeelding daar van by LOBEL is sober; maar dit Kruidje komt zeer verschillende naar de Groeiplaats, somtyds, in 't wilde, niet meer dan een Duim hoog voor, gelyk het beter, benevens dat der Tuinen, 't welk veel grooter valt. door C. BAUHINUS, onder den bynaam van *Roozig*, vertoond is en beschreeven. LINNÆUS zegt, dat het zelden een Steng (die zigtbaar buiten de Bladen is, denk ik zal hy willen,) heeft. Doktor SCOPOLI merkt aan, dat het Mannelyke Blommetjes in 't midden heeft, die dikwils onder de Vrouwelyken van den Omtrek zyn vermengd.

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK. *Polygamia necessaria.*

(2) Reurkruid *met een gegaffelde Bloempluim; de Bladen spits; de Bloemen aan ruige Bolletjes in de Oxelen.*

II. *Filago Germanica.* Duitsch.

Dit

(2) *Filago* Paniculâ dichotomâ &c. GORT. *Belg.* 251. GOUAN

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK.

Noodzaaklyke Veelwyvery.

Dit Kruidje, dat door geheel Europa, als ook in onze Nederlanden, op Zandige plaatsen der Heiden, als ook in Tuinen en Moeshoven voorkomt (*), noemt men in 't Neerduitsch *Reurkruid*, welke benaaming, van 't Hoogduitsch *Ruhrkraut* ontleend, alleenlyk ziet op het gebruik, dat men 'er, wegens de samentrekkende hoedanigheid, onder 't Landvolk wel van gemaakt heeft tegen het sterk Afgaan of den Bloedloop. Het wordt ook wel in plaats van het Kattepoot of Groote Muizen-Oor, hier voor beschreeven, tegen Borstkwaalen, in Afkookzel, ingegeven. De Franschen noemen het, met andere Soorten, *Herbe a Coton* of *Coton de Mer*, dat is Zee-Katoen, de Engelschen *Cudweed*, om dat men het voor de Runders dienstig oordeelde en dezelven weder herkaauwen deedt. *Herba Impia* werdt het, volgens PLINIUS, geheten, om dat de nabloemen zig hooger verheffen dan de eerste: ten minste getuigt hy zulks van zeker Kruid (†).

Het tegenwoordige valt omtrent een Span of

GOUAN *Monsp.* 465. Gnaphalium Caule dichotomo. R. *Lugdb.* 142. N. 4. *Fl. Lapp.* 229 *Fl. Suec.* 677, 779. Gnaphalium vulg. majus. C. B. *Pin* 293. Gnaph. Germanicum. J. B. *Hist.* III. p. 158. Filago seu Impia. DOD. *Pempt.* 66. Gnaph. vulgare, Filago, Centunculus: LOB. *Ic.* 480.

(*) In Switzerland vindt men het op alle Zaailanden, tusschen de Stoppelen, zegt HALLER, overvloedig.

(†) Ob id *Impiam* appellavére, quoniam Liberi super Pirentem excellant. Libr. XXIV. Cap. 19.

of een Voet hoog, met een opstaand, Wollig, gebladerd, wyd gemikt Stengetje, dat Takkig is, en zagte Lancetvormige Blaadjes heeft. In de mikken zit overal een Bolletje van Bloemen, die uit een gemeen middelpunt spreiden, door Wolligheid samengevoegd. In de jonge Plant zitten de Bolletjes aan 't end, maar de uitschietende Takjes verheffen zig daar boven met nieuwe Bloembolletjes als gezegd is. Ieder Bloem heeft een vyfhoekigen Kelk, van spitse glanzige Schubben, geel gerand, bevattende veele Vrouwelyke en maar twee of drie Trechterachtige tweeslagtige Blommetjes. Het Zaad is van allen gepluisd (*).

Dit Kruidje wordt niet alleen tot stopping van den Afgang, maar ook tot Bloedstemping, inzonderheid by een overmaatige Stonden - Vloed, van sommigen aangepreezen. Gekneusd zynde en in Olie gekookt, legt het Gemeene Volk, in de Westelyke deelen van Engeland, hetzelve op Kneuzingen en blaauwe Plekken, van stooten, vallen, of slaan. In drooge en Kink-

(*) Dit zegt de vermaarde HALLER van deeze, en Doktor SCOPOLI hadt het ook gezegd van de voorgaande Soort: des het te verwonderen is, dat LINNÆUS aan dit Geslagt een *ongepluisd Zaad* toeschryve: te meer, daar TOURNEFORT zelfs het Zaad in zyn Geslagt van *Filago*, daar deeze de eerste Soort is, met Pluis hadt afgebeeld. In de voorgaande zelfs is het zo lang als de Blommetjes. SCOP. *Flor. Carn.* 366.

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK.

Kink-Hoest wordt de Syroop daar van niet zonder vrugt gebruikt. Ook zou het tegen sommige Wormziekten in Beesten een goed Middel zyn (*).

III. *Filago Pyramidata.* Pieramidaal.

(3) Reurkruid *met een gegaffelde Steng, en pieramidaale vyfhoekige Oxelbloemen, de Vrouwelyke Blommetjes op een ry.*

IV. *Montana.* Bergminnend.

(4) Reurkruid *met een byna gegaffelde opgeregte Steng en Kegelvormige, zo wel end- als Oxelbloemen.*

V. *Gallica.* Fransch.

(5) Reurkruid *met een gegaffelde opgeregte Steng, Elsvormige Oxelbloemen en Draadachtige Blaadjes.*

VI. *Arvensis.* Akkerig.

(6) Reurkruid *met een gepluimde Steng en Kegelachtige Bloemen zydelings.*

De bepaalingen wyzen het voornaamste verschil

(*) BOCC. *Mus. di Fisic* p. 148.

(3) *Filago* Caule dichot. Flor. Pyramidatis &c. *Sp. Plant.* I. p. 1199. Gnaphalium medium. C. B. *Pin.* 263.

(4) *Filago* Caule subdichot. erecto &c. GORT. *Belg.* 251. GOUAN *Monsp.* 465. *Fl. Suec.* II. 780. Gnaphalium minus repens. C. B. *Pin* 263. Gnaph. minimum LOB *Ic.* 481.

(5) *Filago* Caule dich. erecto, Flor. Subulatis &c. Gnaph. vulgare medium. MORIS. III. S. 7. T. 11. f. 14. PETIV. *Herb.* T. 18. f. 12. PLUK. T. 298. f. 2.

(6) *Filago* Caule Paniculato, Flor. Conicis lateralibus. *Fl. Suec.* II. N. 781. Gnaph. majus angusto oblongo folio. C. B. *Pin.* 263? Filago incana tomentosa erecta. VAILL. *Mem.* 1719.

ſchil aan van deeze vier, waar van de eerſte in Spanje is waargenomen, hebbende het Stengetje maar twee Duim hoog; de anderen in ons Wereldsdeel hier en daar, zelfs in Sweeden groeijen. De Bergminnende komt aan Zandige Wegen en op Zaaylanden in de Wouden van Friesland voor. Dit is een niet minder klein kruipend Plantje dan het volgende, 't welk zo wel in Engeland als in Vrankryk groeit. Het laatſte heeft in Switzerland de Steng een Voet en ſomtyds een Elle hoog, zo de Heer HALLER aantekent, zeer Takkig en Wollig, niet minder dan de Bladen, welke zeer ſmal zyn. De Bloemen, by troppen vergaard, zitten over de geheele langte der Stengen in de Oxelen, en maaken dus lugtige Aairen, aan 't end der Takjes. De Kelk is Kegelachtig, geheel Wollig, uit den groenen wit. De Blommetjes in de Omtrek zyn Vrouwelyk, met het Pypje naar gewoonte tweehoornig en een ſchraal Trechtertje; die van 't midden tweeſlagtig en zeer klein. Het Zaad is zekerlyk gepluisd (*).

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK *Polygamia neceſſaria.*

(7) Reurkruid *met een zeer eenvoudige Steng; het*

VII. *Filago Leontopodium.* Leeuwenpoot.

(*) HALL. *Helv. inchoat.* I. p. 67.

(7) *Filago* Caule ſimplicisſimo, Capitulo terminali, Bracteis hirſutisſimis radiato. SCOP. *Carn.* 266. JACQ. *Vind.* 150. Gnaph Alpin. magno Flore. C. B. *Pin.* 264. Gnaph. Alp. CLUS. *Hiſt.* I. p. 328. *Pann* p 495. Leontopodium. DOD. *Pempt.* 68. SCOP. *Ann.* II. p. 63.

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK. *het end-Hoofdje gestraald hebbende, met zeer ruige Blikjes.*

Noodzaaklyke Veelwyvery. Op de hooge Bergtoppen in Oostenryk, Switzerland, Italie en Siberie, groeit dit zonderlinge Kruidje, dat sommigen voor het *Leontopodion* van DIOSCORIDES hebben gehouden. Uit een dikken zwarten Wortel maakt het een Plantje byna als 't Muizen-Oor, met een gebladerd Stengetje van een half Voet of een Span hoog, alles geheel grys en Wollig. Op den top van 't zelve is een Wollige Ster van Blikjes, welker midden beslagen wordt door een Bolletje van vyfdeelige tweeslagtige Blommetjes, als die van 't Gnaphalium, omringd door andere Bolletjes, van Vrouwelyke en van Blommetjes, die t'eenemaal van Teeldeelen ontbloot zyn. De Blommetjes zyn bleek geelachtig en het geheele Hoofdje schynt niet dan Wol te zyn, zo dat men ze *Wolbloemen* noemde. Het Kruid is bitter en samentrekkende van Smaak; de Bloemen zyn aangenaam van Reuk.

MICROPUS, Kleinpoot.

Dit Geslagt heeft een Kaffigen Stoel en geen Zaadpluis; den Kelk gekelkt; een ongestraalde Bloem en de Vrouwelyke Blommetjes omwikkeld van de Kelkschubben. Anders komt hetzelve het voorgaande zeer naby, bevattende de twee volgende Soorten.

(1) Kleinpoot *met een leggende Steng en gepaarde Bladen.*

I. *Micropus supinus.* Leggend.

Aan de Zeekusten, van Portugal, Italie en de Levant, komt dit Kruidje voor, dat men ook uit Zaad in de Tuinen teelt. Het gelykt veel naar het klein kruipend Reurkruid, maar is Wolliger, brengende geheel ander Zaad dan 't zelve voort. De Zaadjes zyn hard, stomp Eyrond, elk in een Blaadje van den binnensten Kelk beslooten.

(2) Kleinpoot *met een opgeregte Steng, ongetande Kelken en eenzaame Bladen.*

II. *Erectus.* Opgeregt.

In de zelfde Landen komt deeze voort, welke de vlytige LOEFLING, by Madrit, aan de zyden der Heuvelen en aan de Wegen, doorgaans, met het gemeene Reurkruid vondt groeijen. Zy zou, zo sommigen willen, het echte Leeuwenpoot der Ouden zyn. Het maakt

zeer

(1) *Micropus* Caule procumbente, Foliis geminis. *Syst. Nat* XII. Gen. 996. *Veg.* XIII p. 662. Micropus. *H Ups.* 275. R. *Lugdb.* 145. Gnaphalium supinum echinato Semine. PLUK. *Alm.* 171. T. 187. f. 6. Gnaphalodes Lusitanica. TOURNF. *Inst.* 439.

(2) *Micropus* Caule erecto, Calycibus edentulis &c. *Am. Acad.* III. p. 421. Micropus Sem. compressis &c. LOEFL. *Hisp.* 166, 225. T. 1. f. 5. Gnaphalium Plateau tertium. CLUS *Hist.* 1. p. 229. Leontopodium verius Dioscoridis. BARR. *Ic.* 296. Gnaphalium minus latioribus foliis. C. B. *Pin.* 263.

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK. *Noodzaaklyke Veelwyvery.* zeer kleine Stengetjes, die zig in Takjes verdeelen, en met een losse Wolligheid bekleed zyn, hebbende de Blaadjes stomp Lancetvormig, gelyk het voorgaande: de Bloemen tot ronde Bolletjes in de Oxels der Bladen vergaard, en in een digte Wolligheid ingewikkeld. Derzelver onderzoek is, wegens de kleinte, zeer moeielyk. Dus komen wy tot den

VYFDEN RANG.

Afgezonderde Veelwyvery.

Gelyk het genoemd wordt, wanneer verscheide Bloemkelkjes in een gemeene Kelk vervat zyn, en te samen een Bloem uitmaaken, die als uit verscheide Samenteelingen bestaat.

Van de zes Geslagten, daar in by den Ridder voorkomende, zyn reeds drie, naamelyk *Elephantopus*, *Oedera* en *Stœbe*, benevens een nieuw Geslagt, door my *Basteria* genaamd, beschreeven*: des begin ik met

* II. D. VI. St. bl. 149, enz.

SPHÆRANTHUS. Kogelbloem.

Hetzelve heeft agtbloemige Kelkjes; de Blommetjes Pypachtig tweeslagtig en sletse Vrouwelyke: den Stoel Schubbig en geen Zaadpluis.

Het bevat de drie volgende Oostindische Soorten.

I. *Sphæranthus Indicus* Indisch. (1) Kogelbloem *met afloopende Lancetvormige*

(1) *Sphæranthus* Fol. decurrent. Lanceolatis serratis, pedunc.

ge Zaagtandige Bladen en gekrulde Bloemsteelen.

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK. *Polygamia segregata.*

Men ziet hier de onvolkomenheid der Bynaamen, die van Landen of Wereldsdeelen afgeleid zyn; dewyl de volgende zo wel *Indische* zyn als deeze. Op Malabar wordt dit Kruidje *Adaca-Manjen*, op Java *Patta-Camoedi* genoemd van de Ingezetenen. Het valt omtrent een Voet hoog, in verscheide deelen van Oostindie, volgens den Heer BURMANNUS, die het onder de Ceylonsche Planten afbeeldt. LINNÆUS beschryft het dus.

„ De Stengen zyn onder en boven Takkig, „ effen: de Bladen overhoeks, Lancetvormig, „ naakt, Zaagtandig, ongesteeld, geheel afloo- „ pende en dus als de Steng omwindende, met „ den Reuk van Lavendel-Olie: de Bloemen „ eenzaam, aan 't end der Steelen, byna Ko- „ gelrond, Hemelschblaauw, met den Styl uit- „ steekende. Aan ieder Takje is een enkele „ Bloemsteel, tegen een Blad over, en daar „ komt een éénbloemig Takje uit den Oxel van „ het naaste Blad, beneden den Bloemsteel. „ Wonder is 't zeker, dat dezelve niet uit „ den

dunc. crispatis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 998. *Veg.* XIII. p. 663. R. *Lugdb.* 145. Sphæranthus purpurea alata serrata. BURM. *Zeyl.* 220. T. 94. f. 3. Scabiosa Indica major &c. PLUK. *Phyt.* T. 312. f. 6. Adaca-Manjen. *Hort. Mal.* X. p. 85. T. 43. BURM. *Fl. Ind.* p. 185.

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK.

„ den Oxel van zyn Blad voorkome en het naaste Blad, (dat niets met den Bloemsteel gemeen heeft,) slegts een Takje voortbrenge."

II. *Sphaeranthus Africanus.* Afrikaansch.

(2) Kogelbloem *met afloopende, Eyronde, Zaagtandige Bladen en ronde Bloemsteelen.*

Somtyds komt deeze met een ongevleugelde ronde, somtyds met een gevleugelde Steng, byna als de voorgaande voor, gelyk PLUKENET zulks in een Plantje van Madrass afbeeldt. Het gelykt in deezen, zo wel als de voorgaande Soort, veel naar den zogenaamde Kruldistel (*). Evenwel merkt de Ridder het ontbreeken van die Gekruldheid byna als 't eenigste onderscheid aan. Zo wel in Afrika valt het, zegt hy, als in Indie.

III. *Chinensis.* Chineesch.

(3) Kogelbloem *met ongesteelde Vindeelige Bladen.*

Dit Chineesche Kogelbloem is veel kleiner dan het Indische, waar van het door de Vinswys' uitgehoekte Bladen verschilt, hebbende anders ook die zelfde Krullige Vleugeltjes der afloopende Bladen. Misschien zullen deeze drie slegts Verscheidenheden zyn.

ECHI-

(2) *Sphaeranthus* Fol. decurrentibus Ovatis serratis. Scabiosa minor alato Caule Maderaspatensis. PLUK. T. 108. f. 7. BURM. *Fl. Ind.* T. 60. f. 2.

(*) Carduus Caule crispo. J. B. *Hist.* III. p. 59. Carduus crispus. Zie 't voorgaande STUK, bl. 462.

(3) *Sphaeranthus* Fol. sessilibus Pinnatifidis. *Mant.* 219.

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK. *Polygamia segregata.*

ECHINOPS. Morgenster.

Eenbloemige Kelkjes met tweeslagtige Pypblommetjes, tot een ronden Bol vergaard, die een Borsteligen Stoel heeft en een gering Zaadpluis. Dus komen de Kenmerken van dit Geslagt voor, 't welk ik, naar zeker ouderwets Wapentuig, uit een ronden Bol met scherpe Pennen op een Stok geplaatst bestaande, *Morgenster* noem. Het bevat de vier volgende, meest Europische Soorten.

I. *Echinops Sphaerocephalus.* Ruighladige.

(1) Morgenster *met Kogelronde Koppen en uitgehoekte ruigachtige Bladen.*

In Italie, Switzerland, Oostenryk, als ook in de Zuidelyke deelen van Vrankryk, groeit in 't wilde deeze Distel, welken men, naar 't Latynsch woord *Sphærocephalus*, in 't Hoogduitsch *Spheerdistel*, of ook *Biesenknopf* genoemd vindt. Het is een fraay Gewas, met groote Bladen, die van boven ruig, van onderen Wollig grys zyn, ten halve Vinswyze uitgehoekt, met Baardjes.

(1) *Echinops* Capitulis Globosis, Foliis sinuatis pubescentibus. *Syst. Nat.* XII. Gen. 999. *Veg.* XIII. p 664. Echinops Flor. Capitatis, Cal. unifloris. *H. Cliff.* 390. *Ups* 248. R. *Lugdb.* 144 N. 1. GOUAN *Monsp.* 420. Echinopus major. J. B. *Hist.* III. p. 69. Echinopus. TOURNF. *Inst.* 463. Tab. 262. GER *Prov.* 175. Carduus Sphærocepl. latifol. vulgaris. C. B. *Pin.* 381. Card. Sphærocephalus. DOD *Pempt.* 722. Ritro seu Rutro Theophrasti. LOB. *Ic.* II. 8. Echinops. HILL. Tom. V. Tab. 55.

IV. AFDEEL XXI. HOOFDSTUK *Afgezonderde Veelwyvery.*

jes. De Takken, waar in zig de Steng verdeelt, hebben aan 't end zulke Koppen, als gezegd is, waar van de beroemde TOURNEFORT een zeer fraaije Afbeelding geeft, vertoonende ook de Blommetjes, ieder in zyn eigen Kelkje vervat, uit welken die Koppen famengefteld zyn (*), en tevens het bekleedzel van het Zaad, dat een Kransje heeft van Borftelige puntjes. De Bloemen zyn doorgaans wit, doch men vindt 'er ook met blaauwe Meelknopjes. Hy groeit wel een Elle hoog en fomtyds hooger; de Bladen zyn kleverig op 't gevoel en gedoornd.

II. *Echinops spinosus.* Doornkoppige.

(2) Morgenfter, *die de Koppen met lange uitfteekende Doorens heeft.*

In Egypte en Arabie zou de Groeiplaats van deeze zyn, die van de voorgaande bovendien aanmerkelyk door de tederheid van Gewas verfchilt. De Doorens zyn viermaal zo lang als de Blommetjes, en komen ieder van een uitgefchooten Kelkje; des zy ook, aan 't end fplytende, weder een Blommetje uitgeeven. De Bladen zyn ook Wollig, maar de Steng is niet Haairig.

(3)

(*) Zie zulks nog duidelyker door den meer gemelden Heer BERKHEY voorgefteld, op zyne Tab. 7, *Fig.* 5.

(2) *Echinops* Capitulis infpertis Spinis longis. *Mant.* 119. Card. Sphærocephalus, Cap. longis Spinis armato. C. B. *Pin.* 382. Card. Sphærocepb. acutus. DOD. *Pempt.* 722.

(3) Morgenſter *met Kogelronde Koppen en Vindeelige Bladen, die van boven glad zyn.*

IV. Afdeel. XXI. Hoofdstuk. III. *Echinops Ritro.* Gladbladige.

Niet alleen in de Zuidelyke deelen van Europa, maar ook in Siberie, komt deeze voor, waar van men aldaar eene Verſcheidenheid vindt, door Gmelin afgebeeld, die de verdeelingen der Bladen zeer ſmal en wyd van elkander heeft. De Steng is wit en met Wolligheid bekleed. men wil dat deeze, of ook de andere, de *Ritro* of *Rutro* van Theophrastus zou zyn, „ een Plant die aartig is om te zien onder de „ ſteekende Diſtels (zegt Lobel), verande„ rende haar Kleur gelyk de Kamelion. De „ ruuwe Bol is blaauw, zeer ſchoon Purper„ paarſch, rond en zeer luſtig om te zien, van „ grootte als een Kaatsbal. Het Kruid heeft „ diep ingeſneeden Bladen, die ſterk gedoornd „ zyn, byna als 't Loof van Everwortel: de „ Steng is ſomtyds een Span of ook wel an„ derhalf Voet hoog." De Heer Gouan vondtze, by Montpellier, naauwlyks een Handbreed verheven: zo dat 'er een groot verſchil is in 't Ge-

(3) *Echinops* Cap. Globoſo, Fol. pinnatifidis ſupra glabris. ——— Spinoſis. Ger *Prov.* 175. Echinops Caule ſubunifloro. Gouan *Monsp.* 420. *H. Ups.* 248. Mill. *Dict.* T. 130. Gmel. *Sib.* II. p. 100. Carduus Sphærocephalus cœruleus minor, C. B. *Pin.* 381. Ritro Floribus cœruleis. Lob. *Ic.* II. p. 8. *β.* Echinops &c. Foliolis Linearibus remotis. Gmel. *Sib.* II. p. 102. T. 46.

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK.

Gewas van deeze Distelen. De Steng is somtyds één, somtyds twee- of driebloemig (*)."

IV. *Echinops strigosus.* Ruuwe.

(4) Morgenster *met gebondelde Koppen; de zydelingse Kelken onvrugtbaar; de Bladen van boven ruuw.*

De aanhaalingen zouden deeze Soort byna verwarren met de Tuildraagende Saffloer, welke ook, door den Hoogleeraar A. VAN ROYEN, in 't Geslagt van Echinops geplaatst is geweest (†). De Afbeelding van het *Zwarte Chamæleon* van CORTUSUS schynt my nader te komen aan deeze Soort, dan de Witte Doorn van LOBEL, by hem gehouden voor het *Bedelguard* der Arabieren. Het is niet te verwonderen, dat in zo onhandelbaare Planten, die in 't wilde groeijen, en somtyds byna ongenaakbaar zyn, aanmerkelyke duisterheid plaats hebbe. Die is echter zeer opgehelderd door den schranderen LOEFLING, welke, op open Heuvelen, by Madrit, deeze Soort van Morgenster-Doorn aantrof, Stengen hebbende van een

(*) GER. *Prov.* 175.

(4) *Echinops* Capit. Fascicularibus &c. LOEFL. *Hisp.* 159. R. *Lugdb.* 144. N. 2. Carduus tomentosus Capit. majore. C. B. *Pin.* 382. Scabiosa Carduifolia annua. HERM. *Par.* 224. Chamæleon niger Cortusi DOD. *Pempt.* 729. Carduus Sphærocepb. tenuif. violaceus. BARR. *Ic.* 144. Spina alba. LOB. *Ic.* II. p. 9.

(†) *Carthamus Corymbosus.* Zie het voorgaande STUK, bladz. 528.

IV. Afdeel. XXI. Hoofdstuk. *Polygamia segregata.*

een Vinger tot een Voet lang; des deze've onder de kleinen te tellen is. Hy hadt een regten Penwortel en gaf doorgaans maar één, zelden twee Stengetjes uit, die met een dunne kleverige Wolligheid bekleed waren. De Bladen waren Vindeelig, smal, van boven met styve Haairtjes bezet, aan 't end een scherpen Stekel hebbende, zynde de bovensten Lancetvormig, ook aan de punten der Tandjes gedoornd. De Bloemen waren tot een rondachtig, los, eenzaam endhoofdje vergaard, bestaande uit de byzondere Kelkjes en deeze wederom uit Elsvormige, kanthaairige Schubbetjes, vyfdubbeld, met eene aanmerkelyke Haairigheid omkleed, ieder één enkel Blommetje bevattende, dat vyfdeelig is en tweeslagtig. Buiten eenige omgeboogene Haairen aan 't end der Steng, was hier geen gemeene Kelk. Het Zaad hadt een kort Haairig Kroontje, zynde vyfhoekig en groot naar het Gewas. De Kleur der Bloemen bevondt hy uit den paarschen hoog blaauw te zyn en de Kelkpuntjes waren naar de Zon gekeerd (*).

GUN-

(*) By verkorting is deeze beschryving door my van LOEFLING ontleend. Die, welke LINNÆUS daar van (in *Sp. Plantarum*, II. p. 1315,) geeft, verschilt aanmerkelyk. „ De Kelken (zegt zyn Ed.) met gekielde Schubben, zyn „ boven effen, aan den voet kanthairig, tot geen Kloot- „ rond Hoofdje vergaard maar gebondeld, de zydelingse of „ onderste Kelken kleiner en onvrugtbaar of zonder Blom- „ men.

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK. *Afgezonderde Veelwyvery.*

GUNDELIA.

Deeze Geslagtnaam is door den vermaarden TOURNEFORT ontworpen, ter eere van zynen Reisgenoot, een Duitscher, GUNDELSHEIMER genaamd, die hem, op zyn Levantschen Togt, tot groot behulp strekte, zo hy zelf getuigt.

De gemeene Bloemkop van hetzelve, door eenige Bladen geschoord, heeft een Kegelachtigen Stoel, die bestoken is met byzondere Stoeltjes, ieder tot een Kelkje strekkende voor vyf Blommetjes, Mannelyk en tweeslagtig. Ieder Blommetje is een Buikig Pypje, aan den mond in vyven gedeeld, en bevat lange Rolronde Meelknopjes, als gewoonlyk. De Kelkjes zyn door Kafjes van elkander gescheiden, en in dezelven rypt het Zaad van het middelste Blommetje aan, dat rond is, van boven spits, zonder Zaadpluis; terwyl de zydelingse misdraagen.

I. *Gundelia Tournefortii.* Levantsche. De eenigste Soort hier van (1), die het echte

„ metje." Waarschynlyk zal de Ridder zulks zelf waargenomen hebben; doch ik begryp niet, hoe hy dan de *Spina alba* van LOBEL hier t'huis brengen kon, die blykbaar een rond Hoofdje heeft.

(1) Gundelia. *Syst. Nat.* XII. Gen. 1000. *Veg.* XIII. p. 664. MILL. *Ic.* T. 287. GRON. *Orient.* 251. Gundelia Orientalis Acanthi aculeati folio, Capite glabro. TOURNF. *Cor.* 51. *Itin.* II. p. 108. T. Eryngium Syriacum &c. MORIS. *Hist.* III. p. 167. Silybum Dioscoridis &c. RAUW. *Itin.* 74. T.

te *Silybum* van DIOSCORIDES zou zyn, werdt door den vermaarden TOURNEFORT, omtrent het begin deezer Eeuw, by Baibout in Natolie, naar den gezegden Heer, die dezelve ontdekt hadt, gedoopt. Zy groeit echter ook by Aleppo in Syrie, volgens RAUWOLF, inzonderheid op drooge Steenige Gronden. De Steng is maar een Voet hoog en een half Duim dik, in Takken verdeeld, maakende een Doorn-Gewas, met Bladen byna als die van den Acanthus, tot aan de Rib Vinswys' ingefneeden, en de Vinnen wederom, doch ongelyk, gekerfd. De grootften van die Bladen zyn omtrent een Voet lang en meer dan een half Voet breed. Zy zyn ftyf, blygroen en hebben een paarfche Rib, met witachtige gehaairde Aderen en zyn gewapend met fcherpe Stekels of Doornen. Naar 't end der Takken verkleinen en verfmallen zy, alwaar de kleinften het Voetftuk maaken van de Bloemkoppen, die omtrent een Duim dik zyn en derdhalf Duim lang, bekleed met holle ftekelige Schubben, van meer dan een half Duim langte (*), maakende den gemeenen Kelk uit. Het

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK. *Polygamia fegregata.*

(*) Dit is volgens de eigen befchryving van TOURNEFORT; des ik my verwonder, hoe LINNÆUS, *in Gener. Plantarum*, van deeze Plant heeft kunnen zeggen, dat dezelve nauwlyks een gemeenen Kelk heeft, behalve de omringende Blaadjes: *Calyx communis vix ullus, præter Folia cingentia.* Dat Schubbig bekleedzel, inderdaad, is in de Afbeeldingen zeer zigtbaar. Jammer is 't, dat men zulks niet in de

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK. *Afgezonderde Veelwyvery.*

Het overige is als boven gemeld heb. De Bloemen zyn somtyds bleek, somtyds hoog paarsch en hebben dan de Koppen, die anders glad zyn, met een Spinnewebbig Dons bekleed. De geheele Plant geeft een Melkachtig Vogt uit, dat zeer zoet is, en tot Mastikgreintjes samenstolt.

ZESDE RANG.

Eenwyvery.

Men noemt het dus, wanneer de Samenteelige Bloemen niet in een gemeene Kelk vervat zyn, terwyl zy nogthans, wegens de gesteldheid der Teeldeelen, dat is, de samenvoeging der Meelknopjes, tot deeze Klasse behooren.

De Geslagten van *Seriphium* en *Strumpfia* reeds beschreeven hebbende, kome ik nu tot dat van

CORYMBIUM. Tuilplant.

Welks opgegevene Kenmerken zyn; de Kelk tweebladig, eenbloemig, driekantig: de Bloem eenbladig, regelmaatig: een Zaadje, dat gewold is, beneden de Bloem.

Van het Kaapse Kruid, dat te vooren onder den

de Plant zelf kan onderzoeken. Volgens den Ridder groeit zy ook natuurlyk in Amerika.

den bynaam van *Africanum* voorgesteld was door den Ridder, heeft zyn Ed. in den jaare 1767 reeds, twee Soorten gemaakt, die hier volgen. IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK.

(1) Tuilplant *met een ruuwe Steng.* I. *Corymbium scabrum.* Ruuwe.

Een byna Klootronde Bol, van verdorde Wortels der Bladen, geeft een paarschachtige ruuwe Steng, met eenige Lancetvormige Blaadjes, overhoeks, hier en daar, terwyl de Wortelbladen Biesachtig zyn of Borstelig en niet breedachtig of gesleufd, zegt de Ridder van deeze. De aangehaalde van wylen den Heer J. BURMANNUS, niettemin, heeftze zodanig: te weeten omtrent een Span lang, een half Duim breed, en uitgehold als een Akker-Voor (*). De Steng was een Span lang, zig boven Takswys' uitbreidende in een digte Bloemtuil, van getropte Blommetjes, zes by elkander op een Steeltje, doch deeze wederom in drie paaren verdeeld zynde, elk op een byzonder Voetje. Ieder

(1) *Corymbium* Caule scabro. *Syst. Nat.* XII. Gen. 1004. *Veg.* XIII. p. 665. *Mant.* 120. PLUK. *Alm.* 73. T. 272. f. 3. Corymbium Fol. ad radicem longissimis Liratis. BURM. *Afr.* 189. T. 70. f. 1. Corymbium Gramineum. BURM. *Flor. Cap. Prodr.* Corymbium. *H. Cliff.* 494.

(*) Dit betekent het woord *Liratus* afkomstig van *Lira*, geheel verschillende van *Lyra* (een Lier), naar welker figuur sommige uitgehoekte Bladen, gelyk wy meermaals gezien hebben, *Lyrata* genoemd worden. Dit verschil heeft LINNÆUS, *Mant.* p. 120, in de aanhaaling van BURMANNUS, niet opgemerkt.

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK. Ieder paar is gevat in vier of vyf smalle Blikjes, en ieder Blommetje heeft een geknodst Kelkje, met Schuitachtige niet omwindende Klepjes; waar onder het Vrugtbeginzel.

II. *Corymbium glabrum.* Gladde.

(2) Tuilplant *met een gladde Steng en gewolde Oxelen.*

Deeze verschilt van de voorgaande aanmerkelyk, door een losse uitgespreide Bloemtuil, en door de gezegde Wolligheid der Oxelen van de Stengblaadjes; terwyl ook het Gewas in allen deele grover is en grooter. Het gelykt ondertusschen mede naar het Bupleurum, of ook wel naar eene Valeriana. De Bloemen zyn hier onderscheiden, met twee of drie kleine Blikjes en hebben een Rolronden Kelk, waar van het eene Klepje het andere omvangt, volgens de Waarneeming van den beroemden Hoogleeraar D. VAN ROYEN.

JASIONE. Schaapskruid.

Een gemeene Kelk, die tienbladig is, bevat de byzondere gekelkte Blommetjes, welke regelmaatig zyn verdeeld; en het Zaadhuisje, van den Kelk gesprooten, is tweehokkig.

LIN-

(2) *Corymbium* Caule lævi, Axillis Lanatis. Corymbium Africanum, BURM. *Flor. Cap. Prodr.* Bupleuri similis Planta Æthiopica ad Caulium nodos tomentosa. PLUK. *Alm.* 73. T. 272. f. 4.

IV. AFDEEL. XXI. HOOFD-STUK. I. *Jasione montana.* Europisch.

LINNÆUS tekent maar ééne Soort van dit Geslagt aan (1), welke haare Groeiplaats, zo wel door geheel Europa, als by ons in de Nederlanden, op hooge, drooge, Zandige Gronden en in de Duinen heeft. Men noemtze *Schaaps-Schurftkruid*, om dat zy naar de *Scabiosa* veel gelykt, zynde ook by dezelve, met den bynaam van Kleine, door DODONÉUS voorgesteld. TOURNEFORT hadtze betrokken tot het Geslagt van *Rapunculus*, met blaauwe Hoofdjes als van het Schurftkruid, in navolging van C. BAUHINUS. DALECHAMP betrektze, om dat de Hoofdjes ongebladerd zyn, tot de *Aphyllanthes* der Ouden. *Jasione* was een Kruid, hun bekend, doch niet duidelyk beschreeven, dan dat het een Melkachtig Sap uitgaf en het Zog aan de Vrouwtjes vermeerderde, wanneer het als Salade met Azyn genuttigd werdt. De Schaapen, mooglyk, zullen 'er gretig naar zyn, volgens den gedagten naam. Het is, ten minste, Melkgeevende gelyk de Raponcen.

Naar het gewoone Schurftkruid gelykt het eenigermaate, doch is zeer klein, verheffende zig naauwlyks een Voet hoog, Noordwaards groo-

(1) Jasione. *Syst. Nat.* XII. Gen. 1005. p. 666. GORT. *Belg.* 252. JACQ. *Vind.* 289. *Fl. Suec.* 713, 782. R. *Lugdb.* 191. GOUAN *Monsp.* 466. *H. Cliff.* 426. HALL. *Helv.* 496. Rapunculus Scabiosæ Capitulo cœruleo C. B. *Pin* 92. Rapuntium mont. Capit. leptophyllon COL. *Ecphr.* I. p 226. T. 227. Scabiosa minor. DOD. *Pempt.* 122. Scabiosa media. LOB. *Ic.* 536.

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK. *Eenwyvery.*

grooter vallende, dan in de Zuidelyke Landen. De Steng verdeelt zig in Takjes of zyd-Scheuten, met smalle gekerfde of gekartelde Blaadjes en op 't end blaauwe Bloemhoofdjes, in spitse Kelkblaadjes veele Blommetjes bevattende, elk op zyn eigen Voetje, dat een Kelkje is, 't welk het Zaadhuisje wordt, als boven is gemeld.

LOBELIA.

Dit Geslagt vereeuwigt den naam van den ouden Kruidkenner LOBEL, wiens bekwaamheid, hoe zeer ook door sommigen bezwalkt, uit zyne meermaals aangehaalde Werken blykt. Ik heb van de Kenmerken en de onregelmaatigheid der Bloemen voorheen gesproken, toen ik de Tweede en Heesterige Soort van hetzelve, die den bynaam van *Pynbladige* voert, beschreef.* Thans komen hier de overigen, wier getal by de dertig, meest Kaapse en Indische is, in aanmerking. Zy zyn in drie Rangen verdeeld, als volgt.

* Zie II. D. VI. St. bl. 168.

A. Met effenrandige Bladen.

I. *Lobelia simplex.* Eenvoudige.

(1) Lobelia *met een opgeregte Steng, Liniaale effenrandige Bladen en eenzaame Bloemsteelen.*

Aan

(1) *Lobelia* Caule erecto, Fol. Linearibus integerrimis &c. *Syst. Nat.* XII. Gen. 1006. *Veg.* XIII. p. 666. *Mant.* 121.

Aan de Kaap groeit deeze, die een Kruidig Stengetje heeft van een Handbreed hoogte, met overhoekſe Bladen, ver van elkander, ſpits, omtrent een Vingerbreed lang. Uit de Oxelen komen naakte Bloemſteeltjes, eens zo lang, die regtop ſtaan, en daar op volgt een Tolachtig Zaadhuisje.

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK. *Monogamia.*

(3) Lobelia *met Liniaale, tweehokkige, effenrandige Bladen en eene byna naakte Steng.*

III. *Lobelia Dortmanna.* Dortmans.

In de Noordelyke deelen van Europa, gelyk in Sweeden, Deenemarken, als ook in Engeland en by ons, doch zeer zeldzaam, te weeten in Drenth en Overysſel, groeit deeze. Het is een Water-Plant, met Pypachtige Bladen, wier Bloemſtengen alleen zig daar boven verheffen, korter daar 't Water ondiep, langer zynde daar het diep is: 't welk LINNÆUS in Sweeden waarnam. Men heeftze *Water Gladiolus*, *Water-Klokjes* en *Water-Violieren* genoemd gehad. RUDBECK hadtze *Dortmanna* getyteld.

't Is een Gewas, dat langs den Grond der Sloo-

(3) *Lobelia* Fol. Linearibus bilocularibus &c. OED. *Dan.* 39. GORT. *Belg.* 252. *H. Cliff.* 426. *Fl. Suec.* 714, 783. Dortmanna Lacuſtris Flor. ſparſis pendulis. RUDB. *Act. Ups.* 1720. p. 97. T. 2. Gladiolus Stagnalis Dortmanni. CLUS. *Cur.* 40. Gladiolus Aquaticus. DOD. *Hiſt.* 730.

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK. *Eenwyvery.*

Slooten kruipt, met Ranken gelyk de Aardbeziën, aan welken Bladen, van gezegde hoedanigheid, omtrent twee Duimen lang, met de punten omgekromd. De Steng, die ook hol is, heeft eenige gesteelde Bloemen, bleek paarsch of blaauwachtig van Kleur, in vyf Slippen verdeeld, waar van twee smaller en opwaards, de drie anderen nederwaards geboogen. Het bevat, zelfs onder Water, een Melkachtig Sap.

IV. *Lobelia Tupa.* Chiliaansch.

(4) Lobelia *met Lancetvormige effenrandige Bladen, en eene geaairde Bloemtros.*

Dit Kruid, dat Pater FEUILLÉE, in 't Ryk van Chili op hooge Bergen vondt, wordt dan ten onregte van LINNÆUS gezegd in Peru te huisvesten. Het schiet tot eens Mans langte op, met een regte Steng, die ruuw en van binnen hol is, bezet met Lancetvormige Bladen, welke een half Voet lang en drie Duimen breed zyn. Aan 't end loopt de Steng uit in een Aair van groote Bloedroode Bloemen, byna als de Kardinaalsbloemen, zogenaamd. De Wortel, die een Vinger dik is en een Voet lang, geeft, zo wel als het Kruid, een Melk uit, welke Vergiftig is; ja de Reuk der Bloemen doet braaken; zo die Autheur verhaalt.

(5) Lo-

(4) *Lobelia* Fol. Lanceolatis integerrimis &c. Rapuntium Spic Fol. acutis, vulgo Tupa. FEUILL. *Peruv.* II. p. 739. T. 29.

(5) Lobelia *met een opgeregte Steng, en Lancetvormig - Liniaale, stompachtige, overhoekse, effenrandige Bladen: de Bloemen aan 't end getrost.* IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK.

(6) Lobelia *met Liniaale effenrandige Bladen en een gegaffelde Bloempluim.* V. *Lobelia Kalmii.* Kalms.

(7) Lobelia *met Eyronde gesteelde Bladen en zeer lange Meeldraadjes.* VI. *Paniculata.* Gepluimde.

De eerste van deeze drie, in Kanada door KALM gevonden, was een Plantje van een Voet hoogte, met blaauwe Bloemen: de tweede, aan de Kaap groeijende, nog veel kleiner; een zeer teder Kruidje, byna gelykende naar het Muur, met twee Blaadjes by elkander en gepaarde Bloempjes. De derde, van Cayenne, hadt de Ridder by den Hoogleeraar D. VAN ROIJEN gezien. VII. *Cornuta.* Gehoornde.

B. Met ingesneeden Bladen, de Steng opgeregt.

(8)

(5) *Lobelia* Caule erecto, Fol. Lanceolato - Linearibus &c. Rapuntium Canadense pumilum Linariæ folio. TOURNF. *Inst.* 164.

(6) *Lobelia* Fol. Linearibus integerrimis &c. Rapunium Fol. Linearibus acutis, Flor. gemellis, polyanthos. BURM. *Afr.* 100. T. 38. f. 3.

(7) *Lobelia* Fol. Ovatis petiolatis, Staminibus longissimis. *Syst. Nat.*

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK.

(8) Lobelia *met Eyrond - langwerpige gekartelde Bladen; de Steng byna naakt en gepaird: met afgezonderde ruige Meelknopjes.*

VIII. *Lobelia Phyteuma.* Basterde.

(9) Lobelia *met de onderste Bladen Voetdeelig.*

IX. *Bulbosa.* Bolwortelige.

(10) Lobelia *met een opgeregte Steng, getand Lancetvormige Bladen, en een ongebladerde end - Tros.*

X. *Triquetra.* Driekantige.

Alle deeze drie zyn Kaapse, kunnende de eerste als Basterd aangemerkt worden, dewyl zy de Meelknopjes niet samengevoegd heeft: de tweede verschilt door haaren Knobbeligen Bolwortel, hebbende de Steng twee Voeten hoog en de onderste Bladen byna als der Menschen Voet in Vingers gedeeld.

De Heer BERGIUS, die de eerste, wegens de gezegde afzondering der Meeldraadjes, welke onder vereenigd zyn, met den naam *Cyphia* tot een nieuw Geslagt in de *Monadelphia* t'huis bragt, geeft aan de laatste den bynaam van *Corymbosa.* Het zou de Afrikaansche, zeer hooge, niet Takkige Raponce zyn, met Bladen van Hertshoorn, welke RAY beschryft. Nogthans geeft

(8) *Lobelia* Fol. ovato - oblongis crenatis &c.

(9) *Lobelia* Fol inferioribus Pedatis. Rapuntium Tuberosum Fol. multifidis, Flor. Spicatis. BURM. *Afr.* 99. T. 38. f. 2. Cyphia bulbosa. BERG. *Cap.* 172.

(10) *Lobelia* Caule erecto, Fol. Lanceol. dent. *Mant.* 120. *β.* Lobelia Corymbosa. BERG. *Cap.* 344.

geeft hy 'er maar een Kruidige Steng aan, van een Voet of hooger.

IV. Afdeel. XXI. Hoofdstuk.

(11) Lobelia *met Lancetvormige getande Bladen, zeer korte zydelingſe Bloemſteelen, het Bloempypje Draadachtig dun en zeer lang.*

XI. *Lobelia longiflora.* Lang-bloemige.

(12) Lobelia *met Lancetvormige Zaagtandige aan den voet getande Bladen en ſamengeſtelde end-Troſſen.*

XII. *Asſurgens.* Opſtygende.

Op Jamaika zyn deeze beiden gevonden; de eerſte een Waterplant, die ook op andere West-indiſche Eilanden, aan Beeken en op vogtige plaatſen voorkomt. Zy heeft de Stengen meer of min ruig, de Bladen glad, een half Voet lang, de Bloemen wit, ter langte van vier Duimen, met een vlakken rand, die in vyven egaal verdeeld is. Het Zaadhuisje, dat tweehokkig is, bevat veele zeer kleine Zaadjes. De geheele Plant is zeer Vergiftig, maakende, wanneer menze inwendig gebruikt, een hevigen Buikloop, die niet te ſtempen is en eindelyk doet ſter-

(11) *Lobelia* Fol. Lanceolatis dentatis &c. JACQ. *Amer.* 219. R. *Lugdb.* 241. Rapunculus Aquaticus, Foliis Cichorei &c. SLOAN. *Jam.* 58. *Hiſt.* I. p. 158. T. 101. f. 2. Trachelium Sonchi folio &c. PLUM. *Ic.* 253. f. 1.

(12) *Lobelia* Fol. Lanceolatis Serratis inferne dentatis &c. *Am. Acad.* V. p. 408. Lobelia major brachiata asſurgens &c. BROWN. *Jam.* 322.

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK. ſterven. Zelfs de Paarden, zegt men, zo zy daar van eeten, barſten 'er aan. Ook baart het Sap, als men met de Handen, daar mede beſmet, de Oogen wryft, een geweldige Ontſteeking.

XIII. *Lobelia Cardinalis.* Kardinaals.

(13) Lobelia *met een opgeregte Steng en breed Lancetvormige Zaagtandige Bladen; de Bloem-Tros endelings over ééne zyde.*

Zeer bekend is deeze tegenwoordig onder den naam van *Kardinaals-Bloem*, een zeer ſierlyk Gewas, met een lange dunne Steng, die boven geaaird is met Bloemen van een zo ſterk hoog roode Kleur, dat 'er de Oogen byna van ſchemeren. Somtyds komen dezelven met aartige witte Streepjes getekend voor. COLUMNA hadt deeze Plant aan den Kardinaal *Barberini* toegewyd. Zy ſchynt ook een ſcherp Sap te bevatten.

XIV. *Siphillitica.* Pokkige.

(14) Lobelia *met een opgeregte Steng, Eyrond-Lancetvormige eenigszins Zaagtandige Bladen; de Kelkhoeken omgeboogen.*

Dee-

(13) *Lobelia* Caule erecto, Fol. lato-Lanceolatis ſerratis, Racemo terminali ſecundo. *H. Cliff. Ups.* R. *Lugdb.* 241. GRON. *Virg.* 134. Rapuntium Galeatum Virginianum &c. MOR. *Hiſt.* II. p. 466. Rapuntium maximum coccineo Spicato flore. HERN. *Mexic.* 879. T. 880.

(14) *Lobelia* Caule erecto, Fol. ovato-Lanceolatis &c. *H. Cliff.* 426. GRON. *Virg.* 134. Rap. Galeatus Virgin. Flore, Violaceo majore. MORIS. *Hiſt.* II. S. 5. T. 5. f. 55. Trachel. Americ. Flore cœruleo. ROB. *Ic.*

Deeze Soort van *Lobelia* werdt door den Sweedschen KALM bevonden het Geheim te zyn, door welk de Amerikaansche Wilden zig genazen van Venuskwaalen, welke reeds lang, zo men wil, onder hun hebben plaats gehad. Zy groeit 'er op vogtige plaatsen, aan de Oevers van Rivieren, onder andere planten van dien aart. De Steng schiet tot vier Voeten op, en het is de voorgaande Soort niet ongelyk, dan dat de Bloemen Violet of paarschachtig blaauw zyn. De Kelken zyn lang geslipt en hebben de randen der hoeken omgeboogen. Het Kruid heeft een Melkachtig Sap en de Wortels smaakten hem als Tabak. Zy gebruiken het Afkookzel derzelven, byna met gelyke voorzorgen als algemeen by het gebruik van Pokdranken plaats heeft; verminderende de Gifte als het naar beneden werkt en zig onderdien van Overdaad in Spys en Drank onthoudende (*).

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK. *Monogamia.*

(15) Lobelia *met een laag-Heesterige Steng; de Bladen langwerpig, glad, Zaagtandig; de Bloemen in de Oxelen gesteeld.*

XV. *Lobelia Surinamensis.* Surinaamsche.

(16) Lobelia *met een opgeregte Steng, de Bla-*

XVI. *Inflata.* Opgeblazene.

(*) *Stockh. Verhand.* p. 289, enz. Item *Amæn. Acad.* IV. p. 529.

(15) *Lobelia* Caule suffruticoso, Foliis oblongis glabris serratis &c.

(16) *Lobelia* Caule erecto, Fol. ovatis subserratis &c. *H. Ups. Act. Ups.* 1741. p. 23. T. 1. Lobelia Caule erecto brachiato &c. *H. Cliff.* 500. *R. Lugdb.* 529.

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK.

Bladen Eyrond, byna Zaagtandig, langer dan de Bloemsteelen: de Zaadhuisjes gezwollen.

XVII. *Lobelia Cliffortiana.* Cliffortsche.

(17) Lobelia *met een opgeregte Steng, de Bladen Hartvormig, effen, flaauw Zaagtandig, gesteeld en een endelingse Bloemtuil.*

De eerste van deeze, te Suriname voorkomende, is een overblyvend Heestertje; dat zo wel de Zaadhuisjes gezwollen heeft als de tweede, die, gelyk ook de derde, in Virginie en Kanada groeit. Deeze beiden zyn Jaarlykse Zaay-Planten. De laatste is door onzen Ridder, als een zeldzaam Gewas, uit den Cliffortsen Tuin zeer fraay in Afbeelding gebragt en beschreeven. Men vindt het ook door PLUMIER, doch onvolkomen, voorgesteld. Het hadt de Steng omtrent een Voet hoog, met paarschachtige Bloemen, Aairswyze tot een Tuil vergaard.

XVIII. *Urens.* Brandende.

(18) Lobelia *met de Steng byna opgeregt; de onderste Bladen rondachtig en gekarteld; de bovensten Lancetvormig Zaagtandig; de Bloemen getrost.*

In

(17) *Lobelia* Caule erecto Fol. Cord. obsolete Dentatis &c. *H. Cliff.* 426. T. 26. Rapuntium Trachelii folio, Flore purpurascente. PLUM. *Ic.* 235. f. 2.

(18) *Lobelia* Caule erectiusculo, Fol. inf. subrot. crenatis &c.

In Vrankryk en Spanje wordt de Groeiplaats gesteld van deeze Soort, die ook in Italie voorkomt. In de middelste deelen van Vrankryk groeit zy by de Steden Blois en Solons zo overvloedig, dat zy den bynaam daar van heeft bekomen. De hoogte is omtrent een Elle of wat minder; de gestalte als die der Kardinaalsbloemen, maar de Kleur blaauw. De Bladen zyn, by den voet, als aangelymd. Het geheele Kruid geeft Melk, en de Wortel, inzonderheid, is van een brandend heeten Smaak.

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK. *Minega-mia.*

(19) Lobelia *met de Wortelbladen Eyrond en Haairdunne Bloemsteelen.*

XIX. *Lobelia minuta,* Zeer kleine.

Een Kaaps Plantje, naauwlyks een Duim hoog, maakt deeze, dat een Stengetje heeft van twee Duim langte, met ééne enkele Bloem. De Kelk is langwerpig, Lancetvormig, opstaande; de Bloem Trechterachtig; het Zaadhuisje langwerpig. Naar de volgende gelykt het veel.

C. Met ingesneeden Bladen en leggende Stengen.

(20) Lo-

&c. LOBEL. *Itin.* 167. Rapunc. Galeatus Blesensis f. Soloniensis &c. MORIS. *Hist* II. p. 407. S. 5. T. 5. f. 56. Rapuntium urens Soloniense. BOCC. *Sic.* 20. T. 11. Draba Flore coeruleo Galeato C. B. *Pin.* 110. *Prodr.* 51.

(19) *Lobelia* Fol. Radicalibus ovatis, Scapis Capillaribus *Mant.* 292.

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK.

XX. *Lobelia Laurentia*, Laurentische.

(20) Lobelia *met een leggende Steng, die Takkig is; Lancetvormig - ovaale gekartelde Bladen en zeer lange, eenbloemige, eenzaame Bloemsteelen.*

Een zeer klein, doch fraay Plantje, dat MICHELIUS in de Spleeten van Rotsen, en op Mossige Velden, in Italie, aantrof, benoemde hy naar den Bononischen Geneesheer en Hoogleeraar LAURENTI. Het heeft blaauwe Bloempjes en tweehokkige Zaadhuisjes, gelyk eigen is aan dit Geslagt. De Bloemsteeltjes hebben ieder, in 't midden, een Borstelig Blikje.

XXI. *Erinus.* Langsteelige.

(21) Lobelia *met een uitgebreide Steng en Lancetvormige eenigermaate getande Bladen; de Bloemsteelen zeer lang.*

XXII. *Erinoides.* Dunstengige.

(22) Lobelia *met hurkende Draadachtige Stengen en gesteelde langwerpige getande Bladen.*

Deeze beide Kaapsen zyn door den vermaarden HERMANNUS, onder den naam van *Kleine*

(20) *Lobelia* Caule prostrato, Fol. Lanceolato - ovalibus crenatis &c. GOUAN *Monsp.* 466. Laurentia annua minima Flore cœruleo. MICH. *Gen.* 18. T. 14. Rapunculus Aq. repens. BOCC. *Mus.* 35. T. 27. Rapuntium Creticum minimum, Bellidis folio, Flore maculato. TOURNF. *Cor.* 9.

(21) *Lobelia* Caule patulo, Fol. Lanceolatis subdentatis, Pedunc. longissimis. *Mant.* 483. Campanula minor Africana, Erini facie &c. HERM. *Lugdb.* 110. T. 111.

(22) *Lobelia* Caulibus procumbentibus &c. *H. Cliff.* 426. GRON. *Virg.* 134. Campanula minor Africana Erini facie, Caul. procumbentibus. HERM. *Lugdb.* 108. T. 109.

ne *Afrikaansche Klokjes*, in Afbeelding gebragt. Zy maaken zeer kleine Plantjes uit, waar van het eerste opstaande Stengetjes heeft, omtrent een Handbreed hoog. De Bloempjes van beiden zyn uit den blaauwe paarsch. IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK.

(23) Lobelia *met hurkende Stengen, en Eyronde Zaagtandige spitse Bladen; de ondersten stomp: eenbloemige Bloemsteelen en eenigermaate ruige Zaadhuisjes.* XXIII. *Lobelia Zeylanica.* Ceylonsche.

Volgens OSBECK groeit deeze in China, welke men aan de Kaap der Goede Hope eerst waargenomen hadt. Ten minste komt de Ruige Kaapse zeer naby met de Ceylonsche overeen. 't Is een zeer klein Plantje, naar het Gamanderlein gelykende, met kruipende Stengetjes en eenbloemige Bloemsteeltjes, die ruig zyn, zo wel als de Kelken.

(24) Lobelia *met hurkende Stengen, Lancetvormige Zaagtandige Bladen en ongesteelde byna geaairde Bloemen.* XXIV. *Lutea.* Geele.

(25)

(23) *Lobelia* Caul. procumbentibus, Fol. Ovatis Serratis &c. Campanula Zeilanica Senecionis folio, Flore purpureo. SEB. *Thes.* I. p. 37. T. 22. f. 12? β. Lobelia hirta. *Sp. Plant.* I. p. 935.

(24) *Lobelia* Caul. procumbentibus, Foliis Lanceolatis &c. Rapuntium Foliis oblongis dentatis &c. BURM. *Afr.* 101. T. 39. f. 1.

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK.

(25) Lobelia *met ovaale gekartelde gewolde Bladen en eenzaame Bloemen zydelings.*

XXV. *Lobelia hirsuta.* Ruuwe.

(26) Lobelia *met Lancetvormige getande Bladen en zeer lange Bloemsteelen.*

XXVI. *Coronopifolia.* Hertshoornige.

(27) Lobelia *met Liniaale getande Bladen en een gebladerde Aair aan 't end.*

XXVII. *Comosa* Kroonige.

(28) Lobelia *met leggende Draadachtige Heesterige Stengen en Eyrond-Lancetvormige wederzyds tweetandige Bladen.*

XXVIII. *Tenella.* Tedere.

Zeer duidelyk onderscheiden zig deeze vyf Kaapse Soorten, waar van de drie eerste door wylen den Heer J. BURMANNUS in Plaat gebragt waren. Die met Hertshoornige Bladen heeft de Bloemsteelen by uitstek lang. De *Kroonige* schynt eene Verscheidenheid te zyn, van de Driekantige, hier voor beschreeven. De laatste heeft kleine Blaadjes en is een Heesterig Plantje, waar van het Zaadhuisje in drieën open splyt, hebbende drie Klepjes; zo dat zy in deezen van de Kenmerken van dit Geslagt een weinig schynt af te wyken.

Be-

(25) *Lobelia* Fol. ovalibus crenatis Lanatis &c. Rapuntium Fol. subrotundis hirtis &c BURM. *Afr.* 105. T. 40. f. 2.

(26) *Lobelia* Fol. Lanceolatis dentatis &c. Rapuntium Fol. longo profunde dentato. BURM. *Afr.* 98. T. 38. f. 1. Rapunt. Æthiopicum. BREYN. *Cent.* T. 88.

(27) *Lobelia* Fol. Linearibus dentatis, Spicâ terminali foliosâ. *H. Cliff.* 500.

(28) *Lobelia* Caul. prostratis Filiformibus Fruticulosis &c. *Mant.* 120. Lobelia parvifolia. BERG. *Cap.* 345.

Behalve de voorgemelde vyftien, heeft de tegenwoordige Hoogleeraar der Kruidkunde alhier, de Heer N. L. BURMANNUS, nog eene *Hoofdige* onder de Kaapse Planten opgetekend, die weinig van de Hertshoornbladige, zo zyn Ed. aanmerkt, verschilt. Voorts heeft hy eene *Windende Lobelia* onder dezelven gevonden, met Liniaale Bladen, welke de Meelknopjes uitwaards ruig heeft door witachtige Haairtjes: zo dat het getal der Kaapse Soorten, volgens zyn Ed., dan zeventien uitmaakt.

IV. AFDEEL. XXI. HOOFD-STUK. *Monogamia.*

VIOLA. Viool.

Dit Geslagt heeft een vyfbladigen Kelk: ook is de Bloem vyfbladig, onregelmaatig, van agteren gehoornd. Het Zaadhuisje, boven den Kelk, is driekleppig, met ééne Holligheid.

Zevenentwintig Soorten komen in hetzelve voor, die in vier Rangen gesmaldeeld zyn, als volgt.

A. Ongestengde.

(1) Viool *met gepalmde vyfkwabbige, getande en onverdeelde Bladen.* I. *Viola Palmata.* Vingerbladige.

(2) Viool *met Voetachtige zevendeelige Bladen.* II. *Pedata.* Toonbladige.

(3)

(1) *Viola* acaulis, Fol. palmatis quinquelobis &c. *Syst. Nat.* XII. Gen. 1007. *Veg.* XIII. p. 668 GRON. *Virg.* 135. Viola alba Fol. Securis Romanæ effigie, Floridana. PLUK. *Amalth.* 208. T. 447 f. 9.

(2) *Viola* acaulis Fol. Ped septempart. GRON. *Virg.* 135. Viola Virg. tricolor. PLUK. *Alm.* 388. T. 114. f. 7.

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK.

(3) Viool *met Vindeelige Bladen.*

(4) Viool *met Lancetvormige gekartelde Bladen.*

(5) Viool *met langwerpige, byna Hartvormige Bladen en Vliezige Bladsteelen.*

III. *Viola Pinnata.* Gevinde.
IV. *Lanceolata.* Lancetvormige.
V. *Primulifolia.* Hartvormige.

Alle deeze komen in Noord-Amerika, en in 't byzonder in Virginie voor, behalve de Derde, die op de hooge Gebergten van Europa, doch ook, zo wel als de beide volgende, in Siberie groeit. De gesteldheid van het Loof is genoegzaam aangeweezen. De vierde Soort, uit Kanada door KALM gebragt, scheen in Blad een weinig van de Siberische te verschillen, en hedt de Bloemen kleiner. De laatste, eindelyk, heeft Bladen, veel naar die der gewoone Primula Veris gelykende. De eerste en laatste heeft de Bloemen wit, de tweede driekleurig; de derde en vierde paarsch Violet of bleek blaauw. Allen zyn het kleine Plantjes, gelyk onze Driekleurige Violen.

VI. *Hirta.* Ruige.

(6) Viool, *die ongestengd is, met Hartvormige Haairig stekelige Bladen.* Dee-

(3) *Viola* acaulis Fol. Pinnatifidis. Viola montana Folio multifido J. B. *Hist.* III. p. 544. HALL. *Helv. inchoat.* I. p. 241. GMEL. *Sib.* IV. T. 49. f. 4.

(4) *Viola* acaulis Fol. Lanceol. crenatis. GMEL. *Sib.* IV. T. 49. f. 2.

(5) *Viola* acaulis Fol. oblongis subcordatis, &c. GRON. *Virg.* 135.

(6) *Viola* acaulis, Fol. Cord. Piloso-hisp. *Mant.* 483. *Fl. Suec.*

Deeze, die in Bosfchen der Noordelyke deelen van Europa groeit, kruipt niet gelyk de Tamme, en maakt ook geen Stengetjes gelyk de Wilde Violen; maar zy geeft uit een taamelyk dik Worteltje lang gefteelde Bladen, die Hartvormig, en, zo wel als de Steelen, van onderen Haairig zyn. Haar Bloemfteeltjes, veel korter dan de Bladen zynde, hebben een Sleufje op de rug, boven de Blikjes. De Bloemen gelyken zo zeer naar die der Tamme Violen, dat men dezelven 'er fomtyds mede vervalfcht, of ze daar voor verkoopt. Zy valt ook in Berg-Bosfchen van Engeland, Switzerland en de Heer THUNBERG heeft een Plantje, onder dien naam, uit Japan gezonden.

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK. *Monogamia.*

(7) Viool, *die ongeftengd is, met Niervormige Bladen.*

VII. *Viola Paluftris.* Moeras-

Op vogtige Velden, in Sweeden, Engeland, en elders, groeit deeze, die door de gladheid der Bladen meest verfchilt, hebbende ook paarfche Bloempjes, en het oneffen Bloemblaadje tot aan de tip toe zwart geftreept.

(8)

Suec. 718, 788. DALIB. *Par.* 269. Viola Martia hirfuta inodora. MORIS. *Hift.* II. p. 475. S. 5. T. 35. f. 4 Viola Trachelii folio. RAJ. *Hift.* 1051. Viola. BRUNSF. *Herb.* I. p. 137. f. 3.

(7) *Viola* acaulis Fol. Reniformibus. HALL. *Helv.* 501. *Fl. Suec.* 717, 786. Viola Paluftris rotundifolia glabra. MOR. *Hift.* II. p. 475. S. 5. T. 35. f. 5.

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK. VIII. *Viola Odorata.* Tamme.

(8) Viool, *die ongestengd is, met Hartvormige Bladen en kruipende Spruiten.*

Deeze Soort maakt de gewoone *Winkel-Violen* uit, die men in de Tuinen teelt, weshalve zy *Tamme Violen* genoemd worden; hoewel men ze ook overvloedig in Bosschen en Wildernissen, zo van ons Land, als door geheel Europa, aantrof. Niets is in Switzerland gemeener, aan de Haagen en Beekjes, in 't vroege Voorjaar, zegt HALLER. By Weenén in Oostenryk groeijen zy overal in groote en kleine Bosschen, in Valeijen aan Rivieren, in Boomgaarden en Tuinen. In Engeland, Vrankryk en Sweeden, zynze zo gemeen niet. Zy komen overal, in 't wilde, niet alleen met witte, maar ook met dubbelde of volle Bloemen voor, maar de enkelde paarsche, van wier Aftrekzel de Violette Kleur haaren naam heeft, zyn ver de gemeenste.

De Latynsche naam is in byna in alle Taalen van ons Wereldsdeel overgenomen, maar in 't Fransch heet menze *Violettes*, in 't Engelsch *Vi-*

(8) *Viola* acaulis, Fol. Cordatis, Stolonibus reptantibus. GORT. *Belg.* 252. *H. Cliff.* 427. *Fl. Suec.* 715, 784. *Mat. Med.* 410. Viola Martia purpurea, Flore simplici odoro. C. B. *Pin.* 119. Viola odorata. REN. *Sp.* 141. T. 140. Viola nigra, s. purpurea. DOD. *Pempt.* 156. LOB. *Ic.* 608. β. Viola Martia alba. C. B. *Pin.* 199. γ. —— multiplici Flore Ibid. LOB. *Ic.* 610.

Violets: welke naam, gelyk bekend is, by ons gemeenlyk gegeven wordt aan een geheel ander Gewas, van dergelyken Reuk en deswegen genaamd *Violieren* *. De Bloemen hebben een zeer verzagtende hoedanigheid, zo wel als 't Kruid, wordende deswegen de Konferf en Syroop van Violen als een Borstmiddel en tot zagte Hartsterking veel geacht. In de geheele Plant heerscht een laxeerende hoedanigheid, zelfs in 't Zaad. Hoe zagt nu, en onschadelyk, de Bloemen ook voorkomen, wordt niettemin verhaald, dat een Maagd van voornaamen Huize, door den Geur van een menigte derzelven, welken zy in een beslooten Vertrek hadt by een doen brengen, bedwelmd geworden en daar van gestorven zy. De Witte Violen zyn minder kragtig van Reuk. De Syroop is zeer bekwaam, om de hoedanigheid van Sappen en andere Stoffen, of dezelven naar Zuur dan naar Loogzout hellen, te onderzoeken, en wordt daar toe van sommigen gebruikt.

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK. *Monogamia.*

* Zie II. D. IX. ST. bl. 690.

In Egypte worden de Violen in de Tuinen overvloedig geteeld, alzo de Turken veel werks daar van maaken om de aangenaame Kleur en Reuk, dienende de Suiker van Violen, in Water gesmolten, hun om Sorbet te bereiden, tot onthaaling van hunne Vrinden. Zy maaken hetzelve ook wel van Rosynen-Water en andere Zoetigheden, maar die van gedagte Suiker is by de Grooten meest geacht en de kostbaarste, in-

I 4 zon-

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK. zonderheid met Amber - Grys gemengd zynde, tot opwekking der Minnelust (*).

B. Stengmaakende.

IX. *Viola Canina.* Wilde. (9) Viool *met de volwassener Steng opstygende, de Bladen langwerpig Hartvormig.*

X. *Montana.* Berg- (10) Viool *met opgeregte Stengen en Hartvormige langwerpige Bladen.*

XI. *Cenisia.* Alpische. (11) Viool *met Draadachtige onverdeelde voortkruipende Stengen, Eyronde effenrandige gladde Bladen en onverdeelde Stoppeltjes.*

Van deeze komt de eerste, die men *Wilde Violen* noemt, overvloedig in de Duin - Valeijen van Holland, in Vriesland, Gelderland en Overysfel, als ook door geheel Europa, tot in Sweeden en Lapland, zelfs in Rusland en in Noord - Amerika, voor. Zy bloeijen laater dan de Tamme, doch verschillen anders van dezelven

(*) HASSELQ. *Reise*, p. 524.

(9) *Viola* Caule adultiore adscendente &c. GORT. *Belg.* 233. KRAM. *Austr.* 262. *Fl. Suec.* 716, 785. GOUAN *Monsp.* 467. R. *Lugdb.* 430. GRON *Virg.* 182. &c. Viola Martia inodora sylv. C. B. *Pin.* 199. LOB. *Ic.* 609. Viola sylv. inodora. DOD. *Pempt.* 156.

(10) *Viola* Caulibus erectis, Fol. Cordatis oblongis. *Fl. Suec.* II. N. 787. Viola Fol. Ovato - Lanceolatis. R. *Lugdb.* 430. Viola Martia Arborescens purpurea. C. B. *Pin.* 199. Viola Arborescens. CAM. *Epit.* 911.

(11) *Viola* Caul. Filiformibus indivisis prorep. &c. Viola Fol. ovalibus &c. ALL. *Pedemont.* 14. T. 3. f. 4.

ven weinig, dan door haare Reukeloosheid, en hebben insgelyks zo wel witte als paarſche Bloemen. Ook verheffen zig de Bloemen boven de Bladen, en de Plant heeft lange, Takkige, leggende, doch in de Herfst opſtygende Stengen. De *Berg-Violen*, die overend ſtaan, groeijen wel een Elle hoog; weshalve menze *Boomachtig* noemt, hoewel de Steng niets Houtigs heeft. Van deeze zyn de Bloemen blaauw en wit en ſomtyds geelachtig, met een korte Spoor; maar de Kelk heeft Spooren. Zy groeijen op de Alpen van Switzerland, Lapland, Ooſtenryk en op den Baldus-Berg in 't Veroneeſche; de laatſte op den Berg Cenis in Piemont, waar van die den bynaam heeft. Deeze hebben Draadachtige Stengen, die onder den Grond kruipen, doch zig daar uit verheffen, met zeer kleine, Eyronde, geſteelde gladde Blaadjes en groote, lang geſteelde, blaauwe Bloemen.

IV. Afdeel. XXI. Hoofd-stuk. *Monogamia.*

(12) Viool *met een opgeregte Steng en Hartvormige geſpitſte Bladen.*

XII. *Viola Canadenſis.* Kanadaſche.

(13) Viool *met een driekantige Steng en Nierachtig Hartvormige Bladen, de Stengbloemen ongebladerd.*

XIII. *Mirabilis.* Wonderlyke.

(14)

(12) *Viola* Caule erecto, Fol. Cord. acuminatis. Viola Caulescens Fol. Cordatis &c. *Am. Acad.* I. p. 157.

(13) *Viola* Caule triquetro, Fol. Reniformi Cord. &c. Viola Flor. Rad. Corollatis &c. *H. Cliff.* 427. *Fl. Suec.* 719, 759. Viola Montana latifolia &c. Dill. *Elth.* f. 390.

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK.

(14) Viool *met een tweebloemige Steng, de Bladen Niervormig Zaagtandig.*

XIV. *Viola biflora.* Tweebloemige.

(15) Viool *met een eenbloemige Steng, en Hartvormige getande Bladen.*

XV. *Uniflora.* Eenbloemige.

Kanada is de Groeiplaats van de eerste deezer vier, die de Steng ongevaar een Span hoog heeft, en van de volgende, welke in de Bosschen van Sweeden en Duitschland groeit, meest verschilt, doordien de Stengbloemen, dat wonderlyk voorkomt, in deeze geen Blaadjes hebben. De Bloemen zyn witachtig en in de derde, die op de Europische Gebergten groeit, dat ook zonderling is in dit Geslagt, geel. De laatste, die in Siberie is gevonden, wordt door GMELIN aldus beschreeven.

„ Uit een Vezeligen Wortel komen veele
„ Bladsteelen, met opgerolde beginzels van Bla-
„ den, waar tusschen gemeenlyk één, doch
„ ook twee of meer Stengen, die hoekig zyn
„ en flaauw gehaaird, ieder op den top drie
„ Blaadjes hebbende, naar die der Malva ge-
„ lykende. Uit derzelver midden ryst een kort
„ Steeltje, met een fraaije geelachtige of Zwa-
„ vel-

(14) *Viola* Caule bifloro &c. Viola Foliis Reniformibus &c. *Fl. Lapp. Suec. H. Cliff.* R. *Lugdb.* 431 Viola Alpina rotundifolia lutea. C. B. *Pin.* 199. PLUK. T. 233. f. 7. T. 234. f. 1. Viola lutea. LOB. *Ic.* 609.

(15) *Viola* Caule unifloro &c. GMEL. *Sib.* IV. p. 101. T. 48. f. 5.

„ velkleurige Bloem, wier twee bovenste Blaad- „ jes allergrootst, de zydelingse kleiner en het „ onderste allerkleinst is. Deeze drie laatsten „ zyn versierd met eenige Violetkleurige Streep- „ jes, en de twee zydelingse, niet ver van „ den bodem, eenigszins Wollig. Dus bevindt „ zig de Plant in 't vroege Voorjaar. In 't vol- „ gende Jaar breiden zig, zo wel de Wortel- „ als de bovenste Blaadjes, allengs uit, de Blad- „ steelen rekken, en zyn, als de Vrugt ryp is, „ dikwils een half Voet lang. De Stengblaadjes „ scheiden van elkander, worden Ribbig, aan „ de randen diep en breed Zaagtandig, weder- „ zyds ruig, enz."

IV. AFDEEL. XXI. HOOFD-STUK. *Monogamia.*

C: Met Vindeelige Stoppeltjes en een Kruik-achtigen Stempel.

(16) Viool *met een driekantige verspreide Steng, langwerpige ingesneeden Bladen en Vindeelige Stoppeltjes.*

XVI. *Viola tricolor.* Driekleurige.

Deeze, die men *Wilde Penseen* of *Viooltjes*, naar

(16) *Viola* Caule triquetro diffufo &c. GORT. *Belg.* 253. KRAM. *Auftr.* 262. GOUAN *Monsp.* 467. *Fl. Suec.* &c. *H. Cliff.* 527. Viola bicolor Arvenfis. C. B. *Pin.* 200. Trinitatis Herba. FUCHS. *Hift.* 803. Jacea altera. CAM. *Epit.* 913 *β*. Viola tricolor Hortenfis repens. C. B. *Pin.* 199. Viola tricolor. REN. *Spec.* 144. T. 140. Jacea f. Flos trinitatis. CAM. *Epit.* 912. Viola tricolor. DOD. *Pempt.* 158. Viola flammea, colorea, calida. LOB. *Ic.* 611.

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK. *Eenwyvery.*

naar 't Fransch *Pensée* noemt, komen in de Duinvaleijen en Hoven van ons Holland, op dorre Zandige Gronden, in de Wouden van Vriesla: d, en elders, in onze Provintiën, als ook door geheel Europa, voor. Het is een Plantje dat de Steng Takkig en neerleggende heeft, de Bladen Eyrond - Hartvormig en de Bladsteelen met kleine Borsteltjes, doch aan de Takken half Vinswys' ingesneeden Stoppeltjes. De Bloem, veel grooter dan de Kelk, die Zaagtandige Spooren heeft, is zeer fraay met ten minsten drie Kleuren getekend. De bovenste Blaadjes zyn Violet, met een zeer fyne Hairigheid; de middelsten geelachtig bont, het onderste Hemelschblaauw. Zy komen ook van boven paarsch, op zyde of in 't midden geel en van onderen wit voor, met zo veele mengelingen en veranderingen, dat 'er de Duitschers den naam van *Sibenfarben Blumlein*, dat is Zevenkleur - Bloempjes, aan geeven. Men vindt 'er evenwel ook die maar tweekleurig zyn, van kleiner Gewas en Bloem, blaauw en geel, of blaauw en wit of enkel wit met geel. In Sweeden, zo wel als in Switzerland, maaken deeze een zeer gemeen Onkruid in de Velden en Tuinen, doch de eersten worden, om de aartigheid, in de Bloemhoven geteeld, alwaar zy zig zelf zaaijen en ook genoegzaam een Onkruid worden. De Duitschers heeten ze *Freyssamkraut*, de Engelschen *Pansies* of *Hearts - Ease*, dat is Harts - vermaak. Wat den naam van

Drieen-

Drieenheids - Bloem aangaat, dien vind ik, in zeker opzigt, wat aanstootelyk. Van de Tweekleurigen maakt HALLER een byzondere Soort. De Driekleurigen vallen ook aan de Kaap en in Japan. IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK *Monogamia.*

Of de Fransche naam *Pensées* van de aartige mengeling van Kleuren in deeze Blommetjes, welke tot denken aanleiding geeft, dan van het voorgemelde afkomstig zy, is my duister. Iets anders, daar men te vooren niet om gedagt heeft, zou ze dien naam met regt kunnen doen voeren. LINNÆUS, naamelyk, merkt aan, dat nergens, byna, zig het werk der Bevrugting in de Planten zo duidelyk, dan in dezelven, openbaare; doordien de Stempel, of het bovenste van den Styl, Trechterachtig open is: 't welk alleen maar plaats heeft in die van deezen Rang. De Styl maakt met het Vrugtbeginzel een rondachtig Knopje uit, in 't midden van de Bloem, dat als een Kruikje of als een Zoutvat is gefatsoeneerd.

(17) Viool *met een driekantige enkelde Steng, langwerpige Bladen en Vindeelige Stoppeltjes.* XVII. *Viola grandiflora.* Grootbloemige.

(18) Vi-

(17) *Viola* Caule triquetro simplici &c. *Mant.* 120. Viola Caule triq. erecto &c. HUDS. *Angl.* 331. Viola Montana tricolor odoratissima. C. B. *Pin.* 199. Viola Mont. lutea grandiflora. C. B. *Pin.* 200. BARR. *Ic.* 691, 692.

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK.

XVIII. *Viola Calcarata.* Gespoorde.

XIX. *Cornuta.* Gehoornde.

(18) Viool *met een korte Steng, de Bladen byna Eyrond, de Stoppeltjes Vindeelig, de Honigbakjes langer dan de Kelk.*

(19) Viool *met een lange Steng, de Bladen langwerpig Eyrond, de Stoppeltjes Vindeelig, de Honigbakjes Elsvormig langer dan de Bloem.*

Op de Pyreneesche en Switzersche Gebergten groeljen deeze, welken de vermaarde HALLER, behalve de laatste, die echter weinig van de anderen verschilt, tot éêne Soort betrekt. Zyn Ed. tytelt dezelve. „ Viool met een „ opgeregte Steng, die weinig Bloemen draagt, „ de onderste Bladen rondachtig, de Stengbla„ den ovaal hebbende, met zeer groote half „ gevinde Stoppeltjes." Het is, zegt hy, een veranderlyke Plant, of *ongestengd* voorkomende met paarsche Bloemen, welke hy afbeeldt, of *gestengd*, en dan met geele of met driekleurige of met witte Bloemen. De Bloemen zyn veel grooter en dus het Plantje ook fraaijer dan de Penseen, voorgemeld, hebbende een niet onaangenaamen Reuk. Het voornaamste verschil bestaat in de Spoor, of agter-Punt der

(18) *Viola* Caule abbreviato &c. Viola Alpina purp. exiguis foliis. C. B. *Pin.* 199. Viola Mont. cœrulea grandiflora. TOURNF *Inst.* 420. *Item* lutea. C. B. *Pin.* 199.

(19) *Viola* Caule elongato &c. Viola Pyrenaica folio Teucrii serotina. RAJ. *Suppl.* 510.

der Bloem, welke de laatste zeer lang en dun, als een Hoorntje heeft. Men vindt 'er niet minder verandering van Kleuren in, en de Bloemen hebben aan het Steeltje twee Lancetvormige Borsteltjes. Somtyds wordt de Steng een half Voet, doch in de laatste wel een geheelen Voet hoog. IV. Afdeel. XXI. Hoofdstuk.

(20) Viool *met een Heesterige Steng en Lancetvormige effenrandige Bladen.* XX. *Viola Arborescens.* Boomachtige.

De vraag is of deeze meer den naam van Boomachtige verdient dan de Berg-Violen, hier voor beschreeven, die ook dus getyteld worden. De Groeiplaats is in Spanje en de Bloemen hebben geen Reuk.

D. Met opgeregte, niet agterover leggende Bloemen.

(21) Viool *die de Steng aan den voet zeer Takkig heeft, de Bladen Lancetvormig Liniaal effenrandig van elkander af; de Kelken van agteren gelyk.* XXI. *Enneaspermа.* Negenzaadige.

(22) Viool *met een hurkende Steng; de Bladen* XXII. *Suffruticosa.* Laag-Heesterige.

(20) *Viola* Caule Fruticoso &c. Viola Hispanica fruticans. Barr. *Ic.* 568. Viola Montana pumila angustifolia. C. B. *Pin.* 109.

(21) *Viola* Caule Basi Ramosissimo &c. *Fl. Zeyl.* 317. Herba Indica &c. Raj. *Suppl.* 402. Nelam-Parenda. *Hort. Mal.* IX. p. 117. T. 60. Burm. *Fl. Ind.* p. 186.

(22) *Viola* Caule procumbente, Fol. Lanceolatis subserratis con-

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK.

den Lancetvormig eenigermaate Zaagtandig, getropt: de Kelken van agteren gelyk.

Deeze beiden groeijen in Oostindie. De eerste, welke HERMANNUS Klein Leeuwsbek geheten hadt, heeft een zeer Takkige Steng, van een half Voet hoogte, met lange dunne Bloemsteeltjes; de Bloemen paarsch van kleur. De andere, welke men op Ceylon *Ratmul* noemt, is een Takkig, leggend, Houtig Gewas, door Elsvormige styve Stoppeltjes byna gedoornd.

XXIII. *Viola Calceolaria.* Schoenachtige.

(23) Viool *met een enkelde ruige Kruidige Steng, Lancetvormige Haairige Bladen en eenzaame Bloemen.*

XXIV. *Oppositifolia.* Paarbladige.

(24) Viool *met een laag-Heesterige gearmde Steng, gepaarde Bladen en getroste Bloemen.*

Op den Noordoosthoek van Zuid-Amerika, dien men Cumana noemt, heeft de Heer LOEFLING, in zyne Kruidleezingen, deeze twee Soorten ontdekt, waar van de eerste de andere, zo hy aanmerkt, in allen deele zeer veel

confertis &c. *Fl. Zeyl.* 318. Rubeola Zeylanica Fol. latioribus. Ratmul dicta. BURM. *Zeyl.* 208.

(23) *Viola* Caule simpl. hirsuto Herbaceo &c. Calceolaria Caule simplici hirsuto, Flor. Axillaribus solitariis. LOEFL. *It.* 184.

(24) *Viola* Caule suffruticoso brachiato &c. Calceolaria Caule Brachiato glabro Flor. Racemosis. LOEFL. *It.* 183.

veel in grootte overtreft. Zy hadden witte Bloemen. IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK. *Monogamia.*

Die Soort van Violen, *Hybanthus* genaamd, welke Heesterig in de Westindiën groeit, daar LOEFLING den naam aan gaf van *Calceolaria*, zo wel als aan de voorgaanden, wegens de figuur der Bloemen; heb ik reeds voorheen beschreeven *: des volgt. * II. D. VI STUK, bl. 171.

(26) Viool *met ovaale Bladen, die aan den rand en van onderen Haairig zyn.* XXVI. *Viola Ipecacuanha.* Hypocuaan - Wortel.

De Ridder geeft den bynaam van *Ipecacuanha* aan deeze Soort, die op Caijenne schynt te groeijen. Zyn Ed. heeft denzelven ook gegeven aan een Soort van Wolfsmelk, voorheen beschreeven †, welke in Virginie somtyds dien naam voert, wordende van sommige Ingezetenen, inzonderheid der Noordelyke deelen, (zegt CLAYTON,) vry stout, inwendig tot een Braakmiddel gebruikt en *Ipecacuanha* geheten. Onder de Planten van den Cliffortsen Tuin hadt LINNÆUS, bevoorens, den Geslagtnaam *Ouragoga* gebezigd voor de Brasiliaansche Plant, welke den Wortel, die onder deezen naam in de Apotheeken gevonden wordt, uitlevert: naar het *Periclymenum* of Kamperfolie eenigszins gelykende, maar zeer klein (*). Onder de Genees- † II. D. VIII. ST. bl. 751.

(26) *Viola* Fol. ovalibus margine subtusque Pilosis. *Syst. Nat.* XIII. Viola grandiflora, Veronicæ folio villoso. BARR. *Æquin.* 113.

(*) Ouragoga. *H. Cliff.* 486. *Gen. Plant.* 934. Periclymenum

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK. *Eenwyvery.*

neesmiddelen noemt hy dezelve, *Lonicera*, met een leggende kruipende Steng en stomp Eyronde spitse ruuwe Bladen (*). Naderhand vind ik echter, door zyn Ed., niet als een Soort van Lonicera, noch als een byzonder Geslagt, daar van in het Samenstel der Natuur gewag gemaakt (†).

Van dien Wortel zyn byzondere Soorten. Uit Peru komt met de Spaansche Vloot jaarlyks een Aschgraauwe over: de Brasiliaansche, die van Lissabon komt, is bruin en dunner, meer geringd of ongelyker dan de andere. Bovendien is 'er een Witte, daar men de Aschgraauwe somtyds mede vervalscht, hebbende weinig of geen kragt De Peruviaansche wordt voor de beste gehouden, om dat zy zagter werkt dan die van Brasil, welke zo scherp is, dat iemand, die 'er veel van tot Poeijer stampt, daar van dergelyke Toevallen krygt als van 't Euphorbium. Benaauwde Ademhaaling, Bloedspuwen, zwelling van de Keel, Ontsteeking der Oogen, kan

num parvum Brasilianum Alexipharmacum. PLUK. *Alm.* 188. Herba Paris Brasiliana polycoccos RAJ. *Hist.* 669. Ipecacoanha. MARCGR. *Bras.* 17. Ipecacoanha Officinis. DAL. *Suppl.* 148.

(*) *Mat. Med.* Holm. 1749. p. 24. N. 69.

(†) Nog andere Planten komen onder dien naam voor, gelyk de *Spiraea trifoliata*, welke ik in het IX. STUK beschreeven, en daar van bladz. 46. gemeld heb, dat men die in Virginie *Ipecacuanha* noemt en het Poeijer van den Wortel tot een Braakmiddel gebruikt.

kan door het vliegende Stof veroirzaakt worden. De Wortel bevat een Slymige of kleverige Harst, welke het Afkookzel zo Lymerig maakt, dat men het naauwlyks door een Doek kan wringen. Mooglyk is deeze de oirzaak van den dienst, dien hy te weeg brengt in de Roode en Gemeene Buikloop: want in zelfstandigheid is hy daar toe van meer kragt, dan in Water gekookt. Het Poeijer wordt van een half Scrupel tot een half Drachme, ten dien einde, met eenig Opiaat gemengd, ingegeven. Alleen of op zig zelve is hy een Braakmiddel, dat zelfs in kleinder veelheid werkt (*). IV. Afdeel. XIX. Hoofdstuk. *Monogamia.*

(27) Viool *met een kruipende Kruidige Steng, langwerpige Bladen en eenbloemige Steeltjes.* XXVIII *Viola diandra.* Tweemannige.

Of deeze genoegzaam van de voorgaande verschille, twyfelt LINNÆUS. De Heer ALLAMAND hadt dezelve in Suriname waargenomen, klimmende door de Haagen gelyk de Winde, met dunne Ranken, waar aan de Bladen

(*) Ad Grana sex perbelle Vomitum provocat: Cortex Radicis vel in minori quantitate. Hic enim pondere Gran 4 vel 6 præstat quod Radix ad Scrupulum. Valde minutâ Dosi, diu continuatâ, mirabili quandoque effectu datur in Asthmate, aliisque morbis convulsivis, inprimis Infantum. RUTTY *Mat. Med.* p. 250; item GEOFFROY.

(27) *Viola* Caule serpente Herbaceo, Fol. oblongis, Pedunculis unifloris. *Syst. Nat. Veg.* XIII.

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK. *Eenwyvery.* den overhoeks, ver van elkander en witte Bloemen, die een zeer groote Vlag, driedeelig gehelmd hadden en een zeer lange ongedraaide Spoor. Van de vyf Meeldraadjes hadden flegts de twee agterften een Meelknopje.

Op de Gebergten, in Gelukkig Arabie, kwamen den Heer FORSKAOHL *Boomachtige* en *Kruipende* Violen voor. De gewoone *welriekende* werden, in Egypte, in de Hoven gekweekt.

IMPATIENS. Springzaad.

De Kelk is tweebladig, in dit Geflagt, de Bloem vyfbladig, onregelmaatig, met een Huikig Honigbakje: het Zaadhuisje vyfkleppig. Het bevat de zeven volgende, meest uitheemfche Soorten.

I. *Impatiens Chinensis.* Chineefch. (1) Springzaad *met eenbloemige eenzaame Steeltjes, gepaarde Eyronde Bladen en kromme Honigbakjes.*

II. *Latifolia.* Breedbladig. (2) Springzaad *met eenbloemige eenzaame Steeltjes en Eyronde Bladen, wier Tandjes Lancetvormig zyn: de Honigbakjes langer dan de Bloem.*

(3)

(1) *Impatiens* Pedunc. unifl. folitariis &c. *Syft. Nat.* XII. Gen. 1008. *Veg.* XIII. p. 669. BURM. *Fl. Ind.* p. 187, ubi & reliquæ.

(2) *Impatiens* Pedunc. unifl. folit. &c. Valli-Onapu. *H. Malab.* IX. p. 91. T. 48.

(3) Springzaad *met eenbloemige vergaarde Steeltjes en Liniaale gepaarde Bladen.* IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK.

(4) Springzaad *met eenbloemige vergaarde Steeltjes en Lancetvormige Bladen, de Honigbakjes langer dan de Bloem.* III. *Impatiens oppositifolia* Paarbladig. IV. *Cernuta.* Gehoornd.

De eerste van deeze vier is in China, de tweede aan de Kust van Malabar waargenomen, zo wel als de derde, die, gelyk de vierde, ook tot de Ceylonsche Planten behoort. Deeze laatste heeft in 't Loof, en in de Gestalte, veel overeenkomst met de volgende Soort, doch verschilt zeer veel door de lange dunne Staartjes der Bloemen, die ook zeer lang gesteeld zyn. Volgens HERMANNUS zou de Vrugt naar een Zwaluw gelyken, dat meer op de Bloem toepasselyk schynt.

(5) Springzaad *met eenbloemige vergaarde Steeltjes en Lancetvormige Bladen, de bovensten overhoeks; de Honigbakjes korter dan de Bloem.* V. *Balsamina.* Gemeen.

Zeer

(3) *Impatiens* Pedunc. unifl. aggregatis &c. *Fl. Zeyl* 314. Kondam - Pallu *H. Mal.* IX. p. 57. T. 31 ?

(4) *Impatiens* Pedunc. unifl. aggreg. &c. Balsamina latif. Flor. Calcari longissimo BURM. *Zeyl.* 41. T. 16. f. 1.

(5) *Impatiens* Ped. unifl. aggreg. Fol. Lanceolatis &c. *H. Clif.* 428. *R. Lugdb.* 431. N. 2. GOUAN *Monsp.* 467. Laccà Herba. RUMPH *Amb.* V. p. 274. T. 90. Balsamina foemina. C. B. *Pin.* 306. Balsamina. DOD. *Pempt.* 671. Bals. foem. Persicifolia. LOB. *Ic.* 317.

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK. *Eenwyvery.*

Zeer gemeen is dit Kruid, zo wel als de voorigen een Zaayplant zynde, in de Bloemhoven van ons Wereldsdeel, alwaar men het, schoon insgelyks uit Oostindie afkomstig, reeds meer dan twee Eeuwen geteeld heeft. Men geeft het by ons, en in 't algemeen, den Latynschen naam *Balsamina*, en dus is het aan iedereen bekend. Het heeft zonderling dikke, Sappige Stengen en Takjes, en een byzondere manier van Gewas. De Bladen werden, niet oneigen, door LOBEL, by die van den Persikboom vergeleeken. Het voert ook den naam van *Balsem-Appel* Wyfje, als naar het Kruid dat men Balsem-Appel noemt, of ook naar het Bingelkruid gelykende. Sommigen geeven 'er den naam van *Springkruid* of *Kruidje roer my niet*, aan; om dat de Haauwtjes, ryp zynde, geen aanraaken veelen, zonder dat 'er het Zaad uitspringe.

Behalve de verandering, van roode, paarsche, Vleeschkleurige, witte en gemengelde of bonte Bloemen, die het Oog vermaakt, heeft de Tuinierkonst dezelven wonderlyk weeten te vergrooten en te verdubbelen; zo dat zy, haar gewoone figuur verliezende, als Roosjes zig vertoonen en tot een zonderling sieraad strekken, zo wel in Huizen, Portaalen, Vensters en Prieelen, als in de Bloemperken; dewyl menze in Potten overal naar believen plaatst. Ten dien einde moeten zy in Broeibakken geteeld worden, in een wel bereide Grond.

(6) Spring-

(6) Springzaad *met eenzaame driebloemige Steeltjes en smal-Lancetvormige Bladen.* IV. APRIL. XXI. HOOFD-STUK. VI. *Impatiens triflora.* Driebloemig.

Deeze, op Moerasſige plaatſen van 't Eiland Ceylon voorkomende, heeft een Kruidige Steng met Leedjes, de Bladen overhoeks, glad, gesteeld en zeer ſmal; de Bloemen groot, met een kromme Spoor, die volgens de beſchryving dik, kort en ſtomp is, doch zeer lang en dun naar de Afbeelding van den Hoogleeraar BURMANNUS.

(7) Springzaad *met eenzaame veelbloemige Steeltjes, Eyronde Bladen en gezwollen Stengknietjes.* VII. *Noli tangere.* Europiſch.

In de Bosſchen van Duitſchland, Boheme en Vrankryk, maar ook elders, gelyk DODONÆUS zegt, vindt men dit Kruid, dat de eenigſte Europiſche Soort is van dit Geſlagt. In onze Nederlanden komt het, op ſommige plaatſen daar 't Zandig is, overvloedig voor: in Sweeden groeit het aan den voet der Bergen en Oevers der Rivieren; in Rusland overal op vog-

(6) *Impatiens* Pedunc. trifloris ſolitariis &c. *Fl. Zeyl.* 315. Balſamina anguſtifolia &c. BURM. *Zeyl.* 41. T. 16. f. 2. Balſamina erecta ſ. fœmina &c. HERM. *Par.* T. p. 105.

(7) *Impatiens* Pedunc. multifloris ſolitariis &c. GORT. *Belg.* 254. KRAM. *Auſtr.* 263. GOUAN *Monsp.* 468. DALIB. *Paris.* 270. OED. *Dan.* 583. *Fl. Suec.* 712, 792. HALL. *Helv.* 405. R. *Lugdb.* 431. Balſamina lutea ſ. Noli me tangere. C. B. *Pin.* 306. Impatiens Herba. DOD. *Pempt.* 659. Balſamina Siliquoſa. LOB. *Ic.* 318.

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK *Eenwytery.*

vogtige plaatsen, in Bosschagie. Te Bern vindt men het zelfs in de Stad, zegt HALLER. Het heeft de Steng somtyds een Elle hoog, teder en Sappig, zo wel als de Bladen, en vierbloemige Steeltjes in de Oxelen: de Bloem mismaakt, vier of zesbladig, naar men 't neemt, geel van Kleur. Meest verschilt het van de Balsamina, voor gemeld, door zyne Zaadhuisjes, die als Haauwtjes zyn, met hoekige Zaaden, welken het, aangeraakt zynde, met kragt uitwerpt. By nagt laat het, als slaapende, zyne Bladen hangen.

Sommigen hebben dit Kruid, als van eene afzettende hoedanigheid, tegen 't Graveel; anderen, als verzagtende, tot een Wondmiddel aangepreezen (*). Men vindt 'er ook, die het Vergiftig achten; des het best zy, zig daar van te onthouden. Met de Bladen en Bloemen wordt in Noord-Amerika, volgens KALM, geel geverwd.

XXII. HOOFD-

(*) Mulierculis Rhizotomis nostratibus *Wandkraut* appellatur, ob vim quam illi adscribunt Balsamicam MAPP. *Alsat.* p. 36. Bonasias Herbâ æstate alliciunt et illaqueant Germani. LOESEL. Vid. *Fl. Suec.* II. p. 308.

IV. Afdeel. XXII. Hoofdstuk.

XXII. HOOFDSTUK.

Beschryving der MANWYVIGE KRUIDEN, (Gynandria) *dat is der genen, wier Bloemen de Meeldraadjes of op den Styl of op eenigerleye manier daar mede samengevoegd hebben; gelyk in de Geslagten van* Kalfsvoet, Speerwortel, Slangekruid, *als ook in het* Boomplaag *en anderen.*

In het Stelzel der Sexen is dit de *Twintigste Klasse*, welke naar het getal der Meeldraadjes in Rangen gesmaldeeld wordt. Dezelve bevat maar dertig Geslagten, waar van reeds negen onder de Boomen en Heesters beschreeven zyn. Die van den eersten Rang, de *Tweemannigen* naamelyk, zyn nog niet aangeroerd; doch daar van behooren de zes eersten, het *Standelkruid* en dergelyken; zo wegens de Bolwortelen, als de gestalte en manier van groeijing, volgens myne *Natuurlyke Methode*, welke ik in dit Werk verkoozen heb te volgen *; tot de Afdeeling der *Lelieachtige* of *Bolplanten*. Dus kome ik dan aanstonds tot het

* Zie II. D. I. St. bl. 238.

EPIDENDRUM. Boomplaag.

Een Geslagt, welks Soorten, wier getal dertig is, meestal op de Stammen van Boomen in de Indiën groeijen, daar het den naam van heeft. Binnen de Bloemblaadjes, die doorgaans

IV. Deel. XXII. Hoofdstuk.

vyf in getal en van aanmerkelyke langte zyn, is een Honigbakje, van eene Tolachtige figuur, scheef en omgeboogen, onder 't welke het Vrugtbeginzel zit, dat omgedraaid is, dun en lang, wordende een lange Vleezige Peul, waar in zeer veele Zaadjes. De Bloem heeft geen Kelk, maar komt uit een Scheede voort. Zodanig zyn de algemeene Kenmerken, waar van echter veelen in 't een of ander opzigt verschillen, doch meest allen hebben zy Vezelige Wortelen.

Ik noemze *Boomplaag*, om dat de Boomen, op wier Stammen zy groeijen volgens den Griekschen naam, daar door, gelyk in Europa door het Mos, Schurft en de Marentakken, in het Gewas en inzonderheid in het Vrugtdraagen, zeer benadeeld worden. Ondertusschen is het Vrouwvolk in Oostindie, alwaar menze *Angrek* heet, met de Bloemen van sommige Soorten zo vermaakt, dat die van Rang zyn, onder dezelven, 't zeer kwaalyk zouden neemen, wanneer het Gemeen zig daar mede ging versieren. Zy achtenze te meer, zegt Rumphius, om dat dezelven, als den Grond versmaadende, een hooger Groeiplaats uitkiezen, en plaatzenze, in een klomp Aarde gestoken, als Ruikers in de Vertrekken tot sieraad, of draagenze op 't Hoofd. Inzonderheid heeft dit met een der fraaiste Soorten by de Princessen op Ternate plaats.

De Ridder onderscheidtze vooreerst in

A. Klimmende.

Tot

Tot welken zyn Ed. t'huis brengt het in naam zeer bekende Gewas. IV Afdeel. XXII. Hoofdstuk.

(1) Boomplaag, *dat klimt, met Eyrond-langwerpige, geribde, ongesteelde Stengbladen, en Spiraale Klaauwieren.* 1. *Epidendrum Vanilla* Banilje.

Zowel in Oost- als in Westindie, zegt LINNÆUS, groeit deeze Plant op de Boomen. De *Baniljes*, echter, worden ons uit de Westindiën toegebragt, alwaar verscheide Soorten van dezelven zyn of Verscheidenheden PLUKENET beeldt 'er eene af, die op den Boom, welke de Jamaikasche Peper voortbrengt, groeijen zou. MERIAN merkt aan, dat zy in de Bosschen voorkomen, aan de hoogste Boomen en meest aan zulken, die op vogtige en Moerassige plaatsen staan, klimmende als Klyf by dezelven op en zig daar aan vast hechtende. Ook wordt het Gewas *Mexikaansche windende Haauwplant met Weegbree-Bladen* van RAY geheten; dat de gestalte in 't algemeen wel uitdrukt. De Span-

(1) *Epidendrum* Fol. ovato-oblongis &c. *Syst. Nat.* XII. Gen. 1016. *Veg.* XIII. p 680. *Mat. Med.* 418. H. *Lugdb.* 13. BURM. *Fl. Ind.* p. 188. &c. Vanilla Fl. viridi et albo. PLUM. *Gen.* 25. *Ic.* 188. Vanillas Piperis arbori Jamaicensis innascens. PLUK. *Alm.* 381. T. 320. f. 4. Vanille. MER. *Sur.* T. 25. Volubilis Siliquosa. CATESB. *Car.* III. p. 7. T. 7. Lobus Aromaticus subfuscus. C. B. *Pin.* 404 Lobus oblongus Aromaticus. CLUS. *Exot.* 72. β. Epidendrum Caule scand. tereti &c. *Act. Ups.* 1740. p. 37. Angueck warna, KÆMPF. *Am.* 867. T. 869. f. 2.

IV. AFDEEL. XXII. HOOFDSTUK.

Spaanſchen noemen het *Vanilla* of *Vaniglia* wegens de Peulachtige Vrugt, en daarvan is de gewoone naam afkomſtig. By HERNANDEZ komt het voor, onder dien van *Aracus Aromaticus*; *Tlilxochitl*, dat is Zwarte Bloem, by die van Mexiko genaamd. Pater PLUMIER beſchryft, het gene op 't Eiland San Domingo groeit, zeer naauwkeurig.

Het hadt in de Grond zyne Wortels en klom tot aan den top der hoogſte Boomen op, met zyne Ranken, die 'er dan ook wel onderwegs in geworteld kunnen zyn. Deeze Ranken waren echter maar een halven Vinger dik, rond, groen, om de Handbreed knoopig en aan ieder Knoop Bladen uitgeevende van Lancetvormige figuur, als een Spiets Yzer, negen of tien Duimen lang en drie Duimen op 't breedſte, glad en bly-groen, dikachtig, ſterk geaderd, week en een weinig ſcherp van Smaak. Van de Klaauwieren, tegen de Bladen over, maakt hy geen gewag, maar zegt, dat uit de Oxels der Bladen lange Takken voortkomen van dergelyke geſtalte, en eindelyk Bloemtakjes, zeer bogtig, uit ieder Knietje een zeer fraaije Bloem geevende van zes Bladen, binnen Sneeuwwit, van buiten groenachtig. Vyf der Bloembladen waren lang en ſmal, geboogen en gedraaid; het zesde hol als een Waterkruik, in 't midden geplaatst en op een Vleezig, gedraaid, Snuitachtig Vrugtbeginzel zittende, dat een lange dunne Haauw wordt, ſomtyds rond, ſomtyds driekantig,

PLAAT LXXI.

tig, kleiner of grooter, vol met fyne Zaadjes. IV. AFDEEL. XXII. HOOFD-STUK.

Van deeze Westindische waren zo wel de Vrugten als de Bloemen Reukeloos, daar de gewoone Baniljes een byzonderen Reuk en Smaak hebben. CLUSIUS, die ze in 't voorste der voorgaande Eeuw bekwam, noemde ze *Kruiderige Haauw*, doch kende haare afkomst niet. Somtyds zynze als met een fyne Bloem van Zout bekleed, door het opdroogen der uitwaasemende Vogtigheid, naar Syroop gelykende, waar in het Zaad, dat zy bevatten, legt. De Reuk is Balsemachtig en zy leveren, door de Scheidkunde onderzogt, veel Kruiderige Olie uit. Men achtze Maagversterkende, Windbreekende, Verwarmende en Afzettende te zyn; doch in de Geneeskunde worden zy weinig gebruikt. Gemeenlyk komen zy in de samenstelling der Chokolade en geeven daar aan een aangenaamen Geur.

(2) Boomplaag *met een klimmende ronde eenigermaate Takkige Steng, Lancetvormige Bladen en Liniaale stompe Bloemblaadjes.* II. *Epidendrum Flos Aëris.* Lugtbloem.

Hoe het *Angrek Warna*, door KAEMPFER afgebeeld en beschreeven, tot de voorgaande betrokken kon worden; daar hy de Bloem by een Kapel of Vlinder vergelykt, en het Zaad-huis-

(2) *Epidendrum* Caule scandente tereti &c. *Act. Ups.* 1740. p. 37. Katong-ging. KAEMPF. *Am.* 868. T. 869. f. 1.

IV. AFDEEL. XXII. HOOFDSTUK.

huisje opgeeft byna als de Kardamom: begryp ik niet. Zyn *Katong - ging*, op dezelfde Plaat, groeit ook op Java als een Bygewas der Boomen, en wordt 'er van de Ingezetenen zorgvuldig aangekweekt, zo wegens den aangenaamen Moskeljaat - Reuk, als de fraaiheid der Bloemen en derzelver zonderlinge figuur. Hy hadt uit den Lusthof van den Generaal OUDSHOORN, buiten Batavia, een Tak met zeven Bloemen daar van bekomen, waar van hy de schoonheid ongemeen verheft. De Bloemen, zegt hy, gelyken naar een Scorpioen, wordende deswegen, met een woord, nog van de Portugeezen afkomstig, *Fouli lacra* geheten: doch onze Ridder merkt aan, dat dezelven als Spinnekoppen zyn. De Heer KLEINHOF, immers, hadt gemeld, dat menze op Java *Angrek - Cambang* of Spinnekop - Bloem tytelt. De bynaam van *Lugtbloem*, door LINNÆUS gebruikt, kan van een Japansch Gewas, *Fu Ran* genaamd, door KAEMPFER ook afgebeeld, welk hy *Aërobia* noemde, ontleend zyn. Hetzelve, naamelyk, aan een Bosje gebonden, en in de Lugt opgehangen, groeide en bloejde niet alleen, gelyk onze Hemel - sleutels, maar bragt ook ryp Zaad voort, en bleef, op die manier, eenige Jaaren in 't leven: 't welk van deeze niet gemeld wordt.

Spinne-Bloem. PL. LXXI. *Fig.* 1.

'tIs een klimmend Gewas, dat de Pinang-Boomen inzonderheid bemint, aan wier Stam men een Rankje, met eenige Aarde of wat Mos,

Mos, bindt en dus ſchiet het daar Wortel in. De Bladen zyn eenigszins als die van Riet, met fyne Ribbetjes overlangs, gelyk men uit een Takje daar van, hoedanigen ik van Java bekomen heb, in *Fig.* 1, op PLAAT LXXI, afgebeeld, kan zien. Voorts openbaart zig daar de figuur der Bloemen, die volgens KAEMPFER „ vyfbladig zyn, Citroenkleur, met ſchoone „ groote paarſche Vlakken zeer fraay geſpren„ keld; de Bloemblaadjes twee Duim lang, van „ breedte als een Penneſchaft, ſtyf, vet, aan „ de enden een weinig breeder, opgewipt en „ eenigermaate uitgegulpt. Van de Bloem„ bladen is één, in 't midden geplaatst, langer „ dan de andere en regt uit geſtrekt, op de „ wyze van een Scorpioen - Staart; de twee „ overigen, wederzyds, wyken Halfmaanswyze „ van de Staart af en verbeelden dus de Pooten „ van het kruipend Schepzel. Tegenover de „ Staart komt een kort, krom Snuitje, dikker „ dan een Penneſchaft, van boven rond, van „ onderen hol en paarſch, zodanig geplaatst, „ dat het den Kop van het Diertje ſchynt voor „ te ſtellen. Aan den voet, immers, omringd „ met drie korte opſtaande Slippen, ongelyk „ van boven, onder ſamengegroeid, is het aan „ den top met een dun hol paarſch Dekzeltje „ geſlooten, en, dit weggenomen zynde, ver„ toont zig een Tepeltje van pieramiedaale fi„ guur, met twee bolletjes als Oogen weder„ zyds. De Moskeljaat-Reuk van deeze Bloe„ men,

IV. AFDEEL. XXII. HOOFDSTUK.

IV. AFDEEL. XXII. HOOFDSTUK.

„ men is zo ſterk, dat door één Takje daarvan, „ (aan welken men 'er twaalf zou gezien hebben,) een geheel Vertrek daar mede vervuld „ wordt, en die Reuk heeft alleen plaats in het „ uiterſte gedeelte van het Bloemblad, dat „ den Staart verbeeldt, 't welk afgeſneeden zynde „ de Bloem geen Reuk meer geeft."

B. Met een opgeregte gebladerde Steng.

III. *Epidendrum tenuifolium.* Dunbladig. (3) Boomplaag *met de Stengbladen Elsvormig geſleufd.*

IV. *Spatulatum.* Geſpateld. (4) Boomplaag *met de Stengbladen langwerpig, overhoeks, ſtomp, ongeribd: de Lip van 't Honigbakje tweedeelig wyd gemikt.*

V. *Furvum.* Vaalbloemig. (5) Boomplaag, *dat geſtengd is, met de Bladen Schubbig Lancetvormig en Bloemtroſſen in de Oxelen.*

Deeze drie Soorten vallen in Oostindie, en de tweede ſchynt ook in Amerika voor te komen. Dit heeft de Bloemen geel of geelachtig, zo

(3) *Epidendrum* Fol. Caulinis ſubulatis &c. Tsjerou - mau-maravara. *H. Mal.* XII. T. 11. p. 5.

(4) *Epidendrum* Fol Caulinis oblongis alternis &c. Helleborine ampliſſimo Folio vario. PLUM. *Sp.* 9. *Ic.* 180 f. 1. Ponnampou maravara. *H. Mal.* XII. p. 7. T. 3 RUDB. *Elys.* II. p. 212. f. 7.

(5) *Epidendrum* Caulescens, Fol. imbricatis &c. Angræcum octavum ſ. furvum. RUMPH. *Amb.* VI. p. 104. T. 46. f. 1. Thalia maravara. *H. Mal.* XII. p. 9. T 4. Orchis abortiva Aiſoides. RAJ. *Hiſt.* III. p. 590. RUDB. f. 8.

zo wel als het derde, waar in zy van binnen donker ros of vaal zyn, volgens de benaaming, welke 'er RUMPHIUS aan geeft. In zyn agtste Angrek vind ik evenwel geen overeenkomst met de bepaaling van den Ridder. IV. AFDEEL. XXII. HOOFDSTUK.

(6) Boomplaag *met de Stengbladen Degenvormig stomp, en eenbloemige Steelen, digt getropt in de Oxelen.* VI. *Epidendrum coccineum.* Hoogrood.

(7) Boomplaag *met de Stengbladen langwerpig, de Aairen eenzydig en de Pyp van 't Honigbakje zo lang als de Bloem.* VII. *Secundum.* Eenzydig.

(8) Boomplaag *met de Stengbladen Liniaal stomp, uitgerand en een eenvoudige Steng.* VIII. *Lineare.* Liniaal.

(9) Boomplaag *met Lancetvormige Ribbige Bladen; Schubbige Scheeden en een gepluimde Bloemsteng met gestippelde Bloemen.* IX. *Punctatum.* Gestippeld.

(10) Boomplaag *met Lancetvormige Ribbige Bla-* X. *Caudatum.* Gestaart.

(6) *Epidendrum* Fol. Caulinis Ensiformibus &c. JACQ. *Amer. Hist.* 29. T. 135. Helleborine coccinea multiflora. PLUM. *Ic.* 180. f. 1.

(7) *Epidendrum* Fol. Caulinis oblongis &c. JACQ. *Amer.* 29. T. 137. Helleborine purpurea umbellata. PLUM. *Ic.* 184. f. 1.

(8) *Epidendrum* Fol. Caul. Linearibus obtusis &c. JACQ. *Amer. Hist.* 29. T. 131. f. 1. Helleborine tenuifolia repens. PLUM. *Ic.* 182. f. 1.

(9) *Epidendrum* Fol. Lanceolatis Nervosis &c. Helleborine Ramosiss. Cauliculis & Flor. maculatis. PLUM. *Ic.* 187.

(10) *Epidendrum* Fol. Lanc. Nervosis &c. Helleb. Ramosissima &c. PLUM. *Ic.* 177.

IV. AFDEEL. XXII. HOOFDSTUK.

Bladen, een gepluimde Bloem-Steng; gevlakte geſtaarte Bloemblaadjes, waar van twee uitermaate lang.

Zeer duidelyk onderſcheiden zig deeze, altemaal in Amerika of in de Westindiën voorkomende, door haare bepaalingen. Het zyn Bygewasſen, op de Boomen groeijende, van meer of minder fraaiheid. Het eerſte nam de Heer JACQUIN ongevaar een Voet, de twee volgende twee Voeten hoog, in digte Bosſchen op 't Eiland Martenique waar. Van de twee laatſten achtte de Hoogleeraar J. BURMANNUS het Geſtippelde aan het voor beſchreevene Scorpioen- of Spinnekop-Bloem naby te komen en tevens veel met de Baniljes te ſtrooken. De Vrugt en Bloem nogthans verſchillen zeer. Het laatſte heeft de Bloeſem allerwonderlykst, en niet minder fraay: immers zo de Kleur aan de Tekening eenigszins voldoet. Men zou het, wegens de Armswys uitſteekende bovenblaadjes, en het Staartige nederwaards, met regt, dunkt my, *Kreeftbloem* kunnen heeten.

XI. *Epidendrum Ovatum.* Eyrond.

(11) Boomplaag *met de Stengbladen Eyrond ſpits; Ribbig, omvattende en gepluimde Bloemſteelen.*

't Schynt

(11) *Epidendrum* Fol. Caulinis Ovatis acutis &c. Herba ſupplex major ſecunda ſ. fœmina. RUMPH. *Amb.* VI. p. 111. T. 51. f. 2. Anantali-maravara. *H. Mal.* XII. p. 25. T. 7. RUDB. *Elys.* II. p. 223. f. 4.

't Schynt dat LINNÆUS, in de bepaaling, een ander Kruid op 't oog gehad hebbe: want de Bladen zyn in geen der Soorten van het Ootmoedige Kruid by RUMPHIUS, en vooral niet in de genen, die hy Wyfjes noemt, Eyrond, maar volstrekt Lancetvormig, en eenigszins krom, als een Snoeimes, schietende Schubbig in malkander, gelyk van het Gestippelde gemeld wordt. Het is een zeer klein Kruidje, met Aairswyze Bloemen, dat in Oostindie op wilde Boo en groeit. IV. AFDEEL. XXII. HOOFDSTUK.

(12) Boomplaag *met langwerpige ongeribde Bladen; de Lip van 't Honigbakje driedeelig kanthaairig, met de middelste punt Liniaal; en de Steng tweebladig.* XII. *Epidendrum ciliare.* Kanthaairig.

(13) Boomplaag *met langwerpige ongeribde Bladen; de Lip van 't Honigbakje driedeelig effenrandig, met de middelste punt Liniaal; en de Steng veelbladig.* XIII. *Nocturnum.* Nagtruikend.

(14) Boomplaag *met Elsvormige Bladen; de Lip* XIV. *Cucullatum.* Huikdraagend.

(12) *Epidendrum* Fol. oblongis aveniis &c. JACQ. *Amer. Hist.* p. 224. Helleborine Gram. Fol. rig. Carinatis. PLUM. *Ic.* 179. f. 2.

(13) *Epidendrum* Fol. oblongis aveniis &c. JACQ. *Amer. Hist.* p. 225. T. 139. Viscum Caryophylloides &c. CATESB. *Car.* II. p. 68. T. 68.

(14) *Epidendrum* Fol. Subulatis &c. Helleborine Flor. albis Cucullatis. PLUM. *Ic.* 179. f. 1.

IV. AFDEEL. XXII. HOOFDSTUK.

Lip van 't Honigbakje Eyrond kanthaairig gespitst en verlangde Bloemblaadjes.

Van deeze drie Amerikaansche verschillen de twee eersten weinig; dan die 'er den bynaam van heeft, overdag Reukeloos, verspreidt des nagts een zeer aangenaamen Geur door 't Woud, als van witte Leliën. Zy hebben alle wel het Honigbakje gekapt, doch hier bevat hetzelve de Teeldeelen als in een Huik der spits uitloopende Bovenlip. Voorts zyn de Bloemen van alle deeze Bygewassen verwonderlyk.

C. Met een naakte Bloemsteng en Wortelbladen.

XV. *Epidendrum Nodosum.* Knoopig.

(15) Boomplaag *met één byna Wortelblad, de Bloemsteng omtrent vierbloemig.*

XVI. *Carinatum.* Gekield.

(16) Boomplaag *met langwerpige stompe samengedrukte gewrichte Bladen.*

XVII. *Aloifolium.* Aloëbladig.

(17) Boomplaag *met de Wortelbladen langwerpig stomp, van boven breeder.* (18)

(15) *Epidendrum* Folio unico subradicali &c. JACQ. *Amer. Hist.* T. 140. Epidendron Fol. Subulatis. *H. Cliff.* 430. Epidendron Curasf. Orchidi affine. HERM. *Parad.* T. p. 187. Viscum Arboreum f. Epidendron Flore albo specioso. PLUK. *Alm.* 390. T. 117. f. 6. Viscum Delphinii flore minus &c. SLOAN. *Tab.* 125. f. 3.

(16) *Epidendrum* Fol. oblongis obtusis &c. *Act. Ups.* 1740. p. 36. Bontia Luzonica. PETIV. *Gaz.* 44. f. 10.

(17) *Epidendrum* Fol Radicalibus oblongis &c. *Act. Ups.* 1740. p. 36. Katsjiran Maravara. *H. Mal.* XII. p. 17. T. 8.

(18) Boomplaag *met de Wortelbladen Lancetvormig gesleufd en de Bloemblaadjes stomp Beitelvormig.* IV. AFDEEL. XXII. HOOFDSTUK. XVIII. *Epidendrum guttatum.* Gedruppeld.

(19) Boomplaag *met Elsvormige gesleufde Bladen, de Bloemsteng en Blaadjes gestippeld: de Lip ongevlakt uitgebreid.* XIX. *Juncifolium.* Biesbladig.

De eerste van deeze vyf is uit de Westindiën in Europa overgebragt en heeft een zeer aartige Bloem, die ook by nagt een zeer aangenaamen Geur verspreidt. De Bloemblaadjes zyn geelachtig, maar het Honigbakje, in 't midden, dat een lange Steel heeft, is spierwit. Met haare Wortels, die uit zekere Knobbeltjes of Knoopen voortkomen, omvat zy de Takken der Boomen, en wordt deswegen, van de Spanjaarden, *Abraça-palo* geheten. De Heer JACQUIN bevondt, dat zy wel twee Meeldraadjes maar agt Meelknopjes heeft, die in de Kap van 't Honigbakje verborgen zyn. De tweede komt op de Philippynsche Eilanden, de derde aan de Kust van Malabar voor. Deeze heeft Bladen als van Aloë en eene roode, de vierde een witte gesprenkelde Bloem. De laatste, met Biesachtige Bladen, is zo wel een Bygewas, op

(18) *Epidendrum* Fol. Rad. Lanc. canaliculatis &c. Viscum Delphinii Flore albo guttato &c. SLOAN. *Jam.* T. 148. f. 2.

(19) *Epidendrum* Fol. Subulatis sulcatis &c. Helleborine maculosa &c. PLUM. *Ic.* 184. f. 2.

IV. AFDEEL. XXII. HOOFDSTUK.

op Boomen groeijende, als de anderen, hoewel LINNÆUS dit daar van niet aantekent.

XX. *Epidendrum scriptum.* Geletterd.

(20) Boomplaag *met Eyrond-langwerpige drieribbige Bladen, en getroste gevlakte Bloemen.*

XXI. *Retusum.* Gestompt.

(21) Boomplaag *met Liniaale Wortelbladen, die aan de tip tweevoudig gestompt zyn en getroste gevlakte Bloemen.*

XXII. *Amabile.* Beminnelyk.

(22) Boomplaag *met de Wortelbladen breed Lancetvormig ongeribd en zydelingse ronde Bloemblaadjes.*

Deeze drie Soorten komen, in Oostindie, ook op de Boomen voor. Het eerste, dat RUMPHIUS *beschreevene of bonte Angrek* noemt, heeft de Bloembladen geel en met roode Karakters getekend, 't welk dezelven zo beminnelyk, byna, maakt, als voorheen van het Scorpioen- of Spinnekop-Bloem van KAEMPFER is gezegd. LINNÆUS geeft daar van den bynaam aan de laatste Soort, welke het *groote Witte Angrek* is, van welks aartigheid RUMPHIUS niets meldt, zeggende, in tegendeel, dat men het *Arm Angrek* noemt, wegens de flegte gedaante

(20) *Epidendrum* Fol. Ovato-oblongis trinerviis &c. Angræcum scriptum. RUMPH. *Amb.* VI. p. 95. T. 42.

(21) *Epidendrum* Fol. Radicalibus Linearibus &c. Angelinmaravara. *H. Mal.* XII. p. 1. T. 1 RUDB. *Elys.* II. p. 220. T. 5.

(22) *Epidendrum* Fol. Radicalibus lato-Lanceolaris &c. Angræcum album majus. RUMPH. *Amb.* VI. p. 99. T. 43.

daante die het heeft. Hoe ſtrookt dit? De Wortels maaken aan de Boomen een verwarde klomp; de Bladen zyn dik en ſtyf; de Bloemen wit en klein, in 't midden als een Schoentje of Zeehoorntje hebbende. OSBECK, niettemin, vondt het met witte Bloemen, van grootte als Narcisſen. Van de middelſte Soort zegt COMMELYN, dat dezelve een bonte zeer welriekende Bloem heeft, welke van binnen als de figuur voorſtelt van een Vogeltje. IV. AFDEEL. XXII. HOOFDSTUK.

(23) Boomplaag *met langwerpige gepaarde, gladde, geſtreepte Bladen, die op een Bol gegroeid zyn: de Steng veelbloemig, het Honigbakje Hartvormig.* XXIII. *Epidendrum Cochleatum* Slakhoornig.

Dit is een Westindiſche, welke de beroemde SLOANE, op de Velden van 't Eiland Jamaika, overal, aan Boomen en Paalen waarnam. Zy hadt ſchoone roode Bloemen, naar die der Ridderſpooren eenigszins gelykende. De Vrugt was een Eyronde Haauw, met zeer kleine Zaadjes, gelyk in veele anderen.

(24) Boomplaag *met breed-Lancetvormige ge-* XXIV. *Tuberoſum.* Knobbelig.

(23) *Epidendrum* Fol. oblongis geminis glabris &c. Viscum Rad. bulboſa minus. SLOAN. *Jam.* 119. *Hiſt.* I. T. 121. f. 2. Viscum Caryophylloides, Lilii albi foliis &c. CATESB. *Car.* II. p. T. 88. Helleborine Cochleato Flore. PLUM. *Ic.* 185. f. 2.

(24) *Epidendrum* Fol. lato-Lanceolatis Nervoſis &c. Helleborine purp. Tuberoſâ Radice. PLUM. *Ic.* 186. f. 2. Angis-

IV. AFDEEL. XXII. HOOFDSTUK.

geribde Bladen, die Vliezig zyn en op een Bol gegroeid; een Scheedige Bloemsteng en een tweedeelig Schuitachtig Honigbakje.

Deeze is de eerste onder de Planten van dit Geslagt, welke niet op Boomen maar in de Aarde groeit, wordende derhalve, van RUMPHIUS, *Aard- of Land-Angrek* geheten. Uit deszelfs beschryving blykt, echter, dat de Vezelige Wortels een Bos Bladen, naar die van Kurkuma gelykende, uitgeeven; na welken eenige Knobbels volgen; bezyden welken de Bloemsteelen opschieten, vyf of zes Voeten hoog, die Bloemen draagen byna als de Akeleijen, purperrood van Kleur.

XXV. *Epidendrum pusillum.* Zeer klein.

(25) Boomplaag *met Degenvormige eenigermaate Vleezige Bladen, de Steng weinig Bloemen hebbende.*

Te Suriname kwam, volgens den Heer DAHLBERG, deeze voor, slegts een Duim hoogte hebbende, met Degenvormige, gladde, spitse Blaadjes, als van het Lisch, uit den Wortel voortkomende. Tusschen de Bladen groeijen enkelde Bloemstengetjes, met één of twee Blommetjes aan 't end, naar die van dit Geslagt gelykende, uit een driekleppig Kafje.

(26)

græcum terrestre primum. RUMPH. *Amb.* VI. p. 112. T. 52. f. 1.

(25) *Epidendrum* Fol. Ensiformibus subcarnosis, Scapo paucifloro. *Mant.* 491.

(26) Boomplaag *met een ronde effene Steng, de Bladen Degenvormig gestreept; de Bloemblaadjes Lancetvormig glad, met een breede omgekromde Lip.* IV. Afdeel. XXII. Hoofdstuk. XXVI. *Epidendrum Ensifolium.* Degenbladig.

In China hadt OSBECK deeze waargenomen, die ook een Aardplant is, met een ronde Bloemsteng van twee Voeten langte, bezet met eenige spitse Vliezige Blikjes: de Bloemen overhoeks, gesteeld, zeer aangenaam en sterk van Reuk.

(27) Boomplaag *met een ronde gewrichte gestreepte Kettingachtige naakte geheel eenvoudige Steng en Liniaale spitse Bladen.* XXVII. *Moniliforme.* Kettingachtig.

Dit is dat Plantje, voorgemeld, welk de vermaarde KÆMPFER *Lugtbloem* tytelde, wegens de gezegde eigenschap. Het groeit, zegt hy, op Japan in de Spleeten der Rotsen en het Mos der Boomen, en heeft de Stengetjes maar een Span hoog, eén Penneschaft dik, met Leedjes als een Scorpioen-Staart, aan 't end witte Bloemen hebbende, welke naar die der Roomsche Boonen gelyken en het Zaadhuisje een Duim lang, Vleezig, met een geelachtig wit Stuifzaad gevuld. (28)

(26) *Epidendrum* Caule tereti lævi, Fol. Ensiformibus, Petalis Lanceolatis glabris, Labio recurvato latiore. *Syst. Nat.* XII. XIII.

(27) *Epidendrum* Caule tereti articulato striato Moniliformi &c. *Act. Ups.* 1740. p. 37. Fu-Ran. KÆMPF. *Am.* T. p. 864.

IV. AFDEEL. XXII. HOOFDSTUK. XXVIII. *Epidendrum Ophioglossoides.* Slangetongig. XXIX. *Ruscifolium.* Steekpalmig. XXX. *Graminifolium.* Grasbladig.

(28) Boomplaag *met de Steng eenbladig, de Bloemen eenzydig getrost.*

(29) Boomplaag *met de Steng eenbladig, de Bloemen in de hoek van 't Blad, vergaard.*

(30) Boomplaag *met de Steng eenbladig, de Bloemen in de hoek van 't Blad, gepaard.*

Deeze drie, in de Westindiën groeijende, komen in gestalte elkander zeer naby, en hebben iets dat naar de Lelietjes van den Dale zweemt. Het zyn kleine Plantjes, weinig meer dan een Handbreed hoog, op de Boomen groeijende, wier Bloem zeer onregelmaatig is, doch een gekapt of Huikig Honigbakje heeft en twee Meeldraadjes op den Styl zittende; ten minste in de eerste, die naar het Slangetong gelykt, volgens de Waarneeming van den Heer JACQUIN. De overigen zyn, wegens de overeenkomst van Gestalte, hier ook t'huis gebragt. Wylen de beroemde Hoogleeraar BURMANNUS hadtze, uit hoofde van de figuur der Bladen, tot de Steekende Palm betrokken.

Voorts

(28) *Epidendrum* Caule unifolio, Flor. Racemosis secundis. JACQ. *Amer. Hist.* 225. T. 133. f. 2. Helleborine Ophioglosso similis. PLUM. *Ic.* 176. f. 3.

(29) *Epidendrum* Caule unifolio, Flor. e sinu Folii aggregatis. JACQ. *Amer. Hist.* 226. T. 133. f. 3. Helleborine Rusci majoris folio. PLUM. *Ic.* 176. f. 2.

(30) *Epidendrum* Caule unifolio, Flor. &c. Helleborine Graminea repens biflora. PLUM. *Ic.* 176. f. 1.

Voorts merkt de gezegde Heer, door wien agttien Soorten van zulk Boomplaag in de Westindiën waargenomen en afgebeeld zyn: omtrent dezelven aan, dat zy in het maakzel van de Bloem ongemeen en zelfs meer dan de *Satyria*, *Orchides* en *Ophres* verschillen; zo dat men daar van ook byzondere Geslagten zou kunnen maaken. „ Zy worden, (zegt hy), „ inzonderheid de kleinsten, door den tyd plaggen als Mos, die de Stammen en Takken „ der Boomen bekleeden, en met haare Worteltjes in de Schors gehecht zyn." Vyftien vind ik onder de Oostindische Planten aangetekend.

IV. AFDEEL. XXII. HOOFDSTUK.

GUNNERA.

De Bloem van deeze, die naar den Noorschen Bisschop GUNNERUS zal genoemd zyn, is een Kat met eenbloemige Schubben. Zy heeft Kelk noch Bloemkrans. Het Vrugtbeginzel is tweetandig, met twee Stylen en een enkel Zaad.

I. *Gunnera perpensa.* Afrikaansche.

De eenigste Soort (1), daar van tot nog toe bekend, was onder den naam van *Afrikaansch Poddeblad*, met Loof van Dotterbloemen, voorgesteld door HERMANNUS. Het heeft

(1) Gunnera. *Mant.* 121. *Am. Acad.* VII. p. 495. Perpensum Blitispermum. BURM. *Prodr.* 26. Petasites Afric. Calthæ palustris folio. HERM. *Lugd.* 488. Blitum Afric. Calthæ palustris folio &c. PLUK. *Alm.* 68. T. 18. f. 2.

IV. AFDEEL. XXII. HOOFDSTUK.

heeft een naakte Steng van een Elle lang, met een Bloemaair van een Voet, volgens PLUKENET. Uit de Afbeelding; door hem gegeven, blykt, dat het Blad veel naar die van 't Japanse Hoefblad, in 't voorgaande Stuk, en de Bloem-Aair naar die van 't Maijerzweeme. De Heer N. L. BURMANNUS hadt het onder de Eenhuizigen geplaatst, en *Perpensum Blitispermum* getyteld, waar van de Bynaam is ontleend. De Bloem-Aair bestaat uit kleine Katjes of Aairtjes met Lancetvormige Blikjes, de Bloempjes afzonderende, die twee Meelknopjes hebben, wederzyds één, op het Vrugtbeginzel geplaatst, dat in 't midden twee Draadachtige omgeboogene Styltjes heeft. Het groeit aan de Kaap der Goede Hope.

De *Driemannigen* in deeze Klasse, buiten de reeds beschreevene, *Sisyrinchium* en *Ferraria* naamelyk, tot de Lelieachtige of Bolplanten behoorende, gaa ik over tot de *Viermannigen*: waar onder het eenigste Geslagt den naam voert van

NEPENTHES. Kandraager.

Dit heeft den Kelk vierdeelig, geen Bloemkrans en een vierhokkig Zaadhuisje.

I. *Nepenthes destillatoria.* Druipende.

De eenigste Soort (1), op Ceylon aan de Ri-

(1) Nepenthes. *Syst. Nat.* XII. Gen. 1019. *Veg.* XIII. p. 683. *H. Cliff.* 431. *Fl. Zeyl.* 321. Nepenthes Zeylanicum Flo-

Rivieren, doch op de Molukkes in 't Geberg- te groeijende, is een der wonderlykfte voortbrengzelen van de Natuur. De Ridder heeft den naam gebruikt, dien de vermaarde BREYN 'er aan gegeven hadt, als ware het in ftaat om iemand, die het ontdekte en te vooren nimmer hadt gezien, door verwondering en blydfchap over zynen Schat, als buiten zig zelf te brengen. *Bandura* is de naam, dien 'er de Cingaleezen op Ceylon aan geeven. RUMPHIUS noemt het *Kannekens-Kruid* of *Cantharifera*, dat is Kandraager; om reden, gelyk wy zo aanftonds zien zullen. Dus wordt het door LINNÆUS befchreeven.

IV. AFDEEL. XXII. HOOFD-STUK.

,, De Steng is rond, met overhoekfe, Lan- ,, cetvormige, ongefteelde, half omvattende, ,, uitgebreide, gladde, effenrandige Bladen, ,, die in een Draadachtige Klaauwier uitloopen, ,, aan 't end een langwerpig rolrond Blaasje ,, hebbende, met een rond Dekzeltje, dat dus ,, zeer gelykt naar een Kannetje, zynde met ,, Water gevuld. Aan 't end van de Steng is ,, een Pluim van Bloemen, met een vierdeeligen ,, Kelk en vier Meeldraadjes aan den top van

,, den

Flore minore. BREYN *Prodr.* II. p. 75. Utricularia vegetabilis Zeylanenfium Bandura Cingalenfibus dicta. PLUK. *Alm.* 394. T. 237. f. 3. BURM. *Zeyl.* 42. T. 17. Priapus veget. monorchis. AMM. *Char.* 529. Planta mirabilis deftillatoria. *Eph. Cur.* ANN. I. *Dec.* 2. p. 363. Cantharifera. RUMPH. *Amb.* V. p. 121. T. 59. f. 2.

IV. AFDEEL. XXII. HOOFDSTUK.

„ den Styl. De Vrugt is een langwerpig Doos- „ je, in 't midden wat uitgezet, met den vier- „ hoekigen Stempel gekroond, vierhokkig, „ vierkleppig, bevattende veele lange dunne Zaadjes."

Dewyl de Klaauwier eindigt in den bodem van het Blaasje, dat 'er dus aan hangt; zo schynt het Dekzeltje noodig om 't Vogt daar in te houden, welk het door de Klaauwier ontvangt. Doch RUMPHIUS merkt aan, dat deeze Kannetjes doorgaans regtop staan aan 't end der Klaauwieren of een weinig scheef, somtyds inwaards, somtyds uitwaards: 't welk te beter plaats kan hebben, om dat het een kruipend Gewas is, naar de Boschtouwen eenigszins gelykende, maar kleiner. De Kannetjes zyn aartig met roode of paarschachtige streepen getekend en het Dekzeltje is meest rood. Volwassen zynde, hebben zy ongevaar een half Voet langte en zyn meer dan een Duim wyd; zo dat zy somtyds een half Pintje Water kunnen houden, 't welk zuiver en drinkbaar is. Somtyds komen 'er eenige kleine Diertjes, als Wormpjes of Garnaaltjes, in voor. De Aapen en ander Gedierte bedienen zig daar van tot dorstlesschinge, en de Indiaanen hebben veele bygeloovigheden daaromtrent. Men wil dat het Kruid een Geneesmiddel zou zyn tegen vergiftige Slangenbeeten.

Van de *Vyfmannigen*, in deeze Klasse, zynde de Geslagten van *Gluta* en *Passiflora* onder de Heesters beschreeven, des alleenlyk overblyft.

AYE-

AYENIA.

Dit naar den Franſchen Hertog D'AYEN, een groot voorſtander der Kruidkunde, benoemde Geſlagt, heeft een vyfbladigen Kelk; de Bloemblaadjes tot een Ster ſamengegroeid met lange Nagels, en onder die Ster vyf Meelknopjes; waar boven het Vrugtbeginzel, met een enkelen Styl, wordende een vyfhokkig Zaadhuisje.

Het bevat de drie volgende, altemaal Amerikaanſche Soorten.

(1) Ayenia *met Hartvormige gladde Bladen.* I. *Ayenia pusilla.* Zeer kleine.

(2) Ayenia *met Eyvormig rondachtige Wollige Bladen.* II. *Ayenia tomentosa.* Wollige

(3) Ayenia *met Hartvormige ruigachtige Bladen, het Vrugtbeginzel ongeſteeld.* III. *Magna.* Groote.

De eerſte van deeze drie, in de Westindiën en in dat gedeelte van Zuid-Amerika, welk men Cumana noemt, als ook in Peru groeijende, wordt door SLOANE genoemd *Onregelmaatige Plant met Bladen van Brandenetelen*, een vyfbla-

(1) *Ayenia* Fol. Cordatis glabris. *Syſt. Nat.* XII. Gen. 1010. *Veg.* XIII. p. 683. LINN. *Act. Stockh.* 1756. p. 23. T. 2. LOEFL. *It.* 200. Dayenia inermis &c. MILL. *Dict.* T. 118. Urticæ folio aculeata &c. SLOAN. *Jam.* 90. *Hiſt.* I. p. 209. T. 132. F. 2.

(2) *Ayenia* Fol. ovato - ſubrotundis tomentoſis. LOEFL. *It.* 200, 257.

(3) *Ayenia* Fol. Cord. pubescentibus &c. LOEFL. *It.* 199.

IV. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK. bladige paarsche Bloem en eene vyfzaadige gedoornde Vrugt. 't Is, volgens de beschryving van LINNÆUS, die het afbeeldt, een Gewas dat naar de Waltheriën en Sidaas veel gelykt, doch een ongemeen zeldzaame Bloem heeft, als gezegd is. Uit het midden van den vyfbladigen Kelk ryst een Styl, die zelf de Sterswyze Bloemkrans draagt, in welker midden, dat een weinig hol is, het Vrugtbeginzel zit. De punten van de Ster geeven ieder een Draad uit, die met de anderen zig samenvoegt aan den voet des Styls, in 't midden van den Kelk.

In deeze Soort is het Gewas zeer klein, naauwlyks een Voet hoogte bereikende. De schrandere LOEFLING, die dit Geslagt *Jungia* geheten hadt, nam in Cumana een andere waar, met Stengen van twee of drie Voeten, om laag Heesterig, hebbende het Honigbakje of de Bloemkrans hol en ongesteeld. Deeze wordt *Groote* gebynaamd door den Ridder. Een andere vondt hy, in dat zelfde Land, met *Wollige* Bladen. Voor 't overige kwam de Gestalte deezer beiden, die ook de Bloempjes in de Oxels der Bladsteelen hebben, met die der eerste Soort zeer overeen. Bevoorens waren zy, wegens die zonderlinge Bloemen, tot de Veelbroederigen t'huis gebragt.

Van de *Zesmannigen*, wederom, is ook het Geslagt van *Aristolochia* reeds voorgesteld, in alle zyne Soorten, die, zo wel als in dat der Passiebloemen, meest Heesterig zyn; des ik alleen nog te beschryven heb dat van PIS-

PISTIA. Ruiterkroos.

IV. AFDEEL. XXII. HOOFDSTUK. I. *Pistia Stratiotes.* Uitheemsche.

De eenigste Soort daar van (1), die in Afrika, in Oostindie en in Zuid-Amerika of in de Westindiën voorkomt, dryft op het Water, en gelykt naar het zogenaamde Ruiterskruid: weshalve ik ze *Ruiterkroos* noem. RUMPHIUS hadtze onder den naam van *Water-Weegbree* of *Water-Slaa* voorgesteld.

De Kenmerken, welken de Ridder opgeeft, zyn, een eenbladige, getongde, onverdeelde Bloem, zonder Kelk: zes of agt Meelknopjes, op hun Draadje zittende; het Zaadhuisje eenhokkig, op den bodem van de Bloem gebooren.

Volgens RUMPHIUS zou deeze dryvende Waterplant in Oostindie Bloemen noch Zaad geeven. Het tegendeel blykt uit de monsters, die daar van overgezonden zyn, maar wier gedroogde Bloesem men niet gemakkelyk kan ontwikkelen. De Heer JACQUIN deedt zulks in de Westindiën te naauwkeuriger, alwaar die Kroos in menigte door de Rivieren in Zee gevoerd

(1) *Pistia* Fol. obcordatis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 1023. *Veg.* XIII. p. 687. *Fl Zeyl.* 322. LOEFL. *Itin.* 281. JACQ. *Amer. Hist.* 234. T. 148. Pistia Aq villosa. BROWN. *Jam.* 329. Kodda-Pail palustris. PLUM. *Gen.* 30. *H. Mal.* XI. p. 63. T. 32. RUMPH. *Amb.* VI. T. 74. β Stratiotes Ægyptia. J. B. *Hist.* III. p. 787. VESL. *Ægypt.* 44. T. 45. ALP. *Ægypt.* 186. T. 108. Lenticula palustris sexta s. Ægyptia. C. B. *Pin.* 362. SLOAN. *Jam.* I. p. 15. T. 2. f. 2.

IV. AFDEEL. XXII. HOOFDSTUK.

voerd wordt: des het vreemd voorkomt, wanneer ADANSON getuigt, dat het op die van Senegal geworteld zou zyn in den Oever. Niet onwaarschynlyk vatten de Worteltjes, welken het in 't Water hangen laat, daar 't ondiep is in de Modder of het Zand: terwyl inmiddels het andere, dat op diep Water groeit, dryvende Eilandjes maakt, gelyk ons Eendenkroos.

De Plant spreidt zig, op de manier van de *Egyptische Stratiotes* der Ouden, tot ongevaar een Voet middellyns in 't ronde uit, met Bladen, welke naar die van den breedbladigen Water-Ranonkel zweemen. De Gestalte is Roosachtig, byna als die van sommige Soorten van *Sedum*; weshalve de Egyptenaars het *Water-Huislook* heetten, volgens ALPINUS. De Boeren aldaar gebruikten het, wegens de samentrekkende hoedanigheid, zo in- als uitwendig tot Bloedstemping. De Bladen zyn Wigvormig met het breede end uitwaards, van onderen Wollig, dik en Spongieus, op de rug sterk geribd. Tusschen dezelven groeijen kort gesteelde Pypachtige Bloempjes, uit het midden van wier eenige Lip een dik Meeldraadje voortkomt, hooger dan de Styl, met zes, zeven of agt, Kogelronde Meelknopjes gekroond. De Styl heeft een Schildachtigen gaapenden Stempel, die zig onder 't gezegde Kroontje bevindt: zo dat, volgens de aanmerking van JACQUIN, het duister is, of dit Ruiterkroos tot de Manwyvigen behooren kan: alzo de Mannelyke en

Vrou-

Vrouwelyke Teeldeelen duidelyk, gelyk hy in Plaat vertoont, van elkander afgezonderd zyn. Het geeft Ranken zydewaards uit, langs het Water voortschietende, waar door het zig, op de manier der Aardbezie-Planten, vermenigvuldigt: groeijende ook elders uit gevallen en dryvend Zaad.

IV. Afdeel. XXII. Hoofdstuk.

De *Tienmannigen*, *Kleinhovia* en *Helicteres*, die onder de Boomen beschreeven zyn, overstappende, komen wy tot het eenigste Geslagt der *Twaalfmannigen* in deeze Klasse, genaamd

CYTINUS. Granaatbloem.

Welks Kenmerken zyn, een vierbladige Kelk, zonder Bloemkrans, boven het Vrugtbeginzel, dat een enkelden Styl heeft, en eene Bezie wordt, welke agthokkig is en veelzaadig.

I. *Cytinus Hypocistis.* Vermaard.

De eenigste Soort (1), is de vermaarde *Hypocistis*, een Gewas dat onder den Cistus en op deszelfs Wortelen groeit. Men vindt het voornaamelyk in Portugal en Spanje, waar als de natuurlyke Hof is van die Bloemheesters. CLUSIUS heeft opgemerkt, dat het aldaar somtyds de zelfde Kleur van Bloemen, somtyds een verschillende Kleur heeft. Het fraaiste

(1) Cytinus. *Syst. Nat.* XII. Gen. 1232. *Veg.* XIII. p. 688. Asarum Hypocistis. *Mat. Med.* 220. Asarum aphyllum Squamosum. SAUV. *Monsp.* 4. Hypocistis. C. B. *Pin.* 465. CAM. *Epit.* 96, 97. CLUS. *Hist* I. p. 68, 79. *Hisp.* 134, 143, 161. DU HAMEL. *Arbr.* I. p. 170, T. 68.

IV. AFDEEL. XXII. HOOFDSTUK.

* Zie II. D. V. St. bl. 267.

ste kwam voort aan den voet van den eersten Mannetjes-Cistus, die onze Tiende Soort is, hebbende witachtige Bladen en schoone Roozekleurige Bloemen *. De Wortels, naamelyk, van die Gewassen, stryken langs de oppervlakte van den Grond, en geeven dit Bygewas uit, welk, eerst zig openbaarende, als paarsch of rood Fluweel is, dan, opschietende in de gedaante van Huislook, bleeker wordt en bestaat uit sappige Schubben, aan 't bovenste zyne Bloemen voortbrengende, welke volmaakt naar die van den Granaatboom, in 't Grieksch *Kytinos* genaamd, gelyken. Het wordt van de Jongens en Herders, zegt hy, gekaauwd; doch is wat wrang en zuur. Het verdikte Sap wordt in de Apotheeken, ten dienste van eenige oude Winkelmiddelen, nagehouden. Het is van eene nog meer samentrekkende hoedanigheid dan dat der Slee-Pruimen: des men kan begrypen, dat het op zig zelve, tot inwendig gebruik, gevaarlyk zy (*).

Onder de *Veelmannigen*, die nu volgen, komt na de *Xylopia* en *Grewia*, die tot de Boomen behooren, eerst het Geslagt voor van

AMBROSINIA.

Dit heeft eene eenbladige Bloemscheede, die

(*) Vergelyk myne beschryving van den Sleedoorn, in 't II. D. II. Stuk, deezer *Natuurlyke Historie*, bl. 576, enz.

die door een middelschot verdeeld is; de Meeldraadjes komen aan de binnen-, de Stampers aan de buitenzyde voor.

IV. Afdeel. XXII. Hoofdstuk.

I. *Ambrosinia Bassii.* Middellandsche.

De Afbeelding en beschryving van dit Kruid (1) heeft MORISON ontleend van den schranderen BOCCONE, door wien het in een Boschje der Franciscaanen, op Sicilie, ontdekt werdt. „ In Wortels en gevlakte Steng, (zegt hy,) „ komt het met de andere Soorten van Arisa- „ rum overeen, maar de Bladen, een Duim „ breed en twee Duimen lang, van onderen „ wat Ribbig, en over den Grond verspreid, „ gelyken naar die van 't rondbladig Fontein- „ kruid zeer. De Bloem is korter en als een „ Wevers-Spoel gaapende, met een klein Haai- „ rig Stampertje, aan 't end gespitst en Haaks- „ wyze omgekromd." Het groeit, volgens LINNÆUS, ook in Barbarie.

ARUM. Kalfsvoet.

De Bloemscheede is eenbladig en Huikachtig of gekapt in dit Geslagt, welk den Vrugtsteel van boven naakt, van onderen Vrouwelyk, in 't midden met Meeldraadjes bezet heeft.

Het bevat twee- en-twintig Soorten, waar van de vier eersten Samengestelde, de volgenden enkelde of eenvoudige Bladen hebben, zynde bei-

(1) Ambrosinia. *Syst. Nat.* XII. Gen. 1238. *Veg.* XIII. p. 689. *Sp. Plant.* 603. Arisarum Potamogeti folio. BOCC. *Sic.* 50. T. 26. MORIS. *Hist.* III. p. 544. S. 13. T. 6. f. 19.

IV. AFDEEL. XXII. HOOFDSTUK.

beiden ongeftengd; terwyl de vyf laatften een Steng maaken.

A. Ongeftengde, met famengeftelde Bladen.

I. *Arum Dracunculus.* Voetbladig.

(1) Kalfsvoet *met Voetachtige Bladen; de Blaadjes Lancetvormig, effenrandig; gelyk met de Bloemfcheede, die langer dan de Vrugtfteel is.*

II. *Dracontium.* Palmbladig.

(2) Kalfsvoet *met Voetachtige Bladen; de Blaadjes Lancetvormig, effenrandig; hooger dan de Bloemfcheede, die korter dan de Vrugtfteel is.*

Deeze twee behooren tot dat Kruid, welk men gemeenlyk *Dracunculus* of *Dracontium*, in 't Franfch *Serpentaire*, in 't Hoogduitfch *Drachenwurtz*, in 't Hollandich *Slangekruid* of *Speerwortel* noemt. De eerfte groeit in de Zuidelyke deelen van Europa, de laatfte in Noord-Amerika. 't Verfchil is klein, gelyk uit de bepaaling blykt. Ik vind deeze onder de Virginifche Planten, door GRONOVIUS, niet opgetekend. De eerstgemelde groeit wel anderhalf

(1) *Arum* Fol. Pedatis, Fol. Lanceolatis &c. R. *Lugdb.* 7. Arum Fol. Palmatis &c. *H. Cliff* 344. Dracunculus polyphyllus. C. B. *Pin* 195 MOR *Hift.* III. p. 548. S. 13. T. 5. f. 46. Dracontium DOD. *Pempt* 329.

(2) *Arum* Fol. Pedatis &c. R. *Lugdb* 7. Arum polyph. minus et humilius. HERM. *Lugdb.* 60. *β.* Arum f. Arifarum Virginianum &c, PLUK. *Alm.* 52. T. 271. f. 2.

half Elle hoog, hebbende een dikken ronden Steel, die als een Slangen-Huid Vlakkig besprengd is, en Waaijerachtige verdeelde Bladen aan lange Steelen, omtrent gelyk van hoogte met de Bloem, een Vliezige Huik, van binnen roodachtig geel, bevattende een dikken Stamper, zwartachtig van Kleur, welke Hoornswyze daar buiten uitsteekt. De Vrugt maakt als een Trosje Druiven uit, van Bessen, welke eerst groenachtig, vervolgens rood zyn en Sappig, een hard Zaad bevattende. De Wortel is byna rond als een Raap, en wit, dikwils van grootte als een Vuist. Dezelve heeft, zo wel als 't geheele Kruid, een nog scherper hoedanigheid dan 't gewoone Kalfsvoet.

IV. AFDEEL. XXII. HOOFDSTUK. *Polyandria.*

(3) Kalfsvoet, *dat ongestengd is en vyfbladig.*

III. *Arum pentaphyllum.* Vyfbladig.

De Afbeelding van deeze, die uit Indie schynt te zyn, is door MORISON even slegt van ZANONI ontleend, zo wel als de beschryving. De Wortel is als een Raap: de Bladen zyn als die van 't Vyfvingerkruid, op lange Steelen; de Bloem als van 't gewoone, geel met roode Vlakjes en scherp van Reuk.

(4) Kalfsvoet, *dat ongestengd is, met drievoudige Bladen en tweehuizige Bloemen.* De

IV. *Triphyllum.* Driebladig.

(3) *Arum* acaule Fol. quinatis. Arum pentaphyllum Indicum. MOR. *Hist.* III. p. 540. S. 13. T. 5. f. 27. Rhomphal pianta Orientale. ZAN. *Hist.* 205. *fig. mala.*

(4) *Arum* acaule Fol. ternatis, Flor. dioicis. *Syst. Nat.* XII, XIII. Idem Flor. monoicis. *Sp. Plant.* II. p. 1368. GRON.

IV. AFDEEL. XXII. HOOFDSTUK. *Veelmannige.*

De driebladigheid is het voornaame Kenmerk van deeze, die de Schaft in 't midden groenachtig of roodachtig zwart heeft, vallende kleiner dan de eerstgemelde. Men vindtze in Brasil, alwaar de zydbladen van de drie, uitwaards, gekwabd zyn, 't welk geen plaats heeft in de Virginische. De Bloem hadt de Ridder gezegd in beiden eenhuizig te zyn; dewyl men op den zelfden Stoel Mannelyke en Vrouwelyke Bloemscheeden aantrof: maar thans noemt hy dezelve tweehuizig. By GRONOVIUS vind ik daar van geen gewag, en 'er schynt een aanmerkelyk verschil plaats te hebben in deeze Plant, die somtyds klein, somtyds groot schynt voor te komen. Immers hier zou ook die, welke CLAYTON *allergrootst driebladig Kalfsvoet* noemt, waar van de zydelingse Bladen uitwaards gebult zyn, behooren.

Ik heb, uit Japan, een zodanig Blad ontvangen, waar in het zelfde plaats heeft en welks deel-Bladen ieder wel zes Duimen breed zyn, en met de punt omtrent negen Duimen lang. Zy zyn, zo wel als in de Westindischen, sterk geaderd en met evenwydige Ribbetjes doorweven: zo dat dit Driebladig Kalfsvoet ook tot de Oostindische Planten behoort.

B. On-

GRON. *Virg.* 142. Dracunculus s. Serpent. triphylla Brasiliana. C. B. *Pin.* 175. *Prodr.* 102. DOD. *Mem.* 81. f. 273. β. Arum minus triphyll. s. Arisarum. MOR. *Hist.* III. p. 547. S. 13. T. 5. f. 43. γ. Arum s. Arisarum &c. PLUK. *Alm.* 52. T. 77. f. 5. Item. T. 376. f. 3.

β. Ongestengde met enkelde Bladen.

IV Afdeel. XXII. Hoofdstuk. V. *Arum Colocasia*. Egyptisch.

(5) Kalfsvoet, *dat ongestengd is, met Schildvormige Eyronde uitgegulpte Bladen, die aan den voet uitgerand zyn.*

Dit Egyptisch Kalfsvoet, dat ook op Kandia, Cyprus, in Syrie en elders aan de Middellandsche Zee groeit, wordt *Colocasia* genoemd. Men vindt het op Waterige plaatsen in de Gebergten van Arabie, en omstreeks Rosette, aan den Nyl, wordt het by geheele Akkers vol geteeld. Het zelfde heeft plaats in Oostindie, alwaar de Wortel, zo wel als in Egypte, tot Spyze strekt.

De Ouden, gelyk DIOSCORIDES, hebben door *Colocasia*, zo 't schynt, de Boondraagende Plompen, wier Wortel ook eetbaar is (*), verstaan; doch de hedendaagschen, of liever die men de Kruidkundigen van den middeltyd noemen mag, gelyk CLUSIUS, geeven dien naam aan dit Kruid, welk de Egyptenaars *Kulkaas* heeten. Het heeft een Steel van twee Voeten hoog-

(5) *Arum* acaule, Fol. peltatis ovatis repandis &c. CATESB. *Car.* II. p. T. 45. *H. Cliff.* 434. N. 4. *Ups.* 280. R. *Lugdb.* 7. HASSELQ. *It.* 486. Arum max. Ægypt. q. Colocasia. C. B. *Pin.* 195. COL. *Ecphr.* II. p. 1. T. 1. RUMPH. *Amb.* V. p. 313. T. 109. Colocasia. CLUS. *Hist.* II. p. 75. DOD. *Pempt.* 328. BURM. *Fl. Ind.* 192.

(*) Zie het II. DEELS IX. STUK, deezer *Nat. Hist.* bl. 139.

IV. AFDEEL. XXII. HOOFDSTUK. *Veelmannige.*

hoogte, de Bladen zyn een Span lang en Pieks-wys' Hartvormig, glad, volgens de Waarneeming van HASSELQUIST. De Vrugtsteel, die Knodsachtig is en helder groen, wordt Helmswyze gedekt door het bovenste deel des Bloemblads, 't welk, gelyk in het gewoone Kalfsvoet, de Bloemscheede maakt. De Wortel is bolrond, en bevat ook wel een scherp Sap, doch wordt door kooken, stooven of braaden, onschadelyk gemaakt. RUMPHIUS zegt, dat het de gemeenste Kost is op alle de Eilanden van Oostindie, en dat men 'er wel agt Soorten van heeft, die in hoedanigheid verschillen, allen onder den algemeenen naam *Kelady* begreepen.

VI. *Arum esculentum.* Eetbaar.

(6) Kalfsvoet, *dat ongestengd is, met Schildvormig Eyronde effenrandige Bladen, welke aan den voet uitgerand zyn.*

Dit Kalfsvoet, dat men in de Westindiën by geheele Velden tot Spyze teelt, wordt *Karaibische Kool* genoemd, wier Loof gelykt naar dat der Plompen. Het zou de *Water-Kelady* zyn van RUMPHIUS, wier Bladen, zo wel als de Wortels, tot Moes gekookt, voor 't gemeene Volk tot Spyze strekken. In de Westindiën noemt

(6) *Arum* acaule, Fol. peltatis Ovatis integerrimis &c. *H. Cliff* 435. *Ups.* 280. R. *Lugdb.* 7. Arum minus Nymphææ folio esculentum. SLOAN. *Jam.* 62. *Hist.* I. p. 167. T. 106. f. 1. Brassica Brasiliana Fol. Nymph. C. B. *Pin.* 111. Caladium Aquatile. RUMPH. *Amb.* V. p. 318. T. 110. f. 1.

noemt men deeze Wortels *Kleine* en die der voorgaande Soort *groote Tayes*, naar het Spaansche woord *Tayas* of *Tajas*. De Heer FORSTER bevondt dat deeze Soort van Kalfsvoet ook een voornaam Voedzel der Inboorlingen van de Eilanden in de Groote Zuidzee ware. Men teelde het *Arum esculentum*, dat hy *Zehrwurzeln* noemt, op Tahiti in Valeijen op Velden die men afgedamd hadt, om het Water te behouden; dewyl deeze Plant een Moerassigen Grond vereischt. Daar waren twee Soorten van; de eene hadt groote glanzige Bladen en de Wortel was wel vier Voeten lang, doch zeer grof Vezelig; de andere hadt kleine Fluweelachtige Bladen met fyner en beter smaakende Wortelen. Doch beiden moesten zy verscheide maalen in Water afgekookt worden, om 'er de scherpheid van weg te neemen. De Zwynen, niettemin, vratenze zonder tegenzin en zonder nadeel, raauw (*).

IV. AFDEEL. XXII. HOOFDSTUK. *Polyandria.*

(7) Kalfsvoet, *dat ongestengd is, met Schildswys' Hartvormige uitgegulpte Bladen, die aan den voet tweedeelig zyn.*

VII. *Arum macrorhizon.* Grootwortelig.

(8) Kalfs-

(*) FORST. *Reisse um die Welt*, in 1772-1775. I. Th. p. 258.

(7) *Arum* acaule Fol. peltatis Cordatis repandis, basi bipartitis. *Fl. Zeyl.* 327. R. *Lugdb.* 7. Arum maximum macrorhizon Zeylanicum. HERM. *Par.* 73. T. 73. RAJ. *Suppl.* 574.

IV. AFDEEL. XXII. HOOFDSTUK.

VIII. *Arum peregrinum.* Vreemd

(8) Kalfsvoet, *dat ongestengd is, met Hartvormige stompe gespitste Bladen, die ronde hoeken hebben.*

(9) Kalfsvoet, *dat ongestengd is, met Hartvormige Piekachtige wyd gemikte Bladen.*

IX. *Divaricatum.* Gemikt.

Van deeze drie groeit de eerste, die van de groote Wortels den naam heeft, op Ceylon, de tweede in Amerika, de derde aan de Kust van Malabar. Deeze, die ook op Ceylon valt, heeft Pylswys' Hartvormige Bladen, met de Ooren een weinig uitwaards geboogen, waar door zy Piekvormig worden. De Vrugtsteel is Elsvormig en langer dan de spitse langwerpige Bloemscheede.

X. *Trilobatum.* Driekwabbig.

(10) Kalfsvoet, *dat ongestengd is, met Pylswys' driekwabbige Bladen en een ongesteelde Bloem.*

Of deeze een enkele Verscheidenheid zy van de voorgaande Soort, dat de Ridder bevoorens vast-

(8) *Arum* acaule, Fol. Cord. obtusis mucronatis, angulis rotundatis. *H. Cliff.* 435.

(9) *Arum* acaule, Fol. Cordato-Hastatis divaricatis. Arum acaule Foliis subhastatis. *Fl. Zeyl.* 325. Nelenschena major. *H. Mal.* XI. p. 39. T. 20.

(10) *Arum* acaule Fol. Sagittato-trilobis, Flore sessili. *Fl. Zeyl.* 326. Arum humile Zeyl. latifol. &c. COMM. *Hort.* I. p. 97. T. 51. MILL. *Dict.* T. 52. f. 2. Arisarum Amboinicum. RUMPH. *Amb.* V. p. 320. T. 110. f. 2.

vastgesteld hadt (*), schynt zyn Ed. naderhand wederom getwyfeld te hebben. Dit laatste, in den Amsterdamsen Tuin van Ceylon overgebragt, hadt een Bloemsteeltje van een Duim lang, waar op een Scheede, byna als in 't gewoone Kalfsvoet, en niet agterover geboogen, gelyk in het Ambonsche, uit RUMPHIUS hier aangehaald: terwyl LINNÆUS zulks aan het voorgaande toeschryft. Ook is de Stamper, in beiden, aan 't end spits Elsvormig, in deeze hoogrood en de Bloemsteel wel een Span lang in de Ambonsche, wier Bladen, oud wordende, zig in drieën verdeelen, zo dat het Kruid zig dan als driebladig voordoet.

IV. AFDEEL. XXII. HOOFD-STUK. *Polyandria.*

(11) Kalfsvoet, *dat ongestengd is, met Pylswys' driehoekige Bladen, de hoeken wyd gemikt en spits.*

XI. *Arum Sagittæfolium.* Pylbladig.

Deeze, welke in Brasil, op Jamaika en Barbados groeit, heeft Bladen als die van 't Pylkruid, en Bloemsteelen, welke by PLUMIER korter, by PLUKENET langer dan de Bladsteelen zyn. Zy zou, volgens SLOANE, ook tot de *Karaibische Kool* behooren.

(12)

(*) Arum *divaricatum* conjungatur cum sequenti *trilobato*, cum sint ex Indorum observatione meræ Varietates. *Mant. alt.* p. 494.

(11) *Arum* acaule, Fol. Sagittatis triangulis &c. *H. Cliff.* 345. *R. Lugdb.* 8. Arum amplis foliis esculentum. PLUM. *Ic.* 35. Arum minus esculentum Sagittariæ foliis &c. SLOAN. *Jam.* I. p. 167. T. 106. f. 2. PLUK. *Phyt.* 149. f. 2.

IV. AFDEEL. XXII. HOOFDSTUK.

(12) Kalfsvoet, *dat ongestengd is, met Pylvormige effenrandige Bladen, en een geknodste Bloemsteel.*

XII. *Arum maculatum.* Gevlakt.

Onder den naam van *Kalfsvoet*, in 't Fransch *Pied de Veau* of *Vit de Chien*, in 't Engelsch *Wake Robin* of *Cuckow-pint*, in 't Hoogduitsch *Klein Natterwurtz* of *Aron*, is deeze algemeen bekend, en komt in de middelste deelen van Europa op veele plaatsen voor. Men vindt het, in onze Provincie, aan den Duinkant en elders, op vogtige plaatsen. In de Tuinen maakt zy een Bloemplant, die om de aartigheid nagehouden wordt, uitmuntende zo wel in 't Blad als in de Bloem en Vrugt, welke een Tros is van roode Besfen, op een dikken Steel, hoedanigen dit Kruid, een groote Plant zynde, verscheidene uitgeeft. Deeze Steelen zyn doorgaans met paarsche Vlakken, somtyds ook ongetekend. De Bladen, van Pylvormige figuur, op lange Steelen, hebben een gladde donker groene Kleur en zyn dikwils wit, zeldzaam Goudgeel geaderd: somtyds besprengd met zwarte Vlakken. De Bloemscheede is witachtig; de Vrugtsteel daar binnen, of de Stamper, hoog of

(12) *Arum* acaule, Fol. Hastatis integerrimis &c. *H. Cliff.* 8. *Ups.* 279. *Mat. Med.* 417 R. *Lugdb.* 8. Arum vulgare non maculatum. C. B. *Pin.* 195. Arum Officinarum. LOB. *Ic.* 597. DOD. *Pempt.* 326. Arum Venis albis. C. B. *Pin.* 195. *β.* Arum maculatum, maculis candidis f. nigris. C. B. *Pin.* 195.

of donkerrood, doch meest Oranjekleur, aan welks Voet zig het Vrugtbeginzel van groene Besfen vertoont. IV. Afdeel. XXII. Hoofdstuk. *Polyandria.*

Dit geheele Kruid heeft een byzondere fcherpheid, meest plaats hebbende in de Wortel, of in deszelfs Melkachtig Sap, dat tot zuivering van vuile Zweeren dient, en door beftryking der Schaamdeelen de kraam in de Dieren bevordert. Het fchroeit de Tong, indien men 't 'er aanbrengt, en zou waarfchynlyk inwendig een Vergift zyn. De Besfen, inzonderheid, zyn door hunne fchoone hoogroode Kleur en laf zoeten Smaak, die vervolgens een brandende Hitte maakt in de Mond en Keel, voor de Kinderen zeer gevaarlyk. Door 't kooken, echter, verliezen de Wortels t'eenemaal die hoedanigheid, en leveren een onfchadelyk Meel uit of worden Meelig; des menze, zo wel als de Bladen, ook in fommige deelen van Europa, by gebrek van Koorn, wel tot Spyze gebruikt heeft. Maatig gedroogd, behoudt de Wortel een verdunnende, oplosfende kragt, dienftig tegen flymige Verftoppingen in 't Gedarmte. Dus heeft die in fommige Wanhopige Gevallen, van verouderde Borstkwaalen, zegt men, veel dienst gedaan (*). 't Is echter een onzeker Middel, meest gebruiklyk in eenige Winkel-

(*) Radices Ari cum Flor. Sulphuris commixtas B. BEYRON, mifericors ille Samaritanus, tanquam fummum remedium nobis in Phthifi revelavit. DOL. *Libr.* I. Cap. 5. S. 16.

IV. AFDEEL. XXII. HOOFDSTUK. *Veelmannige.*

kelbereidingen. Men kan de gedroogde Wortels tot Zeep gebruiken, zo wel als de Bladen en Steelen, wier Sap veel minder ſcherp is: des dezelven ook wel op Azyn gezet worden; dienende dus in plaats van Speceryën voor 't Gemeen: weshalve men dit Kruid en deszelfs Wortel *Duitſche Gember* noemt.

XIII. *Arum Virginicum.* Virginiſch.

(13) Kalfsvoet, *dat ongeſtengd is, met Piekswys' Hartvormige ſpitſe Bladen, die ſtompe hoeken hebben.*

In Virginie, Penſylvanie en andere deelen van Noord-Amerika, op vogtige plaatſen, groeit deeze Soort van Kalfsvoet, die de Wortels niet minder heet en ſcherp, en van een ongemeene grootte heeft. KALM zegt, dat zy ſomtyds zo dik vallen, als een Menſch om zyn Middel is. De Zwynen zyn 'er zeer gretig naar, en kruipen, om ze op te zoeken, ſomtyds met hun halve Lyf onder Water, in de Moerasſen. Het Volk eetze nooit raauw, maar braadenze in een Greppel, door een ſterk Vuur te ſtooken op de Aarde, waar mede zy die Wortels hebben toegedekt, en dan zouden dezelve zo goed ſmaaken als Aardappelen. Zy werden van de Indiaanen *Taaho* of ook *Taahim* geheten. Dit zelfde, echter, was toegepast op een ander Kruid.

(13) *Arum* acaule Fol. Haſtato-Cordatis acutis &c. *H. Cliff.* 434. GRON. *Virg.* 142. KALM. *It.* II. p. 253, 272, III. 68.

Kruid (*). De Vrugtſteng met de groene Beſ- IV.
ſen, ook zeer ſcherp, wordt van de Wilden AFDEEL. XXII.
gekookt, tot een Verſnapering. HOOFD-STUK.

(14) Kalfsvoet, *dat ongeſtengd is, met Pieks-wyze Bladen, en een neergeboogene Draad-achtig Elsvormige Bloemſcheede.* XIV. *Arum Proboscideum.* Snuitbloemig.

(15) Kalfsvoet, *dat ongeſtengd is, met Lancetvormige Bladen, en een neergeboogen Borſteligen Vrugtſteel.* XV. *Tenuifolium.* Dunbladig.

(16) Kalfsvoet, *dat ongeſtengd is, met Hartvormig langwerpige Bladen en eene Eyronde opening der Bloemſcheede.* XVI. *Ariſarum.* Gekaperd.

Den naam van *Ariſarum* gaf de beroemde TOURNEFORT aan een Geſlagt van Planten, alleenlyk door de Gekaperde Bloemſcheede van het Kalfsvoet verſchillende. Daar toe betrok hy, in de eerſte plaats, het *Breedbladige*, hier [illegible] laatst

(*) Zie II. D. VIII. STUK, deezer *Natuurlyke Hiſtorie*, bladz. 381.

(14) *Arum* acaule Fol. Haſtatis &c. Ariſarum Flore in tenuem Caudam abeunte. TOURNF. *Inſt.* 161. Ariſarum minus Proboscideum. BOCC. *Mus.* II. p. 61, T. 50. BARR. *Rar.* 132. T. 1130.

(15) *Arum* acaule, Fol. Lanceolatis &c. *H. Cliff.* 435. *R. Lugdb.* 8. GRON. *Orient.* 286. Arum Scorzoneræ folio. TOURNF. *Inſt.* 161. Arum anguſtifol. C. B. *Pin.* 106. Artiſarum anguſtifolium. LOB. *Ic.* 599. CLUS. *Pann.* p. 305.

(16) *Arum* acaule Fol. Cord. oblongis &c. *H. Cliff.* 435. *R. Lugdb.* 7. Ariſarum latifol. majus et alterum. C. B. *Pin.* 196. LOB. *Ic.* 598. CLUS. *Pann.* p. 303.

IV. AFDEEL. XXII. HOOFDSTUK. *Vuilmanige.* laatst genoemd, 't welk zyne Groeiplaats in de Bosſchen der Zuidelyke deelen van Europa vry algemeen heeft. CLUSIUS, die hetzelve in een Steenige Grond, op Heuvels in Portugal, aan de Wegen, overvloedig waarnam, zegt dat het een ronden Bolwortel, Bladen als die van 't Kalfsvoet, doch met ronder hoeken, en een laage Bloem heeft, van gedaante als een Monnikskap, met een ovaale opening, waar in zig een dikke kromme Stamper vertoont. Agter Lisſabon groeide een andere Soort, welke hy *Smalbladig Ariſarum* noemde, hebbende ook wel een ronden Wortel, doch de Bladen zo lang en ſmal, dat TOURNEFORT dezelven by die der Scorzoneere vergeleek. De Bloemſcheede was niet gekapt, maar in tegendeel Geutswyze zeer ſmal uitloopende en agterover geboogen; geevende uit de opening een langen neergeboogenen Wormswyzen Stamper, paarſchachtig van Kleur. De Besſen der Vrugt hadden geen roode, maar een witte Kleur, gelyk de Bloem. Volgens den Ridder groeit deeze, die hy *Dunbladige* noemt, ook in Italie en de Levant, wordende *Homaid* genoemd in Syrie. De Soort, die *Snuitbloemig* van zyn Ed. geheten wordt, heeft Bladen, wederom, byna als 't gemeene Kalfsvoet, doch de Bloemſcheede loopt ook in een dunne Snuit uit, welke voorwaards over is geboogen, en dus de Bloem ook gekapt maakt: zo dat TOURNEFORT het mede betrok tot zyn Geſlagt van *Ariſarum.* Dit laatſte is op de Appennynſche Bergen, in Italie, gevonden. (17)

(17) Kalfsvoet, *dat ongestengd is, met langwerpige Bladen en een ruuwe Bloemscheede.* IV. AFDEEL. XXII. HOOFDSTUK. XVII. *Arum Ovatum.* Rondbladig.

Het *Water-Kalfsvoet* van RUMPHIUS maakt deeze Soort uit, die niet alleen op Amboina, maar ook op de Kust van Malabar schynt te groeijen. Hetzelve heeft de Bladen Eyrondachtig of ovaal, op lange Steelen, tusschen welken Bloemscheedjes voortkomen, veel naar die van het Dunbladige gelykende, maar met een kort Stempeltje. De Wortel was geenszins rond, maar Rietachtig en het hadt, op ver naa, de scherpheid van de andere Soorten niet.

C. Stengmaakende.

(18) Kalfsvoet, *dat gestengd is en regt, met Pylvormige Bladen.* XVIII. *Arborescens.* Boomachtig.

(19) Kalfsvoet, *dat gestengd is en byna opgeregt, met Lancetvormig-Eyronde Bladen.* XIX. *Seguinum.* Venynig.

(20)

(17) *Arum* acaule Fol. Ovato-oblongis &c. Arum Aquaticum. RUMPH. *Amb.* V. p. 312. T. 108. Karinpola. *H. Mal.* XI. p. 45. T. 23. BURM. *Fl. Ind.* 193.

(18) *Arum* Caulescens rectum, Fol. Sagittatis. Arum Arborescens, Sagittariæ foliis. PLUM. *Amer.* 44. T. 51. g & 60.

(19) *Arum* Caulescens suberectum &c. JACQ. *Amer. Hist.* 239. T. 151. MILL. *Ic.* T. 295. Arum Caul. Cannæ Indicæ foliis. PLUM. *Amer.* 44. T. 60, 51, 6. Fil. 195, h. Arum Caule Geniculato &c. SLOAN. *Jam.* 63. *Hist.* I. p. 168. Canna Indica Venenata. PLUK. *Alm.* 79.

N 2

IV. AFDEEL. XXII. HOOFDSTUK. XX. *Arum Hederaceum.* Klyfbladig.

(20) Kalfsvoet, *dat gestengd is en Wortelende, met Hartvormig langwerpige gespitste Bladen en ronde Bladsteelen.*

Van deeze drie Amerikaansche is de eerste en eenigste in dit Geslagt, in Zuid-Amerika door PLUMIER ontdekt, Boomachtig. De volgende, welke de Franschen in Westindie *Seguiné* noemen, van zulk een Venynigen aart, dat de genen, die 'er slegts de Lippen aan zetten, door eene opzwellinge van de Mond en Tong de Spraak verliezen. Dit zal echter, waarschynlyk, slegts voor een tyd zyn. De nabuurschap wordt ook door dit Kruid met een leelyken Stank vervuld. Niettemin gebruikt men de Steng, overdwars in stukken gesneeden, tot het maaken van een zeer scherpen Loog, welke dient tot zuivering van de Suiker, zegt de Heer JACQUIN. 't Gewas gelykt naar Suiker-Riet, Stengen maakende van de Scheeden der Bladen, een Duim dik en zes Voeten hoog. De Bloem is die van 't gemeene Arum niet ongelyk: de Bladen zyn als die van den Cannacorus. De derde, ook Heesterachtig, groeit als een Bygewas op Boomen en beklimt dezelven tot den top, met haare ronde dikke Stengen, die overal in den Bast Wortel schieten. Hier is de geheele Vrugtsteng of Stamper digt omwonden

(20) *Arum* Caulescens Radicans, Foliis Cordatis &c. JACQ. *Amer. Hist.* 240. T. 152. Colocasia Hederacea sterilis minor &c. PLUM. *Amer.* 39. T. 55. Fil. T. 195.

den door de Bloemſcheede, en dit brengt eene Verrotting te wege, welke, by het openen, een zonderlingen, zeer onaangenaamen, Wynachtigen Reuk baart. De Beſieachtige Vrugt, in haar geheel, heeft maar de grootte van een Hoender Ey. By Karthagena vondt gezegde Heer deeze, in de Boſſchen, op het Gebergte. IV. Afdeel. XXII. Hoofdstuk.

(21) Kalfsvoet, *dat geſtengd is en Wortelende, met Hartvormig Lancetvormige Bladen, wier Steelen Vliezige randjes hebben.* XXI. *Arum Lingulatum.* Gerleugeld.

(22) Kalfsvoet, *dat geſtengd is en Wortelende, met drievoudige Bladen, de zydelingſen eenkwabbig.* XXII. *Auritum.* Geoord.

In de Westindiën groeijen ook deeze twee Soorten, beiden klimmende Planten, Bladen hebbende, welke naar die van Klyf gelyken, doch de laatſte drie op een Steel. Ik begryp niet, hoe het Grasbladige van SLOANE behooren kan tot de eerſte, die zo wel Worteltjes uit de knoopen van de Steng of Ranken ſchiet als de andere; 't welk zekerlyk dient, om

(21) *Arum* Caulescens Radicans, Fol. Cordato-Lanceolatis &c. Arum ſcandens maximum flore flavescente. PLUM. *Ic.* 37. Phyllitidi ſcandenti affinis, Graminifolia, major et minor. SLOANE *Jam.* 15. *Hiſt.* I. p. 75. T. 27. f. 1, 2.

(22) *Arum* Caulescens Radicans &c. Arum Heder. triphyllum & Auritum. PLUM. *Amer.* 41. T. 58. 51. e. *Fil.* 209. Arum maximum ſcandens, Geniculatum, trifoliatum. SLOAN. *Jam.* 63. *Hiſt.* I. p. 169.

IV. AFDEEL. XXII. HOOFDSTUK. *Veelmannige.*

om deeze langs de Boomen kruipende Gewassen byna onvernielbaar te maaken. Ook wordt haare Voortteeling, terwyl zy weinig Bloem en Vrugt geeven, hier door, gelyk PLUMIER aanmerkt, zeer begunstigd.

Behalve de *Colocasia*, voorgemeld, in Egypte gemeen, vondt FORSKAOHL, in Arabie, twee Soorten van Kalfsvoet, tot die van den eersten Rang behoorende. De eene, naamelyk, welke hy *Geel* noemt, hadt Voetachtige Bladen, de Blaadjes spits Eyrond onverdeeld, en de Vrugtsteng korter dan de Bloemscheede, ongesteeld. De andere, *Vyfbladig* gebynaamd, hadt van vyf tot zes of zeven Bladen, Kroontjeswyze, op een Steel, van hoogte als de Bloem, die groen gesteeld was. Van de Arabieren werden deeze beiden *Dochaf* genoemd (*).

DRACONTIUM. Speerwortel.

Een Schuitachtige Bloemscheede heeft dit Geslagt en een gedekten Vrugtsteel: vyf Bloemblaadjes zonder Kelk; de Besfen veelzaadig. Daar komen in voor, de volgende Soorten.

I. *Dracontium polyphyllum.* Veelbladig.

(1) Speerwortel *met een zeer korte Bloemsteng;* de

(*) *Flor. Ægypt. Arab.* p. 157.

(1) *Dracontium* Scapo brevissimo, Petiolo radicato lacero &c. *Syst. Nat.* Gen. 1029. *Veg.* XIII. p. 690. *H. Cliff.* 434. *R. Lugdb.* 6. Arum polyphyllum, Caule scabro punicante. HERM. *Par.* T. p. 93. Arum polyphyllum Surinamense &c. PLUK. *Alm.* 52. T. 149. f. 1. COMM. *Hort. Amst.* T. 52, 53.

de Bladsteel geworteld en ruuw: de Blaadjes driedeelig, met Vindeelige Slippen. IV. Afdeel. XXII. Hoofdstuk. *Polyandria.*

Dit *Veelbladerig Surinaamse* Kalfsvoet heeft een gladden, donker rooden en fraay gesprenkelden Bladsteel, die zig in drie Bladen, welke ieder nog eens driedeelig zyn, verdeelt. De bepaaling is door den Ridder ontleend van eene Plant, welke zig in de Kliffortse Tuin bevondt, en, na het verslenzen der Bladsteng, in 't jaar 1737, uit den Wortel een Bloem gaf, zo als PLUKENET afbeeldt, zeer van die van 't Kalfsvoet verschillende. De Vrugtsteel nogthans is ook in eene Bloemscheede vervat. Ik heb van Java een Blad ontvangen, 't welk veel gelykt naar deeze Soort.

(2) Speerwortel *met Pylvormige Bladen, de Bloem- en Bladsteelen gedoornd.* II. *Dracontium Spinosum.* Gedoornd.

Deeze, op Ceylon groeijende, volgens HERMANNUS, heb ik ook van Java bekomen, waar in zelfs de Ribbetjes van het Blad gedoornd zyn. Die twee Ceylonsche van den Amsterdamsen Tuin, by COMMELYN, nooit Bloem geevende, schynen tot de voorgaande Soort te behooren.

(3) Speer-

(2) *Dracontium* Fol. Sagittatis, Pedunculis Petiolisque aculeatis. *Fl. Zeyl.* 328. Arum Zeyl. spinosum Sagittæ foliis. HERM. *Par.* 75. Arum minus Zeyl. RAJ. *Suppl.* 575.

IV. AFDEEL. XXII. HOOFD-STUK.

(3) Speerwortel *met Hartvormige gespitste Bladen.*

III. *Dracontium Cordatum.* Hartbladig. PL. LXXI. *Fig.* 2.

Onder den Maleitschen naam, *Nampo*, is my van Java in Vogt gezonden, het gene in *Fig.* 2, op PLAAT LXXI, een weinig verkleind zynde, wordt vertoond. Het Blad komt nagenoeg overeen met die van het Kaapse Slangekruid, doch de Bloemscheede is geenszins plat, maar Schuitachtig, even als in dit Geslagt: des ik hetzelve, als een nieuwe Soort, daar toe betrek en hier plaats geeve, met den bynaam van *Cordatum* of *Hartbladig* Speerwortel. De Vrugtsteel, door de Bloemscheede geheel bedekt en ingeslooten, bestaat van boven oogschynlyk uit Mannelyke, van onderen uit Vrouwelyke Bloemen of Vrugtbeginzels, met eenige Meelknopjes daar tusschen gemengd. Hoe verre deeze Bloem tot volkomenheid gevorderd zy, is my onbekend. Ik heb de Bloemscheede, die geheel geslooten was, tot het onderzoek en Afbeelding dus geopend.

IV. *Fœtidum.* Stinkend.

(4) Speerwortel *met rondachtige holle Bladen.*

Op Moerassige plaatsen, in Virginie en Karolina, groeit dit Kruid, welk zulk een Stank heeft

(3) *Dracontium* Fol. Cordatis mucronatis. *Mihi.*

(4) *Dracontium* Fol. subrotundis concavis. COLD. *Noveb.* 214. KALM. *It.* III. p. 47. GRON. *Virg.* 141. Calla Aquatilis Odore Allii vehemente prædita. GRON. *Virg.* I. p. 186. Arum Amer. Betæ folio. CATESB. *Car.* II. p. T. 71.

heeft van Look, dat KALM de Bloem naauw- IV.
lyks onderzoeken kon. De Engelschen noem- AFDEEL.
den het, deswegen, *Bonsemkruid*, de Sweeden XXII.
Beerenwortel of *Beerenblad*, dewyl de Beeren HOOFD-
's Voorjaars zig daar op vergasten. De Bloemen STUK.
zyn paarsch van Kleur, en, als die op 't beste *Polyandria.*
bloeijen, komen de Bladen eerst te voorschyn. Het Vee roertze niet aan, maar tot inwendige Geneesmiddelen, inzonderheid tegen 't Scheurbuik, kon men 'er, even als van 't gewoone Kalfsvoet, gebruik van maaken. In geheel Noordelyk Amerika was dit Kruid taamelyk gemeen.

(5) Speerwortel *met Lancetvormige Bladen.* V.

Onder de Planten van Kamtschatka, in het *Dracontium Camschatcense.*
Oostelyke van Siberie, kwam deeze voor, die Siberisch.
een Eyronde zeer digte Aair hadt, bestaande uit ongesteelde Blommetjes, met vierbladige eigen Kelkjes, waar tusschen vier Meelknopjes met een stompen Stempel, zonder Styl. Het geleek naar 't voorgaande, doch dien Stank heeft men 'er niet aan bespeurd. De Bladen zyn byna als der Mandragora, de Bloemscheede als van 't Arum, de Vrugtsteng als die van 't Slangekruid, maar de Kelkschubbetjes, welke de Blommetjes onderscheiden, brengen het in dit Geslagt t'huis, zo men aantekent.

(6)

(5) *Dracontium* Fol. Lanceolatis. *Am. Acad.* II. p. 362.

IV. AFDEEL. XXII. HOOFDSTUK. VI. *Dracontium pertusum.* Doorboord.

(6) Speerwortel *met doorboorde Bladen en eene klimmende Steng.*

De Bladen van deeze Soort, welke PLUMIER in Westindie waarnam, zyn Klyfachtig. Het is een Gewas, dat met Ranken van een Duim dik, die Worteltjes uitgeeven, langs de Boomen opklimt, hebbende Bladen van één of anderhalf Voet lang en byna een Voet breed, welke met langronde Gaten weezentlyk doorboord zyn. De Bloem, als die van 't Kalfsvoet, geeft een rolronde Vrugt, van een half Voet langte, Goudgeel van Kleur, naar eene Koorn-Aair der Spaansche Tarw gelykende. Op 't Eiland Martenique hadt die Pater dit Gewas gevonden (*).

CALLA. Slangekruid.

Een vlakke Bloemscheede heeft dit Geslagt; de Vrugtsteng is met Blommetjes gedekt; het heeft Kelk noch Bloemblaadjes en draagt veelzaadige Besfen. Het bevat de twee volgende Soorten.

(1) Slan-

(6) *Dracontium* Fol. pertusis Caule scandente. MILL. *Ic.* 197. T. 296. Arum Hederaceum amplis Foliis perforatis. PLUM. *Amer.* 40. T. 56, 57. MOR. *Hist.* III. p. 545. S. 13. T. 6. f. 28.

(*) *Fide Morisoni:* waar uit blykt dat de plaatsbenoeming van den Ridder, *in America meridionali*, niet naauwkeurig is.

(1) Slangekruid *met Pylswys' Hartvormige Bladen, een gekapte Bloemscheede en de Vrugtsteng van boven Mannelyk.* IV. AFDEEL. XXII. HOOFDSTUK.

In de Amsterdamsche Tuin was deeze Plant, nu by de honderd Jaar geleeden, van een Kaapsen Bol gegroeid, en sedert voortgeteeld, zo dat menze, omtrent den jaare 1736, nog vondt in de vermaarde Tuin van den Heer CLIFFORT. 't Gewas bereikte eens zo veel hoogte als het gemeene Kalfsvoet-Kruid, daar het veel naar geleek, maar de Bladen hadden aan 't end een Klaauwiertje, door 't welke zy het overtollige Water, dat men 'er aan gaf, uitwierpen. De Bloemscheede was aan 't end plat, ja zelfs agterover geboogen, gelyk men dit ziet in de Afbeelding, welke de beroemde LEDERMULLER, zo van de geheele Plant in 't klein, als van de deelen der Bloem en Vrugtmaaking in Natuurlyke grootte en door sterke Vergrooting, ten naauwkeurigste heeft in Plaat gebragt en beschreeven (*). I. *Calla Æthiopica.* Kaapsch.

(2) Slangekruid *met Hartvormige Bladen, een vlakke* II. *Palustris.* Europisch.

(1) *Calla* Fol. Sagittato-Cordatis &c. *Syst. Nat.* XII. Gen. 1030. *Veg.* XIII. p. 691. *H. Cliff.* 435. R. *Lugdb.* 6. Arum Æthiopicum Flore albo odorato. COMM. *Hort.* I. p. 95. T. 50. Arum Americanum &c. MICH. *Flor.* 9. T. 2.

(*) Zie LEDERMULLERS *Mikroskopische Vermaaklykheden*, I. D, p. 28, enz. Tab. 18, 19.

(2) *Calla* Fol. Cordatis, Spathâ planâ &c. GORT. *Belg.* 261. *Flor. Suec.* 744, 822. *Fl. Lapp.* 320. *H. Cliff.* 436. R.

IV. AFDEEL. XXII. HOOFDSTUK.

ylakke Bloemscheede en de Vrugtsteng aan alle zyden tweeslagtig.

Veelwanige.

Deeze, die men *Water-Slangekruid* noemt, komt by ons voor, in Slooten en staande Wateren tusschen Gouda en Rotterdam, langs den Hoogen Dyk, als ook agter Westbroek by Utrecht en by Oldbroek op de Veluwe. Het valt ook niet alleen in de Moerasfen van Rusland en Sweeden, maar groeit aan loopende Watertjes en Beeken in verscheide deelen van Vrankryk en zelfs in Spanje, zo LOBEL verhaalt. In Switzerland, zegt HALLER, hebben wy ze nog niet gevonden.

Dit Kruid, (welk den naam daar van zou hebben, dat het een tegengift ware voor Slangebeeten,) geeft uit een Rietachtigen Wortel, die in de Grond onder Water voortloopt, lange Bladsteelen en op 't end derzelven rondachtig Hartvormige Bladen, waar tusschen de ronde vooze Bloemsteng opschiet, met een Hoofdje van welriekende Bloempjes of Meelknopjes, na welken de Trosachtige Vrugt volgt, van roode Besfen, hebbende de witte Scheede nederwaards afgeboogen. Het bereikt in zyn geheel naauwlyks een Span hoogte, en komt in scherpheid het Kalfsvoet naby, doch heeft de

scherp-

R. *Lugdb.* 6. Dracunculus Palustris f. Rad. Arundinaceâ. C. B. *Pin.* 195. Dracunculus Aquatilis DOD. *Pempt.* 330. Anguina Aquatica f. Dracunculus. LOB. *Ic.* 600.

ſcherpte niet van de voorgaande Soort. De Heer DE GORTER verhaalt, dat by ſchaarsheid van Levensmiddelen de Ingezetenen van Finland uit de Wortels Brood bereiden (*). Volgens het berigt van den Heer LINNÆUS is dit in Lapland zo gemeen, dat het Volk aldaar naauwlyks ander Brood nuttigt, dan 't gene van Meel uit die Wortelen, 't welk in Water gekookt en afgegooten is, met Meel van Koorn of van Pynboomen - Bast gemengd, bereid wordt; zynde wit, zoet en aangenaam, inzonderheid verſch gebruikt. Men noemt het *Misſebrood*, om dat het Kruid, 't welk wyd uitgeſtrekte Moerasſen bedekt, den naam van *Misſe* of *Misſue* voert; maar de Finnen noemen het *Wehka*. By het Landvolk, aan de Oost- en Westzyde van den Botthniſchen Golf, en by de Finlappen, is dit Brood zeer gewild; ja zy verkiezen het ver boven het Pynboomen-Brood (†).

Veelmannige.

POTHOS. Hangbast

Aan dit Geſlagt wordt toegeſchreeven een Bloemſcheede; een enkelde gedekte Vrugtſteng; geen Kelk; vier Bloemblaadjes; vier Meeldraadjes en tweezaadige Besſen. Het bevat de volgende Oost- en Westindiſche Soorten.

(1)

(*) GORT. *Flor. Ingr.* p. 147.
(†) Zie II. D. III. STUK, van deeze *Nat. Hiſt.* bladz. 378.

IV. AFDEEL. XXII. HOOFDSTUK.

I. *Pothos scandens.* Klimmend.

(1) Hangbast *met de Bladsteelen van breedte als de Bladen en eene Wortelende Steng.*

Dit Gewas noemde RUMPHIUS, onder veele anderen, het *Aanhangzel der Boomen* en onderscheidde hetzelve, doordien de Bladen als dubbeld zyn, het een op het ander groeijende. Het klimt met de dikste Ranken, gelyk het Boschtouw, by de Stammen en Takken op, en laat de anderen nederhangen. Op Ceylon kwam het voor, met Bladen, welke een gevliesden Steel hadden, naar die der Oranjeboomen gelykende, en droeg eetbaare vrugten, rond en rood, als Aardbesiën. Van het Ambonsche wist RUMPHIUS geen ander gebruik, dan dat men het hart der Ranken, gelyk het Rotting-Riet, tot binden gebruikte. By de Inlanders, aldaar, werdt het, zo wel als andere dergelyke Aanhangzels, *Tapanawa* geheten.

II. *Acaulis.* Ongestengd.

(2) Hangbast *met Lancetvormige effenrandige ongeribde Bladen.*

Een

(1) *Pothos* Petiolis latitudine Foliorum &c. *Syst. Nat.* XII. Gen. 1031. *Veg.* XIII. p. 691. Potha. *Fl. Zeyl.* 329. BURM. *Zeyl.* 197. BURM. *Fl. Ind.* p. 193. Appendix duplo folio. RUMPH. *Amb.* V. p. 490. T. 184. f. 1, 2, 3. Ana-parua. *H. Mal.* VII. T. 40.

(2) *Pothos* Fol. Lanceolatis integerrimis enerviis. *Sp. Plant.* 1675. Pothos acaulis. JACQ. *Am. Hist.* 240. T. 153. Planta innominata. PLUM. *Amer.* T. 57.

Een ongesteelde Plant, (die op de Boomen groeit en overblyft, in gestalte naar de Aloë gelykende,) als deeze, werdt door den Heer JACQUIN in groote Berg-Bosschen, op 't Eiland Martenique, gevonden. Derzelver Bladen waren langwerpig Wigvormig gespitst, effenrandig, glad, kort gesteeld, Lederachtig, eenigermaate styf, komende uit den Wortel voort, lang anderhalf Voet of meer. Zy hadt ronde Bloemsteelen van een Voet, zo dun, dat de Ingezetenen het deswegen *Queue de Rat* of Rotten-Staart noemden. Hy beeldtze af; waar uit blykt, dat dit Kruid grootelyks van het voorgaande verschille. De Vrugtsteel is geheel bedekt met tweeslagtige Blommetjes van vier Blaadjes, met vier Meeldraadjes, ieder twee Meelknopjes hebbende. De Bloemscheede is een smal Grasachtig, agterover geboogen, Blad: het Vrugtbeginzel langwerpig, vierhoekig, zonder Styl. De Vrugt bestaat uit langwerpige, spits gepunte, vierhoekige Bessen: doch hy hadt dezelve niet ryp gezien.

IV. AFDEEL. XXII. HOOFDSTUK. *Polyandrie.*

(3) Hangbast *met Lancetvormige, effenrandige, drieribbige Bladen, de Vrugtsteel aan de tip driekantig.*

III. *Pothos Lanceolata.* Lancetvormig.

(4) Hangbast *met Lancetvormige gekartelde Bladen.* (5)

IV. *Cordata.* Hartvormig.

(3) *Pothos* Fol. Lanceolatis integerrimis &c. Arum Fol. rigidis angustis et acuminatis. PLUM. *Amer.* 47. T. 62. Fil. T. 206.

(4) *Pothos* Fol. Lanceolatis crenatis. Arum amplis Foliis acuminatis et pergamaceis. PLUM. *Sp.* 4. *Ic.* 39.

IV. AFDEEL. XXII. HOOFDSTUK.

V. *Pothos Cordata.* Hartvormig.

(5) Hangbast *met Hartvormige Bladen.*

Deeze drie, waar van de eerste en laatste in Amerika, de andere op 't Eiland van St. Thomas, in de Westindiën, door Pater PLUMIER zoude waargenomen zyn, verschillen van het laatstbeschreevene zo weinig, dat JACQUIN zelfs het eerste daar toe betrokken heeft. Het zyn Bygewassen van dergelyke gestalte, meest onderscheiden door de figuur der Bladen, welke in de zyne, volgens de Afbeelding, die hy daar van geeft, meer Lancet- dan Wigvormig voorkomen.

VI. *Pinnata.* Vinbladig.

(6) Hangbast *met Vindeelige Bladen.*

Dit is wederom een Aanhangzel der Boomen, van RUMPHIUS ontleend, 't welk zig onderscheidt door de Bladen, die als het Groote Boomvaren Vindeelig, doch ongelyk, gesnipperd zyn. Het heeft de Ranken, zegt hy, als een Kinds-Arm dik, taay, doch niet Houtig, en bekleed met eene Haairige ruigte, welke de Huid, daar zy aan komt, doet jeuken. De Wortels hangen als Slangen om de Takken der Boomen. De Vrugten, zegt hy, zyn als

(5) *Pothos* Fol. Cordatis. Arum Acinis Amethystinis, Flore parvo. PLUM. *Sp.* 4. *Ic.* 38. Fil. T. 205. Confer. Dracont. amplis Fol. Cordatis &c. PLUM. *Amer.* 48. T. 63. Fil. 195. f. 1.

(6) *Pothos* Fol. Pinnatifidis. Appendix laciniata. RUMPH. *Amb.* V. p. 489. T. 183. f. 2. BURM. *Fl. Ind.*

als Kris-Hegten, vyf of zes Duimen lang, rond, twee Vingers dik, met eene grofzandige ruuwheid, welke zig vervolgens ontsluit en mooglyk de Bloemen maakt. De Bladen worden van het Vee met Smaak gegeten. IV. AFDEEL. XXII. HOOFDSTUK.

(7) Hangbast *met Handpalmige Bladen.* VII. *Pothos Palmata.* Gepalmd.

Deeze Soort, in Amerika door PLUMIER gevonden, heeft de Bladen byna als die van 't gewoone Dracontium, Handpalmswyze gevingerd en zeer groot. Het is mede een klimmend Gewas.

XXIII. HOOFDSTUK.

Beschryving der EENHUIZIGE KRUIDEN, *dat is der genen, die* Mannelyke en Vrouwelyke Bloemen, *van elkander afgezonderd*, op eene zelfde Plant *voortbrengen*; *gelyk de* Brandenetels, Klitjes, Amaranthen, Pimpernel, Druifkruid, Netelkruid, Bryonie *en de veelerley Soorten van* Kalabassen, Meloenen, Komkommers *enz.*

In deeze Klasse, die de Eenentwintigste is in het Stelzel der Sexen, komen 'er wederom voor met Een-, Twee-, Drie-, Vier-, Vyfman-

(7) *Pothos* Fol. Palmatis. Dracontium Hederaceum polyphyllum. PLUM. *Amer.* 49. T. 64, 65. Dracunculus scandens polyphyllus. PLUM. Fil. T. 207, 208. Dracunc. scandens maximus. PLUM. *Spec.* 5.

IV. AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK.

mannige, Enkelbroederige en Manwyvige Bloemen, naar welken de Rangen geschikt zyn, als volgt.

Tot de *Eenmannigen* behooren, behalve de *Zannichellia* en *Chara*, welken ik, zo wel als de *Zostera*, die de laatste is der voorgaande Klasse, tot de Wierachtige Waterplanten bewaaren zal, de volgende.

CERATOCARPUS. Hoornvrugt.

De Bloembladjes ontbreeken in dit Geslagt. De Mannelyke Bloem heeft een tweedeeligen Kelk en een lang Meeldraadje: de Vrouwelyke een tweebladigen Kelk, aan het Vrugtbeginzel aangegroeid, dat twee Stylen heeft en een samengedrukt tweehoornig Zaad.

I. *Ceratocarpus Arenarius.* Zandminnend.

De eenigste Soort (1) groeit op Zandige Vlakten in Tartarie. Het is een Takkige Plant, met zeer smalle spitse Grasachtige Bladen en Mannelyke Bloemen in de Mikken der Takken, drie in getal, terwyl de Vrouwelyken zig eenzaam en ongesteeld in de Oxels der Bladen bevinden. Men heeft in de Upsalsche Tuin ontdekt, dat het een Jaarlykse Zaayplant zy, hebbende het Zaad, zo wel als 't Zaadhuisje, gehoornd.

CY-

(1) Ceratocarpus. *Syst. Nat.* XII. Gen. 1031. *Veg.* XIII. p. 700. *Am. Acad.* I. p. 412. *H. Ups.* 281. BUXB. *Act. Petr.* I. p. 241.

IV. AFDEEL. XXIII. HOOFD-STUK. *Monandria.*

CYNOMORION. Hondsfchaft.

Hier ontbreekt ook de Bloemkrans. De Mannelyke Bloemen zyn een gefchubde Kat, waar aan zig ook de Vrouwelyke Bloemen, uit een enkel rondachtig Vrugtbeginzel of Zaad, met éénе Styl gekroond, bevinden.

I. *Cynomorion coccineum.* Hoogrood.

De eenigfte Soort (1) valt in de Westindiën en Barbarie, ook op Maltha, Sicilie, aan de Kust van Italie en elders. Op 't Eiland Maltha eerst ontdekt zynde, gaf men 'er den naam aan van *Fungus Melitenfis*, hoewel het Gewas geenszins tot de Paddeftoelen behoort. Het heeft de eigenfchap van de Hypociftis, Orobanche en dergelyken, die op de Wortels van andere Planten groeijen. By 't Eiland Maltha groeide het op een Rots, op de Wortels van Zee Porfelein, maar men heeft het 'er, door 't menigvuldig wegplukken, uitgeroeid. Naderhand is het, by Livorno en Pifa in Toskanen, op de Wortels van Kali zittende gevonden, en door omheining van de plaats beter bewaard gebleeven, zo TILLIUS verhaalt. Op zeker Eilandje, genaamd Ronzillo, groeit het

(1) Cynomorion. *Syft. Nat.* XII. Gen. 1033. *Veg.* XIII. p. 700. *Am. Acad.* IV. p. 351. T. 2. *Mat. Med.* 534. Cynomorium purpureum Officinarum. MICH. *Gen.* 17. T. 12. Fungus Maurit. Verrucofus ruber. PET. *Gaz.* T. 39. f. 8. Fungus Typhoides &c. TILL. *Pif.* 64. T. 25. BOCC. *Sic.* 80. T. 81.

IV. AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK. het overvloedig, als ook by Tunis en elders in Barbarie, zynde op Jamaika in de Westindiën door BROWNE waargenomen.

Eenmannige. Dit zonderlinge Gewas bemint een Grond, die dikwils door Zeewater besproeid wordt. Het heeft byna geen Wortel, maar komt als de Aspergies te voorschyn, met een Vingerachtige geschubde Steng opschietende tot een half Voet, somtyds een Voet hoogte. Als dan wyken de Schubben van één en de Blommetjes vertoonen zig aan het bovenstuk, dat dikker is en veel gelykt naar de Lischdodden; weshalve men het ook *Fungus Typhoides* genoemd vindt. Tusschen de Blommetjes, die uit een enkel Meeldraadje en Knopje, in een Kelkje, bestaan, komen de Vrugtbeginzels te voorschyn. De Schubben zyn paarsch, en, ryp wordende, is de geheele Aair bedekt met hoogroode Bolletjes, zynde het Zaad; 't welk dit Gewas geheel Bloedkleurig maakt; terwyl het ook, door drukking, een rood Sap uitgeeft.

Het heeft, (gelyk veele andere Planten, Vrugten, Besfen en Sappen, van die Kleur,) een byzondere samentrekkende en versterkende hoedanigheid; weshalve die van Maltha 'er een byzonder gebruik van maakten tot Bloedstemping. Een half Drachme, in Wyn of Vleeschnat gebruikt, was dikwils genoegzaam. Men verzekert dat de Syroop van dit Gewas, in 't Ryk van Tunis, als een voornaam Middel tegen den Rooden Loop gebruikt worde. Tegen een

een geweldige Bloedvloeijing heeft men het, in Sweeden, met goed gevolg ingegeven. Waarschynlyk wordt het, deswegen, in Italie *Sanguinaria* geheten (*).

IV. AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK. *Monandria.*

ELATERIUM. Springvrugt.

Dit Geslagt heeft geen Kelk, de Mannelyke, zo wel als de Vrouwelyke Bloemen, zyn Trompetachtig, in vyven gedeeld, de eersten met één Meeldraadje, terwyl de laatsten op een Vrugtbeginzel zitten, dat een eenhokkig tweekleppig Zaadhuisje wordt.

Niet het gewoone Gewas van dien naam, dat tot het Geslagt van *Momordica* behoort, maar twee Amerikaansche Planten, wier Vrugt de zelfde eigenschap en dergelyke gedaante heeft, zyn 'er in begreepen; naamelyk

(1) Springvrugt *met Hartvormige gehoekte Bladen.*

I. *Elaterium Carthaginense.* Westindisch.

Dit zonderlinge Gewas, door den Heer JACQUIN dus getyteld, was door hem alleenlyk op den top van een Berg, genaamd de la Popa, by Karthagena in de Westindiën gevonden. Het maakt ronde, gladde, verspreide, klimmen-

(*) Vid. JOH. PFEIFFER Dissert. de Fungo Melitensi. *Am. Acad.* IV. p. 351.

(1) *Elaterium* Fol. Cordatis angulatis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 1036. *Veg.* XIII. p. 701. JACQ. *Amer. Hist.* 241. T. 154.

IV. AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK. *Eenmannige.*

mende Stengen, waar mede het dikwils geheele Kreupelbosschen bedekte. Van de Mannelyke Bloemen kwamen veel op een Steeltje, van de Vrouwelyken maar ééne, die korter was, beiden wit van Kleur en by nagt zoet ruikende. De Vrugt was Niervormig, gehaaird en anderhalf Duim lang, dus gelykende naar die der Ezels Kommeren. Ryp zynde sprong dezelve, op de minste aanraaking, met groote kragt in tweeën, maar de ééne helft verschilde van de andere. De Zaaden waren hoekig, plat, in een Waterig Vleesch begreepen.

II. *Elaterium trifoliatum.* Driebladig.

(2) Springvrugt *met drievoudige ingesneeden Bladen.*

In Virginie was de Groeiplaats van deeze, die, volgens den Heer CLAYTON, een klein hurkend Plantje maakt, naar de Winde gelykende, met driekwabbige Bladen op lange Steelen, zo wel als de witte Bekerachtige eenbladige Bloemen, welke een vyfbladigen Kelk hebben. De Vrugt is een Haairig Zaadhuisje, ook eenhokkig, tweekleppig, als de voorige, en insgelyks door de rypheid Veerkragtig open barstende. Maar, in de aanhaalingen van den Heer

(2) *Elaterium* Fol. ternatis incisis. *Mant.* 123. Sicyos Fol. ternatis. GRON. *Virg.* II. p. 154. LINN. *H. Cliff.* 452. Sicyoides Americana, Fructu echinato. TOURNF. *Inst.* 103. Cucumis Canad. monospermos, Fr. echinato. HERM. *Parad.* T. 133.

Heer GRONOVIUS, op deeze Soort, schynt my eenige verwarring plaats te hebben. Immers die van TOURNEFORT, met hoekige Bladen, zou nader komen aan de voorgaande. IV. AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK.

Tot de *Tweemannigen* behoort, buiten de *Lemna*, welke ik tot de *Algæ* betrekken zal, het Geslagt van *Monandria.*

ANGURIA. Angurk.

Daar de Mannelyke en Vrouwelyke Bloemen, beiden, een vyfdeeligen Kelk hebben en eene vyfbladige Bloem. Het Vrugtbeginzel, onder de laatste, wordt een tweehokkige veelzaadige Appel. Het bevat deeze drie Amerikaansche Soorten.

(1) Angurk *met driekwabbige Bladen.* I. *Anguria trilobata.* Driekwabbig.

(2) Angurk *met Pootachtig verdeelde Bladen.* II. *Pedata.* Pootbladig.

(3) Angurk *met drievoudige Bladen.* III. *Trifoliata.* Driebladig.

De twee eersten zyn door den Heer JACQUIN, zo wel als door PLUMIER, in de West-

(1) *Anguria* Fol. trilobis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 1037. *Veg.* XIII. p 701. JACQ. *Am. Hist.* 243. T. 156. Anguria Fructu parvo. PLUM. *Ic.* 22.

(2) *Anguria* Fol. Pedatis JACQ. *Am.* Hist. 242. T. 155. Ang. polyphyllos parvo Fructu. PLUM. *Ic.* 23.

(3) *Anguria* Fol. ternatis. Cucumis triphyllus Fructu variegato. PLUM. *Amer.* 85. T. 99.

IV. AFDEEL. XXIII. HOOFD-STUK *Eenmannige.*

Westindiën waargenomen, de derde alleenlyk op St. Domingo door den laatsten. De eerste geleek, wat de Mannelyke Bloemen aangaat en in gestalte, zegt hy, zeer naar de tweede, die door hem met de laatste vermengd wordt, hebbende zyn Ed. dezelve ook op dat Eiland waargenomen. Het was een overblyvende Plant, met lange Klaauwieren, beklimmende de Boomen dikwils tot twintig Voeten hoogte. De oude Ranken waren Houtig, de jonge taay en gebladerd: de Bladen gesteeld, met den Steel driedeelig, het middelste Blaadje Lancetvormig, de zydelingsen tweevoudig, en dus van figuur byna als een Vogelpoot. Hy hadt de Mannelyke Bloemen getrost, de Vrouwelyken enkeld, doch ieder op een byzondere Plant waargenomen; terwyl PLUMIER dezelven als op ééne Plant groeijende voorstelt. Ook vondt hy de Vrugt langwerpig rond, een Duim lang, groen met lange Streepen, vierhokkig, veelzaadig. De Hoogleeraar J. BURMANNUS schynt den omgekeerden Wortel voor de Vrugt te hebben aangezien.

De *Driemannigen*, in deeze Klasse, leveren verscheide Geslagten uit, welke tot de Grasplanten behooren, en daarom thans worden voorbygegaan. Verscheide Heesterige en Boomachtige zyn reeds beschreeven: des alleen nog eenige Soorten overblyven van 't Geslagt van

PHYL-

PHYLLANTHUS. Bladbloem. IV. AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK.

Dat een zesdeeligen Kelk heeft, zonder Bloemkrans, Klokvormig in de Mannelyke Bloemen; in de Vrouwelyken drie tweedeelige Stylen bevattende, en een driehokkig Zaadhuisje, met drie enkelde Zaaden.

(2) Bladbloem *met Bloemdraagende Vinblaadjes, gesteelde Bloemen, en een Kruidige opgeregte Steng.* II. *Phyllanthus Niruri.* Wit.

(3) Bladbloem *met Bloemdraagende Vinblaadjes, ongesteelde Bloemen, en een Kruidige hurkende Steng.* III. *Urinaria.* Rood.

Deeze twee behooren tot het *Droevige-Kruid*, in Oostindie groeijende, en dus genaamd, om dat het Loof tegen 't ondergaan van de Zon zig samentrekt en sluit, gelyk dit ook plaats heeft in de Gevoelige Kruiden en Boomgewassen. Van 't aanraaken, evenwel, heeft het geen aandoening. Het Loof gelykt veel naar de Sennebladen, en tusschen de Vinblaadjes komen Knopjes

(2) *Phyllanthus* Foliolis Pinnatis Floriferis &c. *Fl. Zeyl.* 331. *H. Cliff.* 440. Urinaria Indica erecta vulgaris. BURM. *Zeyl.* 230. T. 93. f. 2. Herba Moeroris alba. RUMPH. *Amb.* VI. p. 41. T. 17. f. 1. Frutic. Capsularis. PLUK. T. 183. f. 5. Niruri Barbadense. MART. *Cant.* 9. T. 9.

(3) *Phyllanthus* Fol. Pinn. Floriferis &c. *Flor. Zeyl.* 332. PLUK. T. 183. f. 6. Herba Mæroris rubra. RUMPH. *Ib.* f. 2. BURM. *Fl. Ind.* p.

IV. AFDEEL XXIII. HOOFDSTUK. *Eenmannige.*

jes voort die Bloempjes, benevens anderen die Zaad uitleveren. In de laatste Soort zyn zy byna ongesteeld en wit in de eerste. De Bynaam van Rood ziet op de Kleur der Stengen en Blaadjes; terwyl de Steng in deeze ruigachtig is, in de andere glad. Het zyn Heesterachtige, doch niettemin Jaarlykse Plantjes. Men vindtze ook op Ceylon, alwaar HERMANNUS 'er, wegens de byzondere Pisdryvende hoedanigheid, den naam van *Urinaria* aan gaf. RUMPHIUS zegt wel, dat het in Geneeskundig gebruik is, tegen de Klem en andere Stuipen, zo in als uitwendig; tegen Kolyk en Graveel; doch spreekt van 't eerstgemelde in 't byzonder niet. 't Is het voornaamste Middel, zo hy getuigt, dat de Javaanen hebben tegen den Rooden Loop.

IV. *Phyllanthus Bacciformis.* Besbloemig.

(4) Bladbloem *met gevinde Bladen, die zes Blaadjes hebben; de Wyfjesbloem aan 't end.*

V. *Maderaspatensis.* Spitsbladig.

(5) Bladbloem *met de Blaadjes overhoeks Wigvormig, gespitst.*

By Madrasf aan de Kust van Coromandel, groeit de laatste, die men in de Hollandsche Tuinen vindt, maar de eerste is by Tranquebar door

(4) *Phyllanthus* Fol. pinnatis, Foliolis senis, &c. *Mant.* 294.

(5) *Phyllanthus* Foliolis alternis Cuneiformibus mucronatis. R. *Lugdb.* 200, Nirouri Maderasp. Sennæ folio longiore. PET. *Gaz.* Frutex Baccifer Fol. Lini &c. PLUK. T. 31. f. 2. BURM. *Fl. Ind.* 196.

door den Heer KOENIG waargenomen. Deeze hadt de Steng een half Voet hoog, de Vinbladjes gelyk in de andere overhoeks, ſtomp geſpitst en vry groot, met drievoudige Stoppeltjes. Uit de hoeken der Vinblaadjes komen de Mannelyke Bloempjes voort, en aan 't end des Blads de Vrouwelyke, die eenzaam en veel grooter is, naar een Beſie van 't Beerendruif gelykende. Dezelve, naamelyk, heeft een Eyrond Honigbakje, driemaal zo groot als de Kelk en daar op volgt een zeszaadig, zeskleppig, Veerkragtig Zaadhuisje.

IV. AFDEEL. XXIII. HOOFD-STUK. *Monandria.*

De *Viermannigen* leveren, behalve de Berken-, Palm-, Moerbezie-Boomen, welke reeds beſchreeven zyn, noch verſcheide Geſlagten uit, als volgt.

CENTELLA. Honderdmark.

In dit Geſlagt heeft de Mannelyke Bloem een vierbladig Omwindzel, dat vyf Bloempjes bevat, ieder van vier Blaadjes. De Vrouwelyke heeft een tweebladig Omwindzel met één Bloempje, waar onder het Vrugtbeginzel, dat twee Stylen heeft en een tweehokkige Vrugt uitlevert.

Twee Soorten, beiden Kaapſe Planten zyn 'er in vervat, naamelyk

(1) Honderdmark *met Hartvormige Bladen.*

I. *Centella villoſa.* Ruig.

Dee-

(1) *Centella* Fol. Cordatis, *Syſt. Nat.* XII. Gen. 1051, *Veg.* XIII. p. 702. *Am. Acad.* VI. Afr. 99.

IV. AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK. Deeze heeft de gestalte van de *Dioscorea*, de Stengen zyn windende, ruig, rond, de Bladen Hartvormig, overhoeks, gesteeld, geribd, overal Haairig; eenbloemige Steeltjes in de Oxelen; de Bloemen als gezegd is.

II. *Centella glabrata.* Glad. (2) Honderdmark *met Lancetvormige Bladen.*

Deeze, die kruipende Stengetjes heeft, gelykt naar de Hydrocotyle en komt voorts met de voorgaande overeen Het Plantje van PLUKENET gelykt 'er wel wat naar, doch is het zelfde niet.

SERPICULA. Kruipertje.

De Mannelyke Bloemen zyn, in dit Geslagt vierbladig, met een viertandigen Kelk, die in de Vrouwelyken vierdeelig is en de Vrugt een Wollige Noot (*).

I. *Serpicula repens.* Kaapsch. Maar ééne Soort komt in hetzelve voor (1), of liever twee, volgens den Heer N. L. BURMANNUS, waar van zyn Ed. de eerste den bynaam van *Quendel-*, de andere den naam van *Thymbladig* geeft. Beiden hebben zy de Bladen overhoeks, doch de eerste langwerpig Liniaal, de

(2) *Centella* Fol. Lanceolatis *Am. Acad.* VI. Afr. 100. Confer. PLUK. *Phyt.* T. 236. f. 6.

(*) *Nux tomentosa* vindt men hier, *torulosa* in Elencho: of dit het zelfde beteekene laat ik daar.

(1) Serpicula. *Syst. Nat. Veg.* XIII. Gen. 1274. p. 708, *Mant.* 124. Serpicula Serpyllifolia. BURM. *Prodr. Cap.* 26.

de andere Eyrond - Lancetvormig, omgeboogen, van onderen glanzig. De Mannelyke Bloemen zyn gesteeld, de Vrouwelyken ongesteeld. IV. Afdeel. XXIII. Hoofdstuk. *Tetrandria.*

LITTORELLA. Oever-Gras.

De Kelk is vierbladig, met een vierdeelige Bloem en lange Meeldraadjes in de Mannelyken: terwyl de Vrouwelyken dergelyke Bloem, doch zonder Kelk hebben en een langen Styl: de Vrugt is een Nootje, welks Kern het Zaad.

I. *Littorella Lacustris.* Moerassig.

De eenigste Soort (1), bevoorens *Eenbloemige Weegbree* getyteld, is door den geleerden BERGIUS omstandig beschreeven. Hy noemt ze een Sweedsch Gewas, en, om dat zy veel aan den Oever groeit, *Littorella Juncea*. TOURNEFORT hadtze *Moeras-Weegbree van Parys*, die eenbloemig is, met Grasachtige Bladen, getyteld. De Heer JUSSIEU heeft naderhand ontdekt, dat dit Kruid, behalve de Mannelyke Bloem, aan den voet der Stengetjes Vrouwelyken heeft, die vrugtbaar zyn. Het komt op veele plaatsen van de Wouden in Vriesland, op Veen- en Zandgrond voor.

Dewyl dit Kruidje zo lang onder den naam van

(1) Littorella. *Syst. Nat. Veg.* XIII. Gen. 1328. p. 708. Oed. *Dan.* 170. Plantago uniflora. GORT. *Belg.* p. 39. *Fl. Lapp.* 64. *Fl. Suec.* 128, 135. DALIB. *Paris.* 50. JUSS *Mem. de* 1742. p. 131. T. 7. Gramen Junceum Capit. quatuor longissimis Filamentis. PLUK. *Alm.* 180. T. 35. f. 2. MOR. III. S. 8. T. 9. f. 30. BERG. *Act. Stockh.* 1768. p. 341.

IV. ARTIKEL. XXIII. HOOFDSTUK. *Viermannige.*

van Weegbree gesorteerd heeft, is het te begrypen, dat het 'er eenigszins naar gelyken moet. Het is klein en geeft Biesachtige Bladen, uit den Wortel, omtrent een half Voet lang, waar tusschen de Bloemsteelen opschieten, die aan 't end een Bloempje hebben met vier zeer lange Meeldraadjes. Aan den voet van deeze Bloemstengetjes groeijen de Vrugtbeginzels, die een Nootje worden van grootte als Lynzaad, bevattende een witte Kern.

URTICA. Brandenetel.

De Mannelyke Bloemen hebben, in dit Geslagt, een vierbladigen Kelk, en in deszelfs midden een Bekerachtig Honigbakje: de Vrouwelyken een tweekleppigen Kelk, met een enkel glanzig Zaad. De Soorten, wier getal by de twintig is, zyn in de twee volgende Rangen onderscheiden.

A. Paarbladige.

I. *Urtica Pilulifera.* Pildraagende.

(1) Brandenetel *met gepaarde Eyronde Zaagtandige Bladen, de Vrugtdraagende Katjes Klootrond.*

(2)

(1) *Urtica* Fol. oppos. Ovatis serratis, Amentis Fructiferis globosis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 1054. *Veg.* XIII. p. 709. *Mat. Med.* 420. *H. Cliff.* 440. *Ups.* 282. R. *Lugdb.* 209. GOUAN *Monsp.* 484. Urtica urens Pilulas ferens. C. B. *Pin.* 232. Urtica Romana. LOB. *Ic.* 522. Urtica urens prior. DOD. *Pempt.* 152.

(2) Brandenetel *met gepaarde Hartvormige Zaagtandige Bladen ; de Vrugtdraagende Katjes Klootrond.* IV. AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK.

(3) Brandenetel *met gepaarde Eyronde byna effenrandige Bladen ; de Vrugtdraagende Katjes Klootrond.* II. *Urtica Balearica.* Baleariſche.

Van deeze wordt de eerſte, in de Zuidelyke deelen van Europa groeijende, *Roomſche Netel* genoemd. Zy heeft de byzondere eigenſchap, van ronde Vrugtbolletjes te draagen, die uit verſcheide Zaadhuisjes beſtaan, ieder een enkel Zaadje, als Lynzaad, bevattende. De Stengen zyn omtrent een Elle hoog; de Bladen ruuw, geſpitst, aan den omtrek ingeſneeden, niet minder brandende dan onze gewoone Netels. III. *Dodartii.* Dodartſe.

Deeze groeit, als gezegd is, in 't Zuidelyke van ons Wereldsdeel, op allerley woeſte plaatſen. Aan de tweede, welke naar dezelve gelykt, wordt, volgens den bynaam, de woonplaats op de Baleariſche Eilanden, in de Middellandſche Zee, volgens 't onderſchrift in Indie, toegeſchreeven. De Heer N. L. BURMANNUS heeftze, dienvolgens, ook betrokken tot de Oostindiſche Planten, en de aanhaaling mede gebruikt van den Ridder, uit welke men vermoe-

(2) *Urtica* Fol. opp. Cord. ſerratis &c. Urtica Pilulifera Fol. Cord. circumſerratis. HALL. *Helv.* 27.

(3) *Urtica* Fol. opp. Ovatis ſubintegerrimis &c. Urt. altera Pilulifera Parietariæ foliis. DOD. *Mem.* IV. p. 323.

IV. AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK. *Viermannige.*

moeden zou, dat het een inboorling van Switzerland ware (*). Ondertusſchen vind ik by HALLER, noch in zyn oude noch in zyn nieuwe Werk, over de Planten van Switzerland, eenig gewag van deeze Pildraagende of Roomſche Netelen, van welken deeze byna alleen door de rondheid der Bladen en de paarſche Kleur van Stengen en Bladſteelen verſchilt: zo dat menze, volgens LINNÆUS, misſchien voor eene Verſcheidenheid of Kroost van dezelven houden kan. Maar hoe zou dit kunnen vallen, wanneer zy haare Groeiplaats in Oostindie had? De derde, naar den beroemden DODART gebynaamd, die 'er Glaskruid-Bladen aan geeft, heeft het Loof naauwlyks Zaagtandig; anders komt zy, zelfs door de om laag geplaatſte Mannetjes-Bloemen, met de voorgaanden overeen. Allen zyn zy Jaarlykſe of Zaay-Planten, en de eerſte, die men hier in de Tuinen heeft, is in Medicinaal gebruik geweest. Het Zaad, inzonderheid, was tot Borstkwaalen in veel achting. (4)

(*) LINNÆUS ſtelt, in *Mat. Med.* de Groeiplaats, van deeze Roomſche Netelen, in Provence, Switzerland, Engeland. Van Provence en Languedok is het zeker. J. BAUHINUS vondtze by Baſel op de Velden, als ook by Geneve. RAY getuigt dat zy in Engeland op verſcheide plaatſen wild groeijen. Volgens DODONÆUS zouden zy, zelfs in de Nederlanden, niet zeldzaam zyn: doch dit zal moogІyk op de Tuinen zien, of dat zy 'er, hier en daar, voortkomen uit gevallen Zaad: gelyk menze dus ook in de Tuinen der Liefhebberen, zo KRAMER zegt, in Neder-Ooſtenryk vindt.

(4) Brandenetel *met gepaarde Eyronde Bladen en tweedeelige Trosſen.* IV. Afdeel. XXIII. Hoofdstuk. IV. *Urtica pumila.* Zeer kleine.

Deeze Kanadaſche of Virginiſche, die in kleinte uitmunt, groeijende op Waterige plaatſen, heeft geaderde Zaagtandige Bladen, glanzig als of zy met Olie beſtreeken waren, met Steelen byna een Vinger lang. In een vyfdeelige Kelk draagt zy een glimmend zwart Zaad. Het Kruid heeft een aangenaamen Reuk.

(5) Brandenetel *met gepaarde ovaale Bladen.* V. *Urens.* Kleine.

(6) Brandenetel *met gepaarde Hartvormige Bladen en dubbelde Trosjes.* VI. *Dioica.* Groote.

Dit zyn de gemeene Brandenetels, door geheel ons Wereldsdeel tot in Lapland en Rusland bekend, en de laatſte mooglyk wel het allergemeenſte Onkruid in Europa, zo HALLER oordeelt.

(4) *Urtica* Fol. oppoſitis Ovatis, Racemis bipartitis. Urtica Fol Lanceolato-ovatis &c. GRON. *Virg.* II. p. 145.

(5) *Urtica* Fol. Oppoſitis Ovalibus. GORT. *Belg.* 269. Urtica androgyna &c. *Fl. Suec.* 773, 862. KRAM. *Auſtr.* 272. GOUAN *Monsp.* 484. *H. Cliff.* 440. R. *Lugdb.* 230. Urtica urens minor C. B. *Pin.* 232. Urtica urens minima. DOD. *Pempt.* 152 Urtica minor acrior. LOB. *Ic.* 522.

(6) *Urtica* Fol. oppoſitis Cordatis, Racemis geminis. Urtica dioica Fol. oblongo-Cordatis. GORT. *Belg.* 270. *Mat. Med.* 419 R. *Lugdb.* 210. &c. &c. Urtica urens maxima. C. B *Pin.* 232. Urtica urens altera. DOD. *Pempt.* 151. Urtica ſylv. asperior. LOB. *Ic.* 521.

IV. Afdeel. XXIII. Hoofdstuk. *Viermannige.*

deelt (*). Ik ben van dat Gevoelen niet en denk dat veele andere Onkruiden, ten minſte wat ons Land betreft, in grooter menigte van zelf voortkomen. Aan de Wegen, naamelyk, op Velden, Akkers en in Tuinen, zal men, by voorbeeld, meer Planten van Varkens-Gras, Kruiskruid, Stekels aantreffen, dan Brandenetels. 't Is ondertusſchen zeker, dat zy in veele Haagen en Wildernisſen het ander Onkruid verdrukken en dus als den baas ſpeelen, opſchietende tot een ongemeene hoogte.

De *Kleine* Brandenetels, die het felst branden, zyn in de Tuinen gemeenst, komende tusſchen het gezaaide en andere Planten voort. Deeze vallen veel laager, het Loof is groener en de Bladen zyn ronder. Zy hebben Mannelyke en Vrouwelyke of onvrugtbaare en vrugtbaare Bloempjes aan byzondere Trosjes, op eene zelfde Plant. Men vindt ze die bont van Blad zyn en met andere Verſcheidenheden. De *Groote* Brandenetels bereiken, op ſommige plaatſen, eens Mans langte of meer. Het Loof is graauwer, ruiger, met puntiger Bladen: de Steng vierkant en ook bezaaid met Stekeltjes, die op 't aanraaken de Hand of andere Ligghaamsdeelen branden, even als in de Kleine Soort. Men vindtze met roodachtige Stengen: ook komen 'er andere Verſcheidenheden van voor. Zelfs

(*) Polychreſta Planta, in noſtro Orbe forte vulgatisſima. *Helv. inchoat.* II. 216.

Zelfs zyn 'er gevonden die niet branden, dat mooglyk van Ouderdom of door eenig ander toeval zal ontſtaan. Gemeenlyk hebben ſommigen van deeze Groote Netelen Mannetjes, anderen Wyfjes-Bloemen; weshalve menze *Tweehuizig* noemt: doch daar zyn ook Planten van gevonden, die zo wel de eene als de andere hadden, en dus Eenhuizig waren. De Mannelyke Bloem heeft vier of vyf Meelknopjes, die op 't aanraaken open ſpringen: de Vrouwelyke bevat het Vrugtbeginzel van een Eyrond geſpitst, glanzig Zaad. De Stempel is met ruige Haairtjes Straalswyze gepluimd.

De oirzaak van de Jeukt en Vuurigheid, ſomtyds met Blaaren oploopende in der Menſchen Huid, heeft bezigheid verſchaft aan voorname onderzoekers der Natuur. Hooke en Leeuwenhoek die Kryſtallyne Pyltjes, waar mede de Bladen der Brandenetelen bezaaid zyn, door 't Mikroskoop waarneemende, bevonden, dat dezelven aan 't end ſpits waren, doch ieder voortkwamen uit een Blaasje met Vogt, in de Opperhuid van het Blad zittende; welk Vogt, dat zy onderſtelden zeer ſcherp te zyn, in het Pyltje doorging. Dit was genoeg, om de Wereld te doen vastſtellen, dat dit Vogt, 't welk Valisnieri by Sterk Water vergeleek, in de Wondjes, door de Pyltjes gemaakt, uitgeſtort werde: doch na hun heeft de ſchrandere Bonanni getoond, dat de Pyltjes aan 't end volkomen geſlooten zyn; des by

IV. AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK. *Viermannige.*

des hy beweert, dat zulks geen plaats kan hebben (*). Zelfs bevondt hy, dat het gedagte Vogt alleenlyk door drukking in het onder-end van 't Pyltje doorging, en niet langs hetzelve voortliep; gelyk men anders zou mogen denken. Ook nam hy waar, dat oude Pyltjes, waar in het Vogt geheel was opgedroogd, zo wel als de anderen brandden (†). 't Is my daarom waarschynlyker, dat dit Vogt tot voeding van de Pyltjes diene, en dat de prikkeling der Zenuwtepeltjes van de Huid, door dezelven, de Jeukt en Vuurigheid te weeg brenge. Dit is dan ook de reden, dat men, een Brandenetel onbeschroomd aanvattende, daar van geen nadeel heeft. Men oppert hier tegen (‡), dat drooge Brandenetels de Huid niet branden: doch dan hebben zekerlyk die Pyltjes haar stevigheid en kragt verlooren. Immers maar slap geworden, zonder droogen, branden zy ook niet, en dus heeft men dit Onkruid, 't welk het Vee anders onaangeroerd laat, in Swee-

(*) *Microgr. curiosa.* p. 76, Fig. 75.

(†) Het luidt derhalve zeer Grootspraakig, wanneer de Heer MARTINET verhaalt, dat de Pyltjes van boven *in een open Puntje* eindigen, waar uit, by de aanraaking, het Vogt spat. *Catech. der Natuur.* IV. D. bl. 321. Zyn Ed. zal, geloof ik, de eerste zyn, die zulks heeft gezien! En het is, volgens de gezegde Waarneemingen, onmooglyk.

(‡) Eas Vesicas Liquori tribuas, cum siccæ Urticæ non urant. HALL. *Helv. Inchoat.* II. p. 287. Vid. GUETTARD, *Mem. de Paris.* 1751. p. 350. Octavo. p. 534.

Sweeden, sedert veele Jaaren reeds, tot Beesten-voeder begonnen te gebruiken, agtende zulks het gezondste en beste voor de Melkbeesten. De groote Netels werden in Wermeland in Augustus vergaderd en naderhand, het Vee in Huis zynde, in Water gekookt met het Nat aan de Runders gegeven. Dus heeft men ook bevonden, dat de kleine Netels den Schaapen zeer wel bekomen (*). Het Zaad, tot een Handvol, tweemaal 's daags onder Haver tot Voer gegeven, maakt de Paarden glad van Huid (†). IV. Afdeel. XXIII. Hoofdstuk. *Tetrandria.*

Voorts zyn de nuttigheden der Brandenetelen, die men in 't Latyn, wegens de gedagte eigenschap, *Urticæ*, in 't Fransch *Orties*, in 't Engelsch *Nettles* en in 't Hoogduitsch *Brennesslen* noemt, Wereldkundig. Oudtyds bediende men zig, tot Wellust, van zekere Geesseling met dezelven, *Urticatio* genaamd, welke in onze Dagen nuttig bevonden is in Verdooving van Gevoel en Lammigheden. De geheele Plant en derzelver Sap, of ook de Wortels gekookt en uitwendig opgelegd, dienen om veelerley Bloedvloeijingen te stempen. Tegen 't Neusbloeden steekt men 'er een Prop van in de Neus. Het uitgeperste Sap, tot twee Oncen ingenomen, heeft een overmaatigen Stonden-Vloed beteugeld. Het Afkookzel is van een

(*) *Sweedsch. Verhand.* 1747. p 86.

(†) Semen Avenis additum, ad Manipulum, bis in die, Equos reddit luculentos. HALL. *Ibid.* ex *Oecon. Patr.* N. 35.

IV. AFDEEL XXIII. HOOFDSTUK. *Viermannige.*

een openende, afzettende hoedanigheid, inzonderheid tegen 't Blaauwschuit dienstig. De Wortels worden tegen de Geelzugt aangepreezen. Het Zaad is zo heet van natuur en scherp, dat de Ouden het voor Vergiftig hielden. Door een overmaatig gebruik van hetzelve, zou een Teeringachtige Koorts ontstaan zyn. Niettemin wordt het, in Honig gekookt, tegen verscheide Borstkwaalen geroemd: alzo het de loozing van Fluimen en Etter kragtig bevordert. Ter veelheid van een Once gebruikt, heeft het de overtollige Vettigheid weggenomen (*).

Van de Kleine Netelen is meest het Kruid, van de Grooten ook de Wortel en het Zaad, in Medicinaal gebruik. Het jonge Loof wordt, in 't vroege Voorjaar, in Sweeden overal als Kool gekookt en tot Spyze gebezigd, zegt LINNÆUS. CELSUS en andere oude Artsen, hebben de Brandenetels aangepreezen, als een zeer gezond Voedzel, den Afgang en Waterloozing bevorderende en de Borst verzagtende; niet milder dan Spinagie, Porselein en dergelyke Kost. De Kuikens der Kalkoenen, die geen Gort verdraagen kunnen, houdt men gezond met jonge Brandeneteltjes onder hard gekookt Wit van Ey fyn gehakt. Dat men van den

(*) *Bresl. Samlung.* Febr. 1718. De Italiaanen zouden zulks de al te vette Kinderen, met vier Oncen Honig, ingeeven: ETTMULL. Diss. *de Corpulentia nimiâ*, Leipz. 1681, doch dit schynt wat onveilig.

den Bast der Groote Netelen zo wel Doek kan weeven als van de Hennip, is door Ondervindingen blykbaar. De Ingezetenen doen zulks, zo wel in de Noordelyke deelen van Europa, als door geheel Siberie, tot op de Eilanden beoosten Kamtschatka. LOBEL wist voor tweehonderd Jaaren reeds, dat men in Indie, te Calicut en Goa, van de Schorsen van allerley Soorten van Netels, langen tyd in Water geweekt, een Soort van fyn Lywaat maakte, 't welk in Europa vertierd werdt (*). Dus is de oirsprong van het *Neteldoek*, dat uit Oostindie komt, niet ver te zoeken. Weinigen, mooglyk, zullen ooit gedagt hebben, dat dit van Brandenetels gemaakt worde. 't Gene men nu onlangs, omtrent den aanvang van 't jaar 1779, hier te Lande daar van opgegeven heeft, is derhalve niets byzonders. SCHAEFFER bereidde 'er goed Papier van (†). De Wortel, in Water met Aluin gekookt, verwt het Garen geel. Ook zou het Staal, in Brandenetelen-Sap gebluscht, zagter en smeedbaarer dan anders zyn. Den Stank van een Lyk, welk over Huis staat, kan men wegneemen, door een rykelyke veelheid van dit Onkruid in 't Vertrek te strooijen (‡).

IV. AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK. *Tetrandria.*

(7)

(*) LOBEL *Kruidboek.* Antw. 1581. p. 617.

(†) *Versuche von Papiermachen.* Regensb. 1765.

(‡) Dit, waar van ik zelf, meer dan eens, Ondervinding heb gehad, bewyst, dat zy een aanmerkelyken zuuren

IV. AFDEEL. XXII. HOOFDSTUK.

VII. *Urtica grandifolia* Grootbladige.

(7) Brandenetel *met gepaarde Eyronde Bladen, Hartvormige onverdeelde Stoppeltjes, en een Pluim van Trosjes zo lang als de Bladen.*

VIII. *Cannabina.* Hennipbladige.

(8) Brandenetel *met gepaarde driedeelige ingesneedene Bladen.*

Van deeze is de eerste, wegens de grootheid der Bladen, die drieribbig zyn, op Jamaika gevonden; de andere, door AMMAN afgebeeld, groeit in Siberie. Deeze heeft het Loof byna als de Byvoet, sterker brandende dan dat der gemeene Brandenetelen, en groeit dikwils tot eens Mans langte hoog. De Steng en Takken zyn paarsch. Men maakt 'er, zo wel als van de gemeene, gebruik van tot Moes.

IX. *Cylindrica.* Rondkattige.

(9) Brandenetel *met gepaarde langwerpige Bladen; de Katjes Rolrond, eenzaam, onverdeeld, ongesteeld.*

Op Waterige plaatsen van Jamaika, Kanada en

Damp uitgeeven; gelyk het Gras en meer andere Kruiden, afgesneeden zynde, doen.

(7) *Urtica* Fol. oppos. Ovatis, Stipulis Cord. indivisis &c. Urtica erecta &c. BROWN. *Jam.* 337. Urtica iners Racemosa Sylvat. SLOAN. *Jam* 38. *Hist.* I. p. 124. T. 83 f. 2.

(8) *Urtica* Fol. oppos. tripartitis incisis. *H. Ups.* 282. Urtica Fol. profunde laciniatis, Semine Lini, AMM. *Ruth.* T. 25. TOZZET. *App.* 185.

(9) *Urtica* Fol. oppos. oblongis &c. GRON. *Virg.* II. p. 145. Urtica Racemosa humilior iners. SLOAN. uts. T. 82. f. 2.

en Virginie, groeit deeze Soort, welke door de gezegde hoedanigheid kenbaar is, en boven dien tot de Doove Netelen behoort. De Bladen zyn langwerpig, Zaagtandig, geribd, gesteeld, neerhangende, van onderen een weinig ruig, korter dan de Katjes, die aan den top der Steng, welke met Blaadjes gekroond is, als kleine Pilletjes maaken. IV. Afdeel. XXIII. Hoofdstuk.

( ) Brandenetel *met gepaarde, Eyronde, effenrandige, gestreepte Bladen.* *Urtica Alienata.* Vervreemde.

(10) Brandenetel *met gepaarde Eyronde kanthaairige Bladen en gemikte Trosjes.* X. *Ciliaris.* Kanthaairige.

(11) Brandenetel *met gepaarde Lancetvormige effenrandige Bladen, die aan de éene zyde smaller zyn.* XI. *Parietaria.* Glaskruidige.

Tot het Glaskruid zyn deeze betrokken geweest, waar van zy de gedaante hebben, inzonderheid de laatste; doch zy verschillen door de Bloem-Trosjes, welke naar die der Brandenetelen gelyken. De eerste heeft een Stengetje van maar een Handbreed hoogte, rond en styf, met

( ) *Urtica* Fol. oppos. Ovatis integerrimis lineatis. Parietaria Zeylanica. *Sp. Plant.* 1492. HERM. *Zeyl.* 30.

(10) *Urtica* Fol. opp. Ovatis ciliatis, c. Parietaria Racemosa, Fol. ad oras villosis. PLUM. *Ic.* 120. f. 2.

(11) *Urtica* Fol. opp. Lanceolatis integerr. hinc angustioribus *R. Lugdb.* 210. Pariet. Fol. ex adverso &c. SLOAN. *Jam.* 50. *Hist.* I. p. 144. T. 93. f. 1.

IV. AFDEEL XXIII. HOOFDSTUK. *Viermannige.*

met gepaarde Takjes en gesteelde Bladen, zo wel als in de anderen ongetand, aan den rand ruuw. De Bloempjes komen ongesteeld in de Oxelen voor, twee Mannelyke, één Vrouwelyk. De eersten hebben een vierdeeligen Kelk en vier witte Meeldraadjes: het laatste een langen, ruigen witten Styl: de Vrugt is Eyrond, uitgerand, met agt Ribbetjes gesleufd: het Zaad zeer glad, Eyrond, zwart met een wit Voetje. Dit Plantje, op Ceylon vallende, blyft altyd groen. De anderen groeijen in Westindie.

B. Overhoeksbladige.

XII. *Urtica aestuans.* Heetlandige.

(12) Brandenetel *met overhoekse Hartvormige Bladen, gegaffelde Trosjes en Bolrondachtig vergaarde Vrugten.*

De *Pino* van Brasil was volgens PISO een Kruid, naar onze Brandenetelen, zo wel in Blad als in hoedanigheid, gelykende; waar mede het *Ramie-Kruid* van RUMPHIUS, in gestalte, veel overeenkomst heeft; dan hetzelve maakt, door de ruuwheid zyner Bladen, maar een weinig Jeukt. Het is in Oostindie van veel gebruik tot Garen, dat de Inlanders, op de Molukkische Eilanden, grof en fyn van den Bast

(12) *Urtica* Fol. alternis Cordatis, Racemis dichotomis &c. Rameum majus. RUMPH. *Amb.* V. p. 214. T. 79. f. 1? Pino f. Urtica. PIS. *Bras.* 255.

Bast der Steelen weeten te bereiden, en waar van zy hun Vischwand of Netten maaken. De Steng is rond, een Vinger dik, vyf of zes Voeten hoog; doch het Surinaamse heeft Stengen van een Voet, met uitgebreide zydelingse trosjes; de Mannelyke Bloemen eenzaam in de Mikjes; de Vrouwelyken zeer klein: de Zaaden knikkende, in 't ronde geschikt, eenhuizig.

IV. AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK. *Tetrandria.*

(13) Brandenetel *met overhoekse Hartvormige Bladen en geaairde Kropjes.*

XIII. *Urtica Capitata.* Hoofdige.

Volgens KALM groeit in Kanada deeze, die een regte hoekige naakte Steng heeft; de Bladen overhoeks Hartvormig gespitst, Zaagtandig naakt, byna drieribbig. Van de groote Europische Netelen verschilt zy door breeder overhoekse Bladen, en doordien zy een Aair draagt, van veele gekropte Bloempjes.

(14) Brandenetel *met overhoekse Eyronde Bladen en samengestelde gemikte Trosjes.*

XIV. *Divaricata.* Gemikte.

(15) Brandenetel *met overhoekse Hartvormig Eyronde Bladen en Takkige, opstaande, gegaffelde Katjes.*

XV. *Canadensis.* Kanadasche.

Van

(13) *Urtica* Fol. alt. Cordatis, Glomerulis Spicatis. KALM.

(14) *Urtica* Fol. alt. Ovatis &c. Urtica Racemosa major Virgin. mitior f. minus urens. PLUK. *Alm.* 393. T. 237. f. 2.

(15) *Urtica* Fol. alt. Cordato-Ovatis &c. *H. Cliff.* 441. *R. Lugdb.* 210. GRON. *Virg.* 145. GOUAN *Monsp.* 485. Urtica Canad. Racemosa &c. MOR. *Hist.* III. p. 434. S. 11. T. 25. f. 2.

IV. AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK. *Viermannige.*

Van deeze zou de eerste de *Pino* van Brasil, voorgemeld, volgens PLUKENET zyn, naar welke zy ook veel gelykt. De andere, die zo wel als deeze in Virginie en Kanada, als ook in Siberie groeit, komt volgens den Heer N. L. BURMANNUS, met de Hoofdige, insgelyks op Java in Oostindie voor. Beide deeze laatsten zyn overblyvende Planten, die weinig branden, en de zogenaamde Kanadasche is tweehuizig. Van deeze, die men ook in de Europische Tuinen vindt, is de Steng twee Voeten hoog, zeer Takkig en glad, met zeer kort gesteelde Bladen en getakte korte Bloemkatjes.

XVI. *Urtica interrupta.* Afgebrokene.

(16) Brandenetel *met overhoekse Eyrond - Hartvormige Bladen, die Zaagtandig zyn en doorgaans korter dan de Bladsteel, de Aairen eenzaam, afgebroken.*

Op Ceylon en andere plaatsen van Oostindie groeit deeze fraaije Soort van Brandenetelen, door wylen den Heer J. BURMANNUS in Plaat gebragt. Zy gelykt naar de gemeene Hoppe, volgens PLUKENET; doch dewyl ze niet driebladig is, zou dit op de Aairen moeten zien, die op een afgebroken wyze met Pil-

(16) *Urtica* Fol. alt. Ovato-Cord. Serratis Petiolo subbrevioribus &c. *Fl. Zeyl.* 336. Urtica sativa spicata & Pilulifera. BURM. *Zeyl.* 232. T. 110. f. 1, 2. Lupulo vulgari similis Ind. Or. PLUK. *Alm.* 229. T. 201. f. 5. Batti-Schorigeram. *Hort. Mal.* II. p. 75. T. 40. BURM. *Fl. Ind.* p. 197.

Pilletjes van Bloemen, ver van elkander, pronken. IV Afdeel. XXIII. Hoofdstuk. *Tetrandria.*

Van deeze komen aanmerkelyke Verscheidenheden in Oostindie voor, terwyl de Bladen wel altoos lang gesteeld zyn, maar in de grootere twee kleine Blaadjes, byna ongesteeld, aan den voet van ieder Bladsteel hebben, gelyk uit de Afbeeldingen van gezegden Hoogleeraar in de Ceylonschen blykt; waar mede myne Javaansche Exemplaaren strooken. In beiden, evenwel, zyn de Bladen Hartvormig, daar zy in een der mynen, zo even gemeld; als ook in een Japansch Exemplaar aan den Steel spits toeloopen, en dus van de Hartvormige figuur afwyken, nader komende aan de volgende Soort.

(17) Brandenetel *met overhoekse, byna ronde, spitse, aan beide enden van onderen Wollige Bladen.* XVII. *Urtica Nivea.* Sneeuwwitte.

Hier brengt de Ridder ook het Groote Ramie-Kruid van RUMPHIUS t'huis, en zegt, dat menze op de Muuren van China vindt groeijen. De bepaaling komt nader overeen met een Exemplaar, dat ik van Java ontvangen heb, welks Bladen van onderen Wollig en van boven, aan den top der Steng, geel bont zyn, alwaar het kor-

(17) *Urtica* Fol. alt. suborbiculatis &c. *H. Cliff.* 441. *R. Lugdb.* 210. Urtica Racemifera maxima Sinarum &c. PLUK. *Amalth.* 212.

IV. AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK. *Viermannige.*

korte getropte Aairtjes, byna als die der gemeene Europische Brandenetelen, draagt.

Tot de voorgaande Soort betrok de Heer LINNÆUS, op 't gezag van gezegden Hoogleeraar, den *Allergrootsten Brandenetel* van RUMPHIUS, die by denzelven monstreus genoemd wordt, niet wegens de hoogte van 't Gewas, waar van de Steng slegts drie of vier Voeten opschiet, maar wegens de grootte, het leelyk aanzien en de ruigte der Bladen. Hy zegt, dat dezelven een Span of een Voet lang, vyf en zes Duimen breed, wit of roodachtig, aan de kanten diep getand, en met ontelbaare pukkeltjes bezet zyn, op ieder van welken een styf Haairtje staat, als een Angel van een Bye. Deeze Bladen waren derhalve zeer ruuw in 't aantasten, brandende in 't eerst wel zo sterk niet als de Europische Netels, maar, door styf aandrukken diep indringende, wierpen zy bobbels op met Jeukt, gelyk door het byten van Weegluizen ontstaan. Hierom werdt dit Kruid, in 't Maleits, *Groot Jeuktblad* geheten. De Indiaanen, inzonderheid de Vrouwspersoonen, lieten zig dikwils daar mede de Huid wryven en hy hadt zelf bevonden, dat dit een goede Remedie was, om het Lighaam van schadelyke Vogtigheden te ontlasten, kunnende zulks voor eene Scarificatie verstrekken: want de gezegde Bobbels gingen in een half Uur weder weg en somtyds werdt 'er een enkele roodheid door verwekt (*). De

(*) Urtica decumana. RUMPH. *Amb.* VI. p. 49. T. 20.

De Bladen komen in zyne Afbeelding veel smaller naar de langte, byna Lancetvormig en nagenoeg even groot voor, als aan de Takjes van een dergelyk Gewas, dat ik, onder den naam van *Angrom*, van Java heb bekomen. Aan de bovenzyde gelyken die, in ruuwheid, ook zeer naar de gezegde beschryving en de Kleur is roodachtig; doch van onderen zyn zy zagt als Fluweel en witachtig; terwyl het Kruid aan de Steng Bloem- en Vrugt-Trosjes, gelyk die van onze Brandenetelen draagt. De Bladen en 't Gewas, zo wel als de Bloessem, der Afgebrokene voorgemeld, schynen hier van grootelyks te verschillen.

IV. AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK. *Tetrandria.*

De drie overige Brandenetels op Java groeijende, en weezentlyk hier van verschillende, welken de Hoogleeraar N. L. BURMANNUS *Langbladige*, *Witachtige* en *Gestaarte* noemt, schynt de Ridder niet onderzogt te hebben. Zyn Ed. geeft, als de laatste van dit Geslagt, nog de volgende Amerikaansche op.

(18) Brandenetel *met overhoekse Hartvormige getande gedoornde Bladen, een Heesterige Steng, de Vrouwelyke Kelken Besieachtig.*

XVIII. *Urtica Baccifera.* Besdraagende.

Een

(18) *Urtica* Fol. altern. Cord. Dent. aculeatis &c. Urtica Frutescens. BROWN. *Jam.* 337. Urtica Arborescens Baccifera. PLUM. *Ic.* 260.

IV. AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK. Viermannige.

Een ontzaglyk Doorngewas, van eene Heesterige of Boomachtige gestalte, door Pater PLUMIER in de Westindiën ontdekt, maakt deeze uit. Het heeft Bladen byna als die der Hazelaaren, zeer groot, en aan de Ribben, zo wel als aan de Steelen, voorzien met korte kromme Stekels. Hy vondt 'er eene Verscheidenheid van, die de Stengen als eenlyk gedoornd hadt, welke den Hoogleeraar J. BURMANNUS toescheen het Mannetje te zyn; terwyl de andere Besachtige Vrugten droeg, veel grooter dan de gewoone Brandenetelen.

De *Pildraagende* of Roomsche Netels kwamen den Heer FORSKAOHL in Egypte voor, maar in Arabie vondt hy wel zes Soorten van dit Geslagt. Eene hadt veel overeenkomst met onze Kleine Brandenetels, doch droeg in de Oxelen witte Trosjes: een andere hadt *gepalmde* Bladen, en wordt naar zulks van hem genoemd. Voorts waren 'er driederley niet brandende of Doove Netels, by Hadie groeijende; ééne op het Gebergte, gelyk de twee voorigen; een andere op de Muuren der Stad. Zy hadden allen, by 't Landvolk, Arabische naamen. Eindelyk vondt hy 'er ook een *Twyfelachtige*, met gepaarde Bladen, van langte als de Bladsteel, Eyrond spits, diep getand (*).

Tot de *Vyfmannigen* in deeze Klasse behooren, behalve het *Nephelium* en *Iva*, die onder de Heesters beschreeven zyn, de volgende Geslagten.

XAN-

(*) *Flor. Ægypt. Arab.* CXXI. 159, 160.

XANTHIUM. Klitjes.

IV. AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK. *Pentandria.*

De Mannelyke Bloemen hebben, in dit Geslagt, den gemeenen Kelk Schubbig, met éénbladige, vyfdeelige, Trechterachtige Blommetjes, op een Kaffigen Stoel. De Vrouwelyken een tweebladig, tweebloemig Omwindzel, de Vrugtbeginzels bevattende zonder Bloembladjes, welke overgaan tot een drooge gedoornde, tweedeelige Vrugt, die een tweehokkige Kern heeft. Het bevat de drie volgende Soorten.

(1) Klitjes *met een ongedoornde Steng en Hartvormige drieribbige Bladen.*

I. *Xanthium Strumarium.* Europische.

Door geheel Europa groeit dit Kruid, dat men ook aan den Ysseldyk by Kampen, buiten Utrecht en elders in ons Land aantreft. Het voert den naam van *Kleine Klissen*, naar den Latynschen *Lappa minor*, in 't Hoogduitsch *Bettlers Leusz* of *Spitskletten*, in 't Engelsch *Lowseburre* of *Clothburre*, in 't Fransch *Petit Gletteron* of *Gloutteron*. Die naamen zyn van de stekelige Vrugten of Zaadhuisjes, welke als Klissen aan de Kleeders blyven zitten, en eene Luis-

(1) *Xanthium* Caule inermi, Fol. Cordatis trinerviis. *Syst. Nat.* XII. Gen 1056. *Veg.* XIII. p. 711. *Mat. Med.* 424. GORT. *Belg.* 270. KRAM. *Austr.* 273. *Fl. Suec.* 778, 864. GOUAN *Monsp.* 485. HALL. *Helv.* 161. GRON. *Virg.* 188. *H. Cliff.* 443. R. *Lugdb.* 85. Xanthium. DOD. *Pempt.* 39. Xanth. s. Strumaria. LOB. *Ic.* 588. Lappa minor s. Xanthium Dioscoridis. C. B. *Pin.* 198.

IV. AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK. *Vyfmannige.*

Luisachtige figuur hebben, veelal afkomstig. Men wil dat hetzelve het *Xanthium* van DIOSCORIDES zou zyn.

Het heeft een opstaande Takkige Steng, van ongevaar een Elle hoogte, met ruige, lang gesteelde, flaauw driekwabbige Bladen, die rondom, doch ongelyk, getand zyn, by den Steel uitgerand. In de Mikken der Bladen komen weinige Mannelyke, doch veele Vrouwelyke Bloembondeltjes voor. De Vrugten, van grootte als een Amandel Kern, zyn bedekt met Haakige Doorntjes. Het bemint vogtige plaatsen en een vetten Grond, gemest door Drek en allerley Vuiligheden, gelyk de Groote Klissen.

Het *Xanthium*, by DIOSCORIDES, hadt zynen naam van de geele Kleur, welke door het Aftrekzel der Vrugten in Water aan het Hoofdhaair, en aan Wollen Stoffen, gegeven werdt. Ik vind het echter onder de hedendaagse Verwkruiden, in Sweeden, niet opgetekend. De Bladen zyn bitter en samentrekkende, en het uitgeperste Sap daar van wordt, op sommige plaatsen, tegen Kropgezwellen ingegeven; waar van het *Strumaria* heet. Anderen pryzen den Wortel daar tegen aan. Een half Once van het Poeijer der Zaaden heeft iemand als een Geheim tegen de Roos gebruikt.

II. *Xanthium Orientale.* Oostindische.

(2) Klitjes *met een ongedoornde Steng en Wigvormig Eyronde byna driekwabbige Bladen.*

Geens-

(2) *Xanthium* Caule inermi, Fol. Cuneiformi - Ovatis sub-

Geenszins in de Levant of zogenaamde Oosterſche Landen, maar in Kanada en Virginie, als ook op Ceylon en elders in Oostindie, valt deeze Soort. Uit Zaad van China, in 't jaar 1761 ontvangen, hadt men ze in de Upſalſche Tuin geteeld, die in Plaat gebragt is door den jongen Heer LINNÆUS, van wien opgemerkt wordt, dat dezelve van de voorgaande, naar welke zy veel gelykt, verſchille; door de Steng ruuwer ongevlakt, de Bladen Wigvormig-Eyrond driekwabbig, de Bladſteelen ruuw niet ruig te hebben en de Vrugt driemaal zo groot. Dit zal driemaal in langte betekenen, hoewel de Vrugten van het Europiſche Xanthium by eene Olyf of Kornoelje vergeleeken worden. Op zyne Plaat zyn dezelven vyf Kwartier Duims lang, in myn Japanſche Tak maar een half Duim, gelyk die van het Europiſche in myn Exemplaar voorkomen, en alzo dezelven geen kromme punten hebben, groeijende by geſteelde Trosjes, ieder met een of meer Mannelyke Bloemhoofdjes, zonder Blikjes, zo denk ik dat dezelve tot het gemeene Xanthium behooren zal, 't welk KAEMPFER, onder den naam van *Sooni*, als in Japan groeijende, voorſtelt.

IV. AFDEEL. XXIII. HOOFD-STUK.

De

trilobis. LINN. *Dec.* 33. T. 17. Xanth. elatius majus Americanum &c. MORIS. *Hiſt.* III. p. 604. S. 15. T. 2. f. 2. Xanth. majus Canadenſe. HERM. *Lugdb.* 635. BURM. *Fl. Ind.* 198.

IV. AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK. *Vyfmannige.*

De Oostindische heeft de Steng anderhalf Voet hoog, van dikte als een Penneschaft, rond en ruuw: de Bladen byna als de voorgaande, maar de Mannetjes Bloemen, in Bolletjes vergaard, komen aan 't opperste van de Steng voor: de Vrouwelyke drie by elkander in de Oxelen, en de Vrugt heeft de grootte van een Amandel, zynde rondom bezet met haakige puntjes.

III. *Xanthium spinosum.* Gedoornde.

(3) Klitjes *met drievoudige Doornen en driekwabbige Bladen.*

By Montpellier in Languedok komt deeze overal op de Akkers en aan de kanten der Landscheidingen voor. Zy groeit ook aan den grooten Weg, tusschen Tarascon en St. Remy in Provence. Het schynt dat zy voorheen in Portugal waargenomen zy, als daar van den naam hebbende by de Kruidkundigen. 't Is een Gewas, dat Bladen als die van Melde of dieper ingesneeden heeft, van boven zwart, van onderen wit en daar tusschen praalt met lange Goudgeele drievoudige scherpe Doorens, welke voor Stoppeltjes verstrekken, zo LINNÆUS wil. De Vrugten, die kleiner zyn dan in de gewoone Europische en ook geele Puntjes hebben,

(3) *Xanthium* Spinis ternatis, Fol. trilobatis. *H. Ups.* 283. *H. Cliff.* 443. *R. Lugdb.* 85. Xanth. Spin. Atriplicis folio. MORIS. *Hist.* III. p. 604. S. 15. T. 2. f. 3. Xanth. Lusitanicum Spinosum. PLUK. *Alm.* 206. T. 239. f. 1. HERM. *Parad.* T. p. 246. MAGN. *Hort.* T. 208. VOLCK. *Nor.* T. p. 404.

ben, groeijen tegenover deeze Doornen, eenzaam, in de Oxels der Bladen. IV. Afdeel. XXIII. Hoofdstuk. *Pentandria.*

AMBROSIA. Druifkruid.

De gemeene Kelk der Mannelyke Bloemen is eenbladig, zo wel als de Blommetjes, daar in vervat, die driedeelig en Trechterachtig zyn: de Vrouwelyken hebben eenen eenbladigen geheelen Kelk, die aan den Buik vyftandig is, het Vrugtbeginzel uitmaakende, dat een Nootje wordt, met een enkele Kern. Het bevat de vier volgende Soorten.

(1) Druifkruid *met driekwabbige Zaagtandige Bladen.* I. *Ambrosia trifida.* Driedeelig.

Van dit Kruid, in Virginie en Kanada natuurlyk groeijende en hier in de Tuinen gemeen, is eene Verscheidenheid, grooter van Gewas, welke de onderste Bladen vyfkwabbig heeft. Voorts komt hetzelve, in Gestalte, meer of min met de volgende overeen.

(2) Druifkruid *met dubbeld Vindeelige Bladen en* II. *Elatior.* Grooter.

(1) *Ambrosia* Fol trilobis Serratis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 1057. *Veg* XIII. p. 711. Ambrosia Fol. Palmatis. *H. Cliff.* 443. GRON. *Virg.* 188, 147. R. *Lugdb* 86. Ambrosia Virg. maxima, Platani Or folio. MORIS. *Hist.* III. p. 4. S. 6. T. 1. f. 4 β. Ambrosia Gigantea inodora, Fol. asperis trifidis. RAJ. *Hist. Suppl.* 109.

(2) *Ambrosia* Fol. bipinnatifidis, Racemis &c. *H. Ups.* 284.

IV. AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK. *en gepluimde gladde end - Trosſen van Bloemen.*

III. *Ambrosia Artemisifolia.* Byvoetbladig. (3) Druifkruid *met dubbeld Vindeelige Bladen, de eerſten aan de Takjes onverdeeld effenrandig.*

Naar het gewoone Druifkruid, dat volgt, gelyken deeze door de verdeeling der Bladen; maar de eerſte valt veel hooger, als eens Menſchen hoogte bereikende, de andere heeft een korte Steng, met Takken van vier Voeten langte, zig boven de Trosſen der Bloemen verheffende, welke in de tweede Soort aan 't end der Takken zyn. De Bladen, die aan den Voet der Takjes groeijen, zyn onverdeeld, langwerpig, effenrandig. Deeze beiden groeijen, zo wel als de eerſte Soort, natuurlyk in Noord-Amerika.

IV. *Maritima.* Zeekants. (4) Druifkruid *met veeldeelige Bladen, de Aairen eenzaam, Haairig, en byna ongeſteeld.*

Op

284. Ambr. Fol. compoſito - multifidis &c. GRON. *Virg.* 188. Ambroſia Maritima &c. HERM. *Lugdb.* 32. Ambr. Virg. elatior & viridior, Hortenſis facie. MORIS *Hiſt.* III. p. 4.

(3) *Ambroſia* Fol. bipinnatifidis &c. Ambr. maxima inodora, Marrubii Aq. foliis, tenuiter laciniatis, Virginiana. PLUK. *Alm* 27. T. 10. f. 5, mala.

(4) *Ambroſia* Fol multifidis, Spicis ſolitariis, Piloſis, ſubſeſſilibus. GOUAN *Monsp* 486. Ambr. Fol. multifidis tripartitis. *H Cliff.* 443. R. *Lugdb.* 85. Ambroſia maritima, C. B *Pin* 138. Ambroſia. DOD. *Pempt.* 35. Ambr. ſativa Hortenſis. LOB. *Ic.* 765.

Op Zandige plaatsen aan de Zeekust van Italie en in de Levant komt hier en daar dit Kruid voor, dat men *Ambrosia* in 't Grieks noemt, welke naam door sommigen ook aan het Piment of Druivenkruid, 't welk tot het Geslagt van Ganzevoet behoort, gegeven wordt (*). In beiden, naamelyk, groeijen de Bloemhoofdjes Trosachtig aan de enden der Takken. Dit Kruid, dat wegens den aangenaamen Reuk genoemd zou zyn, groeit Heesterig, tot weinig hoogte, met een witachtig Loof. Het is niettemin een Jaarlyks Zaaygewas, gelyk de anderen. Onder de Bloemhoofdjes zitten kleine stekelige Zaadhuisjes, met een zwart Zaad.

IV. AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK. *Pentandria.*

PARTHENIUM. Maagdebloem.

Hier groeijen de Mannelyke Blommetjes, die eenbladig zyn, ook by elkander in een gemeene vyfbladige Kelk, welke aan den rand vyf Vrouwelyke Straalblommetjes bevat, die ieder in een Bondeltje tusschen twee Mannelyken geplaatst zyn (†). De Bloemen gelyken, in 't uiterlyk aanzien, veel naar die der Ptarmica. Het Geslagt bevat de twee volgende Soorten.

(1)

(*) *Chenopodium Botrys.* Zie het II. D. VII. STUK, deezer *Nat. Hist.* bladz. 777.

(†) In de uitvoerige beschryving der Kenmerken van dit Geslagt, wordt in 't geheel niet van *Mannelyke*, maar alleen van *Tweeslagtige* Blommetjes gesproken.

IV. AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK.

I. *Parthenium Hysterophorus.* Veeldeelige.

(1) Maagdebloem *met ſamengeſteld-veeldeelige Bladen.*

Dit Westindiſch Kruid, naar Alst, Kamille of Maartel gelykende heeft VAILLANT, om dat het Zaad als in een gevleugeld Kasje met een Spleet vervat is, den naam van *Hyſterophorus* gegeven (*). Het komt in de Openbaare Tuinen voor, en heeft de Steng geſtreept, de onderſte Slippen der Bladen kleiner, de bovenſten Lancetvormig ingeſneeden, geſpitst. De hoogte is, volgens SHERARD, twee Voeten of meer.

II. *Integrifolium.* Geheelbladig.

(2) Maagdebloem *met Eyronde gekartelde Bladen.*

Virginie levert deeze Soort uit, welke onder den naam van *Ptarmica met Alants-Bladen* is voorgeſteld geweest. De geleerde DILLENIUS gaf 'er de Afbeelding van, uit den Elthamſen Tuin, alwaar het Gewas, uit Zaad ge-

(1) *Parthenium* Fol. compoſito-multifidis. *Syſt. Nat.* XII. Gen. 1058. *Veg.* XIII. p. 712 *H. Cliff.* 442. R. *Lugdb.* 86. Partheniaſtrum Amer. Ambroſiæ folio. NISS *Mem. de* 1711. p. 423. T. 13. f. 2. Hyſterophorus. VAILL. *Mem. de* 1720. p. 434. T. 9. f. 4, 8, 34, 35, 42.

(*) 't is zekerlyk zeer oneigen en ver gezogt.

(2) *Parthenium* Fol. Ovatis crenatis. *H. Cliff.* 442. GRON. *Virg.* 147 Partheniaſtrum Helenii folio. DILL. *Elth.* 302. T. 225. f. 292. Ptarmica Virginiana &c. PLUK. *Alm.* 308. T. 53. f. 5 & 219. f. 1.

geteeld zynde, gegroeid en gebloeid hadt. Het hadt tot twee Ellen en meer hoogte, en was in alle opzigten veel grooter dan het voorgaande, zo dat men 'er de Bloem- en Vrugtmaakende deelen veel beter in onderzoeken kon. „ Op „ de toppen der ruigachtige Stengen komen „ (zegt hy) de Bloemen Tuilswyze voort, met „ Hoofdjes van boven Sneeuwwit, als in 't „ Gnaphalium, van onderen groenachtig, in 't „ eerst Pluizig, vervolgens zig uitbreidende „ met kleine Blommetjes en zwartachtige Knop- „ jes. Deeze Hoofdjes zyn op de volgende „ manier gevormd. De Kelk, vooreerst, is en- „ keld, uit vyf Blaadjes beſtaande, digt tegen „ 't Hoofdje aangedrukt. De Bloemen zyn „ ſamengeſteld uit Blommetjes en half-Blom- „ metjes: de eerſten ſlegts Mannelyk en Meel- „ draagende, zonder eenig Zaad; de anderen „ Vrouwelyk of vrugtbaar, doch niet meer in „ getal, dan 'er Straalblommetjes zyn; vyf, „ naamelyk of ſomtyds zes. Voorts is dit by- „ zonder; dat ieder Vrouwelyk Blommetje als „ twee Mannelyken tot Speelnoots heeft, die „ 'er byſtaan aan de binnenzyde, ieder met „ een dun Schubbetje, boven gekarteld en ruig, „ uit de zyden van 't Zaad ſpruitende, be- „ ſchut; terwyl het Zaad, aan de buitenzyde, „ ook een Schubbetje heeft, dat deszelfs rug „ bekleedt, wit en gekarteld, naar de Kelk- „ blaadjes gelykende. Hier van komt het, „ dat het Zaad, 't welk langwerpig is en ſa-

IV. Afdeel. XXIII. Hoofdstuk. *Pentandria.*

IV. Afdeel. XXIII. Hoofdstuk. *Vyfmannige.*

„ samengedrukt, ryp wordende zwart, *overal* „ *bedekt* zy, en daar van heeft VAILLANT „ den naam *Hysterophorus* gesmeed (*); maar „ hy zou zeer wel dien van *Partheniastrum*, „ welken NISSOLE 'er eerst aan gegeven „ hadt, (dewyl het Kruid zo zeer naar de „ Maartel, die men *Parthenium* genoemd „ vindt, gelykt), behouden kunnen hebben. „ De Blommetjes op de Schyf komen met de „ gezegde Mannelyken overeen, en hebben „ een dergelyk Schubbetje: waar uit de ruig- „ te der Hoofdjes ontstaat eer zy bloeijen. „ Zy zyn wit en in vyf Slipjes verdeeld, waar „ uit een zwart Meelbeursje komt; de half- „ Blommetjes ook wit, hol en aan 't end „ tweedeelig, hebben een gegaffeld Styltje. „ Even 't zelfde heeft in de voorgaande Soort „ plaats, maar de Oortjes, die aldaar zyn, „ uit het Zaad zelf voortkomende, ontbreeken „ in deeze" (†).

(*) Hoe kon LINNÆUS dan daar van zeggen (*Semen nudum*) het Zaad is naakt?

(†) VAILLANT, waar van DILLENIUS de Afbeelding, om zulks te bewyzen, aanhaalt, beweert met kragt, dat die Oortjes niet uit het Zaadhuisje, 't welk hy *Ovarium* noemt, voortkomen, en berispt NISSOLE, die zeker Kuifje, daar uit ontstaande, hadt toegeschreeven aan het Zaad: me kende op, hoe het Zaad, met dit Kuifje, zeer naar een brandend Hart, zo als men 't gewoonlyk afbeeldt, gelyke.

CLIBADIUM. Stinkert. IV. AFDEEL. XXIII. HOOFD-STUK. *Pentandria.*

Gelyk de voorigen heeft dit Geslagt een gestraalde Bloem, met een gemeenen Kelk die geschubd is en vyfdeelige Schyfblommetjes bevat, welke Mannelyk zyn of liever Tweeslagtig (*); de Straalblommetjes, drie of vier in getal, Vrouwelyk met een Styl en Vrugtbeginzel, onder de Bloem, 't welk een sappige genavelde Pruimvrugt wordt.

I. *Clibadium Surinamense.* Surinaamse.

De eenigste Soort (1), welke de Heer Doktor ALLAMAND te Suriname is voorgekomen, heeft een aanmerkelyken Stank, waar van hy ze den bynaam gaf. De Bladen zyn gepaard, gesteeld, Eyrond, gespitst, spits gekarteld, ruuw: de Bloemsteeltjes gepaard; de gemeene Kelk ryp wordende Violet: de Bloem wit: de Vrugt een groene Pruim met een Lymerig geel Sap.

AMARANTHUS. Amaranth.

De Bloempjes zyn in de Planten van dit Geslagt, allen, drie- of vyfbladig, zonder eenig Bloemblaadje. De Mannelyken hebben drie of vyf

(*) *Tweeslagtig* mogen deeze Blommetjes met regt genoemd worden, dewyl zy ook een klein Vrugtbeginzeltje en Styl hebben; 't welk in die van 't voorgaande Geslagt geen plaats heeft.

(1) Clibadium. *Syst. Nat. Veg.* XIII. Gen. 1329. p. 712. *Mant.* 294. Clibadium fœtidum. ALLAM. *Ms.*

IV. AFDEEL. XX. II HOOFDSTUK. *Vyfmannige.*

vyf Meeldraadjes; de Vrouwelyken drie Stylen en de Vrugt is een eenhokkig omfneeden Zaadhuisje, bevattende een enkel Zaadje.

De Soorten, daar in voorkomende, wier getal meer dan twintig is, zyn naar het getal der Meeldraadjes in drie- en vyfmannigen onderfcheiden, als volgt.

A. Driemannigen.

I. *Amaranthus albus.* Witte.

(1) Amaranth *met driemannige Oxel-Kropjes die tweedeelig zyn; Elsvormige Blikjes en Eyronde uitgerande Streepige geftrekte Bladen.*

Aan de Zeekust, by Philadelphia, is deeze waargenomen, naar welke een Kruid, in Toskanen groeijende, gelykt. Zy heeft de Steng vierhoekig, opgeregt, en glad, zo wel als de Bladen, uit wier Oxelen zeer korte Aartjes voortkomen, met gedoornde Blikjes.

II. *Graecisans.* Griekachtige.

(2) Amaranth *met driemannige Oxel-Kropjes, de Bladen Lancetvormig, uitgegulpt, ftomp.*

(3)

(1) *Amaranthus* Glomerulis triandris Axillaribus bipartitis &c. *Syft. Nat.* XII. Gen. 1060. *Veg.* XIII. p. 712. Blitum Maritimum minus, Cal. aculeatis. TILL. *Pis.* 25.

(2) *Amaranthus* Glom. triandr. Axill. &c. Amaranthus Flor. lateralibus congeftis, Fol. Lanc. obtufis. GRON. *Virg.* II. p. 148. Amaranth. Graecus fylv. anguftifolius. TOURNF. *Cor.* 17.

PLAAT LXXII.

(3) Amaranth *met driemannige Oxel-Kropjes, die rondachtig zyn en ongesteeld; de Bladen Lancetvormig gespitst.* IV. AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK. III. *Amaranthus Melancholicus.* Bruinvlakkige. IV. *Tricolor.* Driekleurige.

(4) Amaranth *met driemannige Oxel-Kropjes, die rondachtig zyn en de Steng omvatten; de Bladen Lancetvormig Eyrond gekleurd.*

Deeze drie zyn allen, gelyk de volgende, Jaarlykse Zaayplanten. De eerste voert den bynaam, om dat TOURNEFORT dergelyke in Griekenland hadt gevonden; hoewel zy eigentlyk in Virginie groeit. De twee anderen, uit Oostindie herkomstig, behooren tot de *Bontbladige* Amaranthen, de eene inzonderheid van de andere verschillende door de donkerheid der Bladen, die van boven Koperkleurig, van onderen bruin paarsch zyn, somtyds in 't midden met een zwarte Vlak getekend, de bovensten wederzyds uit den geelen paarschachtig. De Steng is hooger en kan meer tegen de Koude, dan in de eigentlyke *Driekleurige* Amaranth, gemeenlyk *Tricolor* genaamd, wier Bladen

(3) *Amaranthus* Glom. triandr. Axillar. &c. Amaranth. Fol. variegato. C. B. *Pin.* Colore obscuriore f. Mas. TOURNF. *Inst.* 236. BURM. *Fl. Ind.* p. 199.

(4) *Amaranthus* Glom. triandr. Axillar. &c GOUAN *Monsp.* 487. Amaranth. Capit. subrot. Axillaribus &c. *H. Cliff.* 444. *Ups.* 286. R. *Lugdb.* 419. Amaranth. Folio variegato, Fœmina. TOURNF. *Inst.* 236. Amaranth. tricolor. LOB. *Ic.* 252. BURM. *Fl. Ind.* p. 199.

IV. AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK. *Vyfmannige.*

den zeer schoon groen, geel, en paarschachtig rood, gemengeld voorkomen. Men heeftze ook die tweekleurig zyn van Blad, te weeten paarsch en groen, of groen en geel. De Driekleurigen worden van de Duitschers, wegens haare sierlykheid, *Duizendschoon* geheten, en in Vlaanderen of Brabant *Pappegaaijenkruid*, om dat de Bladen, met deeze hooge Kleuren, tevens Vleugelachtig zyn. De Bloemen, ondertusschen, zeggen in deeze niets (*).

V. *Amaranthus polygamus.* Veelwyvige.

(5) Amaranth *met tweemannige byna geaairde, Eyronde Kropjes, tweeslagtige en Vrouwelyke Bloemen; de Bladen Lancetvormig.*

VI. *Gangeticus.* Bengaalsche.

(6) Amaranth *met driemannige, eenigermaate geaairde, Eyronde Kropjes, de Bladen Lancetvormig Eyrond, uitgerand.*

VII. *Mangostanus.* Japansche. PL. LXXII. *Fig.* 1.

(7) Amaranth *met driemannige, eenigermaate geaairde, rondachtige Kropjes en Ruitachtige Bladen.*

Niet meer dan anderhalf of twee Voeten hoog groei-

(*) Zie WEINM. *Kruidb.* Pl. N. 93, 94, 95, en LOBEL bl. 305.

(5) *Amaranthus* Glom. diandr subspicatis &c. *Am. Acad.* IV. p. 294. Blitum Indicum album. RUMPH. *Amb.* V. p. 231. BURM. *Fl. Ind.* p. 199.

(6) *Amaranthus* Glom. triandr. subspicat. ovatis &c. BURM. *Fl. Ind.* p. 199.

(7) *Amaranthus* Glom. triandr. subspicatis, rotundatis, Fol. Rhombeis. *Am. Acad.* IV. p. 294. BURM. *Fl. Ind.* p. 199.

groeijen deeze drie, mede Oostindische Planten zynde, die jaarlyks vergaan. De eerste is byzonder, doordien zy, in plaats van Mannelyke, tweeslagtige Bloempjes heeft, met twee Meeldraadjes. Dit zou de *Witte Maijer* zyn van RUMPHIUS, behoorende tot de Kruiden, in 't Maleitsch *Sajor Bajang* genaamd, welke de geringste en gemeenste Moeskruiden zyn in Oostindie. De andere, naar de Ganges gebynaamd, heeft een rosse Steng en groene Bladen; zo dat die het *Roode Maijer* van dien Autheur, 't welk geheel Bloedkleurig is, niet kan zyn. De laatste, ik weet niet waarom naar de *Mangostan*, dat een Vrugtdraagend Geboomte is, genaamd, verschilt door de figuur der Bladen: welke Ruitachtig, groen en aan den voet Wigvormig zyn, dikwils korter dan de Bladsteelen en aan de tippen somtyds een weinig uitgerand. De Bloemen, in de Oxelen tot Bolletjes gekropt, zyn endelings in een samengestelde Aair vergaard. Het Japansche Kruid, hier nevens, in *Fig.* 1, Pl. LXXII, afgebeeld, hoewel een weinig verschillende, moet tot deeze Soort behooren. Ik heb 'er een Zaaddraagende van, waar in sommige Bladen uitgerand, en de meesten korter dan de Steelen zyn.*

IV. AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK. *Pentandria.*

(8) Amaranth *met driemannige geronde, eeniger-*

VIII. *Amaranthus tristis.* Chineesche.

(8) *Amaranthus* Glom. triandr. rotundatis subspicatis &c.

Ama-

IV. AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK.

germaate geaairde Kropjes; de Bladen Eyrond Hartvormig, uitgerand, korter dan het Steeltje.

Vyfmannige. In China groeit deeze, volgens LINNÆUS, die het tweede Oostindische Maijer van RUMPHIUS schynt te zyn, dat men te Batavia, zo wel als het Witte Maijer, zo even gemeld, *Chineesche Bajang* noemt, wordende aldaar door de Chineezen veel gekookt en gegeten. De Bladen zyn, van onderen, met een Loodkleurige Vlak getekend.

IX. *Amaranthus lividus.* Donkere.

(9) Amaranth *met driemannige, eenigermaate geaairde geronde Kropjes, en rondachtig-Eyronde stompe Bladen.*

In Virginie groeit deeze, die een hooge Plant is met de Stengen en Bladen donker rood-achtig, de ondersten stomp, de bovensten spits. De Vrugten of Zaadhuisjes maaken een dikke Aair uit, die bloeijende groen is van Kleur. Zy komt de volgende, zegt LINNÆUS, zeer naby.

(10)

Amaranthus inermis &c. R. *Lugdb.* 419? Blitum Ind. secundum. RUMPH. *Amb.* V. p. 231. T. 82. f. 2. BURM. *Fl. Ind.* p. 199.

(9) *Amaranthus* Glom. triandr. subspicatis rotundatis &c. Amaranth maximus, Paniculis brevibus gracilissimis surrectis obsolete rubris. BOERH. *Lugdb.* I. p. 97. Blitum pulchrum rectum magnum rubrum. J. B. *Hist.* II. p. 966?

(10) Amaranth *met driemannige en vyfmannige Kropjes; de Bladen Eyrond, zeer ſtomp, uitgerand en rimpelig.* IV. AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK.

X. *Amaranthus Oleraceus.* Groote.

Deeze, een Oostindiſche Zaayplant gelyk de voorigen, valt ook zeer groot, en heeft Bladen als van witte Beete; aan 't end der Stengen een Aairachtig Bloemkropje, langer dan de zydelingſen, bleek van Kleur. De meeſte Bloemen zyn met drie, weinigen met vyf Meeldraadjes voorzien. Zy ſchynt het Groote Witte Maijer te zyn van RUMPHIUS, voorgemeld, dat twee en drie Voeten hoog wordt; als ook dat van C. BAUHINUS; terwyl de voorgaande naar het Groote roode Maijer van J. BAUHINUS gelykt. Beiden zyn zy van de verachtelykſte en onſmaakelykſte Moeskruiden.

(11) Amaranth *met zydelingſe Kropjes; de Bloemen driedeelig; de Bladen Eyrond geſtompt en eene verſpreide Steng.* XI. *Blitum.* Kleine.

(12)

(10) *Amaranthus* Glom triandr. pentandrisque, Fol. Ovatis &c. Blitum album majus. C. B. *Pin.* 118? RUMPH. *Amb.* V. p. 231. T. 82. f. 1. BURM. *Fl. Ind.* p. 198.

(11) *Amaranthus* Glomer lateralibus Flor. trifidis &c. GORT. *Belg.* 271. KRAM. *Auſtr.* 274. GOUAN *Monsp.* 487. Amar. Fol. ovatis emarginatis. *Fl. Suec.* 779, 865. R. *Lubdb.* 420. Amar. ſylv. & vulgaris. TOURNF. *Par.* 2. p. 248. Blitum album CAM. *Epit.* 236. PLUK. *Phyt.* 212. f. 2. Blitum rubrum minus. C. B. *Pin.* 118. Blit. rubr. ſupinum. LOB. *Ic.* 250.

IV. AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK.

XII. *Amaranthus viridis.* Groene.

XIII. *Deflexus,* Knikkende.

(12) Amaranth *met driemannige Kropjes; de Mannelyke Bloemen driedeelig; de Bladen Eyrond uitgerand en eene regtopstaande Steng.*

(13) Amaranth *met driemannige Bloemen, Heesterige knikkende Vleezige Aairen en eene verspreide Steng.*

Van deeze drie is de eerste het Gemeene *Maijer*, doorgaans wit, doch ook roodachtig, groeijende aan de Wegen en in de Bouwlanden, zo hier, in ons Nederland, als door geheel Europa. Te Lunden, in Sweeden, vindt men 't op de Straaten. Ook groeit het dikwils op Mest- en Vuilnishoopen. De Bladen zyn somtyds in 't midden wit of Zilverkleurig; met of zonder een bruine Vlak. Het *Groene* komt zo wel in de Indiën voor, als in Europa. Het schynt by PISO, onder de Planten van Brasil, wel afgebeeld te zyn met den naam van *Cararu.* Het werdt *Bredos* by de Portugeezen genaamd, 't welk men aldaar kookte als Spinagie, hebbende dergelyken laffen Smaak, en wor-

(12) *Amaranthus* Glomer. triandris &c. Blitum album minus. C. B. *Pin.* 118. J. B. *Hist.* II. p. 967. Blitum minus alb. polyspermum, Fol. subrotundo. SLOAN. *Jam.* 49. *Hist.* I. T. 92. f. 1. Blitum sylv. spicatum. TOURNF. *Par.* 2. p. 273. Cararu. PIS. *Bras.* 241. T. 241. BURM. *Fl. Ind.* p. 199.

(13) *Amaranthus* Flor. triandris, Spicis Frutescentibus nutantibus Carnosis, Caule diffuso. *Mant.* 295.

wordende met Limoensap, even als die, gegeten. Men kon het ook in de Geneeskunde, als verzagtende en den Afgang bevorderende, zegt hy, zo wel als het gemeene Groote Maijer, gebruiken. De Stengetjes zyn rood met streepen; de Bladen aan de kanten roodachtig; de Bloem-Aairen groen, waar van het den bynaam heeft. Het *Knikkende* voert deezen tytel, om dat de Aairen, die Takkig zyn en uit Kropjes samengesteld, als het Zaad ryp wordt zig nederbuigen. De Bloemen zyn groen met geele Meelknopjes; de Zaadjes Eyrond, langer dan de Kelk, in eigen Hokjes besloten. Het heeft de Bladen gegolfd, gestreept, dikwils uitgerand met een Borsteltje, en Kruidige Stengetjes van een Voet lang, die op den Grond leggen. Dus gelykt het naar het Groene zeer, zynde mooglyk daar uit gesprooten.

IV. AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK. *Pentandrie.*

(14) Amaranth *met driemannige Oxel-Kropjes, Eyronde uitgerande Bladen en de Vrouwelyke Bloemen Trechtervormig stomp.*

XIV. *Amaranthus Polygonoides.* Kleinbladige.

Deeze, op Jamaika en op Ceylon gevonden, gelykt naar het gemeene Wilde Maijer, maar heeft de Bladen kleiner, Eyrond, glad, den

(14) *Amaranthus* Glomer. triandris Axillaribus &c. *Am. Acad.* IV. p. 409. Blitum Polygonoides viride polyanthos. SLOAN. *Jam.* 49. *Hist.* I. p. 144. T. 92. f. 2. Chenopodium humile multiflorum. BROWN. *Jam.* 184.

IV. Afdeel. XXIII. Hoofdstuk. *Vyfmannige.*

uitgerand met een zeer klein Borfteltje, aan den voet Wigvormig, van boven met een witte Vlak; de Bladfteelen gerand van langte als de Bladen; de Bloemen groenachtig, de Mannelyken fpitfer, de Vrouwelyken Trechterachtig, vyfbladig, met een Vliezigen, uitgebreiden, witachtigen Zoom.

B. Vyfmannigen.

XV. *Amaranthus Hybridus.* Basterde.

(15) Amaranth *met vyfmannige meer famengeftelde, vergaarde, naakte Trosfen en gepaarde Aairtjes.*]

XVI. *Paniculatus.* Gepluimde.

(16) Amaranth *met vyfmannige meervoudig famengeftelde Trosfen; de zydelingfen uitgebreid.*

XVII. *Sanguineus.* Bloedkleurige.

(17) Amaranth *met vyfmannige, famengeftelde, opgeregte Trosfen; de zydelingsen zeer uitgebreid; de Bladen langwerpig Eyrond.*

XVIII. *Retroflexus.* Omgeboogene.

(18) Amaranth *met vyfmannige zydelingfe en en-*

(15) *Amaranthus* Rac. pentandr. decompofitis &c. Amaranthus fylv. maximus Novæ Angliæ. RAJ. *Hift.* 201. Amaranthus major &c. BARR. *Ic.* 648.

(16) *Amaranthus* Rac. pentandr. fupradecompofitis &c.

(17) *Amaranthus* Rac pentandr. compofitis erectis &c. Amar. Racemis Cylindricis &c. MILL. *Dict.* T. 22.

(18) *Amaranthus* Rac. pentandr. lateralibus terminalibusque, Caule flexuofo Villofo Ramis retrocurvatis. *Syft. Nat.* XII, XIII.

endelingse Trossen; een bogtige ruige Steng en agterwaards omgekromde Takken. IV. AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK. *Pentandria.*

In verscheide deelen van Amerika komen deeze voor. De Basterde groeit in Virginie, Nieuw Engeland en elders; de Bloedkleurige op de Bahama-Eilanden; de Omgeboogene in Pensylvanie. Deeze laatste is zeer byzonder, doordien de onderste Takken, eerst agterwaards omgekromd, zig vervolgens opregten, tot twee Voeten hoogte. Voor 't overige gelyken deeze Soorten veel naar malkander.

(19) Amaranth *met vyfmannige samengestelde Trossen; de bovenste en onderste knikkende: de Bladen stomp Eyrond gespitst.* XIX. *Amaranthus flavus.* Geele.

Deeze Oostindische verschilt van de overige vyfmannigen, dat de Trosjes geel zyn, de Stengen rood gestreept; de Bladen van onderen paarsch geribd; de kleine Bloemsteeltjes ruigachtig wit, waar het grootere, dat bleekrood is, tusschen door blinkt.

(20) Amaranth *met vyfmannige samengestelde, digt getropte, opstaande Trossen en Eyronde gespitste Bladen.* (21) XX. *Hypochondriacus.* Paarsche.

(19) *Amaranthus* Racem. pentandr. compositis, summo infimisque nutantibus, &c. BURM. *Fl. Ind.* p. 200.

(20) *Amaranthus* Racem. pentandr. comp. confertis erectis &c. *H. Cliff.* 444 *H. Ups.* 216. R. *Lugdb.* 419. N. 3. GRON. *Virg.* 148 Amaranth. maximus sylv. Novæ Angliæ, spicis purp. TOURNF. *Inst.* 235. Amaranthus purpureus. DOD. *Pempt.* 187. LOB. *Ic.* 250.

IV. AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK

(21) Amaranth *met vyfmannige meer samengestelde, afstandige, uitgebreid knikkende Trossen en Eyrond Lancetvormige Bladen.*

XXI. *Amaranthus cruentus.* Bloedige.

(22) Amaranth *met vyfmannige, meer samengestelde, Cylindrische Trossen, die neerhangen en uitermaate lang zyn.*

XXII. *Caudatus.* Gestaarte.

Deeze, inzonderheid de laatste, maaken in de Herfst het sieraad en de aartigheid der Bloemtuinen uit. Men noemtze, in 't Fransch, *Passe velours* en in 't Neerduitsch *Fluweelbloem*, wegens de Donsachtig gepluisde Bloem-Aairen. Deeze benaamingen, echter, zyn te algemeen en op meer Planten toepasselyk: des men ook veelal den naam van *Amaranth* gebruikt in alle Europische Taalen, overeenkomstig met den Griekschen *Amaranthos*, die een onverwelkelyke Bloem betekent. 't Is zeker, dat zy ongemeen lang van duur zyn en derhalve ook veel in de Kroonen en Bloemkransen der Ouden gebruikt werden, zo men wil (*).

De

(21) *Amaranthus* Racem. pentandr. decompositis remotis &c. Amaranthus Sinensis Folio vario. MART. *Cent.* 6. T. 6.

(22) *Amaranthus* Racem. pentandr. decompositis Cylindr. &c. *H. Cliff.* 443. *H. Ups.* 287. *R. Lugdb.* 419. N. 1. GOUAN *Monsp.* 487. *Fl. Zeyl.* 563. Amaranthus maximus. C. B. *Pin.* 120 Blitum majus Peruvianum. CLUS. *Hist.* II. p. 81. Amaranthus major. DOD. *Pempt.* 185. LOB. *Ic.* 251. WEINM. *Kruidb.* Pl. N. 89. BURM. *Fl. Ind.* p. 200.

(*) Hier op zinspeelt de Apostel PETRUS, wanneer hy de eeu-

IV. AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK.

Pentandria.

De hoogte van deeze drie is byna eveneens. In voordeelige Gronden en Klimaaten schieten zy tot vyf en zes Voeten op. De eerste, welke LINNÆUS een zonderlingen bynaam geeft, gelykt, volgens hem, veel naar de laatste. Zy heeft een groene Steng, de Bladen zyn, in 't midden, paarsch of donker gevlakt en de Aairen opgeregt, paarsch, Vleeschkleurig of geheel groen. De afkomst is uit Virginie. De tweede, een Chineesche, die somtyds de Bladen bont heeft en de Steng geheel Bloedkleurig, zo wel als de Bloemen, heeft de Aairen uitgebreid en een weinig omgekromd, met geele Meelknopjes. De laatste wordt gemeenlyk *Amaranthus Kattenstaart* geheten, wegens de verwonderlyke neerhangende Bloemstaarten, die zy maakt, welke ik hier in de Hoven gezien heb, meer dan een Duim dik en wel drie Voeten lang. In 't Hoogduitsch noemenze de Plant, deswegen, *Fuchszwantz*, dat is, Vossestaart (*). De Kleur is roodachtig paarsch, don-

eeuwige Zaligheid een *onverwelkelyke* Kroone der Heerlykheid (Ἀμαράνθινον τῆς δόξης Στέφανον) noemt.

(*) GOUAN zegt, dat men deeze, in de Landtaal van Languedok, *Crista de Gal*, dat is Haanekam noemt. De *Haanekam*-Amaranthen komen in een geheel andere Klasse en in een byzonder Geslagt, onder den naam van *Celosia* (zie ons VII. STUK, bladz. 701:) waar toe die by WEINMANN, op Pl. 84, 85 enz, behooren. Deeze worden in 't Fransch ook wel *Fleur d'Amour*, en dienvolgens in 't Hoog- duitsch

IV. AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK. *Vyfmannige.*

donkerer of bleeker. Deeze Staarten, boven uitgroeijende, bestaan uit Mannelyke en Vrouwelyke Bloempjes, waar van de laatsten, in een rondachtig Doosje, 't welk overdwars, gelyk een Savonetdoos, open gaat, een wit Zaad, dat somtyds ook wat roodachtig is, en zeer klein, uitleveren.

De afkomst van deeze Kattestaart-Amaranthen, die sedert eenige Jaaren door kweeking zeer verfraaid zyn, wordt uit Peru, Persie en Ceylon, gerekend. Meer dan twee Eeuwen zyn dezelven reeds in Europa bekend geweest, als blykt uit CLUSIUS, die haar onder den naam van *Quinua*, of zeer groot *Peruviaansch Maijer*, voorstelt, waar van het Zaad tot Spyze en de Bladen tot Moes konden verstrekken.

XXIII. *Amaranthus spinosus.* Gedoornde.

(23) Amaranth *met vyfmannige Cylindrische opstaande Trossen en Doorntjes in de Oxelen.*

Dee-

duitsch *Floramor*, in 't Engelsch *Flower gentil*, wegens de bevalligheid der Bloemen, en, om dat zy verscheide Jaaren duuren, *Immortelles* of Onverganglyke, geheten. Zie ook RUMPH *Amb* V. p. 236, T. 84.

(23) *Amaranthus* Racemis pentandris Cylindricis erectis, Axillis spinosis *H. Cliff.* 444. R. *Lugdb.* 419. GOUAN *Monsp.* 488. *Fl. Zeyl.* 338 GRON. *Virg.* 148. Amaranth. Ind. Spin Spicâ Herbaceâ. HERM. *Lugdb.* 51. T. 33. Blitum Spinosum. RUMPH. *Amb.* V. p. 234. T. 83. f. 1. BURM. *Fl. Ind.* p. 200.

Deeze onderfcheidt zig van alle de andere Soorten, door haare Doorntjes, welke, aan den voet der Bladen, gepaard voorkomen. Men heeft dezelve, uit Oostindifch Zaad, in de Europifche Tuinen geteeld en voortgekweekt. 't Gewas wordt twee of drie Voeten hoog en heeft Sappige Stengen, met Bladen als die van 't gemeene Maijer, maar fmaller, welken men in Indie, even als de anderen, tot Moes gebruikt. De Bloemen komen Aairswyze aan den top der Stengen en langs dezelven Kropswyze voort, zynde groenachtig van Kleur. Het Kruid wordt op Java, in 't Maleitfch, *Bajang Baduri* of *Douri*, dat is Gedoornd Maijer; geheten; onder welken naam ik niet alleen hetzelve fterk gedoornd, maar ook veel kleinder, en misfchien jonger, bekomen heb, zonder Doorntjes. Het valt ook in Westindie (*).

IV. AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK. *Pentandria.*

LEEA.

De Kelk is, in dit Geflagt, vyfdeelig, zo wel als de Bloem, die een Cylindrifch Pypachtig Honigbakje heeft, in de Mannelyken, terwyl de Vrouwelyken een Vrugt uitleveren, die in zes Hokjes zes enkelde Zaaden bevat. Daar komen in voor, de twee volgende Soorten.

(1)

(*) Verfcheide Soorten van Maijer zyn, door FORSKAOHL, in Egypte en Arabie gevonden.

IV. AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK.

I. Leea æquata. Effene.

(1) Leea *met een ronde ruigachtige Steng.*

Dit Kruid, in Oostindie, alwaar het groeit, *Cajoe Toca* genaamd, heeft gevinde Bladen, de Vinnen Lancetvormig gefpitst, Zaagtandig, een Span lang, twee Duimen breed en effen: de Bloemtuilen in drieën gedeeld.

II. Crispa. Gekrulde.

(2) Leea *met een hoekige Steng, die Franje heeft.*

Deeze Kaapfc heeft, volgens den Hoogleeraar D. VAN ROYEN, een knobbeligen Wortel; een Houtige Steng, van drie Voeten hoogte, die gewricht is en hoekig, met Vliezige krulletjes: de Bladen ook gevind, met gefteelde Blaadjes, die langwerpig ovaal zyn, fpits Zaagtandig, glad en overdwars geribd. Onder de Bladen komen halfmaanswyze Stoppeltjes voor. De Bloemfteel is getuild met kleine Sneeuwwitte Bloempjes. Beide deeze Soorten zyn overblyvende.

De *Zesmannigen* hier op volgende, zyn twee Geflagten, die tot de Grasplanten behooren, *Zizania*, naamelyk en *Pharus*: *Guettarda*, tot de *Zevenmannigen* behoorende, is reeds befchreeven: onder de *Veelmannigen*, fchoon meest Boomen zynde, komen, buiten twee Wier-

(1) *Leea* Caule tereti pubescente. *Syst. Nat.* XII. Gen. 1276. *Veg.* XIII. p. 714. *Mant.* 124.

(2) *Leea* Caule angulato fimbriato. *Mant.* 124.

Wierplanten, nog de vier volgende Geslagten van Kruiden voor.

IV. AFDEEL. XXIII. HOOFD-STUK. *Veelmannige.*

SAGITTARIA. Pylkruid.

De Kelk is driebladig, zo wel als de Bloem, in dit Geslagt, welks Mannelyke Bloemen byna vierentwintig Meeldraadjes hebben, de Vrouwelyke veel Stampers en veele Zaaden. Het bevat de vier Soorten, hier volgende.

(1) Pylkruid *met spitse Pylvormige Bladen.*

I. *Sagittaria Sagittifolia.* Spitsbladig.

Dit Kruid, dat, door de Pylswyze figuur zyner Bladen, den naam aan dit Geslagt geeft, komt, met zyne Verscheidenheden, in Slooten, Graften, aan de kanten van Rivieren en Wateren, door geheel Europa voor. Men noemt het, in 't Fransch, *la Flèche d'Eau*, in 't Engelsch *Arrowhead*, in 't Hoogduitsch *Pfeilkraut*, dat is Pylkruid. Men geeft 'er, in 't Fransch, ook den naam aan van *Queue d'Hirondelle*, of Zwaluwstaart, en by ons noemt men 't ge-

(1) *Sagittaria* Fol. Sagittatis acutis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 1067. *Veg.* XIII. p. 715. GORT. *Belg* 272. *Fl. Suec.* 780, 869. OED. *Dan.* 172. GOUAN *Monsp.* 489. KRAM. *Austr.* 274. HALL. *Helv.* 300. R. *Lugdb.* 493. GRON. *Virg.* 116. Sagitta Aquatica major & minor, lati - et angustifolia. C. B. *Pin.* 194. Sag. Aq. Foliis variis. LOES. *Pruss.* 234. T. 74. Sagitta major & minor. DOD. *Pempt.* 588. Sagittaria. LOB. *Ic.* 301, 302.

IV. AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK. *Keelwânzige.*

't gemeenlyk *Serpents-Tongen*, wegens de zonderlinge gedaante. Het valt grooter of kleiner en met smaller of breeder Bladen; komende het Kleine meer in Holland, het Groote in Gelderland en elders voor. In Pruissen valt het met Bladen, die ten deele Grasachtig, ten deele Pylvormig zyn, volgens LOESEL, doch de jongere Bladen van dit Kruid zyn gemeenlyk lang en smal, zo de Heer HALLER aanmerkt. Volwassen hebben de Bladsteelen, somtyds, wel drie of vier Voeten langte en daar tusschen komt een dikke Steng voort, in de Kleine laager, in de Groote hooger dan de Bladen, welke met driebladige witte Bloemen praalt. Deeze hebben geele Meelknopjes en daar onder groeijen de Vrugtbolletjes, als kleine Karstengetjes, ruuw en ruig, wegens de Zaadhuisjes, daar zy uit bestaan, die één gevleugeld Zaad bevatten.

In de Modderige Grond der Wateren komt dit Kruid met veele Vezelige Wortels, welke aan een Scheedigen Stoel hangen, voor; doch die het dieper hebben nagegaan, bevonden dikwils een Knobbel-Wortel, daar aan verknogt, hoedanigen in Noord-Amerika den Wilden lang tot Spyze gestrekt hebben, voor dat dezelven, meestendeels, door de Zwynen waren uitgerood. De Sweeden, aldaar woonende, noemdenze *Kötnisf*, dat is Slyknooten. Sommigen willen, dat men altoos zulk een Bol of Knobbel, die by wylen een Vuist groot is, onder aan deeze Planten vindt. In China

groeit,

groeit, volgens den Heer OSBECK, een dergelyk Pylkruid, grooter dan het Sweedsche, welk dezelven, zegt hy, niet veel grooter dan Erwten heeft. Dit verschilt wat veel. In Noord-Amerika bevondt ze de Heer KALM anderhalf Duim lang en ruim een Duim dik, dat is als Hoender-Eijeren van grootte, of als gemeene Aardappelen, naar welken zy byzonder smaakten; wanneer menze gebraden at. IV AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK. *Polyandria.*

Naby Canton in China vondt OSBECK een geheel Veld beplant met zulke Wortels, by de Chineezen *Succoji fa* genaamd, waar van het Kruid de Steng en Bladsteelen zeshoekig en vry zwaar hadt: de Bladen met elf roode Ribben, waar van de middelsten wederzyds Takkig. De Bloemen waren Kranswyze geplaatst en gewoonlyk drieendertig in getal. Anders geleek het naar 't Europische, in gestalte, zeer.

(2) Pylkruid *met stompe Pylvormige Bladen en Takkige Stengen.* II. *Sagittaria obtusifolia.* Stompbladig.

Zeer zonderling zyn de Bladen van deeze, doordien het voorste gedeelte, dat in ons Pylkruid de punt maakt, hier geheel breed is en afgerond: des de Bladen veel naar het ronde Snymes der Schoenmaakeren gelyken. De Vrugt heeft

(2) *Sagittaria* Fol. Sagittatis obtusis, Caule Ramoso. Sagittariæ foliis planta &c. PLUK. *Alm.* 326. T. 200. f. 7. Culitamara. *Hort. Mal.* XI. p. 93. T. 45. BURM. *Fl. Ind.* p. 208.

IV. AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK.

heeft de figuur van Koriander-Zaad, met een enkele Kern, gelyk het voorige. De Groeiplaats is in Oostindie.

III. *Sagittaria, Lancifolia.* Spiesbladig.

(3) Pylkruid *met Lancetvormig-Eyronde Bladen.*

In de Westindiën komt deeze Soort, in Poelen of staande Wateren, voor. PLUMIER betrektze, eenstemmig met den beroemden TOURNEFORT, zo wel als het gewoone Pylkruid, tot het Geslagt der Ranonkelen. Het is een byster groote Plant, de Bloemstengen een of twee Voeten hooger dan de Bladen hebbende, die als het Yzer van een Spies gespitst zyn, zonder eenige hoeken. De Bloemen, die Kranswyze groeijen, zyn eens zo groot als in het Europische, doch ook wit gebladerd, met geele Meelknopjes. De Wortel is zeer groot dik, knobbelig en geringd.

IV. *Trifolia.* Driebladig.

(4) Pylkruid *met drievoudige Bladen.*

Van dit driebladig Pylkruid, dat PETIVER uit China hadt bekomen, vind ik niets aangetekend, dan dat de Bladen uitermaate lang zyn.

B 2

(3) *Sagittaria* Fol. Lanceolato-ovatis. *Am. Acad.* V. p. 409. Sagittaria Foliis maximis &c. BROWN. *Jam.* 325. Ranunc. Aq. Plantaginis folio. PLUM. *Sp.* 7. *Ic.* 116. f. 1. JACQ. *Amer. Hist.* p. 248.

(4) *Sagittaria* Fol. ternatis. Sagittaria Chinensis fol. ternis longissimis. PET. *Gaz.* 29. T. 19. f. 3. BURM. *Fl. Ind.* p. 201.

BEGONIA.

IV. AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK. *Polyandria.*

De Bloem is, in dit Geslagt, vierbladig, zonder Kelk, met twee tegenoverstaande Blaadjes omgekeerd Hartvormig (*). De Mannelyken hebben veele Meeldraadjes. De Vrouwelyke Bloemen drie tweedeelige Stylen. Het Vrugtbeginzel, onder de Bloem, wordt een driehoekig, ongelyk, driehokkig Zaadhuisje, waar in veele Zaaden vervat zyn.

Dus geeft LINNÆUS de bepaalingen op, van een Kaaps Kruid ontleend, 't welk zyn Ed. hier t'huis brengt tot het Geslagt van *Begonia*, door PLUMIER ter eere van den Franschen Heer BEGON ontworpen (1). Die Pater vondt de Bloemen, gelyk zy door TOURNEFORT in Plaat gebragt zyn, geheel anders. De Mannelyke of onvrugtbaare hadden vier ongelyke, de Vrouwelyke of vrugtbaare vyf gelyke Blaadjes in een Kelk vervat. Ook kwamen van hetzelve hem, in de Westindiën, aanmerkelyke Verscheidenheden voor, sommigen met geoorde, anderen met ronde, smaller of breeder, glad-

I. *Begonia obliqua.* Scheefbladige.

(*) Duobus oppositis obcordatis.

(1) Begonia. *Syst. Nat. Veg.* XIII. Gen. 1156. p. 716. *Mant.* 205. *Sp. Plant.* II. p. 1497. Begonia nivea maxima Fol. Aurito. PLUM. *Ic.* 45. f. 1. Aceris Fructu Herba anomala, Flor. tetrapetalo albo. SLOAN. *Jam.* 83. *Hist.* I. p. 199 T. 127. f. 1, 2. Begonia purp. maxima Folio Aurito. PLUM. *Sp.* 20. Empetrum Acetosum. RUMPH. *Amb.* V. p. 457. T. 169 f. 2. Varietates. Begonia Rosea flore &c. PLUM. *Ic.* 45. JACQ. *Obs.* II. p. 11.

IV. AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK. Veelmannigt.

gladde of ruige Bladen; de Bloemen wit, paarsch of Roozekleurig. Bovendien verschillen zy aanmerkelyk in grootte, doch kwamen overeen in voortkruipende Wortelen te hebben, zeer vol met Spruiten; des het een sterk voortteelend Kruid ware. SLOANE, die ze overvloedig op Jamaika aantrof, noemt het een onregelmaatige Plant, met de Vrugten van Eschdoorn en een vierbladige witte Bloem. Zie hier, wat de Heer JACQUIN daar van zegt.

Bosch-Zuuring.

„ Van een Wilde of Bosch-Zuuring, by de „ Franschen *Ozeille des bois* genaamd, zal ik „ hier nog spreeken. Het is een zeer schoone „ Plant, doorgaans voorkomende op de lommer„ ryke en vogtige Gebergten van Martenique. „ Ik hebze ook op natte Steenen en Rotsen, „ aan Beeken, op opene plaatsen gevonden. Zy „ valt twee Voeten hoog, sappig, en jaarlyks „ misschien of tweejaarig, uitgebreid, fraay in „ in 't aanzien. In Gestalte verandert zy zeer: „ zo dat de verscheide Soorten van PLUMIER „ misschien aan een meer belommerde of ope„ ne Groeiplaats toe te schryven zyn. De „ Sappige Bladen, die zy heeft, zuur van „ Smaak, worden door sommigen gelyk de „ Tuin-Zuuring in Spyzen gebruikt."

Hier toe behoort, zekerlyk, het *Daun Assam* der Javaanen, welk RUMPHIUS *Zuur Empetrum* noemt, zynde een Plantje, dat overvloedig op de Klippen der Molukkische Eilanden groeit en aldaar insgelyks tot Zuuring ge-

bruikt

bruikt wordt. De figuur der Bladen, welke scheef Hartvormig zyn, geeft den bynaam aan dit Kruid. De Heer THUNBERG heeft het zelve ook in Japan gevonden, van waar ik, derhalve, een Exemplaartje, daar van, heb bekomen.

IV. AFDEELS XXIII. HOOFDSTUK. *Polyandria.*

THELIGONUM. Hondskool.

De Kelk is tweedeelig, zonder Bloemkrans, in dit Geslagt, welks Mannelyke Bloem byna twaalf Meeldraadjes, de Vrouwelyke één Stamper heeft; zynde het Zaadhuisje Lederachtig, éénhokkig, éénzaadig.

De eenigste Soort (1), in de Zuidelyke deelen van Europa groeijende, is ook in Oostindie gemeen, zo LINNÆUS aantekent. Sommigen willen, dat het de *Cynocrambe* of Hondskool van DIOSCORIDES zou zyn, welke FABIUS COLUMNA, onder den naam van een nieuw Plantje, naar het Muur gelykende, voorgesteld heeft. Hy hadt hetzelve van het Eiland Capréa, aan de Kust van Napels, bekomen. Het groeit overvloedig in Spleeten van Rotsen, aan den Zeekant van Languedok en Provence. De Bladen, gewreeven zynde, hebben volmaakt den Reuk, zegt hy, van Kommers en een Waterigen Smaak. Anderen noemen het een stinkend Kruid. Zie hier, hoe LINNÆUS hetzelve beschryft.

I. *Theligonum Cynocrambe.* Muurbladig.

„ De Stengen rond, verspreid, bogtig, Sap-

S „ pig.

IV. AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK. *Veelmannige.*

„ pig. De Takken gepaard, wyd gemikt, uit „ de Oxels der gepaarde Bladen. De Bladen „ Eyrond, ftompachtig, effen, geribd, eeni„ nigermaate geftreept, Moeskruidig, aan den „ rand ruuw, de onderften gepaard, de boven„ ften overhoeks, in Steeltjes uitloopende zo „ lang als de Bladen, wederzyds famengehecht, „ door een drietandig, Vliezig, kort, breed „ Stoppeltje. De *Mannetjes* Bloemen tweete„ gen 't Blad over, op zeer korte eigene een„ bloemige Steeltjes; met den Kelk tweeklep„ pig, ftomp, agterom geboogen; van dertien „ tot negentien Liniaale regte Meelknopjes. „ De *Vrouwelyke* Kelk, tweekleppig, eenzaam, „ ongefteeld, in de Oxelen, met éénen Draad„ achtigen langen Styl en een enkelden Stem„ pel; waar op volgt één rond Zaadje, op een „ Vleezigen Stoel, met welken het afvalt, zit„ tende."

De Heer GOUAN merkt aan, dat de Bladfteelen aan den voet verbreed, met Oortjes, half omvattende zyn. De Stengetjes neerleggende of hurkende met gezwollen Knietjes, en dat de Mannelyke Bloemen, waarfchynlyk, niet de tegenoverftaande Vrouwelyken, maar die daar onder zyn, bevrugten.

POTERIUM. Pimpernel.

De byzondere Kenmerken van dit Geflagt zyn, een vierbladige Kelk en vierdeelige Bloem, wier

wier Mannelyken van dertig tot veertig Meeldraadjes hebben; de Vrouwelyken twee Stylen en de Vrugt beſtaat uit twee bekleede Zaaden, die vervat zyn in de verharde Kelk. Het bevat de drie volgende Soorten.

IV. Afdeel. XXIII. Hoofdstuk.

(1) Pimperrel *die ongedoornd is, met eenigermaate hoekige Stengen.*

I. *Poterium Sanguiſorba* Gewoone.

Op ruuwe Velden en woeſte plaatſen komt in de Zuidelyke deelen van Europa dat Kruid voort, 't welk men hier in de Hoven teelt en nahoudt onder den naam van *Pimpernel*, in 't Hoogduitſch *Biebernell*, *Blutkraut* of *Megelkraut*, in 't Engelſch *Burnet* of *Stone-Parſley*, dat is Steen-Peterſelie. Daar zyn echter meer Kruiden, die den naam van *Pimpinella* voeren, ſommigen met den bynaam van *Saxifraga* of Steenbreekende, by ons Bevernel, betrokken tot het Geſlagt van deezen naam *. Anderen hebben van ouds den bynaam *Sanguiſorba*, wegens de Bloedſtempende kragt, daar aan toegeſchreeven en hier van is de *Groote*, onder den naam van Sorbenkruid, ook reeds voorgeſteld †. Die beiden komen in onze Provintiën wild

* Zie VIII. St. bl. 219.

† VII. St. bl. 332.

(1) *Poterium* inerme, Caulibus ſubanguloſis. *Syſt. Nat.* XII. Gen. 1069. *Veg.* XIII. p. 716. *H. Cliff.* 446. R. *Lugdb.* 240. N. 1. GORT. *Belg.* 273. Pimpinella Sanguiſorba minor hirſuta. C. B. *Pin.* 160. *β.* lævis, *γ.* inodora Ibid. Pimpinella Sanguiſorba. CAM. *Epit.* 777. DOD. *Pempt.* 105. Pimpinella. LOB. *Ic.* 718.

IV. AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK. wild voor, en misschien ook deeze, als welke men in het Bentveld, by Haarlem, aantreft zo wel als in de Hoven.

Veelmannige. Hoe algemeen bekend, nu, de benaaming zy, die men in 't Fransch en Neerduitsch overgenomen heeft; derzelver oirsprong is en blyft zeer duister. Hoe zeer deeze kleine en gewoone Pimpernel naar de groote of het Sorbenkruid, gelyke; de Vrugtmaaking verschilt zeer. De groote, naamelyk, met tweeslagtige Bloempjes, en vier Meeldraadjes, behoort tot de Viermannige Kruiden, daar deeze Kleine, volgens HALLER, driederley; Mannelyke, Vrouwelyke en Tweeslagtige Bloempjes heeft, loopende het getal der Meeldraadjes tot vyftig; en twee Styllen, met een Pluimigen Stempel. De Bloempjes zyn, zo wel in de Kleine als in de Groote Pimpernel, tot Eyronde Hoofdjes vergaard, en HALLER heeftze beiden, in navolging van TOURNEFORT, tot één Geslagt betrokken (*).

Deeze, welke zyn Ed. *Polystemon*, dat is Veelmannig, bynoemt, groeit ter hoogte van een half of geheele Elle. De Bladen zyn, gelyk in het Sorbenkruid, van agt Vinnen wederzyds, taamelyk diep Tandswyze geschaard: de jonge Bloemen groen, de ouden paarsch. In eene zelfde Aair komen Bloempjes van gezegde verschillende Sexen voor. Het Loof is ruig of glad, welriekende of geheel Reukeloos. Het

(*) *Helv. inchoat.* Tom. I. p. 311.

Het is van eene famentrekkende hoedanigheid, gelyk de groote Pimpernel of Sorbenkruid, voorgemeld. In de Voorjaars Aftrekzels met Wyn is het een voornaam Ingredient, dat dezelven een aangenaamen Smaak geeft (*) Gemeenlyk wordt het als een Toekruid over de Slaa gebruikt, om de zelfde reden. Dat het inzonderheid dient, om overvloed van Hooy te maaken en daar toe in Engeland zeer menigvuldig gezaaid worde (†), is my wat duifter: terwyl de groote Pimpernel zelfs het Vee niet fmaakt (‡). De Wortel heeft dergelyke fcherpheid, als die van 't Bertram-Kruid, en doet, gekaauwd zynde, kwylen: ja maakt, door oplegging, Blaaren in de Huid (+-). Men vindt 'er fomtyds kleine Korreltjes aan, die naar het Poolfche Grein gelyken, geevende een roode Kleur (§).

IV. AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK. *Polyandria.*

(2) Pim-

(*) In Vernis Infufis Vinofis regnat, grato fapore. HALL. *Ibid.*

(†) Princeps ufus eft ad Fœni abundantiam præftandam, eo enim fine in Anglia maximâ copiâ feritur. Id. ex *Mus. Rust.* I. p. 231. RAY zegt, dat men 't 'er op Bergvelden en in Weiden, inzonderheid die een Krytigen Grond hebben, zeer veel vindt. *Hist. Plant.* I. p. 401. Het geen van zelf groeit, behoeft men niet te zaaijen. Ook is 't een Kruid, dat een overblyvenden Wortel heeft.

(‡) SCREBER, III. Saml. p. 74, 75, apud HALLERUM.

(+-) RUTTY *Mat. Med.* p. 390.

(§) RAY, utfupra. Zie myn I. D. X. STUK, bladz. 484, enz.

IV. AFDEEL. XXII. HOOFDSTUK.

(2) Pimpernel *die ongedoornd is, met ronde gestrekte Stengen.*

II. *Poterium hybridum.* Basterde.

Deeze, naar de Agrimonie gelykende, heeft haare Groeiplaats te Montpellier, zegt LINNÆUS; dat zonderling is, terwyl GOUAN ze aldaar uitheemsch aanmerkt. Deez' geeft 'er, in 't Fransch, den naam aan van Welriekende of *Muskus - Pimpernel*, als in aangenaamheid van Reuk de gewoone overtreffende. LINNÆUS denkt, of zy ook uit dezelve en de Agrimonie mogt voortgeteeld zyn, waar van de bynaam.

III. *Spinosum.* Gedoornde.

(3) Pimpernel *met Takkige Doornen.*

Van deeze, die sommigen willen het *Poterion* van DIOSCORIDES te zyn, is de Geslagtnaam afkomstig. RAUWOLF nam hetzelve aan den voet van den Berg Libanon waar; doch het groeit ook op Kandia en LOBEL hadt het uit de Zuidelyke deelen van Piemont

(2) *Poterium* inerme, Caulibus teretibus strictis. R. *Lugdb.* 240. N. 2. Poterium Agrimonoides. *H. Ups.* 288. GOUAN *Monsp.* 490. Pimpinella Agrimonoides odorata. MORIS. III. S. 8. T. 18. f. 9. BOCC. *Sic.* 57. T. 29. BARR. *Rar.* 18. T. 632.

(3) *Poterium* Spinis Ramosis. *H. Cliff.* 445. R. *Lugdb.* 240. N. 3. GRON. *Orient.* 290. Pimpinella Spinosa. MORIS. ibid. f. 5. Poterio affinis &c. C. B. *Pin.* 388. Stœbe legitima Dioscoridis. CLUS. *Hist.* II. p. 303. Poterium. LOB. *Ic.* II. p. 26.

mont bekomen, daar het mooglyk in de Tuinen gekweekt zal zyn, gelyk elders in Europa. CLUSIUS hieldt het voor de echte *Stebe* der Ouden, met welken naam verscheide Kruiden bestempeld worden (*).

IV. AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK. *Polyandria.*

Uit een langen dikken Wortel breidt het zyne Stengetjes uit, met Takjes, hoekig, krom, door malkander, sommigen naakt, anderen gebladerd, met gevinde Bladsteelen, de Vinblaadjes Wigvormig, aan 't end breed en driepuntig, anders veel gelykende naar die der Pimpernelle. Hier vertoonen zig de Zaadhuisjes volmaakt Bezie-achtig. Verscheide Takjes loopen spits Doornachtig uit. De binnen-Bast is rood, de buiten-Bast op veele plaatsen gescheurd, Aschgraauw. Het wordt, zegt LOBEL, *Nourade* genoemd, naar het Grieksch, als voor de Zenuwen dienstig.

Hier op volgen, in het Stelzel der Sexen, de *Eiken-*, *Walnooten*, *Beuke-*, *Hazelaar-*, *Pynappel-*, *Cypres* en andere Boomen, die reeds beschreeven zyn; des ik thans overgaa tot de

PLUKENETIA.

Behoorende tot de Enkelbloederigen, dat is die de Meeldraadjes in één voetstuk samengevoegd

(*) Zie het Geslagt deezes naams in myn II. D. VI. STUK, bladz. 15?, en verscheidene in dat van de Santorie, hier voor, gelyk de Salmantische, in Spanje dus geheten wordende, bladz. 40.

IV. AFDEEL. XXIII. HOOFD-STUK. *Enkel-broederige.*

voegd hebben, onder de Eenhuizige Planten. Welke Geslagtnaam, met veel reden, ter eere strekt van den zo menigmaal aangehaalden Engelschman PLUKENET, door wien de grootste menigte van uitheemsche Planten, tot by de zesduizend, in beschryving en Afbeelding is gebragt.

Geen Kelk, vier Bloemblaadjes, in de Mannelyke Bloemen agt Meeldraadjes en vier gebaarde Honigbakjes; in de Vrouwelyken een zeer lange Styl, met een Schildvormigen vierkwabbigen Stempel, en een Zaadhuisje, dat als uit vier Bessen bestaat.

I. *Plukenetia volubilis.* Windende.

Dus komen de Kenmerken van dit Geslagt voor, welks eenigste Soort (1), reeds PLUKENETIA door PLUMIER getyteld, een klimmend Gewas is, dat die Pater in de Westindiën waarnam. Het heeft Hartvormige Zaagtandige, spitse Bladen, met slappe Steelen, en draagt Trossen, die uit veele Mannelyke Bloemen boven, en weinige Vrouwelyken beneden, samengesteld zyn. 't Schynt overeen te komen met dat Kruid, welk RUMPHIUS, onder de Oostindische Planten, voorstelt. Men noemt het aldaar, zegt hy, *Sajor Maccou*, zynde het Loof een zeer aangenaam en lekker Moes: doch de Vrugten, hoewel ook uit vier Huisjes, Sterswy-

(1) Plukenetia. *Syst. Nat.* XII. Gen. 1080. *Veg.* XIII. p. 720. Plukenetia scandens Hederæ foliis serratis &c. PLUM. *Gen.* 47. *Ic.* 226. Sajor volubilis &c. RUMPH. *Amb.* I. p. 194. T. 79. f. 2. BURM. *Fl. Ind.* p. 202.

wyze geplaatst, bestaande, die gespitst zyn, verschillen zeer van de Vrugten, door PLUMIER afgebeeld, welke meer naar die van de Oostindische Kers gelyken. Dus zweemen deeze Westindische ook iets naar die van de Surinaamsche Paarldraagende Plant by PLUKENET (*), daar die van 't *Klimmend Moes* by RUMPHIUS Hemelsbreedte van verschillen.

IV. AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK. *Monadelphia.*

Witte Moesboom.

Met een kort woord zal ik hier nog gewag maaken van den *Witten Moesboom* by dien Autheur, welke op de Molukse Eilanden doorgaans de hoogte van een Appelboom en ook wel die van een Ockernooten-Boom bereikt, doch zo men wil nooit Bloem of Vrugt draagt. De jonge Bladen daar van leveren een lekker Moes, zo voor de Indiaanen als voor de Europeaanen uit. De volwassen Bladen blyven geel groen en deeze zyn wel een Voet lang, een half Voet breed, van eene Lancetvormig ovaale figuur (†). Hy wordt van Takken gepoot, als de Wilgen in ons land. Een *Wilde Witte Moesboom* (‡), verschilt niet alleen, doordien zyn Loof bitter is, maar ook, doordien dezelve Bloemen geeft en Vrugten, welke als kleine Nootjes zyn. Dee-

(*) Evonymus Margaritifera. *Phyt.* T. 176. f. 4: doch de Vrugten daar van bestaan uit meer dan vier Huisjes.

(†) Olus album s. Sajor poeti. RUMPH. *Amb.* I. p. 191. T. 78.

(‡) Olus album Insulare, RUMPH. *Amb.* I. p. 193. T. 79. f. 1.

IV. Afdeel. XXIII. Hoofdstuk. *Enkelbroederige.*

Deeze groeit alleenlyk op kleine verlaatene Eilandjes, daar omstreeks, en wordt een ontzaglyk groote Boom, wiens Stam dikwils twee Mannen niet kunnen omvademen. Dit byzonders heeft hy, dat deeze Stammen somtyds door uitkankering hol worden, en dan in de Regentyd zo veel Water verzamelen, ('t welk 'er, als in een natuurlyke Regenbak, goed en drinkbaar blyft,) dat het voor de genen, die op deeze Eilandjes in het drooge Saizoen komen en daar eenigen tyd vertoeven, tot een aanmerkelyk Onderhoud strekt. Zo heeft de milde Natuur voor de behoeftens van het Menschdom en ook van Dieren, in sommige deelen des Aardbodems zorg gedragen.

DALECHAMPIA.

Naar een Autheur, door zyne algemeene beschryving der Planten, te Lyons in Vrankryk reeds byna twee Eeuwen geleeden aan 't licht gekomen, is dit Geslagt benoemd, 't welk zeer byzondere Kenmerken heeft, als volgt.

De Mannelyke Bloemen hebben een gemeen Omwindzel, dat vierbladig is, inwaards met twee driedeelige Bladen, waar in een tienbloemig Kroontje, met een tweebladig Omwindzeltje en menigvuldige Kafjes: de eigen Kelk van ieder Bloem vyfbladig, zonder Bloemkrans, met veele samengegroeide Meeldraadjes. De Vrouwelyke Bloempjes, drie in getal, hebben een driebladig Omwindzel, den eigen Kelk van elf

elf Blaadjes, en geen Bloemkrans; een Draad- achtigen Styl en een Vrugt van drie Zaadhuisjes. IV. AFDEEL. XXIII. HOOFD-STUK.

Hier van is ook maar ééne Soort bekend (1), welke de Heer JACQUIN, op 't Eiland St. Domingo in de Westindiën, bevondt een geheel ruig, niet Melkgeevend Gewas te zyn, dat met zyne Ranken, gelyk de Hoppe, de Boomen beklom tot twaalf Voeten hoogte. De Bladen hadt het lang gesteeld, Hartvormig, driekwabbig, in wier Oxelen lange Bloemsteelen met twee Blikjes als Bladen, tusschen welken de Bloessem verholen zat. De Mannelyke Bloempjes, klein en groen, met geele Meelknopjes, waren, in haar eigen Omwindzel, op een dikken Steel geplaatst, aan welks voet de drie Vrouwelyken zig bevonden, in brandend stekelige Kelken, te samen ook in haar omwindzel, als boven is gezegd. I. *Dalechampia scandens.* Klimmende.

ACALYPHA. Netelkruid.

Dit Geslagt bevat eenige uitheemsche Kruiden, die naar de Brandenetels gelyken, doch in de Bloem- en Vrugtmaaking, welke meest Aairswyze valt, verschillen. Zy hebben, zo wel

(1) Dalechampia. *Syst. Nat.* XII. Gen. 1081. *Veg.* XIII. p. 720. *Mant.* 496. *H. Cliff.* 485. JACQ. *Amer. Hist.* 252. T. 160. Lupulus Folio trifido, Fructu tricocco hispido. PLUM. *Amer.* 89. T. 101. Convolvulo-Tithymalus. BOERH. *Lugdb.* II. p. 268.

IV. AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK. *Enkelbroederige.*

wel als die, geen Bloemkrans noch Bloemblaadjes, maar de Mannelyken een drie- of vierbladigen Kelk en van agt tot zestien Meeldraadjes; de Vrouwelyken een drieblaadigen Kelk en drie Stylen. De Vrugt bestaat uit drie Huisjes, ieder één enkel Zaad inhoudende.

't Getal der Soorten, welken LINNÆUS daar van opgeeft, is vier, als volgt.

I. *Acalypha Virginica.* Virginisch.

(1) Netelkruid *met de Vrouwelyke Omwindzels Hartvormig ingesneeden; de Bladen Eyrond, Lancetvormig, langer dan het Steeltje.*

II. *Virgata.* Jamaikaasch.

(2) Netelkruid *met byzondere Aairen; de Vrouwelyken Hartvormige gekartelde Omwindzels hebbende; de Mannelyken naakt: de Bladen Lancetvormig Eyrond.*

Deeze Planten, waar van de eerste in de Westindiën en Noord-Amerika, als ook op Ceylon, de andere alleenlyk in de Westindiën is gevonden, hebben het uiterlyk aanzien van Bingelkruid. In de eerste, die men in de Europische Tui-

(1) *Acalypha* Involucris fœmineis Cordatis &c. *Syst. Nat.* XII. Gen. 1082. *Veg.* XIII. p. 721. *H. Ups.* 290. *Fl. Zeyl.* 342. BROWN. *Jam.* 346. N. 2. T. 36. f. 2. *H. Cliff.* 495. R. *Lugdb.* 200. GRON. *Virg.* 116, 153. Mercurialis tricoccos hermaphroditica. PLUK. T. 99. f. 4. BURM. *Fl. Ind.* p. 202.

(2) *Acalypha* Spicis fœmineis Involucris &c. *Am. Acad.* V. p. 410. Acalypha humilior, Fol. Cord. crenatis &c. BROWN. *Jam.* 346. T. 36. f. 1.

Tuinen heeft, en welke, uit gevallen Zaad, zig als een Onkruid geweldig voortteelt, is dit byzondere, dat de Aairen der Mannelyke Bloemen uit zekere Vingerhoedjes voortkomen, welken eenige Vrouwelyke Bloempjes en Vrugtbeginzels bevatten. Naar het Virginifche gelykt dat van Jamaika, maar is hooger en heeft de Mannelyke en Vrouwelyke Bloemen in byzondere Aairen, welke laatften aldaar over de geheele langte in zogenaamde Blikjes gevat zyn.

Monadelphia.

(3) Netelkruid *met de Vrouwelyke Omwindzels Hartvormig eenigermaate gekarteld, de Bladen Eyrond, korter dan het Steeltje.*

III. *Acalypha Indica.* Indifch.

Deeze Soort, die ook in de beide Indiën groeit, was, nu omtrent een Eeuw geleeden, uit Zaad in de Leidfe Akademie-Tuin geteeld, zo de beroemde HERMANNUS verhaalt. Hy noemtze *Driegreinig Ceylonfch Bingelkruid met Vingerhoedjes*, by de Ceyloneezen *Kupamenija*, dat is Drekminner, genaamd, om dat het gaarn op Mesthoopen groeit. De Stengetjes waren ongevaar een Voet hoog, met Eyrondachtige Bla-

(3) *Acalypha* Involucris fœmineis Cordatis &c. *Fl. Zeyl.* 341. Mercurialis Zeyl. tricoccos cum Acetabulis. HERM. *Lugdb.* 686. T. 687. Cupameni. *H. Mal* X. p. 161. T. 81. *A.* Urtica minor iners Spicata, Fol. fubrotundo ferrato, Fructu tricocco. SLOAN. *Jam.* 38. *Hift.* I. p. 125. T. 82. f. 3. Wellia Cupameni. *H. Mal.* Ibid. T. 82. BURM. *Fl. Ind.* p. 202.

IV. AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK. *Enkelbroederige.*

Bladen aan lange Steelen, uit wier Oxelen Draadjes kwamen van een Vinger lang, overhoeks bezet met Kruidige Vingerhoedjes, de Vrouwelyke Blommetjes bevattende, terwyl de Mannelyken zig boven aan het Draadje of Aairtje bevonden. Het was, gelyk de voorigen, een Jaarlykſch Kruidje. Ik heb dergelyke Plantjes daar van, gedroogd, uit Java bekomen, van een half Voet hoog. Dat gene, 't welk naar hetzelve geleek, op Jamaika groeijende in Zandvelden, telt SLOANE onder de Doove Netelen.

IV. *Acalypha Australis.* Amerikaanſch.

(4) Netelkruid *met de Vrouwelyke Omwindzels effenrandig, de Bladen ſtomp Lancetvormig.*

Deeze, uit Zuid-Amerika afkomſtig, ſchynt de Ricinoides met Karſtengen-Bladen, van Pater PLUMIER, te zyn. Nader vind ik ze niet omſchreeven.

Arabiſche. In Arabie kwamen den Heer FORSKAOHL vyf Soorten van dit Geſlagt voor. Twee derzelven, genaamd *Afvallige* en *Geaairde*, zeer kleine Kruidjes zynde, hadden veel overeenkomst met het Virginiſche Netelkruid. Een, dat hy *Opperig* noemt, om dat de Mannelyke Aai-

(4) *Acalypha* Involucris fœmineis integerrimis, Fol. Lanceolatis obtuſis. Ricinoides Caſtaneæ folio. PLUM. Sp. 20?

Aairen aan 't end een Vrouwelyk gesteeld Bloempje hadden, zou, zegt hy, indien het Blikjes had, die misschien afgevallen waren, in Kenmerk met het Indische, voorgemeld, strooken. Dit komt my echter geheel anders voor: want de Aairen, zodanig zynde, als hy die beschryft, verschilde het grootelyks daar van. Een *Kanthaairig*, dus genaamd, om dat de Vrouwelyke Omwindzels met Draadachtige Haairtjes gezoomd waren, op de Gebergten van Gelukkig Arabie tusschen 't Koorn groeijende, was een Jaarlyks Kruid van een Elle hoog. De anderen waren alle, door hem, in de Valey Surdud gevonden, alwaar ook een *Heesterig* Netelkruid voorkwam, drie Ellen hoog, 't welk de Mannelyke Bloemen in byzondere Aairen, de Vrouwelyken in een Huikachtig Omwindzeltje zittende, hadt. Dus geleek hetzelve veel naar het Jamaikasche, voorgemeld. Met de Bladen van dit laatste, in Water geweekt, werden de Kinderen gewasschen, die met zekere Puistjes in de Huid bezet waren (*).

IV. AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK. *Monadelphia.*

Het blykt dat de veranderingen van dit Geslagt vry groot zyn. Immers den Heer JACQUIN kwamen, in de Westindiën, nog drie verschillende Soorten van hetzelve voor. De eene, die hy *Karthageensche* noemt (†), hadt de

Westindische.

(*) *Flor. Ægypt. Arab.* p. 161.

(†) Acalypha Carthaginensis. JACQ. *Amer. Hist.* p. 253. T. 180. f. 57.

IV. AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK. *Enkelbroederige.*

de Vrouwelyke Omwindzels byna Hartvormig, getand, met het middelfte Tandje zeer lang; en aan 't end der Takken zaten de Vrouwelyke Aairen, de Mannelyken op zyde, in de Oxels der Bladen. Eene *Ruige* (*) hadt de Vrouwelyke Omwindzels getand en zeer ruig, de Bladen fpits Eyrond, langer dan de Bladfteel. Hier zaten de Vrouwelyke Aairen op andere Takjes dan de Mannelyken. Deeze beiden groeiden in digt Kreupelbofch en Heggen omftreeks Karthagena. De eerfte was een opftaande Heefter van zeven Voeten hoogte, de andere een Rankgewas, dikwils vyftien Voeten opklimmende. Een derde Soort, ook Heefterig, werdt van zyn Ed. *Corenfis*, mifschien naar Coro, de Hoofdftad van Venezuela, alwaar zy overvloedigst groeide, gebynaamd (†). Deeze hadt de Vrouwelyke Omwindzels driebladig. Hier zaten ook de Vrouwelyke Bloempjes, dat zonderling is, Troswyze aan 't end der Takjes, terwyl de Mannelyke Aairen in de Oxels der Bladen voortkwamen; verfchillende in deeze opzigten dus aanmerkelyk van de Soorten, welken LINNÆUS opgegeven hadt.

Oostindifche.

Zodanigen vondt ook de vermaarde Hoogleeraar N. L. BURMANNUS, onder de Oostindifche Planten. Zyn Ed. heeft daar van twee

(*) Acalypha Villofa. *Ibid.* p. 254. T. 183. f. 61.
(†) Acalypha Corenfis. *Ibid.* p. 154. T. 161.

twee nieuwe Soorten bepaald, waar van hy aan de eene den bynaam geeft van *Stekelige*, aan de anderen dien van *Aairbloemige* (*). Tot de eerste betrekt zyn Ed. de *Kattenstaart* van RUMPHIUS (†), hoewel hy aanmerkt, dat in alle de monsters daar van, uit Java gezonden, de Aairen opstaande waren en niet hangende, gelyk die Autheur dezelven voorstelt. RUMPHIUS meldt, dat de Aairen eerst neerhangen en vervolgens, dikker wordende, overend gaan staan, wanneer zy de Zaadkorreltjes bevatten, in de roode Wilde Katteſtaart. Dit billykt eenigermaate het verschil, dat zig in de afgebeelde Aairen openbaart. LINNÆUS betrekt het Stekelige Netelkruid, voorgemeld, als tweehuizig zynde, tot een Geslagt, welk hy *Caturus* tytelt. Dit komt zo oneigen niet voor, dewyl RUMPHIUS getuigt, dat de Aairen wel Korreltjes, maar geen Zaad voortbrengen in de Tamme Katteſtaart. Door den Heer PRYON was die Soort aan den Heer BURMANNUS overgezonden, onder den naam van *Boomachtige Amaranth*, by de Javaanen *Tambang* genaamd; met aantekening, dat de Bloemen een voornaam Middel zyn in de Loop en alle Kwaalen, die uit een slapheid der Vaten in 't Menschelyk Lighaam ontstaan; gelyk RUMPHIUS

IV. AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK. *Monadelphia.*

(*) Acalypha hispida & Spiciflora. BURM. *Fl. Ind.* p. 203. Tab. 61. f. 1, 2.

(†) Cauda Felis. RUMPH. *Amb.* IV. p. 82. T. 36.

IV. AFDEEL. XXII. HOOFDSTUK.

PHIUS verhaald hadt, dat men ze, in Oostindie, zo wel als den Wortel, tegen 't Bloedspuwen gebruikte.

Enkelbroederige. Het Aairbloemige Netelkruid, met afgebrokene geaairde Bloemen, en Eyronde aan 't end uitgeknaagde getande Bladen, van gezegden Hoogleeraar, ook door zyn Ed. afgebeeld, was door den vermaarden PLUKENET, volgens de aanhaaling, voorgesteld onder den naam van Klein Oostindisch Wolfsmelk met Bladen van Duizendgrein, *Collar-pawly* der Malabaaren. Als Verscheidenheden betrekt zyn Ed. daar toe, de *Opgeregte Struikige Acalypha*, met Eyrond gespitste Bladen en eenvormige Oxel-Aairen, van BROWNE op Jamaika waargenomen (*), en de *Ceylonsche brandende Ricinocarpos*, van den ouden BURMANNUS afgebeeld (†). Hier geeft dezelve Bladen van Bingelkruid aan en zegt dat zy Aairen uit de Oxels voortbrengt, onder met Vrouwelyke, boven met Mannelyke Bloemen. Het Loof was brandende, gelyk onze Netels. Maar de jonge Heer brengt ook daar t'huis, de *Wilde Witte Kattestaart* van RUMPHIUS (‡), dat een Heester is, gelyk de Roode, van grootte als een Hazelaar, met Bladen veel naar die der

(*) Acalypha erecta Virgultosa &c. BROWN. *Jam.* 346. T. 36. f. 2.

(†) Ricinocarpos Zeylanica urens &c. BURM. *Zeyl.* 205. T. 93. f. 1.

(‡) Cauda Felis agrestis alba. RUMPH. *Amb.* IV. p. 84. T. 37. f. 2.

der Moerbezieboomen gelykende, doch van wier branden niets gemeld wordt: ook hadt dezelve lange neerhangende Katten, die zig geenszins afgebroken vertoonen: zo dat dit wat veel verschilt: een klein Wolfsmelkachtig Brandenetelig Kruidje, en zulk een Boomachtige Heester! Maar zyn Ed. hadt 'er deeze, zegt hy, als Verscheidenheden bygevoegd, om dat de Aairen in de gezondene monsters overeenkwamen, verschillende dezelven door veel grootere en niet zo diep getande Bladen.

IV. AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK. *Monadelphia.*

Uit Japan heb ik twee gedroogde Planten ontvangen, die in zeker opzigt veel gelyken naar de gedagte Soorten, en op wier Bladen zodanige witte Pyltjes voorkomen als op die der Brandenetelen. De Bladen hebben zy gepaard, of tegenover elkander en vry lang gesteeld, uit wier Oxels telkens een lange Bloem-Aair spruit, die weezenlyk afgebroken is, of bestaat uit afgezonderde Bloesem-Tropjes, welke als door elkander verwarde Meeldraadjes zig vertoonen. Hoe zonderling de Bladen ingesneeden en getand zyn, ziet men uit de Afbeelding van een gedeelte van den grootsten Tak, (in *Fig.* 2. op PLAAT LXXII,) aan welken de ondersten wel drie Duim breed zyn en meer dan vier Duimen lang. De Kleur is van boven zwart, van onderen rosachtig, zo wel als die van den Tak, waar van het kleinere Exemplaar door de groenheid en kleinte der Bladen en Aairen byna alleen verschilt. Mooglyk

Japansche. Pl. LXXII. *Fig.* 2.

IV. AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK.

lyk zou dit Gewas ook behooren kunnen tot het Geslagt van *Caturus*, dat ik onder de Heesters heb geplaatst (*).

Samenteelige.

De volgende Geslagten van deezen Rang, als *Croton*, *Cupania*, *Jatropha*, *Ricinus*, *Sterculia*, *Hippomane*, *Stillingia*, *Gnetum*, *Hura*, reeds beschreeven hebbende, gaa ik tot dien der Samenteelige, onder de Eenhuizige Planten, over; welke my nog geheel te beschryven staat. Het eerst daarin voorkomende Geslagt heet

TRICHOSANTHES. Haairbloem.

Hetzelve heeft, in een vyftandige Kelk, een vyfdeelige Bloem, die op de kant gehaaird is; in de Mannelyke Bloemen drie Meeldraadjes; in de Vrouwelyken een driedeelige Styl: zynde de Vrugt een langwerpige Appel.

I. *Trichosanthes Anguina.* Slangvrugtig.

(1) Haairbloem *met Spilronde langwerpige kromme Vrugten.*

Van Zaad uit China bekomen was deeze in Italie geteeld, die men thans ook hier, jaarlyks,

(*) Zie II. DEELS VI. STUK, van deeze *Natuurlyke Historie*, bladz. 321.

(1) *Trichosanthes* Pomis teretibus oblongis incurvis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 1080. *Veg.* XIII. p. 725. *H. Cliff.* 450. *R. Lugdb.* 262. Anguina Sinensis &c. MILL. *Gen.* 12. T. 9. MILL. *Dict.* T. 32. Cucurbita Sinensis Fructu longo Anguino vario &c. TILL. *Pis.* 49. T. 22. Petola Anguina. RUMPH. *Amb.* V. p. 407. T. 148. BURM. *Fl. Ind.* p. 207.

lyks, in de Akademie-Tuinen zaait. De lange Kalabasachtige Vrugt, welke somtyds Slangswyze omgedraaid is, geeft 'er den bynaam aan. TILLIUS noemtze *Chineesche Kalabas* met een lange bonte Adderachtige Vrugt, de Bloem wit hebbende en versierd met eene Franje van zeer fyne Haairtjes. MICHELIUS zegt, dat de Chineezen dezelve gelyk anderen Kalabassen, nog jong zynde, eeten en 'er den naam van *Patola* aan geeven. Hy geeft een fraaije Afbeelding van de Bloem en van het Loof, 't welk veel naar dat der andere Kalabassen gelykt. Eerst is de Vrugt wit en groen, doch ryp wordende geheel rood.

IV. AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK. *Syngenesia.*

(2) Haairbloem *met Eyronde spitse Vrugten en Hartvormige langwerpige drieribbige getande Bladen.* II. *Trichosanthes Nervifolia.* Ribbladig.

(3) Haairbloem *met Eyronde spitse Vrugten en Hartvormige gehoekte Bladen.* III. *Cucumerina.* Komkommerig.

(4) Haairbloem *met Tolachtig Eyronde Vrugten.* IV. *Amara.* Bitter.

De twee eersten vallen in Oost-, de laatste in

(2) *Trichosanthes* Pom. Ovatis acutis &c. Tota piri. *H. Mal.* VIII. p. 33. T. 17.

(3) *Trichosanthes* Pom. Ovat. acutis &c. Pada-valam. *H. Mal.* VIII. p 39. T. 15.

(4) *Trichosanthes* Pom. turbinato-ovatis. Colocynthis Fl. albo fimbriato. PLUM. *Amer.* 86. T. 102. RAJ. *Suppl.* 332.

IV. AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK. *Samengestelde.*

in Westindie. 't Zyn mede Kalabasachtige Planten, wat het Gewas aangaat, wordende de tweede, die Komkommerig is, van ons Volk, aan de Kust van Malabar, *Kalpert* geheten. De Vrugt van deeze is langwerpig Eyrond, gelyk van de eerste en uit den geelen roodachtig. De laatste, die op St. Domingo door Pater PLUMIER is waargenomen, heeft ook de Bloemblaadjes op de kanten als met Franje gehaaird: de Bladen zyn byna als die van den Balsem-Appel ingesneeden, ruuw, met veele Aschgraauwe Vlakjes en Stippen getekend. De Vrugten gelyken naar Peeren, van vier of vyf Duimen langte, van buiten glad, groenachtig, gestreept. Het Vleesch derzelven is wit en zeer bitter, met veele smalle bruine Zaaden.

Het Gestippeld Haairbloem, tweehuizig zynde, wordt vervolgens in 't Geslagt van *Feuillea* beschreeven.

MOMORDICA. Springvrugt.

In dit Geslagt hebben de Mannelyke en Vrouwelyke Bloemen den Kelk vyfdeelig, zo wel als de Bloem in de laatsten, doch die is zesdeelig in de Mannelyken, welke met drie Meeldraadjes voorzien zyn. De Styl is in drieën gedeeld en de Vrugt een Appeltje, dat Veerkragtig open springt.

De agt volgende Soorten, meest uitheemsche, zyn 'er in begreepen, naamelyk

(1)

Fig. 1.
Fig. 2.
Fig. 3.

IV. AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK.

(1) Springvrugt *met hoekige geknobbelde Appeltjes en gladde uitgebreid Handpalmige Bladen.*

I. *Momordica Balsamina.*

(2) Springvrugt *met hoekige geknobbelde Appeltjes en overlangs Handpalmige Bladen.*

II. *Charantia.* Balsamieke.

Gemeenlyk geeft men den naam van *Balsem-Appel* aan dit Kruid, wegens een Balsamieke hoedanigheid, die daar in plaats zou hebben. De Vrugten, als langwerpige Appeltjes, Oranjekleurig of geelachtig hoogrood, werden in Olie gezet en dit leverde een Wondbalsem uit. Hierom werdt het *Mannetjes-Balsamina* genoemd, tot onderscheiding van de Wyfjes- of gewoone *Balsamina* der Bloemisten, die echter byna niets, dan het wegspringen van het Zaad, daar mede overeenkomstig heeft (*). De Fransche naam is, mooglyk deswegen, *Pomme*

(1) *Momordica* Pomis ang. tuberculatis, Fol. glabris patenti-palmatis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 1090. *Veg.* XIII. p. 725. *H. Cliff.* 451. *Ups.* 293. R. *Lugdb.* 262. GOUAN *Monsp.* 496. Balsamina rotundifolia repens f. Mas. C. B. *Pin.* 306. Balsamina Cucumerina punicea. LOB *Ic* 648. Charantia. DOD. *Pempt.* 670. SEB. *Mus.* II. T. 3 f. 1.

(2) *Momordica* Pomis ang. tuberc. Fol. villosis longitudinaliter palmatis. *H. Cliff.* 451. *Fl. Zeyl.* 351. R. *Lugdb.* 262. Balsamina Cucumerina Indica &c COMM. *Hort.* I. p. 103 T 54. Amara Indica. RUMPH. *Amb.* V. p. 410. T. 151. Pandipavel. *H. Mal.* VIII p. 17. T. 9 *β.* Pavel. *Ibid.* T. 10. BURM. *Fl. Ind.* p. 208. RUMPH. T. 152.

(*) Zie dezelve hiervoor, bladz. 150, onder den tytel van *Impatiens*, (Springzaad,) beschreeven.

IV. AFDEEL XXIII. HOOFDSTUK. *me de Merveille*, de Italiaanſche *Garanza*, naar den Latynſchen *Charantia*, die 'er, wegens de fraaiheid, ook aan gegeven wordt.

Samengeſtelige. De eerſte Soort is meer dan twee Eeuwen bekend geweest en uit Oostindie afkomſtig, zo wel als de tweede, die weinig daar van verſchilt. LINNÆUS merkt aan, dat het Hartvormig, de Steng omvattend Omwindzel, in deeze effenrandig, in de gewoone getand zy. My komt daar van niets voor in de Afbeeldingen (*). WEINMANN geeft 'er, op ééne Plaat, twee van die zeer fraay zyn, en het verſchil byna voorſtellen, dat SEBA aanmerkte tusſchen de Amerikaanſche en Oostindiſche Balſemappels plaats te hebben. De laatſte zyn langwerpiger en meer geknobbeld, byna Komkommerachtig, gelyk uit de Afbeelding van COMMELYN blykt, die het Gewas vertoont, dat, nu negentig Jaaren geleeden, hier in de Hortus Medicus rype Vrugten hadt voortgebragt.

Pl. LXXIII. Fig. 1. 't Is een Rankachtig klimmend Kruid, dat in Oostindie gebruikt wordt tot bekleeding van Prieelen met groen Loof. Het moet jaarlyks uit Zaad geteeld worden, 't welk veel gelykt naar dat der Kauwoerden, zynde plat, hoekig, bruin met zekere tekening. Dit Kruid is met Klaauwieren voorzien en heeft de Bladen, als gemeld is,

(*) GOUAN zegt, dat 'er in 't midden van de Bloemſteelen een Hartvormig ongeſteeld Blikje is, dezelven omvattende; doch dit raakt de Steng niet.

is, Handpalmswyze, doch breeder in de eerste, langer in de tweede Soort. Een Wilde Oostindische, met ronde geele Appeltjes, welke men ook hier in de Hortus gehad heeft, hadt de Bladen minder ingesneeden. Het nevensgaande, in *Fig.* 1, op PLAAT LXXIII, heb ik onder den naam *Papari* van Java ontvangen. Het schynt my van de gemelde Indische zo wel als van het gewoone Balsem-Appel Kruid, te verschillen. Het Hartvormig Omwindzel der Bloemsteeltjes is hier zeer blykbaar. IV. AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK. *Syngenesia.*

Men maakt, in Indie, veel gebruik van het Loof des Balsemappels, dat bitter is, dienende om een Suikerbier te bereiden, 't welk de gewoone Drank is onder het Gemeen. Ook worden de onrype Vrugten in Melk van Kokosnooten gekookt, en deeze Kost acht men zeer gezond. Ryp zynde, is het Merg zoet met eenige bitterheid en levert den gezegden Wondbalsem uit.

(3) Springvrugt *met hoekige geknobbelde Appeltjes, die met een afvallende tip gedekzeld zyn; en gekwabde Bladen.* III. *Momordica operculata.* Gedekzeld.

Geheel verschillende is deeze Amerikaansche, doordien de Vrugt aanrypende groen blyft, en dan een afvallend Dekzeltje heeft, zynde van bin-

(3) *Momordica* Pom. angulato-tuberculatis. &c. Momordica Americana Fructu reticulato sicco. COMM. *Rar.* T. p. 22.

IV. Afdeel. XXIII. Hoofdstuk

binnen droog en gevuld met Netswyze Vezelen, waar tusschen zwartachtige platte Zaaden zyn vervat.

IV. *Memordica Luffa.* Egyptische.

(4) Springvrugt *met langwerpige Appeltjes, die gekettingde Sleuven hebben en ingesneeden Bladen.*

Een Soort van Wilde Komkommers, in Egypte bekend en aldaar onder den naam van *Chaté* tot Spyze gebruikelyk, *Luffa* genaamd by de Arabieren, maakt deeze uit. Na het wegneemen van den buitensten Bast, die dun is en geelachtig, kwam een verwonderlyk Netwerk van witachtige Vezelen daar in te voorschyn, 't welk VESLINGIUS 'er den naam van *Netweevigen Egyptischen Komkommer* aan deedt geeven. Mooglyk worden hier door die Sleuven gemaakt, waar van de Ridder spreekt, of Ribben met haare tusschen-Ribbetjes, zo zigtbaar in de Vrugt der *Petola*, door RUMPHIUS afgebeeld, die men *Petola Panjang* noemt, naar een Zyden Kleedje, 't welk als Borduurwerk is gemarmerd. Het Zaad is witachtig en de Klaauwieren zyn aan de tippen Kroontjeswyze getakt, zegt LINNÆUS.

(5)

(4) *Memordica* Pomis oblongis, Sulcis Catenulatis, Foliis incisis. *H. Cliff.* 451. *Ups.* 293. *Fl. Zeyl* 352. R. *Lugdb.* 262. GOUAN *Monsp.* 496. HASSELQ *Itin* 487 Cucumis Ægyptius reticulatus s. Luffa Arabum. VESL. in ALPIN. *Cap.* 38. T. 117. MORIS. I. S. 7. T. 7. f. 1, 2. Petola. RUMPH. *Amb.* V. p. 405. T. 147. BURM. *Fl. Ind.* p. 208.

(5) Springvrugt *met Rolronde zeer lange Appelen.* IV. AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK. V. *Momordica cylindrica.* Rolronde.

Deeze, die op Ceylon en in China valt, heeft de Steng vyfhoekig; de Bladen, als der Kommeren, met ſpitſe hoeken, aan den voet Zaagtandig: de Appels een Voet lang, eenigermaate ruig, Rolrond, met zwarte Zaaden.

(6) Springvrugt *met Eyronde gedoornde Appels en drievoudige getande Bladen.* VI. *Trifoliata.* Driebladige.

(7) Springvrugt *met geſtreepte Appels en Voetachtige Zaagtandige Bladen.* VII. *Pedata.* Voetbladige.

Van deeze is de eerſte, in Oostindie groeijende, de langwerpige *Poppya* of *Sajor Poppy* der Indiaanen, anders ook *Vleermuizen-Moes* genaamd, om dat de Bladen, die men tot Moes gebruikt, naar derzelver Wieken gelyken. De Vrugt wordt van de Slangen gegeten. De andere, in Peru *Caigua* genoemd wordende, is, volgens Pater FEUILLÉE, een Rankgewas dat de hoogſte Boomen tot aan den top beklimt, en, behalve verdeelde Klaauwieren,

(5) *Momordica* Pomis Cylindricis longisſimis. Pepo Indicus reticulatus et ſulcatus Semine nigro. HERM. *Lugdb.* 482. *Parad.* App. II. RAJ. *Suppl.* 232.

(6) *Momordica* Pomis Ovatis muricatis, Fol. ternatis dentatis. Poppya ſylveſtris. RUMPH. *Amb.* V. p. 414. T. 152. f. 2.

(7) *Momordica* Pomis ſtriatis, Foliis Pedatis ſerratis. Mom. Fr. ſtriato lævi. FEUILL. *Peruv.* II. p. 754. T. 41.

IV. AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK. *Samenteelige.*

ren, Bladen heeft, welke zeer aartig, byna als die van den Wonderboom, in zevenen gesneeden en by den Steel nog gekwabd zyn. Steeltjes, uit de Oxels voortkomende, draagen verscheide Mannelyke Bloemen en aan den voet van 't Steeltje komt een Vrouwelyke met een Vrugtbeginzel, dat eene geelachtig groene Vrugt wordt, van vier Duimen lang, twee Duimen dik, aan beide enden spits, gestreept, van binnen een zeer verfrisschend rins Vleesch hebbende en deswegen klein gesneeden wordende by de Peruviaanen, tot hunne Pottagiën. Een witachtig spongieus Stoeltje, binnen de Vrugt, bevat verscheide Zaaden, met eene bruine Schil en eene Pit, van smaak als onze Amandelen.

VIII. *Momordica Elaterium.* Purgeerende.

(8) Springvrugt *met stekelige Appeltjes en geen Klaauwieren.*

Dit Gewas, dat men gemeenlyk *Ezels-Kommers* of *Springkruid* noemt, groeit aan de kanten der Zaailanden en elders wild, in de Zuidelyke deelen van Europa. By Weenen in Oostenryk, en by ons, teelt het overvloedig voort uit gevallen Zaad, zo op Mest- en Vuil-

(8) *Momordica* Pomis hispidis, Cirrhis nullis. GOUAN *Monsp.* 427. GORTER *Belg.* 276. *Mat. Med.* 447. H. *Cliff.* 451. R. *Lugdb.* 262. GRON. *Orient.* 300. Cucumis sylv. Asininus dictus. C. B. *Pin* 314. CAM. *Epit.* 946. LOB. *Ic.* 646. DOD. *Pempt.* 663. f. 2.

Vuilnishoopen, als in de Hoven. Onder den naam van Wilde Komkommers is het gemeenlyk bekend in Vrankryk en Duitschland, doch in de Winkels wordt het *Cucumis Asininus* geheten. IV. AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK. *Syngenesia.*

't Is een Plant naar de Komkommers gelykende, doch ruuwer, met kleiner dikker Bladen. De Bloemen zyn byna eveneens, ook kleiner en de Vrugten niet meer dan een Vinger dik, Eyrond, van grootte als een Olyf, van buiten geheel ruig, eerst groen, ryp wordende geelachtig. Zy hebben die zonderlinge eigenschap, dat, wanneer menze aanraakt of zagtjes knypt, het Sap met de Zaaden 'er aan 't end uit en iemand, die 'er niet op verdagt is, dikwils in 't Aangezigt en de Oogen springt. Men speelt 'er dus onkundigen een leelyke pots mede: want het Sap is ongemeen scherp en maakt een geweldige Ontsteeking. Uit dien hoofde kunnen zy den naam van Ezels-Komkommers bekomen hebben. 't Is veiligst, buiten noodzaake deeze Plant in de Hoven niet te kweeken, om geen gevaar toe te brengen aan Kinderen of jong Volk. In 't plukken zelfs wagt men zig daar voor ten hoogsten.

Meest is dit Gewas berugt, wegens het van ouds befaamde *Elaterium*, een sterk Purgeermiddel, ligt, zeer bitter en, aan de Kaars gehouden, Vlam vattende. Men bereidt hetzelve, nog hedendaags, of uit het Sap alleen, of uit de Vrugten met de Zaaden gestampt, en

IV. AFDEEL. XXIII. HOOFD-STUK. *Samenteelige.*

en sterk uitgeperst door een Teems of door Haairdoek uitgewrongen en dan op 't Vuur of in de Zonneschyn gedroogd. Het is verschillende naar de meer of minder rypheid der Vrugten en moet met veel voorzigtigheid gebruikt worden. Een of een half Grein is somtyds genoeg, om een geweldige Braaking en Afgang te verwekken. De Wortel, op Wyn gezet en ook voorzigtig ingegeven, heeft tot Geneezing van Waterzugtigen gestrekt. Veiligst gaat men 'er mede te werk, door eene langzaame vergrooting van de Gifte. De Bladen van dit Kruid zyn ook, doch slapper, purgeerende. Het Sap dient uitwendig om harde Gezwellen te doen verslaan. Het komt in verscheide oude en nog gebruikelyke Winkelmiddelen; gelyk in de Zalf van Agrippa tot de Verlossing en in die van Arthanita tot Wormdooding dienstig.

CUCURBITA. Kalabas.

De Kelk is vyftandig en de Bloem vyfdeelig in dit Geslagt, 't welk in de Mannelyken drie Meeldraadjes, in de Vrouwelyken een vyfdeeligen Stamper heeft, en van de volgende inzonderheid verschilt door de Zaaden, die een dikken rand hebben.

Behalve de gewoone Kalabassen, bevat het ook de Pompoenen, Watermeloenen, Kauwoerden en dergelyken, in de zes volgende Soorten.

(1)

IV. AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK.

(1) Kalabas *met eenigermaate hoekige Wollige Bladen, die van onderen, aan den voet, twee Kliertjes hebben, en Houtige Vrugten.*

I. *Cucurbita lagenaria.* Fleschachtige.

Zeer bekend is dit Gewas door de geheele Wereld. Men noemt het gemeenlyk *Kalabas* en ook wel *Kaauwoorde*, in 't Hoogduitsch *Kurbis*, in 't Fransch *Courge*, in 't Engelsch *Gourd.* De figuur geeft 'er den naam aan van *Flesch-Kalebassen* en deeze worden in 't Fransch eigentlyk *Calebasse* of *Courge de Pelerin*, dat is Pelgrims Kaauwoerde geheten. In veele Landen, immers, is het gebruikelyk, dat de Reizigers en 't Gemeene Volk zig daar van als Fleschen bedienen om Vogt in te bergen en by zig te draagen; 't welk deeze Vrugten, in haare Houtige Bast, zeer wel houden. In Indie is 't een algemeen gebruik, dat de Tyfferaars, die den Kokos - of Palmiet - Wyn uit de Boomen tappen, zig daar toe bedienen van ledige gedroogde Kalabasfen; als welke, wegens de ligtheid, van hun gemakkelyk, wanneer zy den Stam beklimmen, kunnen mede genomen worden (*). De

(1) *Cucurbita* Fol. subangulatis tomentosis &c. *Syst. Nat.* XII. Gen. 1091. *Veg.* XIII. p. 726. GOUAN *Monsp.* 497. Cucurbita Seminibus obsolete bicornibus. *H. Cliff.* 451. *Ups.* 291. R. *Lugdb.* 253. HASSELQ. *It.* 488. Cucurbita oblonga Flore albo, Folio molli. C. B. *Pin.* 313. Cucurbita Lagenaria Flore albo MOR. *Hist.* II. p. 23. S. 1. T. 5. f. 3. RUMPH. *Amb.* V. p. 397. T. 144. BURM. *Fl. Ind.* p. 209.

(*) Zie het II. DEELS I. STUK van deeze *Natuurlyke Historie*, bladz. 316, enz.

IV. Afdeel. XXIII. Hoofdstuk. Samengestelde.

De ongemeene grootte der Kalebasfen in Indie, fomtyds een half Anker en meer kunnende inhouden, geeft daar toe aanleiding. Ik heb een Surinaamfe van eene Peerachtige figuur, anderhalf Voet lang en over 't kruis half zo dik, welke ik denk wel zes Mengelen Vogt te kunnen bevatten. Sommigen zyn kromhalzig als een Retort, met een zeer grooten ronden Bol: fommigen effen, anderen met Knobbels bezet. Men vindt 'er die minder Buikig zyn en van ongelyk meer langte (*). PLINIUS getuigt, dat menze in Italie, onbedwongen gegroeid, negen Voeten lang gezien heeft. Ik zag voorleeden Jaar, by mynen Vrind Z. BRAKEL, Kweeker en Kenner van veele Uitlandfche Gewasfen, buiten Utrecht, de zogenaamde *Hercules-Knods* van ongemeene grootte, welke zyn Ed., op myn verzoek, volgroeid zynde, gemeten heeft en bevonden vyf en een half Voet lang te zyn. Dezelve was zeer dun, zynde van onderen in middellyn maar een half Voet, en van boven twee Duimen: zo dat zy een Knodsachtige figuur hadt, weegende, nog ongedroogd, zeventien Pond, en dus geelachtig groen zynde van Kleur. Sommige Kalabasfen vallen rond en dan zeer groot, anderen niet grooter dan middelmaatige Appelen. Men vindt 'er

(*) De menigvuldige Verfcheidenheden van Kalabasfen of Kauwoerden heeft WEINMANN op vier Plaaten zeer uitvoerig vertoond; Zie zyn *Kruidboek*, N. 442-445.

'er ook die in 't midden ingekneepen zyn; juist gelyk de Flesch-Kalabas by LOBEL en DODONÆUS afgebeeld wordt (*); want men kan ze zo door ombinding als anders, onder 't groeijen, tot veelerley gedaanten dwingen. Evenwel hebben zy het natuurlyk, by den Steel wat dikker te zyn en dan meer of min te verdunnen, eer zy den Buik maaken.

IV. AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK. Syngenesia.

In de Kleur der Kalabasfen is ook een aanmerkelyk verschil. Sommigen zyn groen met geele Vlakken, anderen geheel geel, en fommigen hebben een aartige marmering van roode of witte Vlakken. Ook veranderen zy, dat zonderling is, als menze bewaart, somtyds van Kleur; wordende het geele de eene Maand groen, en in een volgende weder geel. Gezegde Hovenier rekende omtrent twintig Verscheidenheden daar van te hebben. De Bloemen zyn wit en in sommigen vry aangenaam van Reuk. Het Zaad, omtrent een Duim lang, is plat en dik, wit van Kleur, eenigermaate hoekig of met punten, bevattende een Pit, die aangenaam van Smaak is en in de Apotheeken geteld wordt onder de Verkoelende Zaaden.

Van de Kalabasfen kan men niets tot de Kost gebruiken, wegens de walgelyke bitterheid, zegt RUMPHIUS; maar HASSELQUIST ver-

(*) Cucurbita Lagenaria. LOB. *Ic.* 644. Cucurbita prior. DOD. *Pempt.* 668. Eerste of Flesch-Caauwoorden. DOD. *Kruidboek.* bl. 1044.

IV. AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK. *Samenteelige.*

De ongemeene grootte der Kalebasfen in Indie, fomtyds een half Anker en meer kunnende inhouden, geeft daar toe aanleiding. Ik heb een Surinaamfe van eene Peerachtige figuur, anderhalf Voet lang en over 't kruis half zo dik, welke ik denk wel zes Mengelen Vogt te kunnen bevatten. Sommigen zyn kromhalzig als een Retort, met een zeer grooten ronden Bol: fommigen effen, anderen met Knobbels bezet. Men vindt 'er die minder Buikig zyn en van ongelyk meer langte (*). PLINIUS getuigt, dat menze in Italie, onbedwongen gegroeid, negen Voeten lang gezien heeft. Ik zag voorleeden Jaar, by mynen Vrind Z. BRAKEL, Kweeker en Kenner van veele Uitlandfche Gewasfen, buiten Utrecht, de zogenaamde *Hercules-Knods* van ongemeene grootte, welke zyn Ed., op myn verzoek, volgroeid zynde, gemeten heeft en bevonden vyf en een half Voet lang te zyn. Dezelve was zeer dun, zynde van onderen in middellyn maar een half Voet, en van boven twee Duimen: zo dat zy een Knodsachtige figuur hadt, weegende, nog ongedroogd, zeventien Pond, en dus geelachtig groen zynde van Kleur. Sommige Kalabasfen vallen rond en dan zeer groot, anderen niet grooter dan middelmaatige Appelen. Men vindt 'er

(*) De menigvuldige Verfcheidenheden van Kalabasfen of Kauwoerden heeft WEINMANN op vier Plaaten zeer uitvoerig vertoond; Zie zyn *Kruidboek*, N. 442-445.

'er ook die in 't midden ingekneepen zyn; juist gelyk de Flesch-Kalabas by LOBEL en DODONÆUS afgebeeld wordt (*); want men kan ze zo door ombinding als anders, onder 't groeijen, tot veelerley gedaanten dwingen. Evenwel hebben zy het natuurlyk, by den Steel wat dikker te zyn en dan meer of min te verdunnen, eer zy den Buik maaken.

IV. AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK. *Syngenesia.*

In de Kleur der Kalabasfen is ook een aanmerkelyk verschil. Sommigen zyn groen met geele Vlakken, anderen geheel geel, en sommigen hebben een aartige marmering van roode of witte Vlakken. Ook veranderen zy, dat zonderling is, als menze bewaart, somtyds van Kleur; wordende het geele de eene Maand groen, en in een volgende weder geel. Gezegde Hovenier rekende omtrent twintig Verscheidenheden daar van te hebben. De Bloemen zyn wit en in sommigen vry aangenaam van Reuk: Het Zaad, omtrent een Duim lang, is plat en dik, wit van Kleur, eenigermaate hoekig of met punten, bevattende een Pit, die aangenaam van Smaak is en in de Apotheeken geteld wordt onder de Verkoelende Zaaden.

Van de Kalabasfen kan men niets tot de Kost gebruiken, wegens de walgelyke bitterheid, zegt RUMPHIUS; maar HASSELQUIST ver-

(*) Cucurbita Lagenaria. LOB. *Ic.* 644. Cucurbita prior. DOD. *Pempt.* 668. Eerste of Flesch-Caauwoorden. DOD. *Kruidboek.* bl. 1044.

IV. Afdeel. XXIII. Hoofdstuk. Samenteelige.

verhaalt, dat dezelven, in Egypte, het arme Volk tot Spyze ſtrekken, wordende van hun gekookt, met Azyn beſprengd en dus bewaard. Ook vullen zy, zegt hy, den Bast met Ryst en gekneusd Vleeſch, maakende 'er dus een ſoort van Beulingen van; 't welk denkelyk op de groene en nog onrype Vrugten ziet. FORSKAOHL zegt, dat men de Kalabasſen te Kairo teelt, byna rond zynde en dikwils anderhalf Voet middellyns. Ledig gemaakt werden die van de Visſchers aldaar gebruikt, om hunne Rietvlotten hooger op 't Water te doen dryven. Deeze Soort was niet eetbaar, maar men hadt 'er twee anderen, ook met witte Bloemen en Wollige Bladen, die gekookt gegeten werden. De eene hadt een Vrugt van twee Ellen lang. Hy teltze beiden mede onder de Fleſch-Kalabasſen (*).

II. *Cucurbita Ovifera.* Eijervrugtige.

(2) Kalabas *met gekwabde Bladen, ſtomp Eyronde Vrugten en zevenvingerige Klaauwieren.*

Hier bedoelt de Ridder een Soort van Kalabas, die te Aſtrachan aan de Kaspiſche Zee t'huis is, volgens den Heer LERCHE. Hy betrekt 'er bedenkelyk toe, de Kaauwoerde, wel-

(*) *Flor. Ægypt. Arab.* p. 167.

(2) *Cucurbita* Fol. Lobatis, Pomis obovatis, Cirrhis ſepteno-digitatis. *Mant.* 126. Cucurbita aspero folio, amare turbinata, enz. J. B. *Hiſt.* II. p. 229?

welke in 't Werk van J. BAUHINUS wordt voorgesteld onder den naam van *Ruuwbladige, met een kleine geele, wit gestreepte, Tolachtige Vrugt*. In de Upsalsche Tuin, niettemin, was dezelve geteeld met Kruid en Bloemen zeer naar de Pompoenen gelykende, maar minder ruuw en de Vrugten geenszins bitter. De Klaauwieren onderscheidden dezelve wel allermeest. De Vrugten waren van grootte als Hoender-Eijeren en van dergelyke figuur, hebbende een Bast zo hard, dat men dien naauwlyks met een Mes kan doorsnyden en met Melkwitte Streepen overlangs getekend, (zegt LINNÆUS,) even of 't een basterdkind ware van de Gesnipperde Bryonie (*).

IV. AFDEEL. XXIII. HOOFD-STUK. *Syngenesia.*

(3) Kalabas *met gekwabde Bladen en gladde Vrugten.*

III. *Cucurbita. Pepo.* Tot Pompoen.

(*) Die Oostindische heeft, gelyk wy vervolgens zien zullen, zeer diep ingesneeden Bladen en eene weekschillige roode Bezie-Vrugt; ook met witte Streepen getekend. Deeze Kalabas zou derhalve door derzelver Stuifmeel moeten bezwangerd zyn: 't welk op den gezegden afstand iets wonders schynt. 't Laat zig echter, dewyl de uitwendige gedaante der Vrugt van het Mannelyke afkomstig is, wel beredeneeren.

(3) *Cucurbita* Fol. lobatis, Pomis lævibus. GOUAN *Monsp.* 497. Cucurbita Seminum margine tumido. *H. Cliff.* 452. *Ups.* 291. R. *Lugdb.* 263. Cuc. major rotunda Folio aspero, Flore luteo. G. B. *Pin.* 213. Pepo oblongus, rotundus &c. TOURNF. *Inst.* 105. Pepo vulgaris. RAJ. *Hist.* 639. Pepo major oblongus & rotundus, major, minor. DOD. *Pempt.*

IV. AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK.

Samenteelige.

Tot deeze Soort behooren alle de zogenaamde *Pompoenen*, 't zy langwerpig of platachtig rond. Immers alle die een gladden zagten Bast hebben en eetbaar zyn, met gekwabde Bladen; tevens door het Zaad, dat een dikken rand heeft en rondachtig is van figuur, van de Meloenen verſchillende, komen hier t'huis. Gemeenlyk hebben zy de Bloemen wel geel, doch men vindt 'er ook met witte Bloemen, gelyk FORSKAOHL aangaande de Egyptiſche meldt. In 't Franſch noemt menze *la Courge de St. Jean*, dat is Kalabas van St. Jan, in 't Engelſch *Pumpion*, en by 't Gemeene Volk *Meloenen*, zegt RAY. Dus ziet men, dat zy als tusſchen de een en anderen in 't midden ſtaan. Hier behooren derhalve ook, zo wel de Indiſche Kaauwoerden als Pompoenen van RUMPHIUS, en zelfs de allergrootſte, *Camolenga* genaamd, die men aldaar *Spaanſch Spek* heet, vallende anderhalf of twee Voeten lang en meer dan anderhalf Voet, in den omtrek, dik (*). Deeze, zegt hy, zyn langwerpig of Eyrond, egaal van Bast en met een wit of grys Meel, dat men afſtryken kan, als beſtrooid. Bovendien hebben zy de Bladen altemaal gekwabd, niet veeldeelig gelyk de Water-Meloenen.

My

Pempt. 665, 666. Pepo oblongus, maximus Ind. compresſus et Melopeponis effigie. LOB. *Ic.* 641, 642. Cucurbita Indica. RUMPH. *Amb.* V. p. 398. T. 145.

(*) *Ibid.* p. 395. T. 143.

My werdt, door gezegden BRAKEL, in 't jaar 1777 een Eyronde Pompoen, van ontzaglyke grootte, t'huis gezonden; die ik bevond by de veertig Ponden zwaar te zyn. Thans berigt hy, op myn verzoek, daar van geteeld te hebben, tot drieenvyftig Ponden gewigts. Deeze zyn geel van Kleur, maar ik zag voorleeden najaar, by hem, op een Mest- of Aardhoop groeijen, een Plant van witte, ronde, geribde Pompoenen, die eenigszins geborduurd zyn, waar van hy het Zaad van Biberig in Duitschland hadt ontvangen. De grootste, die hy daar van geteeld heeft, woog, zo zyn E. my schryft, ruim 69 Ponden zwaar Gewigt, zynde by de twee Voeten over 't kruis of in middellyn, dat is ongevaar zes Voeten in de Omtrek groot. Onder de Nederlandsche Vrugten, inderdaad, een Wonderstuk van Kweekery!

IV. AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK. *Syngenesia.*

Dat, nu, de Pompoenen of Pepoenen, in 't Hoogduitsch *Plutzer* of *Pfeben* genaamd, eetbaar zyn, is niet alleen blykbaar uit RUMPHIUS, die zegt, dat menze in Oostindie in den Pot snydt en kookt, maakende daar van met Speceryën geen onsmaakelyken Kost; dat zy van de Chineezen met Suiker gekonfyt worden, of ook dat men van het uitgeperste Sap en Vleesch een Marmelade maakt, gelyk van de Kaauwoerden: welke Spyzen, wegens haare verkoelende hoedanigheid, in die heete Landen gezond zyn: maar men weet het ook van nader by. In

IV AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK.

Samenteelige.

Duitschland wordt 'er veel gebruik van gemaakt tot Spyze, zo voor Menschen als Beesten; als ook onder de Duitschers in Noord-Amerika, en in de Westindiën. „ Deeze Vrugten worden te droogen gehangen boven of onder een „ Haardstede en in de Rook, (zegt LOBEL,) „ welken 't Gemeene Volk in de Winter eet."

Kaauwoerden.

Sommigen willen, dat het Zaad der Pompoenen eerst uit Oostindie overgebragt zy, of misschien uit het Beloofde Land, in Italie, alwaar men die Vrugten *Zuccha* geheten heeft, begrypende onder deezen naam alle eetbaare *Kaauwoerden.* Of dezelven, nu, door de witte Bloemen van de Pompoenen en door de gehoornde Zaaden van de Kalabassen verschillen, die rond Zaad geeven, laat ik daar. LOBEL zegt (*), „ dat de lange Kaauwoerden, de „ grootsten van allen zynde en gekromd, drie „ en zes Voet lang, glad en wit groen van Bast, „ die droog zynde, zeer hard is, de allerbe„ kendsten en bekwaamsten zyn om te kon„ fyten. Derzelver Vleesch is wit en gezooden „ niet onaangenaam; 't Zaad lang en breed, „ een weinig vierkant. De Bladen gelyken naar „ die der Komkommeren, maar zyn veel ron„ der, de Bloemen wit. Van deeze Vrugten, „ in stukken gesneeden en met Suiker gekon-

„ fyt,

(*) *Kruidb.* bl. 785. en de Afbeelding, welke naar de voorgemelde Herkules-Knods gelykt, bl. 786. Item. *Ic.* 641. Cucurbita longior, DOD, *Pempt.* 669. Lange Cauwoorden. *Kruidb.* 1045.

„ fyt, brengen de Portugeezen en Spanjaards „ zeer veel te koop in de Noordfche Landen „ en heeten 't *Carbaſade*. 't Zyn zeer goede „ en lieflyke Konfituren voor dorftige Menfchen „ en die aan heete Koortfen leggen." Moogl yk is dit ook wel, 't geen men *Sukade* noemt, daar ik bevoorens van fprak (*).

IV. Afdeel. XXIII. Hoofdstuk. *Syngeneſia.*

(4) Kalabas *met gekwabde Bladen en Knoopig Wrattige Vrugten.*

IV. *Cucurbita verrucoſa.* Wrattige.

Deeze, die een zeer eigen bynaam voert, heeft de Bloem, Zaaden en gedaante van de Pompoenen of Kaauwoerden, zegt de Ridder, maar de Vrugt is kleiner, met een harderen, byna Houtigen Bast. Mifschien zal het maar eene Verfcheidenheid van de voorgaanden zyn.

(5) Kalabas *met gekwabde Bladen, een opgeregte Steng, en Vrugten die knobbelig neergedrukt zyn.*

V. *Melopepo.* Schildvormige.

Den naam van *Melopepo*, door welken Tourne-

(*) II. D. III. Stuk, deezer *Natuurlyke Hiſtorie*, bladz. 197.

(4) *Cucurbita* Fol. Lobatis, Pomis nodoſo-Verrucoſis. Cucurb. Verrucoſa. J. B. *Hiſt.* II. p. 222. Melopepo Verrucoſus. Tournf. *Inſt.* 106.

(5) *Cucurbita* Fol. Lobatis, Caule erecto Pomis depreſſo-nodoſis. Melopepo Clypeiformis. C. B. *Pin.* 312. Cuc. Clypeiformis ſ. Siciliana. J. B. *Hiſt.* II. p. 224. Melopepones latiores Clypeiformes. Lob. *Ic.* 642. Pepo latus. Dod. *Pempt.* 666.

IV. AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK. Samengestelde.

NEFORT Geribde Meloenen, uitwyzens zyne Afbeelding, bedoeld heeft, wordt door den Ridder in 't byzonder aan deeze *Schildvormigen* gegeven, die eenigermaate gelyken naar de Rondassen der Ouden. „ Wy hebbenze ook „ genoemd *Siciliaansche Kaauwoorde* en met „ sommige Duitschers *Muchel-Kurbis*," zegt J. BAUHINUS. Hy geeft de zelfde Afbeelding van 't Gewas als TABERNEMONT, en meldt, dat het opstaande groeit, zonder Klaauwieren. De Vrugten komen by DODONÉUS en LOBEL, in 't groot, zeer wel afgebeeld voor, en de laatste spreekt 'er dus van.

„ Dese Soort is van Rancken ende Bladers „ den anderen gelyck, maar de Vrucht is plat „ gelyck eenen ronden Schilt oft Beucklaer, „ met ghespleten canten, ghecronckelt ende „ ghefronselt, ende een gherimpelde Schorsse, „ de welcke sachte is, van verwe ende smaecke „ de voorgaande (*) ghelyck. Beyde dese „ Soorten worden in stuckskens ghesneden ende „ de in de Panne ghefruyt met Meel bestroeyt „ ende zyn zeer lieflick om eten, soo wel in „ Nederlandt als Vranckeryck ende elders."

Waarschynlyk is dit die *Kroon-Kalabas*, waar

(*) Hier door verstaat hy de platachtige geribde Pompoenen (Melopepo compressus. C. B. *Pin.* 312:) tot de derde Soort van dit Geslagt behoorende, voorgemeld. Hy beeldt een platachtige Meloen-Pompoen af, die hy zegt somtyds wel de zwaarte te hebben van tagtig Ponden.

waar van ik van gezegden Liefhebber te Utrecht, in November s'voorleeden Jaars, de Tekening ontving, zynde, by den Steel, van gedaante als een ronde Kalabas, met Sleuven, die rondom uitliepen naar den omtrek, en, door haar tusfchenribben, eene Kroon maakten van tien ftompe punten, binnen welken een ronde Kop was, byna gelyk het Bolletje in de onrype Kruidnagelen (*). Rondom was deeze Kalabas fchoon geel, maar op de punten en aan den Kop fchoon groen, met geel als een Kivits-Ey gefpikkeld. De middellyn moet omtrent een half Voet zyn geweest.

IV. AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK. *Syngenesia.*

(6) Kalabas *met veeldeelige Bladen.*

VI. *Cucurbita Citrullus.* Water-Meloen.

Dit zyn de *Water-Meloenen*, wier aangenaamheid en verfrisfching in de Oosterfche Landen, TOURNEFORT, die 'er Ondervinding van hadt, zodanig roemt. De Arabieren zegt HASSELQUIST, noemenze *Batech*, en dit zal derhalve

(*) Zie II. D. III. STUK van deeze *Nat. Hiftorie*, bl. 49. PL. XII. *Fig.* 1.

(6) *Cucurbita* Fol. multipartitis. *Mat. Med.* 443. GOUAN *Monsp.* 497. HASSELQ. *Itin.* 488. Cucurbita Seminum margine bafi dilatato. *H. Cliff.* 452. R. *Lugdb.* 264. Anguria Indica. RUMPH. *Amb.* V. p. 400. T. 146. Anguria Citrullus dicta. C. B. *Pin.* 312. Citrullus Folio Colocynthidis fecto, Semine nigro. J. B. *Hift.* II. p. 235. Anguria, Cucumis, Citrullus. DOD. *Pempt.* 664. Citrullus Officinarum, LOB. *Ic.* 640.

V 5

IV. AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK. *Samenteelige.*

halve die Vrugt zyn, waar FORSKAOHL als Zaay-Komkommers melding van maakt, zeggende, dat menze dikwils teelt van een Elle middellyns, zeer zoet, malsch, wit of geel en somtyds roodachtig van Vleesch. Immers deeze, van hem *Battich-Burlos* genaamd of *Brullos*, naar den uithoek van 't Eiland Delta, in de Armen van den Nyl, worden aldaar best en allergrootst geteeld, zo HASSELQUIST getuigt. Ik kan niet nalaaten, zyne uitmuntende beschryving van die Vrugten hier kortelyk in te voegen.

Zy worden inzonderheid aan de Oevers van den Nyl, in vrugtbaare Kley, die na de overstroominge leggen blyft, van 't begin van Mey tot aan het end van July gewonnen. De Vrugten zyn uitermaate groot. Hy hadze van twee Voeten dik en drie Voeten lang gezien. Zy bevatten een overvloedig, Waterig, zeer verkoelend Sap, in een Vleesch dat voos is, als van een murwen Appel of beurse Peer, met zwartachtig of bruin Zaad. Drank en Spyze levert deeze Vrugt den Egyptenaaren uit. 't Gemeene Volk verheugt zig over dat Jaargetyde en gebruikt alsdan byna niets anders tot Voedzel; eetende dezelve met Brood, en wel nog onryp zynde, altoos raauw. Dus verslaat zy tevens den Dorst, door haar Sap, 't welk men ook uit een Kuiltje, in deeze Vrugt gemaakt, kan scheppen. Dit Sap, uit de Sappigsten, die by Kaap Burlos groeijen, als dezelven overryp zyn, op de ge-

zegde

zegde manier vergaderd, met Roozenwater en een weinig Suiker gemengd, is een algemeen Middel voor de genen, die aan heete Koortſen leggen. Jammer is 't, dat men 't zelve naauwlyks langer dan drie Weeken kan bekomen. Groote voorzigtigheid, ondertusſchen, is 'er noodig, dat de Gezonden zelfs niet te veel gebruiken van deeze koele Vrugten. In dat heete Saizoen verwekken zy anders ligt Kolyken, Buikpyn, Bloedloop en Benaauwdheden. Ook kan de overmaatige inzwelging plotslings de dood veroirzaaken. Iemand, die 't niet gewoon is, valt een ſtukje daar van als Ys in de Maag; gelyk hy zelf bevonden hadt. Aanmerkelyk is 't, dat ten tyde, wanneer men de Water-Meloenen in Egypte eet, de Lintwormen gemeen zyn (*). IV. Afdeel. XXIII. Hoofdstuk. *Syngenesia.*

Men noemt deeze Vrugten in 't Franſch *Citrouilles*, naar den Latynſchen naam *Citrullus*, die mooglyk van een Citroen zyne afleiding heeft, 't zy wegens de Sappigheid of de Kleur. De Engelſchen noemenze *Citruls*, de Duitſchers *Citrullen* of *Anguriën*, naar den anderen Latynſchen naam *Anguria*, die van een Arabiſch woord, dat rond betekent, zou afſtammen. Op deeze lekkere Vrugten, in 't Hebreeuſch *Abatichim*, dat in 't Hollandſch Pompoenen vertaald is, betuigden de Israëliten, in de Woe-

(*) HASSELQ. *Reiſe nach Palaſtina*, pag. 530.

IV AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK.

Woestyn, onder anderen belust te zyn (*). Zy vallen ook in Oostindie, alwaar menze, naar 't gedagte Arabische *Battich*, volgens RUMPHIUS *Batteca* noemt en zeer hoog waardeert. Die van binnen een schoon rood Vleesch hebben, zyn de aangenaamsten van Smaak. Uit Zaad heeft men deeze in Italie voortgeteeld en zy worden 'er, op de Markten, onder den naam van *Cucumere* en *Freddo* uitgeschreeuwd, zo RAY getuigt. Niet minder kweekt menze in de Westindiën en Zuid-Amerika: want in heete Klimaaten slaagen deeze Vrugten best en grootst, zynde zo Sappig, dat men onder 't eeten het Water uit de Schaal kan slurpen, als uit een Kom of Glas (†).

Samenstelling.

Het Zaad der Citrullen verschilt, van dat der Pompoenen en Kalabassen, niet zo zeer door zyne figuur, als wel door de Kleur die zwart is en het heeft somtyds de Oppervlakte aartig met streepjes getekend, byna als de Boomsteenen. Te Alexandrie werdt een Watermeloen geopend, die alle Zaaden dus gemarmerd hadt, zegt FORSKAOHL. Dit Zaad komt met dat der Kalabassen in hoedanigheid overeen, en wordt mede geteld onder de Verkoelende, die men dikwils tot Emulsiën gebruikt. De Bladen zyn

(*) *Num.* XI. vs. 5. Zy aten die Vrugten in Egypte *om niet* (gratis) dat is te zeggen, voor weinig Prys: waar uit blykt, hoe gemeen dezelven aldaar toen reeds waren.

(†) PISO *de Ind. Hist. Nat. & Med.*

zyn twee of driemaal Vinswyze verdeeld en gelyken eenigszins naar die der Koloquinthen. In Arabie, evenwel, vondt FORSKAOHL twee Soorten, die hy Citrullen noemt, met gepalmde of gekwabde Bladen.

IV. AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK. *Syngenesia.*

CUCUMIS. Komkommer.

Van het voorgaande verschilt dit Geslagt byna alleen door een driedeeligen Stamper, en dat de Zaaden spits zyn. Het bevat, buiten en behalve de gewoone Vrugten van dien naam, ook de Meloenen en anderen, in elf Soorten, als volgt.

(1) Komkommer *met veeldeelige Bladen en Klootronde gladde Appelen.*

I. *Cucumis Colocynthis* Koloquint.

Deeze hadt de vermaarde TOURNEFORT, wegens de bitterheid, afgezonderd van de overige Komkommerachtige Planten. 't Gewas, welks afkomst onzeker is, komt met dezelven, en inzonderheid met de laatst beschreevene, grootelyks overeen, maar heeft de Bladen niet zo fyn verdeeld. Men zaait hetzelve 's Voorjaars veel in Vrankryk, Duitschland en Engeland; doch in de Zuidelyke deelen van Europa, in

(1) *Cucumis* Fol. multifidis, Pomis Globosis glabris. *Syst. Nat.* XII. Gen. 1092. *Veg.* XIII. p. 726. *H. Ups.* 293. *Mat. Med.* 440. R. *Lugdb.* 263. Colocynthis Fr. rotundo major C. B. *Pin.* 313. Colocynthis. CAM. *Epit.* 982. DOD. *Pempt.* 665. LOB. *Ic.* 645.

IV. AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK. Samenstellige.

in Spanje en Italie, slaagen de Vrugten best, die men *Koloquint-Appelen* noemt. Daar komen an dezelven aanmerkelyke Verscheidenheden voor. LOBEL hadt 'er in de Hoven van Holland, Vrankryk en Italie, gezien, die donker groen van Kleur waren, een weinig gespikkeld, Peerachtig als een klein Kalabasje, of ook rond als een Oranje-Appel, en geele, platachtig rond. Zeer dikwils kwamen hem ook voor, die zeer klein waren, langwerpig, van grootte als een Ganzen- of Zwaanen-Ey, zeer hard van Schil, gespikkeld, groen en graauw. Het Zaad, daar in vervat, is byna Eyrond, eenigszins platachtig, bruin, en heeft wel den dikken zoom niet van de Pompoenen en Kalabassen, maar ook geene spits- of scherpheid.

De Appels zyn onder de Geneesmiddelen bekend, wegens hunne alles overtreffende bitterheid, daar men een Spreekwoord van heeft (*). Inwendig levert het gedroogde Merg een sterk en gevaarlyk Purgeermiddel uit, dienstigst in Klysteeren, als wanneer het van een kragtige uitwerking in zwaare Opstoppingen en tot Afwending bevonden wordt. Het Zaad kan men veiliger ingeeven. 't Extrakt kan met voorzigtigheid in Pillen dienen. Voorts komen de Koloquinten in verscheide Samenstelzels der Apotheeken.

(*) *Het bitterst, dat men vindt,*
Is de Appel Koloquint.

(2) Kom-

(2) Komkommer *met Hartvormige vyfkwabbige getande Bladen, die stomp zyn; de Appelen Klootrond met Doorntjes gewapend.* IV. Afdeel. XXIII. Hoofdstuk. II. *Cucumis Prophetarum.* Profeeten-Appel.

Volgens den bynaam schynt deeze van den Ridder gehouden te zyn voor die *Wilde Koloquinten*, waar van men in de Heilige Bladeren leest, dat het Moes, daar van gekookt, oneetbaar was wegens de bitterheid, doch van den Profeet Eliza, als door een Wonderwerk, met Meel eetbaar gemaakt werde (*). De Plant, waar toe die van SHAW met twaalf geele en groene Streepen, in Arabie gevonden, t'huis gebragt wordt, heeft volgens HASSELQUIST een kruipende- of klimmende vyfhoekige Steng, met Bladen als der Aalbessen, zynde klein van Gewas, en een rond Appeltje draagende, dat aan alle kanten met Doornen is bezet (†).

(3)

(2) *Cucumis* Fol. Cord. quinquelobis &c. *Am. Acad.* IV. p. 295. Colocynthis pumila echinata Arabica &c. SHAW. *Afr.* 164.

(*) 2 *Koningen.* Kap. IV. 't Is my evenwel geloofbaarder, dat het de gewoone gladde Koloquinten zyn geweest, die volgens RAUWOLF in groote menigte aan den Euphraat by Bagdad groeien en van de Persiaanen *Woestyn-Kalabas* genoemd worden. Deeze vondt FORSKAOHL niet alleen op vogtige Kley-vlakten in Arabie, maar ook in de Woestynen by Kairo in Egypte, zo dat de Natuurlyke Groeiplaats niet onbekend is. De gewoone naam is *Hendal* of *Hensal* by de Arabieren.

(†) Zulke gedoornde Appeltjes zouden niet ligt, by abuis, in

IV. AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK.

III. *Cucumis Anguria.* Eyvormige.

(3) Komkommer *met Handpalmig uitgehoekte Bladen, en Klootronde ſtekelige Appelen.*

Deeze Amerikaanſche, die men in de Europiſche Tuinen aantreft, verſchilt door de uitgehoekte Bladen niet alleen, maar ook door de figuur der Vrugten, welke met Doornige knobbeltjes gewapend zyn, van de anderen. De Stengen zyn gehoekt en ſtekelig; de Bloemen klein als die der Bryonie; de Vrugt eetbaar.

IV. *Acutangulus.* Spitshoekige.

(4) Komkommer *met rondachtig gehoekte Bladen en Vrugten die tien ſpitſe hoeken hebben.*

Een eetbaare Vrugt, in Tartarie en China vallende, welke GREW voorſtelt onder den naam van *Indiſche Kalabas*, wordt hier bedoeld. Zy heeft aan 't end een klein Dekzeltje, en van binnen maar ééne Holligheid; daar die van dit

in den Pot geſneeden zyn geweest, maar met de gladde Koloquinten kon men zig vergisſen.

(3) *Cucumis* Fol. palmato-ſinuatis &c. GOUAN *Monsp.* 498. Cucumis Foliis Palmatis. R. *Lugdb.* 263. Cucumis ſylv. Americanus, Anguriæ folio, Fructu Ovi figurâ. PLUK. *Phyt.* T. 170. f. 3. Anguria Amer. Fructu echinato eduli. TOURNF. MILL. *Dict.* T. 33.

(4) *Cucumis* Fol. rotundato-angulatis &c. Cucumis longus Indicus. GREW. *Mus.* 229. T. 17. f. 2. Cucumis Ind. ſtriatus Operculo donatus, &c. PLUK. *Alm.* 123. T. 172. f. 1. Petola. RUMPH. *Amb.* V. p. 408. T. 149. BURM. *Fl. Ind.* p. 209.

dit Geslagt doorgaans driehokkig zyn, met Vliezige afgezonderde Holligheden. De Zaaden zyn zwart en als gekaauwd, gelyk in de Water-Meloenen, zegt de Ridder (*). De Bloemen komen getropt op één Steeltje voor en zyn geel van Kleur. De Vrugt is tusschen de Komkommers en Kalabassen middelslagtig, wordende in Oostindie *Petola* genoemd, dewyl haar Schors eenigermaate gemarmerd of Vlakkig is, gelyk de Zyden Kleedjes van dien naam. Zy valt wel twee Voeten lang en langer, maar men heeft 'er Verscheidenheden van, onder welken de Bengaalsche veel kleiner is en Oranjekleurig: de Slangvormige tot de Trichosanthes, hier voor, behoort; en de gewoone of *Panjang-Petola*, by de Chineezen *Moes-Komkommer* genaamd, welke tot het Geslagt van Momordica of Springvrugt is t'huis gebragt. Jong zynde, worden deeze Vrugten in Schyven gesneeden, als Komkommers, en dan, by iets hartigs gekookt, leveren zy een lekkere Pottagie uit, zeer veel in gebruik by 't Gemeene Volk.

IV. AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK. *Syngenesia.*

V. *Cucumis Melo.* Meloen.

(5) Komkommer *met de Bladen rond gehoekt, en dikbuikige Vrugten.* De

(*) Immers is dit uit het gezegde: *Semina nigra, quasi masticata ut in Anguria*, waarschynlyk te begrypen.

(5) *Cucumis* Foliorum angulis rotundatis, Fructibus torulosis. *Mat. Med.* 444. *Hl. Cliff.* 451. *H. Ups.* 292. R. *Lugdb.* 263. Melo vulgaris. C. B. *Pin.* 310 Melo s. Melopepo Vulgi, Cucumis antiquorum. DOD. *Pempt.* 663. LOB. *Ic.* 639.

IV. AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK. *Samenteelige.*

'Deeze zeer bekende edele Vrugten, welken men gemeenlyk *Meloenen*, in 't Fransch en Engelsch *Melons*, in 't Hoogduitsch *Melaunen* noemt, hebben, zo men wil, dien naam van den Appelreuk of van de Appelachtige figuur. Ik weet niet, waarom men niet veeleer derzelver naam van 't Latynsch woord *Mel* of van 't Grieksche *Meeli*, dat Honig beteekent, wegens den zoeten Smaak, dien de lekkerste hebben, zou afleiden. Zy waren, by de Ouden, onder den naam van *Sikuës* begreepen. 't Gewas onderscheidt zig door de ronde hoeken der Bladen, groeijende anders, op dezelfde manier, Rankachtig langs den Grond, met geele Bloemen. In de gedaante der Vrugten heeft de kweeking der Tuinlieden een groote Verscheidenheid gemaakt. Daar zyn kleine, middelbaare en ongemeen groote Meloenen, die byna rond of langwerpig rond, aan de enden puntig of ingedrukt zyn, glad van Schil of knobbelig, geribd of ongeribd, groen, geel of bont, met het Vleesch van binnen wit, groenachtig, geel of Oranjekleurig. In 't algemeen kan men zeggen, dat de grootte zelden die van eens Menschen hoofd veel te boven gaat. Die wit Vleesch hebben, *Spek Meloenen* genaamd, zyn doorgaans de slegtsten. Hier aan volgen die met groenachtig Vleesch. De *Kantaloepen*, rond en geribd, maatig groot van stuk, van binnen roodachtig, worden meest tot den Tafel gekoozen. Het Vleesch derzelven is zo zoet, dat menze ge-

gewoonlyk met Peper en Zout nuttigt. Daar zyn ook zeer kleinen, genaamd *Suiker-Meloenen*, die, behalve de zoetheid, eenen Moskeljaat-Reuk hebben, naauwlyks grooter dan een Oranje-Appel, hier te Lande minder bekend. IV. Afdeel. XXIII. Hoofdstuk. *Syngenesia.*

In Spanje, Italie, en andere Zuidelyke Landen, als ook in de Levant, Turkye en Egypte, teelt men de Meloenen, gelyk hier de Komkommers, op den blooten Grond. In de middelste en Noordelyke deelen van Europa vereischt derzelver Teeling overdekte Bakken of Broeibergen, en een behandeling, waar omtrent veel aan te merken valt: want het is een Gewas, welks tederheid byna de lekkerheid der genen, die 'er van smullen, evenaart. Ondertusschen mogen deeze Vrugten, in de Zomer, wel onder de gezondste Nageregten geteld worden; als zynde van eene verfrisschende, zagtelyk afgang maakende hoedanigheid, met maatigheid gebruikt. De Zaaden behooren tot de vier Verkoelende der Apotheeken.

(6) Komkommer *met rond gehoekte Bladen en Klootronde Vrugten, stomp genaveld.* VI. *Cucumis Dudaim.* Persische.

Tot deeze Soort betrekt de Ridder een Meloentje,

(6) *Cucumis* Fol. angulis rotundatis &c. Melo variegatus Aurantii figura odoratissimus. DILL. *Elth* 223. T. 177. f. 218. Melo Persicus minimus odoratissimus. RAJ. *Suppl.* 333. Cucumis Orientalis Fructu Citriformi. WALTH. *Hort.* 133. T. 21.

IV. AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK. *Samentelige.*

loentje, van grootte als een Oranje-Appel en van dergelyke figuur, den Bast Oranje hebbende met groenachtige Vlakken, die door de rypheid wit worden. Het heeft een zeer aangenaamen Reuk, doch laffen Smaak. Sommigen hebben het *Perfisch* genoemd, hoewel het Zaad van de Kust van Barbarie, en wel uit Marokko, overgebragt zou zyn.

De bynaam *Dudaim*, die op twee plaatfen in de Heilige Schrift voorkomt (*); wordt by de Thalmudiften genomen voor welriekende Bloemen; als Violen of dergelyken. Op de eerfte plaats fchynt zy, veeleer, zekere Vrugten te betekenen, en hoewel men 'er de Mandragers-Appeltjes door verftaan heeft, is zulks, dewyl die in de Oofterfche Landen niet groeijen, gantfch ongerymd. Met meer reden, derhalve, zou men om deeze Meloentjes denken mogen, indien dezelven in Paleftina wild voorkwamen.

De Heer FORSKAOHL bevondt, dat men te Kairo, onder veele anderen, dergelyke Soort in de Tuinen kweekte en *Schemmam* noemde. De Ranken hadt zy vyfribbig en ftekelig zo wel als de Bladen, welke langwerpig Hartvormig, fpits en Tandswyze uitgegulpt waren; met geele Bloemen, in de Oxelen getropt. Zy droeg Eyronde zeer gladde Vrugten, geel met rosfe Vlak-

(*) *Gen.* XXX. vs. 14-16. en *Hoogl.* VII. vs. 13.

Vlakken en een Waterig Vleefch, vol Zaad. Men teeldeze om den fterken, niet onaangenaamen Reuk, doch zy werden niet gegeten. IV. AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK.

(7) Komkommer *die ruig is, met de hoeken der Bladen onverdeeld en getand; de Vrugten Spoelachtig, Haairig, aan beiden enden verdunnende.* VII. *Cucumis Chatè.* Arabifche.

Een Komkommerachtige Vrugt der Egyptenaaren, waar van ALPINUS de Afbeelding geeft. HASSELQUIST noemtze de Koningin der Komkommeren, en houdtze voor de *Abdellavi* van dien Authcur, een langwerpige Meloen van een alleruitmuntendften Smaak, die nergens dan by Kairo geteeld werdt. Blykbaar, nogthans, is dezelve, uit de befchryving, van de *Chatè* verfchillende; welke Plant geheel ruig is, en ook de jonge Vrugten Haairig, de volwasfene glad heeft. FORSKAOHL, niettemin, zegt dat *Abdellavi* de Arabifche naam is van deeze, die in Egypte by geheele Akkers wordt geteeld. Men bereidt 'er een aangenaamen Drank van, door aan 't boven-end een Gat te maaken in de Vrugt; dan met een Stokje het Merg door één te roeren; voorts de Vrugt, zo

(7) *Cucumis* hirfutus, Fol. angulis integris dentatis &c. HASSELQ. *It.* 491. Cucumis Ægyptius rotundifolius. C. B. *Pin.* 310. Chatè. ALP. *Ægypt.* 114. T. 116. VESL. p. 47. FORSK. *Fl. Ægypt, Arab.* 168.

IV. AFDEEL. XXIII. HOOFD-STUK. *Samentelign.*

zo als zy nog aan den Steel zit, begraavende als wanneer, na eenige Dagen verloops, dezelve vol is van een zeer lekker Sap. Dit dient tot het bereiden van Sorbet en andere Dranken, waar op de Turken zeer verflingerd zyn. Sommigen bewaaren die Meloen-Komkommers daar toe het geheele Jaar, in Kaf of Stroo. VESLINGIUS, niettemin, merkt aan, dat het veel gebruiken van die Vrugten de Egyptenaars aan Water-Breuken onderhevig maakt: hoewel het Gemeene Volk die ook krygt door de Salpeterige en sterk verkoelende hoedanigheid van het troebele Nylwater.

VIII. *Cucumis sativus.* Gewoone.

(8) Komkommer *met de hoeken der Bladen regt en Eyrond-langwerpige knobbelige Vrugten.*

Dit zyn de gewoone *Komkommers*, door geheel Europa, en inzonderheid in de middeldeelen bekend; wier afkomst men niet weet. 't Is een Gewas, dat, gelyk de voorgaanden, Jaarlyks moet gezaaid worden, doch zig zeer gemakkelyk voortteelen laat. „ In Egypte eet „ het Gemeen ze gekookt en met Azyn inge- „ legd, zegt HASSELQUIST, of als Beu- „ lin-

(8) *Cucumis* Fol. angulis rectis, Pomis ovato-oblongis scabris *Mat. Med.* 445. *H. Cliff.* 451. *H Ups.* 292. *R. Lugdb.* 263. Cucumis sativus vulgaris. C. B. *Pin.* 310. Cucumis vulgaris. DOD. *Pempt.* 66. Cucumeres sativi & esculenti. LOB. *Ic.* 638.

„ lingen met Vleefch en Kruideryën vol gestopt „ by Luiden van Vermogen, die ze dus ook „ kooken, als wanneer zy een goede Spyze „ uitleveren." FORSKAOHL tekent verfcheide Soorten, behalve de gemelden, aan; fommigen een Elle, anderen een Voet of een Handbreed lang, die by Kairo gekweekt worden. IV. Afdeel. XXIII. Hoofdstuk. *Syngenesia.*

Wy hebben ook veelerley Komkommers; onder welken de Geele allergemeenst zyn, om raauw als Salade te nuttigen. De Franfchen nogthans en Engelfchen achten de Groene fmaakelyker dan de Geele of Witte, welke laatften gebruikt worden tot den vroegen Komkommer-Teelt, op Mestbergen gefchiedende als die der Meloenen. Van de Groene worden de jonge Vrugten, onder den naam van *Augurkjes*, tot inleggen genomen. De Geele, die men ter langte van een Voet, of daaromtrent, eet, worden, als menze aan den Stoel laat blyven, wel een Arm dik en een Elle lang, als wanneer zy Zaad uitleveren. Dit telt men mede onder de Verkoelende Zaaden.

(9) Komkommer *met hoekig-gekwabde Bladen, de Vrugten Rolrond, gefleufd en krom.* (10) IX. *Cucumis flexuosus.* Bogtige.

(9) *Cucumis* Fol. angulato-fublobatis &c. Cucumis flexuofus. C. B. *Pin.* 310. Cucumis oblongus. J. B. *Hift.* II. p. 247. DOD. *Pempt.* 662. Cucumis Anguinus flexuofus. LOB. *Ic.* 639.

IV. AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK.

(10) Komkommer *met gekwabde Bladen en zeer lange Rolronde, gladde, gedraaide Vrugten.*

X. *Cucumis Anguinus.* Slangachtige.

Deeze beiden, in Oostindie vallende, hebben Slangswys' omgekromde Vrugten, inzonderheid de laatste, waar toe de *Slangvormige Petola* van RUMPHIUS betrokken wordt, die ik, wegens de Haairigheid der Bloembladjes, veeleer zou denken tot de *Trichosanthes Anguina* te behooren. De Vrugt wordt wel drie of vier Voeten lang.

XI. *Maderaspatanus.* Kormandelsche.

(11) Komkommer *met Hartvormige onverdeelde fyn getande Bladen en Klootronde gladde Vrugten.*

Aan de Kust van Koromandel groeit deeze, die, als kleine roode Besfen draagende, door HERMANNUS tot de Bryonie was betrokken. Ik weet niet, hoe men dat Komkommertje van Madras, met een zeer kleine Vrugt, van PLUKENET, hem door den Heer C. DU BOIS vereerd, hier kan t'huis brengen, als hebbende hetzelve zeer blykbaar een stekelige Vrugt (*).

Uit

(10) *Cucumis* Fol. Lobatis &c. Petola Anguina. RUMPH. *Amb.* V. p. 407. T. 148. BURM. *Fl. Ind.* p. 210.

(11) *Cucumis* Fol. Cord. integris denticulatis &c. *H. Ups.* 293. Bryonia Foliis Cord. oblongis &c. *Fl. Zeyl.* 356. Cucumis Maderaspatensis, Fr. minimo. PLUK. *Alm.* 123. T. 170. f. 2.

(*) De ronde gladde Vrugt, daar by getekend, welke men

Uit Japansche Zaaden, welken ik van Java bekomen had, is in 't voorleeden Jaar, by een Liefhebber alhier, een Plantje opgekomen tot dit Geslagt behoorende, 't welk in 't zelfde Jaar, uit zyn eigen Vrugt, nog eens is voortgeteeld en ten tweeden maale Vrugt gedraagen heeft. Het Loof gelykt naar dat der Meloenen, doch is in allen deele veel kleiner. De Bloemen zyn geel, maar de Vrugten niet grooter, dan *Fig.* 2, op PLAAT LXXIII, aanwyst, zynde getekend naar zulk een Appeltje, 't welk ik doorgesneeden en de Zaaden daar in volmaakt als die der Meloenen bevonden heb. De Vrugt was geelachtig van Kleur, glad, met een zeer dunne Schil, en aangenaam van Smaak, byna als een Persik of murwe Peer. Tegenwoordig, nu ik dit schryf, in Juny des jaars 1779, is wederom een Plantje daar van met Schepzels, een Duim groot, beladen.

IV. AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK. Japansch Meloentje. PLAAT LXXIII. Fig. 2.

BRYONIA. Bryonie.

In dit Geslagt zyn de Mannetjes-Bloemen vyftandig gekelkt, met een vyfdeelige Bloem en drie Meeldraadjes: de Wyfjes-Bloemen hebben een getanden Kelk en zyn ook vyfdeelig, met eenen driedeeligen Styl, en de Vrugt is een byna Klootronde veelzaadige Besie.

(1)

men waarschynlyk daar voor aangezien heeft, behoort tot den Kalabasboom, onder op de Plaat.

IV. AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK.

(1) Bryonie *met gepalmde, wederzyds Eeltig ruuwe Bladen.*

I. *Bryonia alba.* Witte.

De gewoone *Bryonie* der Winkelen, welke men in 't Nederduitsch *Wilde Wyngaard*, in 't Engelsch *Wilde Hoppe*, in 't Fransch *Coluvrée* en in 't Hoogduitsch *Stichwurts* noemt, komt hier in aanmerking. Zy groeit in Europa overal, in de Haagen en Wildernisfen; op belommerde Zandgronden, beklimmende het Kreupelbosch met zyne Ranken. De Bladen en Bloemen zyn als gezegd is, maar de Besfen heeft het somtyds rood, somtyds zwart. Gemeenlyk komen de vrugtbaare en onvrugtbaare Bloemen op ééne zelfde Plant voor, maar men heeft 'er ook gezien, met Vrouwelyke Bloemen en Mannelyke op byzondere Planten: ja de Heer JACQUIN tekent aan, dat hy den Wilden Wyngaard, omstreeks Weenen, altoos tweehuizig gevonden hebbe (*).

De zo beroemde Medicinaale kragten berusten in de Wortel van dit Kruid, een sterk Purgeermiddel, dat dunne Slymerige Vogten doet ont-

(1) *Bryonia* Fol. Palmatis utrinque Calloso - scabris. *Syst. Nat.* XII. Gen. 1093. *Veg.* XIII. p. 727. *Mat. Med* 448. GORT. *Belg.* 276. *H. Cliff.* 453. *Fl. Suec.* 790, 876 R. *Lugdb.* 264. Bryonia alba Baccis nigris. C. B. *Pin.* 297. Vitis alba Baccis nigris. CAM *Epit*, 987. Vitis alba, Bryonia. LOB. *Ic.* 624. Bryonia alba et nigra. DOD. *Pempt.* 400.

(*) *Vindob. Enum.* p. 172.

ontlasten. Hierom heeft men deszelfs inwendig gebruik dienstig bevonden tegen Verstoppingen en Verhardingen der Ingewanden, verouderde Borstkwaalen en de Waterzugt. Het Sap van den verschen Wortel is zo scherp, dat het Ontvellingen maakt in de Huid. Door den gekneusden Wortel, met Lyn-Oly gekneed, uitwendig op te leggen, heeft men somtyds Jichtpynen verdreeven. Uitmuntend is ook die Wortel, versch zynde, en onder andere Middelen gemengd, in Pappen of Stoovingen, daar men de Verrotting, of het Vuur, moet tegengaan of voorkomen, en tot wegneeming van Wratten of andere Huidkwaalen, op zig zelf alleen. IV. Afdeel. XXIII. Hoofdstuk. Syngenesia.

(2) Bryonie *met Handpalmige effene, vyfdeelige Bladen; de Slippen Lancetvormig uitgegulpt Zaagtandig.* II. *Bryonia palmata.* Gevingerde.

(3) Bryonie *met Hartvormige hoekige Bladen, die aan den voet van onderen geklierd zyn.* III. *Grandis.* Grootbloemige.

(4) Bryonie *met Hartvormige langwerpige vyf-* IV. *Cordifolia.* Hartbladige.

(2) *Bryonia* Fol. Palmatis lævibus &c. Bryonia Zeyl. Fol. quinque partito. BURM. *Zeyl.* 353. BURM. *Fl. Ind.* 210.

(3) *Bryonia* Fol. Cord. angulatis, basi subtus Glandulosis. *Mant.* 126. Bryonia Fol. subrotundis angulosis Momordicæ facie BURM. *Zeyl.* 49. T. 19. f. 2. Vitis alba Indica. RUMPH. *Amb.* V. p. 448. T. 166. f. 1.

(4) *Bryonia* Fol. Cord. oblongis quinquelobis &c. *Fl. Zeyl.* 354. BURM. *Fl. Ind.* 210.

IV. AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK.

vyfkwabbige getande ruuwe Bladen, de Bladsteeltjes tweetandig.

V. *Bryonia Laciniosa.* Gesnipperde.

(5) Bryonie *met Handpalmige Bladen, de Slippen Lancetvormig Zaagtandig, de Bladsteeltjes gedoornd.*

Deeze vier zyn Oostindische of Ceylonsche Planten, die door het gezegde van de voorgaande en van elkanderen verschillen. Zy komen allen daar in overeen, dat de Bladen meer of min in vyven gedeeld of vyfkwabbig zyn. Die van de Derde en Vierde Soort zyn echter maar vyfhoekig en in de laatstgemelde byna Hartvormig. Van deeze, welke de Witte Wilde Wyngaard is by RUMPHIUS, werden de Bladen tot Moes en de Wortels tegen de Kinderpokjes gebruikt (*). De Vyfde, in tegendeel, heeft de Bladen zeer diep gesnipperd, zo dat zy veel naar die van de gewoone Passiebloem gelyken. Het is, gelyk alle de voorgaanden, een Rankachtig klimmend Gewas,

(5) *Bryonia* Fol. Palmatis, Laciniis Lanceolatis serratis &c. *H. Cliff.* 452. R. *Lugdb.* 264. GOUAN *Monsp.* 499. Bryonia Zeyl. Fol. profunde laciniatis. HERM. *Lugdb.* 95. T. 95. *Parad.* 103. T. 107. Nehoemeka, *H. Mal.* VIII. p. 37. T. 19. Balsamina Cucumerina. COMMEL. *Cat.* 47. BURM. *Fl. Ind.* 210. NB. Synonyma excludendi; *notatur:* sed quæ?

(*) De *Hartbladige* is dikwils met de *Witte Bryonie* van de Kaap gezonden, zo de Heer N. L. BURMANNUS aantekent.

was, in de Europische Tuinen bekend, dat Besſen draagt van grootte als Kruisbeſiën of als Kerſen, bleek paarſch, met witte Streepen. Het ſchynt dergelyke eigenſchappen te hebben als de Europiſche Bryonie, wordende van de Ceylonners in de Waterzugt gebruikt. Aan de Kust van Malabar valt een dergelyk Kruid, dat de Portugeezen *Nhola*, de Nederlanders *Slitten* genoemd hebben. IV. AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK. *Syngeneſia.*

(6) Bryonie *met Handpalmige, vyfdeelige, wederzyds effene Bladen, die de Slippen Vindeelig hebben.* VI. *Bryonia Africana.* Afrikaanſe.

Deeze Afrikaanſe heeft de bovenſte Bladen vyfdeelig, aan den rand ruuw, de Slippen in ſmalle ſpitſe Vinnetjes geſmaldeeld. Zy draagt eenzaame Besſen, rondachtig, geſpitst en ſtomp gehoekt, geel van Kleur, met drie of vier Zaaden.

(7) Bryonie *met Handpalmige van onderen Eeltig geſtipte Bladen.* VII. *Cretica.* Kandiaſche.

De

(6) *Bryonia* Fol. Palmatis quinquepartitis utrinque lævibus &c. *H. Cliff.* 453. R. *Lugdb.* 264. Bryonia Afr. lacin. tuberoſâ radice. HERM. *Parad.* 107. T. 108.

(7) *Bryonia* Fol. Palm. ſubtus Calloſo-punctatis. *H. Cliff.* 253. R. *Lugdb.* 264. Bryonia Cretica maculata. C. B. *Pin.* 297. *Prodr.* 135. Bryonia alba maculata. J. B. *Hiſt.* II. p. 146.

IV. AFDEEL. XXIII. HOOFD-STUK. Samenteelige.

De Gevlakte Kretische Bryonie, welke ook bekend is in de Europische Kruidhoven, maakt deeze uit. Zy is in alle opzigten kleiner, doch heeft grooter Bloemen dan de gemeene Wilde Wyngaard, die lang gesteeld zyn, en de Vrugt is tweezaadig.

SICYOS. Stekelbes.

De Bloem en Vrugtmaakende deelen zyn hier van de voorigen niet verschillende, maar de Vrugt is eenzaadig met Stekelige puntjes.

TOURNEFORT maakte 'er een Geslagt van, genaamd *Sicyoides*, als naar de Komkommers gelykende. Dit kwam DILLENIUS wat oneigen voor, die den naam van *Bryonioides* beter oordeelde. „ Want (zegt hy,) het zweemt „ in Bladen noch Bloemen, noch manier van „ groeijing, naar de Komkommers of Kaau- „ woerden zo veel niet als naar de Bryonie. „ In Vrugten wykt het ook van die beiden, „ zo wel als van de laatste, zo zeer af, dat „ het met regt een nieuwen naam verdiende." LINNÆUS, eindelyk, slaakt den Gordiaanschen knoop, als een tweede Alexander, en maakt 'er onbeschroomd *Sicyos* van, dat de oude Griek-sche naam is der Meloenen, Komkommeren en dergelyke eetbaare Vrugten, in 't algemeen (*).

De volgende uitheemsche Soorten zyn 'er in begreepen.

(1) Ste-

(*) RUTTY *Mat. Med.* p. 150.

(1) Stekelbes *met hoekige Bladen.*

IV. AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK.

I. *Sicyos angulata.* Hoekig. Pl. LXXIII. *Fig.* 3.

Die, welke DILLENIUS afbeeldt en beschryft, in de Elthamse Tuin by Londen jaarlyks geteeld uit Zaad, dat eerst van Mexiko of Nieuw Spanje was gekomen, verschilde, volgens hem, van de gemeene Soort uit Kanada, die men reeds lang in de Europische Tuinen gehad heeft, door in Blad, Bloem en Vrugt, veel kleiner te zyn; hoewel zy niet minder hoog opklom met haare Ranken. Ik weet niet, met wat regt de *Bryonie-achtige Komkommer* van Bisnagar, door PLUKENET afgebeeld, daar toe betrokken kan worden, welke eenzaame Vrugtjes hadt met gedoornde Kelken. Want, zo wel de gedagte Kleine als de Groote Kanadasche, hebben getropte Vrugten, van eene Kegelachtige figuur, geheel bezet met Doorntjes, die in een Vleezige Schil een Kerntje als een Amandel besluiten, dat Komkommerachtig ruikt en bitter is van Smaak. Het Exemplaar van myne Afbeelding, is van Java in Oostindie afkomstig.

Zeer

(2) Stekelbes *met gesnipperde Bladen.*

II. *Laciniata.* Gesnipperd.

(1) *Sicyos* Fol. angulatis. *Syst. Nat.* XII. *Gen.* 1094. *Veg.* XIII. p. 727. *H. Cliff.* 452. *Ups.* 291. R. *Lugdb.* 265. Bryonioides Flore et Fructu minore. DILL. *Elth.* 58. T. 51. f. 59. Cucumis Bryonioides Bisnagarica fr. parvo. PLUK. *Phyt.* 26. f. 4. *β.* Cucumis Canad. monospermos. HERM. *Par.* 108. T. 133.

(2) *Sicyos* Fol. Laciniatis. *Syst. Nat.* XIII. Sicyoides Fructu echinato, Foliis laciniatis. PLUM. *Sp.* 3. *Ic.* 243.

IV. AFDEEL. XXIII. HOOFD STUK *Samenteelige.*

Zeer twyfelde de Ridder voorheen, of de Sicyoides met een gedoornde Vrugt en gefnipperde Bladen van PLUMIER, wel een byzondere Soort ware, die zyn Ed. 'er thans van maakt. Volgens de Afbeelding heeft dezelve de Bladen met veele diepe Infnydingen, zo dat zy weezentlyk daar van fchynt te verfchillen. Ook zyn de Vrugten ronder, dikker en met fterker Doornen gewapend.

III. *Sicyos Garcini.* Gehaaird.

(3) Stekelbes *met vyfdeelige uitgeknaagd Tandige Bladen en gehuairde Vrugten.*

Deeze heeft de Heer LINNÆUS overgenomen van den Heer N. L. BURMANNUS door wien zy in Afbeelding was gebragt, onder den naam van *Sicyos Garcini.* De Heer GARCIN hadtze genoemd *Ceylonfche Bryonie,* in Tutokoryn gevonden. Dat de Bladen Hartvormig, vyfdeelig zyn, met ftompe inhammen; de Slippen uitgehoekt met gefpitfte Tanden: de Vrugten ongefteeld, eenzaam, gehaaird en tegen de Steng aangedrukt, hadt gezegde Hoogleeraar, nader, den Ridder gemeld.

IV. *Edulis.* Eetbaar.

(4) Stekelbes *met enkelbroederige vyfmannige Bloemen.*

In

(3) *Sicyos* Fol. quinquepartitis erofo-dentatis, Fructibus ciliatis. *Mant.* 297. Sicyos Fol. quinque-partitis &c. BURM. *Fl. Ind.* p. 211. T. 57. f. 3.

(4) *Sicyos* Flor. monadelphis pentandris. JACQ. *Amer. Hift.* 218. T. 163.

In de Westindiën, alwaar zy op 't Eiland Kuba wild groeit en sterk gekweekt wordt, vondt de Heer JACQUIN deeze zonderlinge Plant, welke, hoewel eenigszins van de Kenmerken van dit Geslagt verschillende, zyn Ed. nogthans onder dien naam voorstelt: twyfelende niettemin, of zy niet een byzonder Geslagt zou mogen maaken. Zy behoort ten minste tot de Klasse der *Eenhuizigen*, als Mannelyke Bloemen op byzondere Steeltjes, getropt, en Vrouwelyken een of twee, op een Steeltje in de zelfde Oxel der Bladen hebbende. De Bloem is, in beiden, eenbladig, in vyven gedeeld, van eene Klokvormige figuur, in een dergelyke Kelk gevat. In de Mannelyke of onvrugtbaare zyn de vyf Meeldraadjes tot een Cylindrische Buis samengegroeid, zig boven wyd uitbreidende. In de vrugtbaare Bloemen is een Vrugtbeginzel, dat een ronden Styl heeft met een zeer grooten Schildvormigen omgeboogen Stempel.

IV. Afdeel. XXIII. Hoofdstuk. *Syngenesia.*

Het is een klimmend geklaauwierd Rankgewas van eene Komkommerachtige gedaante, met Hartvormige gehoekte Bladen, die boven ruuw zyn, de hoeken spits. De Bloemen zyn geel, klein, Reukeloos. „ De Vrugt (zegt „ hy) is van buiten glanzig groen, van binnen „ wit en Vleezig, in grootte verschillende en „ van een zonderling maakzel. Zy is Tolach- „ tig Eyrond met vyf Sleuven, met niet stee- „ kende Doorens bezet, aan 't end oneffen „ gebuilt, alwaar zy eene holligheid heeft, be-

IV AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK. *Samentee-lige.*

„ vattende een Eyrondachtig plat Vleezig „ Zaad. Dit Zaad, dat groen en onbekleed is, „ van een Duim in de grootste Vrugten, breekt, „ als die ryp worden, door een Spleet aan 't „ end een weinig uit en maakt veele Worteltjes, terwyl het zyn Bladerig Kiempje tusschen de Plaatjes van het Zaad opregt (*); „ de Vrugt middelerwyl allengs verrottende. „ Dezelve schynt, door haare Vogtigheid, het „ Zaad allengs tot groeijing te brengen en die „ te bevorderen, tot dat het zyn Voedzel uit „ den Grond kan trekken. De Ingezetenen „ pooten wel, tot voortkweeking, de geheele „ Vrugt in de Aarde, maar zy spruit niettemin „ uit, offchoon flegts op den Grond gevallen, „ ja ook ingezameld en elders bewaard zynde.

„ Die van Kuba zyn gewoon deeze Vrugten, „ in Vleeschnat en Bry gekookt, of met Ossenvleesch gestoofd, dagelyks op Tafel te „ brengen. Zy onderscheiden 'er twee Soorten „ van, welken ik denk Verscheidenheden te „ zyn, uit de Kweeking gesprooten. De eerste of gemeene, welke zy eenvoudig *Chayote* noemen, heeft veele of zeer weinige niet „ kwetzende Doornen, en is vier Duimen, „ meer of min, lang. De andere, welke zy „ *Francés* of Fransche Chayote noemen, minder gemeen en doorgaans geheel zonder Door-

„ nen,

(*) Dit schynt veel met de uitbotting der geweekte Tuinboonen overeen te komen.

„ nen, is van grootte als een Hoender-Ey. Ik „ heb de Bloemen en Vrugten in December verzameld."

IV. AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK. *Syngenesia.*

De Bladen van deeze Eetbaare Sicyos der Westindiën zyn zo wel hoekig als die van de eerste Soort, welke in 't byzonder daar van den bynaam voert. Tot deeze dagt den Ridder misschien het *Sechium*, van BROWNE op Jamaika gevonden, te behooren (*). Ik heb een Oostindische Plant ontvangen, welke de Heer THUNBERG met den naam van *Sicyos angulata* doopte; doch, volgens de aanmerking van DILLENIUS, dat in die Soort de onderste Bladen slegts hoekig, de middelsten ingesneeden en die aan de Ranken vyfkwabbig zyn, kan dezelve niet daar toe behooren. Alle Bladen, immers, aan myne Ranken, zyn Hartvormig en naauwlyks gehoekt, als uit de Afbeelding van een Rank, welke ik daar van uit Java ontvangen heb, in *Fig.* 3, op Plaat LXXIII. afgebeeld, blykbaar is.

In de Rang der Manwyvigen van deeze Klasse komt alleenlyk hier nog in aanmerking de Kruidige Soort van 't Geslagt van

ANDRACHNE

Dat den Kelk, zo wel als de Bloem, vyfbladig

(*) *Mant. alt.* p. 498. Sicyos angulata. Obs. Sechium. BROWN. *Jam.* 335. forte hujus generis.

IV. AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK.

bladig heeft met vyf Meeldraadjes in de Mannelyken, die op een onvolmaakten Styl zitten: terwyl de Vrouwelyken drie Stylen hebben en een driehokkig Zaadhuisje.

Ik heb de Boomachtige Oostindische reeds beschreeven: des thans overblyft

1. *Andrachne Telephioides.* Grieksche.

(1) Andrachne *die Kruidig is, neerhurkende.*

Dit is een Kruidje, door TOURNEFORT in de aanvang deezer Eeuw in Griekenland waargenomen en *Telephioides* genoemd, als veel gelykende naar het Echte Telephium van IMPERATUS (*). Het heeft verspreide Stengetjes, van een Handbreed, een Span of een Voet langte, die rond, glad en groen zyn, met Eyrondachtige Blaadjes, byna als van het Muur of dergelyken, overhoeks. In de Oxels hangen, aan korte Steeltjes, tweederley Bloempjes, Mannelyke en Vrouwelyke, of onvrugtbaare en vrugtbaare, als gezegd is, waar van de laatsten, in een vyfdeelige Kelk, een rondachtig Zaadbolletje voortbrengen, dat in drie holligheden

(1) *Andrachne* procumbens Herbacea. *Syst. Nat.* XII. Gen. 1095. *Veg.* XIII p. 728. Andrachne. *H. Cliff.* 443. *Ups.* 295. R. *Lugdb.* 200. Telephioides Græcum humifusum Fl. albo. TOURNEF *Cor.* 50. D.LL. *Elth.* 377. T. 282. f. 364. LUXB. *Cent.* II p. 20. T. 12. f. 2. Glaux procumbens Myrti Tarentini folio. BOCC. *Mus.* II. p. 168. T. 119.

(*) Thelephium legitimum Dioscoridis IMPER. Zie II. D. VIII. STUK, bl. 335.

heden verdeeld is, ieder twee Zaadjes bevattende, die ſtomp driekantig zyn. IV. AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK. *Syngeneſia.*

Na TOURNEFORT heeft men dit zelfde Plantje ook in Italie en zelfs in Klein Aſie groeijende gevonden, zo DILLENIUS aanmerkt, die zig verbeeldt, dat dergelyken ook in Oostindie voorkomen, in de Malabaarſche Kruidhof *Nirouri* en *Kirganelli* genaamd, behoorende tot het Bladbloem, welk Pisdryvende is, hier voor te boek geſteld *: doch deeze Plantjes zyn Heeſterig en komen dus nader aan de reeds te vooren beſchreevene (*). Bladz. 217.

XXIV. HOOFDSTUK.

Beſchryving der TWEEHUIZIGE KRUIDEN, *die de Mannelyke en Vrouwelyke Bloemen op byzondere Planten hebben; gelyk de Geſlagten van* Hennip, Hoppe, Spinagie, Bingelkruid, *enz.*

Van de Tweehuizigen (*Dioikia*), dat is zodanige Planten, die de Mannelyke Bloemen op den eenen Stoel, de Vrouwelyken op een anderen draagen, zyn nog de agttien volgende Geſlagten van Kruiden hier te beſchryven.

Die

(*) II. D. VI. STUK, bladz. 289.

IV. AFDEEL. XXIV. HOOFDSTUK. *Vyfmannige.* Die van den Rang der Eenmannigen en Tweemannigen, naamelyk *Najas* en *Vallisneria*, als onder Water groeijende, betrek ik tot de *Algæ* of Wieren, welken myne agtste Afdeeling uitmaaken (*) van het Ryk der Planten. In de Rang der Driemannigen behoort *Restio* tot de *Grasplanten*, myner Zesde Afdeeling. Van de *Viermannigen* zyn reeds alle Geslagten beschreeven, als ook van de *Vyfmannigen*, uitgenomen de volgende.

IRESINE. Struisveer.

Een Geslagt, 't welk den Kelk tweebladig, de Bloem vyfbladig heeft, in de Mannelyke Bloemen met zeven Honigbakjes, behalve de vyf Meeldraadjes; in de Vrouwelyken met twee Stempels, zonder Styl; en Wollige Zaadhuisjes.

I. *Iresine Celosioides.* Amaranthige. De eenigste Soort, by den Ridder (1), groeit in Virginie zo wel als in de Westindiën. Zy is tot de Amaranthen betrokken geweest, naar welken zy in Gestalte veel gelykt, hebbende een lange dunne Steng, met kleine, bleeke Bla-

(*) Zie II. DEELS. I. STUK van deeze *Natuurlyke Historie*, bladz. 238.

(1) Iresine. *Syst. Nat.* XII. Gen. 1113. *Veg.* XIII. p. 741. Iresine erecta Herbacea &c. BROWN *Jam.* 338. Celosia Fol. Lanceolato-ovatis &c. GRON. *Virg.* I p. 144. II. p. 35. Amaranthus Paniculâ flavicante gracili holosericeo SLOAN. *Jam.* 49. *Hist.* I. p, 142. T. 90. Amaranthus nodosus &c. PLUK. *Alm.* 26. T. 261. f. 1.

Bladen als van Maijer en aan 't end een veelvoudige geele of witachtige Bloempluim, die zeer schraal is en bestaat uit veele afgezonderde Aairtjes. IV. Afdeel. XXIV. Hoofdstuk. *Pentandria.*

De Hoogleeraar N. L. BURMANNUS, geeft de Afbeelding van een Plant, welke zyn Ed. *Persische Iresine* noemt (*), volgens het Kruidboek van GARCIN. Deeze hadt stomp Eyronde Bladen en eene Pluim, samengesteld uit enkelde lange Aairen, Fluweelachtig wit. Als ook van eene *Javaansche Iresine* (†), hier uit Zaad geteeld, welke de Steng een Vadem lang, van dikte als een Ganze Schaft, gestrekt hadt, met Wollig witte Takken. De Pluim bestondt uit veele korte, digte Aartjes, hebbende witte Bloempjes, met groene Meeldraadjes, waar tusschen een Hairig Honigbakje. De Plant bragt glanzig zwarte Zaaden voort, doch Vrouwelyke Bloempjes hadt zyn Ed. 'er niet aan kunnen vinden.

SPINACIA. Spinagie.

De Mannelyke Bloemen hebben den Kelk vyfdeelig, de Vrouwelyken vierdeelig, beiden zon-

(*) Iresine Fol. obovalibus, Paniculâ terminali, Spicis simpl. longissimis. *Fl. Ind.* p. 212. Tab. 65. f. 1.

(†) Iresine Fol. oblongis, Spicis Paniculatis compactis brevibus. *Ibid.* f. 2. Amaranthus verticill. minor Benghalensis, Serpillifolius incanus. PLUK. *Phyt.* 27. T. 10. f. 3.

IV. AFDEEL. XXIV. HOOFDSTUK.

zonder Bloemblaadjes: de eersten vyf Meeldraadjes, de laatsten vier Stylen en een enkel Zaad, dat binnen den Kelk hard wordt en aanrypt. Hier van zyn de twee volgende Soorten.

I. *Spinacia Oleracea.* Moeskruidige.

(1) Spinagie *met ongesteelde Zaadhuisjes.*

Een zeer bekend Moeskruid, dat door geheel Europa in de Hoven gezaaid wordt, doch waar van men de plaats der afkomst niet weet. Het schynt de Ouden niet bekend geweest te zyn, en behoort misschien tot de Inboorlingen van den Noordelyken Aardbodem; alzo het zig niet aan den Vorst stoort. Daar is echter een ronde grootbladige van, welke beter tegen de koude bestand is, dan de spitsbladige, welke malser is tot Moes en daarom 's Voorjaars veel tusschen de Boeren Boonen wordt gezaaid. Het Zaadhuisje deezer laatste heeft spitse puntjes, dat van de rondbladige niet.

In 't Fransch noemt men dit Kruid *Espinars*, in 't Engelsch *Spinache*, in 't Hoogduitsch *Spinet.* Het groeit ongevaar een Elle hoog, en heeft de eerste Bladen driehoekig, de volgende meer dan eens uitgehoekt, breed en glad, groen van *Kleur.* Aan den top van ronde Stengen draagt het zyne

Aai-

(1) *Spinacia* Fructibus sessilibus. *Syst. Nat.* XII. Gen. 1112. *Veg.* XIII. p. 742. *Mat. Med.* 556. GORT. *Belg.* 283. *H. Cliff.* 457. R. *Lugdb.* 220. GOUAN *Monsp.* 504. Lapathum Hort. s. Spinacia Semine spinoso. C. B. *Pin.* 114. & Sem. non spinoso. 115. Spinacia. LOB. *Ic.* 257. DOD. *Pempt.* 619. Spinachia mas et foemina DALECH. *Hist.* 543.

Aalren, welke in fommige Planten alleen met onvrugtbaare Bloempjes, in andereu met vrugtbaare beladen zyn. Verkeerdelyk plagt men die Zaad voortbragten de Mannetjes, de anderen de Wyfjes-Spinagie te noemen.

IV. AFDEEL. XXIV. HOOFDSTUK. *Pentandria.*

Dit Moeskruid is zwaar om te verteeren en geeft weinig Voedzel; doch, door wel gelardeerd te zyn met Boter en Speceryën, krygt het een plaats onder de Toefpyzen. Uitwendig kan het, gelyk veele andere Kruiden, in verzagtende, weekmaakende Pappen dienen en het Sap tot Keeldranken. Het Zaad is ook onder de Geneesmiddelen geteld geweest.

(2) Spinagie *met gefteelde Zaadhuisjes.*

II. *Spinacia fera.* Wilde.

Volgens den Heer GMELIN komt in Siberie deeze wilde Soort van Spinagie voor; welke de Steng hooger heeft, de Bladen driehoekig Eyrond, fomtyds uitgehoekt, ftomp, gefteeld; drie of meer Zaadhuisjes in de Oxelen, op eigen Steeltjes, Eyrond, ftomp, gekield aan beide zyden.

A C N I D A. Kennip.

Een vyfbladige Kelk zonder Bloem heeft in de Mannelyken van dit Geflagt plaats, met vyf Meeldraadjes; een tweebladige Kelk zonder

(2) *Spinacia* Fructibus Pedunculatis. *Syft. Nat.* XII.

IV. AFDEEL. XXIV. HOOFDSTUK.

der Bloem in de Vrouwelyken met vyf Stylen, waar op een Besieachtige Vrugt volgt, met een enkel Zaad.

I. *Acnida Cannabina.* Virginische.

De eenigste Soort (1), door de gezegde Vrugt voornaamelyk van de Hennip verschillende, komt in Zoutige Moerassen van Virginie, in de Herfst, overvloedig voor. Zy heeft de Stengen en Bladsteelen rood, glad en glanzig; de Bladen enkeld, lang Lancetvormig, gesteeld, overhoeks: geele Meelknopjes in de Mannetjes, de figuur hebbende van de Letter X; en het Zaadhuisje in de Wyfjes met vyf Sleuven. By BAUHINUS vindt menze *Virginische Hennip* genaamd, als naar de Mannetjes-Plant veel gelykende.

CANNABIS. Hennip.

In de Mannelyken van dit Geslagt is de Kelk vyfdeelig, zonder Styl; in de Vrouwelyken eenbladig, onverdeeld, op zyde gaapende, met twee Stylen en de Vrugt een tweekleppig Nootje, binnen den geslooten Kelk.

I. *Cannabis sativa.* Tamme.

Hier van is ook maar ééne Soort bekend (1), daar

(1) Acnida. *Syst. Nat.* XII. Gen 1114. *Veg.* XIII. p 741. MITCH. *Gen.* 28. *Am. Acad* I. I. p. 19. Cannabis Fol. simplicibus. GRON. *Virg.* 192, 153. Cannabis Virginiana. C. B. *Pin.* 320.

(1) Cannabis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 1115 *Veg* XIII. p. 742. Cannabis Fol. digitatis. *H. Cliff.* 457. *Ups.* 297. *Mat. Med.*

daar men insgelyks Mannetje van heeft en Wyfje of onvrugtbaare en vrugtbaare Hennip. Naar den Latynſchen naam *Cannabis*, noemt menze in 't Spaanſch *Canamo*, in 't Franſch *Chanvre*, in 't Engelſch *Hemp*, in 't Hoogduitſch *Hanf*. In Oostindie, daar dit Kruid ook groeit, wordt het *Ginje* by de Javaanen en aan de Vaste Kust van Indie, als ook in Perſie *Bangue* geheten. De Arabieren noemen het *Axis*, de Turken *Aſarath*.

IV. AFDEEL. XXIV. HOOFDSTUK. *Pentandria.*

't Is een Gewas, dat dikke ronde Houtige holle Stengen voortbrengt, van vyf of zes Voeten hoogte, ſomtyds Takkig en zig dan als een geheele Boom vertoonende, ſomtyds ongetakt, gelyk meest plaats heeft, wanneer het op Akkers, digt by elkander, gezaaid wordt. Het Mannetje, dat onvrugtbaar is en enkel Bloemen draagt, ſchiet hooger op dan het Wyfje. Beiden hebben de Bladen Vingerachtig in zeer ſmalle ſlippen verdeeld, ruuw, donker groen en zeer zwaar van Reuk, aan de kanten Zaagtandig. De Zaaden, die de Wyfjes Hennip in de Oxels der Bladſteelen draagt, zyn iedereen bekend. By den Gemeenen Man wordt de Zaaddraagende het Mannetje geheten.

Dat

Med. 557. R. *Lugdb.* 221. GORT. *Belg.* 221. Cannabis ſativa. C. B. *Pin.* 320. Cannabis fœcunda. DOD. *Pempt.* 535. Cannabis. LOB. *Ic.* 526. Cannabis erratica. C. B. *Pin.* 320. LOB. *Ic.* 526. Cannabis ſterilis. DOD. *Pempt.* 535. Cannabis. RUMPH. *Amb.* V. T. 180.

IV AFDEEL. XXIV. HOOFDSTUK. *Vyfmannige.*

Dat de Hennip by de Ouden reeds in gebruik was, blykt uit HERODOTUS, die verhaalt, hoe de Scythen zig bedwelmden door het Zaad op gloeijende Kolen te smyten. Wegens die hoedanigheid is hetzelve bemind by de Oostersche Volkeren. De Bladen zelfs worden gerookt, of het Sap met eenige Kruideryën gemengd, ja zelfs Pillen daar van gemaakt, door de Mooren, Persiaanen en Turken, gekaauwd en ingeslokt, om zig dronken te maaken of tot geilheid op te wekken. Men wil ook dat het Zaad, in sommige Landen, tot Spyze gebruikt worde. Het Pluimgediert is 'er, in 't algemeen, vry gretig naar. Een maatig gebruik kan niet schadelyk zyn. Ook kan het Zaad, in Melk gekookt, somtyds dienen tot verzagting van den Hoest der Kinderen. Het uitgeperste Sap of de Emulsie heeft dikwils Menschen, met de Geelzugt gekweld, geholpen. Uitwendig worden, door betting met dezelve, de Vlakken van het Aangezigt weggenomen. Ook dient het in oplossende Pappen en tot Brandsteden.

By de Romeinen was reeds de dienst der Hennip, tot het vervaardigen van Zeilen en Touwen ter Zeevaart, ten overvloede bekend. Van de Steelen, in Water geweekt, en gekneusd, tot dat menze van de Houtige deelen en van ander Ontuig door den Hekel kan zuiveren, komt die kostbaare Stoffe, welke wy jaarlyks, by zo veele Scheepslaadingen, uit de Noordelyke deelen van Europa ont-

van-

vangen. Dit Gewas, naamelyk, schoon uit Indie, naar 't schynt, afkomstig (*), groeit, door de sterke Zomerwarmte dier Gewesten, in het korte Saizoen aldaar tot volkomenheid. In Sweeden, nogthans, wil het niet voort. Petersburg alleen levert tot den uitvoer, jaarlyks, meer dan een millioen Poeds daar van uit. Die van Riga in Lyfland geldt veel meer. Hedendaagsch verbeeldt men zig, dat de in Vrankryk geteelde Hennip beter zy dan de Noordsche. Ook meent men, dat dezelve door de kweeking verbeterd zou kunnen worden, om fyner en sterker Draad uit te leveren. Veele Proeven zyn hier omtrent door de Franschen genomen, die wel verdienden agtervolgd te worden.]

IV. AFDEEL. XXIV. HOOFDSTUK. *Pentandria.*

HUMULUS. Hoppe.

Van het voorgaande verschilt dit Geslagt, in Kenmerken, byna alleen door de Vrugt die Schubbig gebladerd is, ieder Schubbetje aan den voet een rond Zaadje bevattende.

De eenigste Soort (1), insgelyks een zeer gemeene

I. *Humulus Lupulus.* Gemeene.

(*) Uit Zaaden van Japan werdt, nu veertig Jaar geleeden, in de Cliffortse Tuin Hennip geteeld, die eens zo hoog als de gewoone groeide en nogthans in 't minste niet daar van verschilde.

(1) Humulus. *Syst. Nat.* XII. Gen. 1116. *Veg.* XIII. p. 742. *H. Cliff.* 458. *Mat. Med.* 458. GORT. *Belg.* 438. R. *Lugdb.* 422. KRAM. *Austr.* 282. Lupulus mas et fœmina. C. B. *Pin.* 208. Lupulus. DOD. *Pempt.* 409. CAM. *Epit.* 933. 934. Lupulus Salictarius. LOB. *Ic.* 629.

IV. AFDEEL. XXIV. HOOFDSTUK. *Vyfmannige.*

meene Plant, komt overvloedig in de Wildernissen door geheel Europa, zo in de Zuidelyke als in de Noordelyke deelen, als ook in onze Nederlanden voor. In de Dennebosschen van Sweeden, op de Eilanden in de Oostzee, in Pommeren en Lyfland, als ook door geheel Rusland, is zy gemeen. De Heer THUNBERG heeftze in Japan gevonden. Zy groeit Rankachtig, zynde een klimmend Gewas, dat zig om Takken, Staaken, Boomstammen en alles windt. Het heeft ruuwe Bladen, welke naar die der Bryonie of van den Wynstok gelyken; weshalve, of ook om de Trosachtige Vrugten, sommigen hetzelve den *Wyngaard der Noordelyke Landen* heeten. Op veele plaatsen wordt het in menigte geplant, als een overblyvend Gewas zynde, niet Jaarlyks gelyk de Hennip stervende.

De belachelyke gewoonte, wederom, van de Vrugtdraagende Hoppe het Mannetje en de onvrugtbaare het Wyfje te noemen, zal daar van afkomstig zyn, dat men de eerste den voorrang geeft. Sommigen hebben gedagt, dat het van Sexe veranderen zou; doch LINNÆUS bevondt in Gothland het tegendeel. 't Zaad van de Hoppe, op een Akker gezaaid, brengt zo wel Mannelyke als Vrouwelyke Planten voort, waar van de eersten, als sterker van Gewas zynde, de laatsten onderdrukken; zo dat men eindelyk niets dan bloeijende of onvrugtbaare Hoppe heeft. Dus komt dezelve ook in

't wilde meest voor. Niettemin kan het Wyfje ook Vrugt draagen, zonder door het Mannetje bevrugt te zyn, naamelyk geschubde Knopjes zonder Zaad: en dit dient om de twyfeling, waar in TOURNEFORT en anderen daar door vervallen zyn, op te helderen (*). IV. Afdeel. XXIV. Hoofd-stuk. *Pentandria.*

De Franschen noemen dit Gewas *Houblon*, de Engelschen *Hops*, de Duitschers *Hopfen*. Men maakt onderscheid tusschen de tamme of Tuin en Akker-, en de wilde of Wilgen Hoppe, die in Kreupelbosch of Hakhout en veel aan de kanten van Rivieren groeit, by de Wilgen opklimmende. Van de eerste heeft men vroege en laate Hoppe, van de laatste komt 'er voor met groote en met kleine Knopjes of Vrugten. De vroege, die men ook Augustus-Hoppe noemt, bot het eerste uit, en geeft de grootste Knoppen, wordende daarom van de Brouwers voor de beste gehouden.

Het voornaamste gebruik, immers, van de Hoppe is tot het brouwen van Bier; 't welk 'er bitteragtig doch tevens duurzaam van wordt. Dat zy 'er een hoedanigheid aan zoude byzetten, om den Steen te veroirzaaken, gelyk sommigen gewild hebben, is niet geloofbaar. Veeleer, immers, zal het de uitwerkingen, anders uit de scherpheid des Biers in de Ingewanden ontstaande, verzagten. Men houdt de

(*) *Isagoge in Rem Herbariam.* p. 69.

IV. Afdeel. XXIV. Hoofdstuk. *Pentandria.*

de Vrugten voor een Middel dat de Verteering bevordert, de Slym en Gal uitdryft en de Ontlastingen, inzonderheid door Zweet en Uitwaasfeming, bevordert. Zy zyn Harstig, Balsamiek en hebben een sterken bedwelmenden Reuk. De Inwooners van Westgothland gebruiken het Zaad tegen de opstopping van den Afgang zegt LINNÆUS, die aanmerkt, dat het Kruid van Honigdaauw aangetast worde, wanneer zekere Worm of Rups de Wortels verteert. De Honigdaauw, ondertusschen, is zeer schadelyk voor den teelt der Hoppe, die in Sweeden thans, zo wel als in Engeland, sterk wordt gedreeven. Men plantze in Tuinen, om ze voor den Wind te beschutten, die, geweldig zynde, een zonderling gekraak of gerammel, naar ver af zynde Donderslagen zweemende, in zulk een Plantagie maakt. De jonge Spruiten worden, zo hier als elders, wel toebereid zynde, op de manier van Spargies in 't Voorjaar gegeten.

Omtrent de manier van winding der Hoppe, om een Staak, Stok of Stam, vind ik aangetekend, dat zy zulks altoos met de Zon om doet, dat is van 't Opsten, door 't Zuiden, naar 't Westen; gelyk de Bryonie, Tamnus en Kaperfolie: terwyl anderen, gelyk de Turkse Boonen en de Klokjes Winde, een tegenstrydigen koers houden: en het Bitterzoet op beide manieren slingert. Daar uit blykt, dat zulks niet van de werking der Zon afhange. Dit is een

zaak,

zaak, die men uit liefhebbery nader kan onderzoeken.

IV. AFDEEL. XXIV. HOOFDSTUK.

ZANONIA.

Pentandria.

Naar den Italiaanschen Kruidkenner ZANONI, Opziender van den Bononischen Tuin, die nu omtrent een Eeuw geleeden stierf, is deeze Plant benoemd. Zy heeft een driebladigen Kelk en vyfdeelige Bloem, de Vrouwelyke met drie Stylen, waar op een driehokkige Besie volgt, uit den Kelk gebooren, bevattende twee Zaaden in elke holligheid.

I. Zanonia Indica. Oostindische.

De eenigste Soort (1), aan de Kust van Malabar *Penar-Valli* genaamd, en by de Nederlanders *Naadklim*, in 't Portugeesch *Fruita Bandoliera*, is een zeer uitgebreid Rankgewas, bloeijende in het Regen-Saizoen. De Takken zyn groen, van binnen Houtig, de Ranken met Klaauwieren voorzien, de Bladen spits ovaal, dik en zagt van Geweefzel, maar groen en glad, sterk geribd, bitter van Smaak. De Bloemen groeijen Aairswyze in de Oxels der boggige Bladsteelen, en de Vrugten Troswyze. Deeze hebben eenigszins de gedaante van de Kruidkokers, die men oudtyds plagt te hangen aan de Bandelieren der Schuttery; waar van de Portu-

(1) Zanonia. *Syst. Nat.* XII. Gen. 1117. *Veg.* XIII. p. 742. Penar-Valli mascula. *Hort. Mal.* VIII. p. 93. T. 49. Penar-Valli fœmina. *H. Mal.* VIII. T. 47, 48.

IV. AFDEEL. XXIV. HOOFDSTUK. *Vyfmannige.*

tugeesche naam. Zy zyn driekantig, aan 't end stomp, bevattende platte Zaaden, en hebben zo wel den Reuk als den Smaak der Komkommeren.

FEUILLEA.

Zeer duidelyk bestempelt dit Geslagt de naam van Pater FEUILLÉE, wiens Waarneemingen byna de eenigsten zyn, die men van de Planten van Peru en Chili heeft. De Bloem is Raderachtig en ten halve in vyven gedeeld, zo wel als de Kelk, die Klokvormig is, beiden eenbladig, zo wel in de Mannelyke als in de Vrouwelyke Bloemen. De eersten hebben een Honigbakje, met vyf Draadjes, beurtwisselende met de vyf Meeldraadjes. De laatsten bevatten een Vrugtbeginzel met drie Stylen, dat een Vleezige Appel wordt, met een harden Bast, Eyrond, in de Kelk gevat.

Hier van is opgegeven.

I. *Feuillea trilobata.* Driekwabbige. (1) Feuilléa *met gekwabde Bladen, die van onderen gestippeld zyn.*

II. *Cordifolia.* Hartvormige. (2) Feuilléa *met Hartvormige gehoekte Bladen.*

In

(1) *Feuilléa* Fol. lobatis subtus punctatis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 1118. *Veg.* XIII. p. 742. Trichosanthes punctata. *Sp. Plant.* 1432. Nhandiroba scandens. PLUM. *Ic.* 209, 210. Ghandiroba f. Nhandiroba SLOAN. *Jam.* 85. *Hist.* I. p. 200.

(2) *Feuilléa* Fol. Cordatis angulatis. *Syst. Nat.* XII, XIII.

In de Westindiën groeit deeze, ook een Rankachtig of klimmend Gewas, waar van de twee Soorten naauwlyks volkomen onderſchei-den ſchynen te zyn, aangezien BROWNE het-zelve zegt ſomtyds met Hartvormige, ſomtyds met driekwabbige Bladen voor te komen. Onder den naam *Nhandiroba* geeft PLUMIER daar van twee Afbeeldingen, dat geheel verſchillende Planten zyn, zo de Heer J. BURMANNUS oordeelt. Bevoorens hadt LINNÆUS het tot de Tweehuizigen betrokken in 't Geſlagt van Trichoſanthes, en aangemerkt als in Oostindie groeijende, gelyk het dan ook dus geboekt is door den Heer N. L. BURMANNUS. BROWNE bevondt het tot de Tweehuizigen te behooren.

IV. AFDEEL. XXIV. HOOFD-STUK. *Pentandria.*

Behalve het Geſlagt van *Smilax*, dat reeds beſchreeven is, leveren de Zesmannigen hier nog deeze volgende uit.

TAMUS. Vrouwen-Zegel.

De Kelk is zesdeelig, zonder Bloemkrans zo wel in de Mannelyke als Vrouwelyke Bloemen; welke laatſte een driedeeligen Styl hebben, het Vrugtbeginzel onder de Bloem, en de Vrugt is een driehokkige Beſie, met twee Zaaden. Hier van komen de twee volgende voor.

(1) Vrouwen-Zegel *met Hartvormige onverdeelde Bladen.* Dit

I. *Tamus communis.* Gemeen.

(1) *Tamus* Fol. cordatis indiviſis. *Syſt. Nat.* XII. Gen. 1119.

IV. AFDEEL. XXIV. HOOFDSTUK. *Zesmannige.*

Dit Kruid wordt *Wilde Bryonie* genoemd, of *Zwarte*, in onderfcheiding van de gewoone Witte Bryonie, waar van het, in de eerfte opflag, door de gladheid en donkerheid van het Loof verfchilt. De Latynfchen naam is *Tamus* of *Tamnus*, en de Vrugt werdt *Uva Taminia* genoemd; maar de Franfchen geeven 'er, ik weet niet om welke reden, den naam aan van *Seau de Notre Vierge* dat is *Lieve Vrouwe Zegel*; de Duitfchers noemen het *Schwartswurtzel*, dat is Zwartwortel.

In de Zuidelyke deelen van Europa; als ook in de Levant, groeit deeze zwarte Bryonie, in Bosfchen en wilde Haagen, zig op dergelyke wyze om de Takken windende met zyne Ranken, doch zonder Klaauwieren. Men vindt het ook overvloedig aan den grooten Weg tusfchen Londen en Oxford, en elders in Engeland, als mede omftreeks Parys, in Duitfchland en Switzerland. De Bladen zyn Klyfachtig of liever Hartvormig, lang gefteeld, fomtyds, ja aan de zelfde Plant, fpitfer, ftomper en ook wel uitgehoekt of byna driekwabbig. Het Mannetje draagt groene Blommetjes, zo enkeld als Aairswyze zegt HALLER: het Wyfje op Takkige

1119. *Veg.* XIII. p. 743. *Hort. Cliff.* 458. R. *Lugdb.* 228. HALL. *Helv.* 165. GRON. *Orient.* 317. Bryonia lævis f. nigra Racemofa et baccifera. C. B. *Pin.* 297. Vitis fylv. f. Tamus. DOD. *Pempt.* 400. Vitis vel Bryonia fylveftris. LOB. *Ic.* 625.

PLAAT LXXIV.

kige Steeltjes, die uit de Oxels voortkomen, en daar op volgen roode Waterige Besſen. Het heeft een overblyvende Penwortel, die dik en rond is, van buiten zwart, van binnen wit en vol van een Slymerig Sap. DIOSCORIDES, die met zynen Zwarten Wyngaard dit Kruid bedoeld, doch hetzelve met de Bryonie, die zwarte Besſen draagt, ſchynt verward te hebben, ſchryft den Wortelen eene Waterloozende hoedanigheid toe. MATTHIOLUS wil, dat zy, onder de Aſch gebraden, uitmuntende zouden zyn tot opwekkinge der Minnelust. PLINIUS telt de Tamus onder de eetbaare Kruiden en BELLONIUS verhaalt, dat de Turken de jonge uitſpruitzels, daar van, met Olie en Azyn eeten. Hoe 't zy, in Europa wordt weinig gebruik gemaakt van dit Gewas (*).

IV. AFDEEL. XXIV. HOOFDSTUK. *Hexandria.*

(2) Vrouwen-Zegel *met driekwabbige Bladen.*

II. *Tamus Cretica.* Kandiaaſch.

De Heer GERARD, hetzelve in Provence waarneemende, bevondt, in de eerſte plaats, de Bloempjes van het Mannetje kleiner en bleek geel, die van het Wyfje grooter en wit van Kleur. Ten anderen merkte hy op, dat, in de Schaduw groeijende, dit Kruid de Bladen breeder, groener, uitgehoekt en driekwabbig heeft,

(*) Nobis quidem nullo in uſu eſt. HALL. *Helv. inchoat.* II. p. 291.

(2) *Tamus* Fol. trilobis. *Syſt. Nat.* XII. Tamnus Cretica trifido folio. TOURNF. *Cor.* 3.

IV. AFDEEL. XXIV. HOOFDSTUK. *Zesmannige.*

heeft, ſchynende in 't geheel niet te verſchillen van den Kandiaſchen Tamnus, wanneer hy hetzelve met gedroogde Monſters, weleer door TOURNEFORT op Kandia verzameld, vergeleek. Des houdt hy deeze Soort ſlegts voor eene Verſcheidenheid van de voorgaande (†).

Japanſch. Japanſch. Pl.LXXIV. *Fig.* 1, 2.

Te onbeſchroomder breng ik derhalve hier de twee Japanſche Planten, door den Heer THUNBERG geplukt, als Verſcheidenheden van dit Gewas ter baan. *Fig.* 1, op PL. LXXIV, vertoont het Mannetje, dat zeer duidelyk driekwabbige en Klyfachtige Bladen heeft, waar van de twee zydelingſe Kwabben nog vry diep ingeſneeden zyn: maar aan dunner Rankjes komen de Bladen byna eveneens voor, als aan het Wyfje, *Fig.* 2; naamelyk ſpits Hartvormig en weinig uitgerand, gelyk in de gewoone Europiſche Tamnus. De Bladen zyn glad en ſterk geaderd, de Ranken rond en de Bloempjes groeijen Troswyze in de Oxels der overhoekſe Bladen; doch in de eerſte met dubbelde, in de andere met enkelde en zeer yle Trosjes. Die van het Mannetje, met Vergrooting afgebeeld by *a*, hebben, in een zesdeelige Kelk, zes Meeldraadjes zonder Styl of Vrugtbeginzel; die van het Wyfje hebben het Vrugtbeginzel zeer duidelyk onder den zesdeeligen Kelk, als blykt by *b*, zynde het Vrugtbeginzel in een Blikje ge-

(†) GER. *Prov.* p. 136.

gevat; en dus voldoet dit Gewas aan de opgegevene Kenmerken. IV. AFDEEL. XXIX. HOOFDSTUK.

D I O S C O R E A.

Hexandria.

Dit Geslagt, naar den grooten DIOSCORIDES getyteld, heeft ook een zesdeeligen Kelk zonder Bloem, in de Vrouwelyken met drie Styltjes en een driehokkig samengedrukt Zaadhuisje, 't welk twee Vliezige Zaaden in zyne hokjes bevat.

De agt Soorten van hetzelve zyn Indische Rankgewassen, meest verschillende door het Loof, als volgt.

(1) Dioscorea *met gevingerde Bladen.* I. *Dioscorea pentaphylla* Vyfbladige.

(2) Dioscorea *met drievoudige Bladen.* II. *Triphylla.* Driebladige.

Deeze beiden, mooglyk slegts Verscheidenheden, groeijen aan de Kust van Malabar, als ook op de Eilanden van Oostindie, en in de Westindiën. Zy behooren tot die Kruiden, wier Wortels men gemeenlyk in Oostindie *Oebies*, in de Westindiën *Inhames* of *Batattes* of ook *Yams* noemt, zynde aldaar een zeer gewoo-

(1) *Dioscorea* Fol. digitatis. *H. Cliff.* 459. *Fl. Zeyl.* 363. Ubium quinquefolium. RUMPH. *Amb.* V. p. 359. T. 127. Nurani kelengu. *H. Mal.* VII. p. 67. T. 35. BURM. *Fl. Ind.* p. 213.

(2) *Dioscorea* Fol. ternatis. *H. Cliff.* 459. RUMPH. *Amb.* V. T. 128. Tsjageri - Nuren. *H. Mal.* VII. p. 63. T. 33.

IV. AFDEEL. XXIV. HOOFDSTUK.

woone Spyze, zo onder de Slaaven als by 't 't Gemeene Volk.

Zesmannige. Deeze veelbladige zyn in de Molukkes wild groeijende gevonden, hebbende een onbeſchoft grooten Wortel, die by een Kaas vergeleeken wordt. Zy heeft de grootte van eens Menſchen Hoofd, en verſchaft, als het Kruid in Tuinen geplant en gehavend wordt, een zeer goede Spyze.

III. *Dioscorea aculeata.* Gedoornde.

(3) Dioscorea *met Hartvormige Bladen, de Steng gedoornd en Boldraagende.*

IV. *Alata.* Gevleugelde.

(4) Dioscorea *met Hartvormige Bladen, de Steng gevleugeld en Boldraagende.*

V. *Bulbifera.* Boldraagende.

(5) Dioscorea *met Hartvormige Bladen, de Steng effen en Boldraagende.*

Deeze allen komen in het Loof en daar in overeen, dat zy aan de Ranken zekere Bolletjes draagen, welke in de Grond aanſtonds Wortel ſchieten; zo dat dit nuttige Gewas zig zeer ſterk vermenigvuldigt. Het is derhalve *Rhizo-*

phora

(3) *Dioscorea* Fol. Cordatis &c. Combilium. RUMPH. *Amb.* V. T. 126. Kattu-Kelengu *H. Mal* VII. p. 71. T. 37.

(4) *Dioscorea* Fol. Cordatis &c. Ubium digitatum. RUMPH. *Amb.* T. 121. Katſill-kelengu. *H. Mal.* T. 38.

(5) *Dioscorea* Fol. Cordatis &c. Ubium Pomiferum. RUMPH. *Amb.* V. T. 124. Rhizophora Zeylanica Scammonei folio, ſingulari, Rad. rotundâ. HERM. *Par.* T. p. 217. Rhizophora Indica. PLUK. *Alm.* 321. T. 220. f. 6. Katu-Katſiil. *H. Mal.* VII. p. 69. T. 36.

phora of Worteldraager getyteld geweest van den beroemden HERMANNUS, doch welken naam de Ridder, mooglyk met meer reden, toegepast heeft op het Indifche Boomgewas, dat men gemeenlyk *Mangles* noemt of Duizendbeenen *. De laatfte wordt deswegen *Appeldraagend Oebie* geheten, dewyl die Bolletjes van van grootte als een Appel of Citroen zyn. De tweede, met een gevleugelde Steng, heeft een gevingerden Wortel; de eerfte, *Combilie - Plant* by RUMPHIUS genaamd, heeft een zonderlingen Wortel, eenigszins naar een Zeug met haare Jongen zweemende. Alle deeze Wortels zyn meer of min aangenaam tot Spyze en dienen zelfs tot Verfnapering, gelyk onze Aardakers.

IV. AFDEEL. XXIV. HOOFD-STUK. *Hexandria.*

* Zie II. D. II. STUK, bladz. 495.

(6) Dioscorea *met Hartvormige overhoekfe Bladen en eene effene ronde Steng.*

VI. *Dioscorea fativa.* Tamme.

Deeze Soort is het gemeene *Oebie*, maakende de *Yams* - Wortelen der Westindiën uit. Men teeltze meest op plaatfen en in Landen, daar weinig of geen Koorn of Ryst gebouwd wordt, en dus zeer veel op de Zuidoofter - Eilan-

(6) *Dioscorea* Fol. Cord. alternis &c. *H. Cliff.* 459. T. 28. *Fl. Zeyl.* 358. R. *Lugdb.* 527. Dioscorea fcandens fol. Tamni, Fructu Racemofo. PLUM. *Ic.* 117. f. 1. Volubilis nigra &c. SLOAN. *Jam.* 46. *Hift.* I. p. 140. Mukelengu. *H. Mal.* VIII. p. 97. T. 51. Ubium vulgare. RUMPH. *Amb.* V. T. 120.

IV. AFDEEL. XXIV. HOOFD-STUK.

Zesmaarnige.

landen van Oostindie, Nieuw Guinée, Nieuw Zeeland en de nieuwlings ontdekte Eilanden in de Zuider Oceaan. Ongemeen ſterk worden deeze Wortels ook by de Negers, aan de Kust van Afrika, geteeld, en ſtrekken tot den voornaamſten Voorraad, welken men hebben moet, om een Schip met Slaaven te ſpyzigen. Zy vallen 'er wel zo groot als de grootſte Zoetemelks Kaazen, en worden dikwils *Jammes* genoemd in de Westindiën, daar deeze Wortelen insgelyks tot Spyze ſtrekken. Zy zyn van buiten bruin, van binnen Sneeuwwit en zeer goed van Smaak, droog en vast van Vleeſch. Men braadt of kookt dezelven en de Zwarten, gelyk ook veele Blanken, eetenze in plaats van Brood.

Dit Gewas heeft de Wortels van veelerley figuuren, dikwils veelen aan éénen Stoel, gelyk ik dan ook zes Soorten van Oebies, allen eetbaar, van Batavia bekomen heb. Het klimt als de Klokjes-Winde en geeft verſcheide ongetakte Ranken uit, met ſpits Hartvormige Bladen, die zwaare Ribben hebben, gepaard. Op de Bloemen van het Wyfje volgt een Tros van Vrugten, als graauwe Erwten of Vogelharten, twee of drie aan elkander gevoegd, welke het Zaad, als gezegd is, bevatten.

VII. *Dioscorea villosa.* Pluizige.

(7) Dioscorea *met Hartvormige Bladen, overhoeks en gepaard, de Steng effen.* We-

(7) *Dioscorea* Fol. Cord, alternis oppoſitisque &c. Dioscorea

Wegens de Vrugten wordt deeze Soort op Java genoemd *Penning-* of *Dubbeltjes - Blad*, zo het de aangehaalde is van RUMPHIUS, en aan de Kust van Malabar, alwaar men alle de Soorten van Oebies, waarſchynlyk wegens de Knodsachtige Wortelen, *Keulen* noemt, heeten deeze *Munniks - Keulen.* Het is de Floridaſche naar de Bryonie gelykende Plant, met Mosachtig Eiken - Bloesſem, de Bladen van onderen Wollig gepluisd, en de middelrib in een Doorntje uitloopende. CLAYTON noemt het een Soort van Hoppe, die zig al ſlingerende wyd en zyd uitbreidt, met gevleugelde Zaaden, welke in een driekantig hokje of Huisje beſlooten zyn, veelen aan een digte tros by elkander, gelyk de Zaaden der Hoppe. 't Gewas groeit in de Zuidelyke deelen van Noord - Amerika.

IV. AFDEEL. XXIV. HOOFDSTUK. *Hexandria.*

(8) Dioscorea *met gepaarde Eyronde geſpitſte Bladen.*

VIII. *Dioscorea oppoſitifolia.* Paarbladige.

Wegens den bynaam zou tot deeze Soort het gemeene Oebie, voorgemeld, kunnen behooren, zo wel als het *Slangachtige*, dat 'er door den

rea Fol. Cord. acuminatis &c. GRON. *Virg.* 121, 156. Bryoniæ ſimilis Floridana &c. PLUK. *Alm.* 46. T. 375. f. 5. Ubium Nummularium. RUMPH. *Amb.* V. T. 162?

(8) *Dioscorea* Fol. oppoſitis Ovatis acuminatis. *Fl. Zeyl.* 361. Inhame Maderasp. Fol. binis pulchre Venoſis. PET. *Gaz.* 50. T. 31. f. 6. β. Ubium Anguinum. RUMPH. *Amb.* V. p. 351. T. 122.

IV. AFDEEL. XXIV. HOOFDSTUK. *Zesmannige.*

den Hoogleeraar N. L. BURMANNUS toe betrokken wordt. Wonderbaarlyk zyn deeze Wortels omgekruld, zo dat zy zig byna als Slangen of vliegende Draaken, gelyk RUMPHIUS zegt, vertoonen, en deeze Soort behoort, zo wel als de gemeene, tot die, welke geen Wortelbolletjes aan de Ranken draagen.

Twee Soorten zyn hier door den gedagten Hoogleeraar nog bygevoegd, waar van de eene, *Schildbladige* genaamd (*), ten opzigt van de Vrugtmaaking onzeker was, of zy tot dit Geslagt, tot de Smilax of anderen behoore: de andere, *Rolronde* gebynaamd wegens de figuur der Wortelen, misschien niet meer zekerheid heeft (†). Deeze, die rood van Bast is, noemen de Nederlanders aan de Kust van Malabar *Battates*, naar den Portugeeschen naam. In Oost- en Westindie voeren deeze Oebies of Keulen, by de Inlanders, een menigte van verschillende naamen.

RAJANIA.

Naar den vermaarden RAY is dit Geslagt door LINNÆUS dus beter, dan door PLUMIER

(*) Dioscorea peltata BURM. *Fl. Ind.* p. 215. Smilax Fol. peltatis Cordato-oblongis &c. BURM. *Zeyl.* 218. T. 101.

(†) Dioscorea Cylindrica. BURM. *Fl. Ind.* 215. Kappakelengu. *H. Mal.* VII. p. 95. T. 50.

PLAAT LXXV.

MIER *Jan-Raja* getyteld (*). Het verschilt, in Kenmerken, van 't voorgaande byna alleen door de Vrugt, die rondachtig is, met een scheeve Wiek, beneden de Bloem geboren. Het bevat de drie volgende Amerikaansche Planten.

IV. AFDEEL. XXIV. HOOFD-STUK.

(1) Rajania *met Piekswys' Hartvormige Bladen.*

I. *Rajania Hastata.* Piekbladige.

Op 't Eiland St. Domingo is deeze door PLUMIER waargenomen, welke een dunne windende Steng heeft, zonder Klaauwieren, de Bladen eenzaam effen, van eene Hartvormige figuur, aan den Voet breeder, naar de punt zeer smal, effenrandig glad en gesteeld; brengende de Plant, uit ieder Oxel, twee of drie Bloem- of Vrugttrosjes voert.

(2) Rajania *met Hartvormige zevenribbige Bladen.*

II. *Cordata.* Hartbladige.

Deeze, in Zuid-Amerika groeijende, heeft de Bladen Hartvormig, langwerpig, gespitst, Nets-

(*) Hic [nempe JOHANNES RAJUS] solus plura præstitit quam facile alius ullus, interque primos Botanicos omni ævo adnumerandus erit. LINN. H. Cliff. p. 150.

(1) *Rajania* Fol. Hastato-Cordatis. *H. Cliff.* 458. Jan-Raja scandens Fol. oblongo angusto. PLUM. *Gen.* 33. Bryonia fructu alato. PLUM. *Amer.* 84. T. 98. Fil T. 178.

(2) *Rajania* Fol. Cordatis septemnerviis. Jan-Raja scandens Folio Tamni. PLUM. *Gen.* 33. *Ic.* 155. f. 1.

IV. AFDEEL. XXIV. HOOFDSTUK. Netswyze geaderd en de Bloemen getrost, als de anderen. Zy heeft een knobbeligen Wortel, als een Fransche Raap, in den Grond zinkende. De Vrugten, welke gevleugeld zyn, gelyken naar die van den Eschdoorn of Schotse Linde, zeer, en bevatten een rond Zaad.

III. *Rajania quinquefolia.* Vyfbladige.

(3) Rajania *met vyf langwerpig ovaale Bladen by elkander.*

Deeze, ook in Amerika vallende, heeft dit byzonders, dat de Bladen, vyf by elkander, aan ieder Knoop der Ranken, voortkomen, zynde drieribbig en geaderd. Anders verschilt zy van de voorgaande weinig.

Quinata. Japensche. PL. LXXV. *Fig.* 1. Volgens de bepaaling zou hier dat Gewas kunnen t'huis gebragt worden, 't welk de Heer THUNBERG in Japan gevonden, maar onder den bynaam van *Quinata* afgezonderd heeft. In de figuur der Bladen, immers, is zeer weinig verschil, maar dezelven zyn niet drieribbig en zitten met hun vyven op 't end van de Steeltjes. Zy zyn in de kleinste Rank, welke ik daar van heb, hier in *Fig.* 1, op PL. LXXV, natuurlyker grootte vertoond, Eyrond, zeer puntig naar den Steel; aan 't end met een klein puntje: maar in de grootste allen byna volmaakt ovaal en aan de punt uitgerand, gelyk uit het in de natuurlyke

(3) *Rajania* Fol. quinis ovali-oblongis. Jan-Rajé scandens quinquefolia. PLUM. *Gen.* 83. *Ic.* 155. f. 2.

lyke grootte by A afgebeelde blykt. Die Rank heeft geen Bloemen, zullende misschien de Vrugtdraagende of het Wyfje, en de andere, die zo veel te meer met Bloemtrosjes of Tuiltjes beladen is, het Mannetje zyn van deeze Soort. Uit de figuur der Trosjes blykt genoegzaam, dat het een geheel ander Gewas dan het Amerikaansche zy. Ik geef het op 't geloof van gezegden Heer, die zekerlyk de Bloemen, in de frissche Plant, onderzogt zal hebben. Zy zyn hier, zo als zy zig thans voordoen, en dus sommigen met drie, anderen met vier Kelkblaadjes, afgetekend, gelyk ook het Loof. Het schynt dat op sommige Steeltjes vyf, op anderen vier, drie of twee Blaadjes voorkomen; 't welk meer plaats heeft in dergelyke Planten. By ieder oirsprong der Bladen vindt men drie Stoppeltjes.

IV. AFDEEL. XXIV. HOOFDSTUK. *Hexandria.*

Tot de Agtmannigen van deeze Klasse behoort, behalve de Popelierboom, 't Geslagt van

RHODIOLA. Roozenwortel.

De Kelk is vierdeelig, met een vierbladige Bloem in het Mannetje, maar geen Bloemblaadjes in 't Wyfje, dat vier Honigbakjes heeft en vier Stampers, draagende vier veelzaadige Huisjes.

De eenigste Soort (1) groeit op de Alpische Ber-

I. *Rhodiola Rosea.* Europisch.

(1) Rhodiola. *Fl. Lapp.* 376. *Fl. Suec.* 831, 912. *Mat. Med.*

IV. AFDEEL. XXIV. HOOFD. STUK. *Agtmannige.*

Bergen van Lapland, Oostenryk, Switzerland en Groot Brittannie, zegt LINNÆUS. Wegens de Gestalte hadden sommigen dit Kruid onder de *Telephium* geteld en TOURNEFORT maakt het tot een Soort van *Anacampseros*, maar HALLER noemt het *Sedum* of Huislook *van verschillende Sexen, dat Zaagtandige Bladen heeft, de Bloemen in zeer digte Kroontjes.* CLUSIUS geeft het allereigenst den naam van *Rhodia radix*, dat is *Roozenwortel*, dien het nog in de meeste Taalen van Europa voert, wegens den Reuk der Wortelen. Zeer overvloedig vondt hy hetzelve op de Rotsen van de Bergrug Durrenstein, daar het hem voorkwam met bleeke of roodachtige Bloemen.

Uit een dikken, Houtigen, Knobbeligen Wortel schiet dit Kruid veele ronde Stengetjes van ongevaar een Voet hoogte, met Bladen die Wigvormig en aan de kanten diep Zaagswyze getand zyn. Het brengt Tuiltjes voort van Bloemen, als gezegd is, dikwils geel, de Mannelyken ookwel voorzien met Vrugtbeginzels, doch misdraagende; terwyl de Vrouwelyken van drie tot zeven rosse Zaadhuisjes hebben, zegt HAL-

Med. 477. *H. Cliff.* 470. R. *Lugdb.* 457. Rhodia radix. C. B. *Pin.* 286. CLUS. *Hist.* II. p. 65. RAJ. *Hist.* 690. Telephium luteum minus, Radice Rosam redolente. MORIS. *Hist.* III. p. 468. S. 12. T. 10. f. 8. OED. *Dan.* 183. Radix Rhodia. LOB. *Ic.* 391. DOD. *Pempt.* 347. Anacampseros Radice Rosam spirante major & minor. TOURNF. *Inst.* 264.

HALLER, welke een zeer fyn Zaad bevatten.

IV. AFDEEL. XXIV. HOOFDSTUK.

Op de Eilanden Ferröe, waar dit Kruid, zo wel als op Ysland, overvloedig groeit, wordt het *Hielproed*, dat is Helpwortel genoemd, wegens de uitmuntende kragten, tegen 't Scheurbuik, waarschynlyk in Gorgeldranken of Mondspoelingen, daar aan toegeschreeven. De Wortel, naamelyk, is samentrekkende en geeft door Destillatie een Roozewater uit. De Alpische Berg-Valeijen vervult het somtyds met een aangenaamen Geur. Een Pap van het Kruid, op 't Voorhoofd gelegd, doet de Hoofdpyn bedaaren. Het wordt van de Groenlanders tot Spyze gebruikt.

Van de Negenmannigen komen de twee volgende Geslagten voor.

MERCURIALIS. Bingelkruid.

In dit Geslagt is de Kelk driedeelig, zonder Bloemblaadjes, in de Mannetjes van negen tot twaalf Meeldraadjes hebbende, met Kogelronde tweelingse Meelknopjes; in de Wyfjes twee Stylen en een Vrugt die uit twee Zaadhuisjes bestaat, welke ieder een enkel Zaad bevatten. Daar komen in de vyf volgende Soorten.

(1) Bingelkruid *met een zeer eenvoudige Steng en ruuwe Bladen.* I. *Mercurialis perennis.* Overblyvend.

In

(1) *Mercurialis* Caule simplicissimo, Fol. scabris. *Syst. Nat.*

IV. AFDEEL. XXIV. HOOFDSTUK *Enneandria.*

In Bosschen komt, door geheel Europa, dit *Bingelkruid* voor, dat in 't Hoogduitsch ook *Hondskool* genoemd wordt, in 't Fransch *Choux de Chien* en *Mercuriale sauvage*, in 't Engelsch *Wild Mercury*. Men wil dat de Grieken hetzelve *Cynocrambe* genoemd hebben; maar een ander Kruid, hier voor beschreeven, zou de Hondskool van DIOSCORIDES zyn*.

* Zie bladz. 273.

By DODONÆUS en LOBEL vindt men een Afbeelding van dit Kruid, welke daar in gebrekkelyk is, dat de Bloem-Aairen en Zaadhuisjes op ééne Plant gebragt zyn, 't welk nooit plaats heeft. Anders voldoet dezelve taamelyk. Het Zaaddraagende is hier, wederom, by CAMERARIUS, verkeerdelyk het Mannetje genoemd. De Bladen zyn grooter dan in het Jaarlykse, 't welk volgt; maar het wordt ten onregte, in plaats van 't zelve, tot Moes of tot Geneesmiddelen gebruikt, dewyl men 'er kwaade uitwerkingen van gezien heeft (*).

II. *Mercurialis ambiguus.* Twyfelachtig.

(2) Bingelkruid *met een gearmde Steng, gladach-*

Nat. XII. Gen. 1125. *Veg.* XIII. p. 746. GOUAN *Monsp.* 507. DALIB *Par.* 302. *Fl. Suec.* 823, 913. OED. *Dan.* 400, *H. Cliff.* 461. R. *Lugdb.* 203. *Fœmina.* Mercurialis montana testiculata. C. B. *Pin.* 122. Cynocrambe mas. CAM. *Epit.* 999. *Mas.* Mercurialis montana spicata. C. B. *Pin.* 122. Cynocrambe fœmina. CAM. *Epit.* 999. Cynocrambe Mercurialis sylvestris. DOD. *Pempt.* 659. LOB. *Ic.* 260.

(*) HALL. *Helv.* II. p. 277.

(2) *Mercurialis* Caule Brachiato, Foliis glabriusculis, Flo-ri-

achtige Bladen en gekranste Bloemen, zo wel Mannelyk als Vrouwelyk.

IV. AFDEEL. XXV. HOOFDSTUK. *Enneandria.*

In Spanje, voornaamelyk op de Muuren der Steden Kadix en Gibraltar, komt dit Kruid voor, dat men uit Zaad van daar in de Upsalsche Tuin geteeld heeft. Van de volgende Soort verschilt het niet alleen door geen geaairde Bloemen, maar ook door dezelven in Kransjes, de Mannelyken en Vrouwelyken by elkander te hebben in de Oxels der Bladen. De eersten zyn gesteeld, drie of vier in getal, by één Vrouwelyk Bloempje, waar op een Zaadhuisje volgt als een Balzakje, dus veel naar dat der anderen gelykende. Het is een éénjaarig Kruid.

III. *Mercurialis annua.* Jaarlyks.

(3) Bingelkruid *met een gearmde Steng, gladde Bladen en geaairde Bloemen.*

Veel algemeener komt deeze, in de middelste deelen van Europa, zo op Zaaylanden als in de Tuinen voor. In onze Nederlanden bemint

tibus verticillatis, fœmineo masculisque. LINN. *Dec.* I. p. 15. T. 8. ad titulum Mercurialis *androgyna.*

(3) *Mercurialis* Caule brachiato, Foliis glabris, Flor. Spicatis. GORT. *Belg.* 285. *Mat. Med.* 464. *H. Cliff.* 461. *Ups.* 298. R. *Lugdb.* 263. DALIB. *Paris.* 302. Mercurialis testiculata. f. mas. C. B. *Pin.* 121. Mercurialis mas. DOD. *Pempt.* 658, *est Fœmina.* Mercurialis spicata. f. fœmina. DOD. *Pempt.* 658, *est Mas.* *Itidem.* LOB. *Ic.* 259.

IV. Afdeel. XXIV. Hoofdstuk. *Negenmannige.*

mint zy meest vogtige, belommerde Zandgronden in de Moeshoven. Gedagte Autheuren hebben van dit Jaarlykse Bingelkruid een Mannetje en Wyfje, doch wederom averechts, onderscheiden.

De Plant groeit dikwils ter hoogte van een Elle, met opstaande gearmde Stengen en gepaarde, gladde, gesteelde Bladen, die Lancetvormig Eyrond en op de kanten gekerfd zyn. De Mannetjes hebben de Bloempjes, in overendstaande Katjes, uit afstandige Kropjes samengesteld, groenachtig van Kleur. De Kelk is drie of vierdeelig, en dienvolgens komen 'er ook wel twaalf of zestien Meeldraadjes in voor. De Wyfjes-Plant heeft de Bloempjes ongesteeld in de Oxelen, veeltyds twee by elkander, met drie of vierbladige Kelken en daar op volgen twee Zaadhuisjes, ruuw, rond, eenzaadig.

Linozostis zou dit Kruid by de Grieken genoemd zyn en *Mercurialis* by de Latynen, als van Mercurius gevonden zynde. Dioscorides heeft reeds aangemerkt, dat het Afgang maakte. (Het is van een Waterige Zoutige natuur, en wordt in Klysteeren gebruikt, ja ook van het Landvolk gegeten. In Vrankryk maakt men van hetzelve een Syroop, by sommigen als zagtelyk laxeerende zeer gepreezen. De Honig van het Bingelkruid is in de Apotheeken niet onbekend. Oudtyds werdt 'er Moes van gekookt, tot Spyze.

(4)

(4) Bingelkruid, *dat byna Heesterig is, met Wollige Bladen.*

IV. AFDEEL. XXIV. HOOFD-STUK. IV. *Mercurialis tomentosa.* wollig.

In Provence, Languedok en Spanje, groeit dit Kruid, dat onder den naam van *Phyllon* voorkomt by de Autheuren. Het heeft de Bladen Eyrond, zegt GOUAN, de Bloemen gekropt, de Mannelyken aan 't end der Bloemsteelen, die langer dan de Bladen zyn, de Vrouwelyken byna drie by elkander; het eene Bloempje gesteeld.

(5) Bingelkruid *met een hurkende Kruidige Steng en Eyronde eenigermaate Wollige Bladen; de Bloemen Mannelyk en Vrouwelyk.*

V. *Afra.* Kaapsch.

Bezyden den Leeuwenberg, aan de Kaap der Goede Hope, vindt men dit Kruid, 't welk de beroemde BOERHAAVE tot het Geslagt van *Ricinokarpos*, dat is Planten, die de Vrugt als van den Wonderboom hebben, t'huis bragt. Die Vrugt, niettemin, bestaat uit drie Zaad-

(4) *Mercurialis* Caule subfruticoso, Fol. tomentosis. *H. Ups.* 461. R. *Lugdb.* 203. GOUAN *Monsp.* 507. Phyllon testiculatum. C. B. *Pin.* 122. Phyllon marificum. CLUS. *Hist.* II. p. 48. *Fœmina.* Phyllon spicatum. C. B. *Pin.* 122. Ph. fœminificum. CLUS. *Hist.* *Mas.*

(5) *Mercurialis* Caule prostrato Herbaceo &c. *Mant.* 298. Mercurialis procumbens dicoccos Africana. HERM. *Par.* App. 10. Ricinokarpos Afra. BOERH. *Lugdb.* I. p. 254.

IV. AFDEEL. XXIV. HOOFDSTUK. *Negenmannige.*

Zaadhuisjes, en deeze Plant heeft 'er maar twee (*), weshalve zy, by HERMANNUS, den naam kreeg van *Tweegreinig, hurkend, Afrikaansch Bingelkruid, met Bladen van de driekleurige Violen* Aan de Leedjes van de Steng, welke omtrent een Handbreed hoog is, komen Eyronde gesteelde Blaadjes getropt voor, benevens eenbloemige Steeltjes van de zelfde langte. Mannelyke Bloempjes zyn 'er veelen, Vrouwelyken weinig aan 't zelfde Plantje. De Vrugt is Eyrond, geknot, samengedrukt, gesleufd, met twee Stylen en in tweeën splytbaar.

HYDROCHARIS. Vorschenbeet.

De Mannetjes hebben, in dit Geslagt, een tweebladige Bloemscheede: de Kelk is driedeelig en de Bloem driebladig, zo wel in die als in de Bloemen der Wyfjes-Planten, welke zes Stylen hebben en de Vrugt is een zeshokkig veelzaadig Huisje: het Vrugtbeginzel onder de Bloem zittende:

I. *Morsus Ranae.* Waterminnend. De eenigste Soort (1), hier van bekend, groeit

(*) BOERHAAVE nogthans zegt uitdrukkelyk, dat de Vrugt van zyne *Ricinokarpos Afra* driehoekig is en uit drie Zaadhuisjes bestaat, gelyk in de *Ricinus*: zo dat het vreemd is, hoe dezelve hier heeft kunnen t'huis gebragt worden. Egter is 't waar, dat BOERHAAVE 'er ook de tweegreinige van HERMANNUS toe betrekt.

(1) Hydrocharis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 1126. *Veg.* XIII. p.

groeit aan de Oppervlakte van Slooten, Graften en staande Wateren, zo in de Zuidelyke als Noordelyke deelen van Europa. Men vindtze *Vorschenbeet* genoemd of *Morsus Ranæ*, onder welken naam TOURNEFORT de Afbeelding gaf van de Bloem en Vrugt, aanmerkende, dat sommige Bloemen van onderen Knoopjes hebben, 't welk de Vrouwelyken zyn. Van de Mannelyken zitten twee of drie Steeltjes by elkander in een tweebladige Scheede, maar de Vrouwelyken komen eenzaam voor op byzondere Planten. De Bloemen zyn gemeenlyk wit, doch ook geel of geelachtig aan den bodem van den Kelk. Het is een Kruidje, dat op 't Water zwemt, met ronde Bladen gelyk de Plompen, doch ongelyk kleiner; weshalve sommigen het genoemd hebben kleine of allerkleinste Plompen. Men vindt het op Modderige ondiepe stillstaande Slooten, zelfs hier by de Stad, overvloedig, dezelven dikwils geheel bedekkende, dewyl het, door zyne Knop- of Boldraagende Rankjes, sterk voortloopt en zig langs de Oppervlakte zo ver het kan vermenigvuldigt.

IV. AFDEEL. XXIV. HOOFD-STUK.

Enneandria.

De

p. 745. GORT. *Belg* 285. GOUAN *Monsp.* 507. *Fl. Suec.* 822. *H Cliff.* 460. R *Lugdb.* 10. HALL. *Helv.* 301. DALIB. *Par.* 301. Nymphæa alba minima C. B. *Pin.* 193. Morsus Ranæ. DOD. *Pempt.* 583. LOB *Ic* 596. β. Morsus Ranæ Flore albo odoratissimo. RAJ *Cent.* 101. γ. Nymphæa alba minor C. B. *Pin.* 193. Morsus Ranæ. TOURNF. *Mem.* de 1705. p. 311. T. 4.

IV. AFDEEL. XXIV. HOOFDSTUK. *Tienmannigen.*

De Tienmannigen van deeze Klasse heb ik reeds beschreeven en onder de Twaalfmannigen blyft alleen nog over 't Geslagt van

DATISCA. Weedaart.

Waar aan de Bloemblaadjes geheel ontbreeken: de Mannelyke Bloemen hebben een vyfbladigen Kelk en vyftien ongesteelde lange Meelknopjes: de Vrouwelyken een tweetandigen Kelk, drie Stylen en een driehoekig, driehoornig eenhokkig Zaadhuisje, dat open is en veelzaadig, onder de Bloem gebooren.

De twee volgende Soorten zyn daar van aangetekend.

I. *Datisca Cannabina.* Hennipachtig.

(1) Weedaart *met een effene Steng.*

Dit Kruid, dat op Kandia groeit, is wegens de gestalte tot de Hennip betrokken en *geele Hennip* genoemd geweest, uit hoofde van de Kleur der Bloemen. Men vindt het onvrugtbaar en vrugtbaar, in de Natuurlyke Grond een byna Boomachtig Gewas maakende, met de Steng een Arm dik, in Takken uitgespreid, ter hoogte van zes tot tien Ellen, volgens PONA, dat echter

(1) *Datisca* Caule lævi. *Syst. Nat.* XII. Gen. 1132. *Veg.* XIII. p. 748. Cannabis Fol. pinnatis. *H. Cliff.* 457. *R. Lugdb.* 221. Cannabis lutea fertilis. ALP. *Exot.* 300. T. 298. Luteola Herba sterilis. C. B. *Pin.* 100. Cannabis lutea Cretica. ALP. *Exot.* 296. T. 295. Cannabis lutea sterilis. ALP. *Exot.* 301. T. 300. Luteola Herba Fol. Cannabinis. C. B. *Pin.* 100.

echter bedenkelyk maar tien of twaalf Voeten zal geweest zyn. In de Europifche Tuinen groeit het ongevaar eens Mans langte hoog. De Steng is van onderen naakt, maar boven maakt zy als een Pieramiede uit, hebbende de Takken als Aairen, met Bladen naar die van de Hennip gelykende, waar van het den bynaam heeft. De Bloemen zyn groenachtig geel in het Mannetje, doch het Wyfje heeft de Takken doorgaans met kleine Knopjes beladen, daar de Vrugten van voortkomen, 't welk langwerpige, byna driekantige, van boven gaapende Zaadhuisjes zyn, bevattende veele kleine Zaadjes.

IV. AFDEEL. XXIV. HOOFDSTUK. *Decandria.*

(2) Weedaart *met een ruige Steng.*

II. *Datisca hirta.* Ruighaairig.

In Penfylvanie komt, volgens KALM, deeze Soort voor, die nog grooter zou zyn: de Steng met uitfteekende Haairtjes aan alle kanten ruig; de Bladen gevind en eenigszins naar die der voorgaande gelykende, maar de Blaadjes grooter hebbende, meer overhoeks, meer aan den voet afloopende en famenvloeijende.

Tot het Geflagt van *Menispermum* of Gulpzaad, bevoorens geheel door my befchreeven *, hadt de Heer N. L. BURMANNUS een Soort betrokken, onder den bynaam van *glabrum*, dat is glad; welke door PRYON genoemd was; *Klim-*

* II. D. VI. STUK, bladz. 371.

(2) *Datisca* Caule hirfuto. *Syst. Nat.* XII, XIII.

IV. AFDEEL. XXIV. HOOFDSTUK. *Tienmannigen.* Glad Gulpzaad. PL. LXXV. *Fig.* 2.

Klimmende Plant, met dikke gladde Hartvormige spitse Bladen en een ronde roode Vrugt, Daun Tayonam *op Java genaamd*. Ik heb onder den naam van *Pantjasona*, in Vogt, v... aar een Gewas ontvangen, 't welk eenigermaate met die Soort schynt te strooken: ten minste wyst de manier van groeijing aan, dat het tot dit Geslagt behoore. Het heeft dikke Trossen van veele rondachtige Bessen, in ieder van welken één Zaad vervat is, van eene zeer zonderlinge figuur, die moogIyk ook de Geslagtsbenaaming billykt. Het is Schupachtig rond, op de kanten getand, op de zyden plat en wederzyds diep uitgegulpt, zodanig, dat het in 't midden een doorschynend Plekje of Gaatje heeft: des ik het in twee plaatzingen vergroot, by *a* en *b*, heb voorgesteld. Byzonder schynt het naar 't Honigbakje of onderst Bloemblad van die Plant, welke deswegen Vrouwen of Papenschoen genoemd wordt (*Calceolus Mariæ*) te gelyken (*).

Onder de Enkelbroederigen van deze Klasse, zyn nog te beschryven overgebleeven de twee volgende Geslagten.

CISSAMPELOS. Touwdruif.

Het Mannetje heeft den Kelk vierbladig, zonder Bloemkrans, maar een Raderachtig Honigbakje en vier Meeldraadjes, die gedeeltelyk samengegroeid zyn: het Wyfje den Kelk eenbla-

(*) Zie TOURNF. Tab. 249.

bladig, Tongswys' rondachtig en geen Bloemkrans; drie Stylen en eene éénzaadige Besie. IV. Afdeel. XXIV. Hoofdstuk. *Monadelphia.*

Dus komen de Kenmerken in de beschryving van 't Geslagt voor (*); maar aan 't hoofd der Klasse staat (met de uitvoerige voorstelling der Kenmerken (†) overeenkomstig,) dat het Mannetje *geen Kelk*, doch een *vierbladige Bloem* heeft, en vier Meeldraadjes; het Wyfje *geen Bloem noch Kelk*, drie Stempels en de Vrugt eenzaadig.

Dit valt moeielyk overeen te brengen en men zou mogen denken, dat nader Waarneemingen dit verschil hadden veroirzaakt, indien het niet by herhaaling in de zelfde Uitgaaven van het Samenstel der Natuur, maar weinige Bladzyden na malkander, dus tegenstrydig gevonden werde. Ik zal inmiddels de drie opgegevene Soorten, altemaal Amerikaansche Planten, beschryven.

(1) Touwdruif *met Schildachtig Hartvormige uitgerande Bladen:* Dit

I. *Cissampelis Pareira.* Schild-bladig.

(*) *Syst. Nat.* XII. p. 661. *Veg.* XIII. p. 750.

(†) *Gen. Plant.* Ed. V. 455, daar het onder de *Dioikia Hexandria* staat, en Ed. VI.

(1) *Cissampelos* Fol. peltatis Cordatis emarginatis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 1138. *Veg.* XIII. p. 750. *Mat. Med.* 459. LOBEL. *It.* 267. Clematis Baccifera glabra & villosa, rotundo & umbilicato folio. PLUM. *Amer.* 78. T. 93. Fil. I. T. 183. Convolvulus Brasilianus Fl. octopetalo, monococcos. RAJ. *Hist.* 1331. Caapéba. Marcgr. Bras. 24. PIS. *Bras.* 94. β. Cissampelós scandens Fol. peltatis &c BROWN. *Jam.* 357.

IV. AFDEEL. XXIV. HOOFDSTUK. *Enkelbroederige.*

Dit wordt gehouden voor de Amerikaansche Plant, die den Wortel, genaamd *Pareira brava*, uitlevert, welken men als een byzonder Middel, tegen den Steen, het Podagra en andere Kwaalen, gepreezen heeft. De Smaak is bitterachtig zoet, de hoedanigheid afzettende en verzagtende, byna gelyk die der Openende Wortels en verdunnende Houten. Het Kruid, *Caapéba* in Brasil genaamd, noemden de Portugeezen, wegens de uitmuntende kragten tegen het Slangen-Venyn, *Lieve Vrouwe Kruid*. Hetzelve groeit byna als de Winde en heeft de Bladen somtyds Hartvormig, somtyds rond, doch altoos met den Steel naar 't midden ingeplant, gelyk in de zogenaamde Oostindische Tuinkers. Het is derhalve Schildbladig en als het Loof Wollig is, gelyk men 't op Jamaika veel in Kreupelbosch, omstreeks de Stad St. Jago vondt, werdt het *Velvet-Leaf*, dat is Fluweelbad geheten.

II. *Cissampelos Caapéba.* Rondbladig.

(2) Touwdruif *met aan den voet gesteelde, niet ingesneeden Bladen.*

Het komt vreemd voor, dat de Bloem in de voorgaande Soort agtbladig zou zyn, gelyk RAY uit MARKGRAAF meldt, en dat LINNÆUS denkt, of die misschien niet het Wyfje

zy

(2) *Cissampelos* Fol. basi petiolatis integris. Caapéba Folio orbiculari non umbilicato. PLUM. *Gen.* 33 *Ic.* 76. f. 2.

zy van deeze; daar hy de Vrouwelyke Bloem ftelt Kelk en Bladerloos te zyn, in dit Geflagt. Hoe 't zy, dewyl 't Gewas, volgens B r o w n e, de Mannelyke Bloemen aan Trosjes, de Vrouwelyken geaaird heeft, met Bladerige Aairen: zo komt deeze, volgens de Afbeelding van P l u m i e r, het Mannelyke nader. Doch hier is wederom tegenftrydig, dat, naar de befchryving, Bloemen van beiderley Sexe zouden voorkomen op de zelfde Plant. Men mogt derhalve dit Gewas nog wel tellen onder de genen, die nader onderzoek vereifchen. IV. Afdeel. XXIV. Hoofdstuk. *Monadelphia.*

De fchrandere L o e f l i n g, die hetzelve aan de Vafte Kust van Zuid-Amerika waarnam, merkt aan, dat in de Mannetjes de Bladen niet, in de Wyfjes Schildvormig zyn, altoos Wollig: de Mannelyke Bloemen Tuilswys' groeijende op Steeltjes, met een vierbladigen Kelk en eenbladige Bloem, hebbende één Meeldraadje met vier Meelknopjes: de Vrouwelyken Troswyze geaaird, met Blikjes, waar uit Blommetjes voorkomen, die een eenbladigen Kelk hebben en een enkel Bloemblad. Hoe veel verfchilt dit niet van de opgegevene bepaalingen! De laatften hadden kleine dunne Styltjes en enkelde Stempels, waar op een rondachtig ovaale Vrugt volgde, een weinig famengedrukt en eenigermaate Wollig, met een enkel Zaad.

(3) Touw-

IV AFDEEL. XXIV. HOOFDSTUK.

(3) Touwdruif *met Hartvormige spitse gehoekte Bladen.*

III. *Cissampelos Smilacina.* Spitsbladig.

Deeze Soort billykt de benaaming van *Touwdruif*, met den Griekschen *Cissampelos* overeenkomstig. Zy is in Karolina waargenomen door CATESBY, hebbende dunne Ranken, waar mede zy by de Muuren van oude Gebouwen, als ook by Paalen en Boomen opklimt: en zig om dezelven strengelt. De Bladen heeft zy naar die van de gewoone Klyf of Klim op gelykende, en draagt Trossen van roode Bessen, welke zo groot als kleine Erwten zyn.

NAPÆA.

De Bloemen zyn, in dit Geslagt, vyfbladig en de Kelk vyfdeelig in beide Sexen. De Mannetjes hebben veele samengevoegde volmaakte Meeldraadjes en onvrugtbaare Stylen; de Wyfjes veele dergelyke onvolmaakte Meeldraadjes en veele Stylen, die langer zyn. Het Zaadhuisje is rond en plat, tienhokkig met eenzaame Zaaden. Het bevat de twee volgende Virginische Kruiden.

I. *Napæa lævis* Gladbladige.

(1) Napæa *met naakte effene Bloemsteelen en gladde gekwabde Bladen.* Uit

(3) *Cissampelos* Fol. Cord. acutis angulatis. Smilax lenis Fol. angulofo Hederaceo. CATESB. *Car.* I. p. 51. T. 51. SELIGM. *Virg.* II. D. Pl. 2.

(1) *Napæa* Pedunculis nudis lævibus &c. *Syst. Nat.* XII. Gen.

Uit Zaad van Virginie was deeze Plant, allereerst, in de Leidse Akademie-Tuin opgegroeid, ter hoogte van meer dan zes Voeten. Zy heeft een Wortel naar dien van Heemst in gedaante en kragt gelykende; de Bloemen en 't Zaadhuisje ook zeer daar mede overeenkomstig, maar Bladen als die van den Wonderboom eén Span groot. De Bloemen zyn hier niet tweehuizig maar tweeslagtig.

IV. AFDEEL. XXIV. HOOFDSTUK. *Monadelphia.*

(2) Napæa *met omwindzelde gehoekte Bloemsteelen en gepalmde ruuwe Bladen.*

II. *Napæa scabra.* Ruuwbladige.

Zwaarder van Gewas komt deeze in Virginie voor, hebbende de Bladen een Voet over 't kruis, Schildvormig; maar tot aan den Steel, de ondersten in zevenen, de middelsten in vyven, de bovensten in drieën gedeeld. Zy groeit in een groote Valey der Westelyke deelen, vol Kalksteenen, tusschen de blaauwe en Noorder Bergen, zegt CLAYTON. De Bloemen zyn kleiner dan der voorgaande, in de Mannetjes-Planten Mannelyk of onvrugtbaar, in de Wyfjes vrugtbaar. De Zaaden groeijen Raderachtig aan

Gen. 838. *Veg.* XIII. p. 750. Sida Fol. palmatis. *H. Cliff.* 346. *Ups* 198. R. *Lugdb.* 348. Malva Virginiana Ricini folio. HERM. *Lugdb.* 22. T. 23. Napæa hermaphroditica. *Sp. Plant.* p. 565.

(2) *Napæa* Pedunculis involucratis angulatis &c. GRON. *Virg.* 102. Althæa magna Aceris folio &c. BANIST. *Virg.* 1928. Abutilon folio profunde dissecto, Ped. multifloris Mas & Fœmina. EHRET. *Pict.* 7, 8.

IV. AFDEEL. XXIV. HOOFDSTUK.

aan den top der Stengen, zynde ieder gedekt met een Snuitig Huidje. Deeze Soort blyft zo wel over als de voorgaande.

XXV. HOOFDSTUK.

Beschryving der VEELWYVIGE KRUIDEN (Polygamia), *tot welken het* Nieswortel, Glaskruid, *de* Melde *en anderen behooren.*

In de beschryving der Boomen van deeze Klasse, heb ik omstandig gemeld, waar in de *Veelwyvigheid* bestaat en waarom de Planten, daar toe behoorende, dus genoemd zyn *: dat zy naamelyk Tweeslagtige en bovendien Mannelyke of Vrouwelyke Bloemen, 't zy op ééne of byzondere Planten, hebben, en dus één- twee of driehuizig zyn. Van de Eenhuizigen komen hier nog de volgende Kruiden voor.

* II. D. III. STUK, bl. 568.

VERATRUM. Nieswortel.

De Bloem is, in dit Geslagt, zesbladig zonder Kelk: de tweeslagtigen hebben zes Meeldraadjes, drie Stampers en drie veelzaadige Zaadhuisjes: de Mannelyken zes Meeldraadjes en 't beginzel van een Stamper.

De drie volgende Soorten, twee Europische, zyn daar in begreepen.

(1)

(1) Nieswortel *met een meervoudig ſamengeſtelde Bloemtros, de Bloempjes overend.*

IV. AFDEEL. XXV. HOOFDSTUK.

Dit Kruid, dat in de Zuidelyke deelen van Europa, als ook in Switzerland, Ooſtenryk en Rusland, ja in Siberie, op de Gebergten groeit, is in 't algemeen bekend by den naam van *Wit Nieskruid*, wegens de witheid van den Wortel; om het dus van 't gewoone Zwarte Nieskruid der Apotheeken te onderſcheiden. Bevoorens heb ik verklaard, waarom dit beter *Nieswortel* genoemd worde (*).

I. *Veratrum album.* Witbloemige.

„ Niets is gemeener op de Bergvelden en in
„ de Valeijen der Switzerſche Alpen, (zegt
„ HALLER (†),) dan dit Gewas, 't welk een
„ Steng van twee Ellen hoog, niet Takkig,
„ regtopſtaande; Bladen uit de ontwikkeling
„ van de Steng geſprooten, geſtreept, Lancet-
„ vormig Eyrond heeft, en talryke digte Bloem-
„ Aairen, met opgeregte, ruigachtige, ſtyve,
„ witte Bloemen, die van buiten groenachtig
„ zyn, aan den voet met een Pylswyze Streep
„ ge-

(1) *Veratrum* Racemo ſupradecompoſito, Corollis erectis. *Syſt. Nat.* XII. Gen. 1144. *Veg.* XIII. p. 757. Veratrum Caule ramoſo. *Mat. Med.* 471. Helleborus albus Flore ſubviridi. C. B. *Pin.* 186. *H. Cliff.* 468. R. *Lugdb.* 45. Helleborum album ſ. Veratrum. DOD. *Pempt.* 383. LOB. *Ic.* 311. CAM. *Epit.* 939.

(*) Zie II. D. IX. STUK, bladz. 256-260.

(†) *Helv. incboat.* Tom. II. p. 96.

IV. AFDEEL. XXV. HOOFDSTUK.

Eenhuizige.

„ getekend, de drie buitenste Blaadjes harder, „ de drie binnensten bleeker, allen gestreept „ hebbende, en de bovenste Bloempjes twee„ slagtig, de ondersten Mannelyk."

„ Het beslaat, (zegt hy wyders,) als een „ schadelyk Onkruid geheele Bergen, worden„ de van geen Dier gevreten dan van den Muil„ ezel, dien ik, door groote Velden, met het„ zelve begroeid, naar Montendre trekkende; „ de Bladen, in 't voorbygaan, gretig heb zien „ afplukken (*). De Wortel, die uit een dik„ ken Knobbel veele Vezels afgeeft, is uiter„ maate heet, brandende den Mond en Lip„ pen. Aan 't Vuur druipt 'er een zeer scherp

„ Vogt

(*) Dit luidt inderdaad *Rhetorisch*, om niet te zeggen *Comisch*. Want hoe kan zulks dienen, om te toonen, dat de Muilezels de eenigste Dieren zyn, die dit Kruid eeten, en hoe wist die geleerde Man, dat het van geen andere Dieren gevreten worde. Het tegendeel, zelfs, laat hy eenige Regels verder blyken, wanneer hy uit THEOPHRASTUS bybrengt: *Vis Veratri, cum Pecora eo uterentur, deprehensa est.* Die Autheur, immers, zegt duidelyk: „ Men verzekert, dat „ van het Zwarte Nieskruid de Paarden, Runderen en Var„ kens sterven, en derhalve dit staan laaten; maar dat de „ Schaapen het Witte afscheeren, en men daar uit allereerst „ deszelfs kragten bespeurd hebbe, dewyl zy 'er van aan „ den Afgang raakten." (*Hist. Plant.* L. IX. Cap. 11.) Wat kan duidelyker ten dien opzigte gezegd worden, en het is uit de hedendaagsche Weidery genoeg bekend, dat de Schaapen Kruiden vreeten, welken de Runders staan laaten; gelyk den scherpen Veld-Ranonkel; ja zelfs de Taxis, die haar doodelyk is.

" Vogt uit, byna gelyk de Kalk ftort (*). Het „ Waterig Aftrekzel is flap, het Geeftige fcherp. „ Men krygt 'er, niettemin, een groote veelheid „ Extrakt van met Water, tot het halve Ge„ wigt der Wortelen, ook flaauw. En het met „ Wyngeest bereide Extrakt is minder kragtig „ dan de Tinctuur, doch evenwel te fcherp. „ Derhalve moet de voornaamfte kragt in de „ vlugge Deeltjes plaats hebben, die onder 't „ uitwaafemen vervliegen. Zelfs het Waterig „ Extrakt wordt te fterk geoordeeld" (†).

IV. AFDEEL. XXV. HOOFDSTUK. *Monoikia.*

Dit aangaande het onderzoek van deezen Wortel, die by de Ouden niet minder vermaard was dan het Zwarte Nieskruid. Zy kenden deszelfs gevaarlyke uitwerkingen, en bereidden het Ligchaam, zo voor als na het gebruik. HIPPOCRATES wilde, dat men eerst de Maag zou opvullen met Spys en Drank: RHAZES, dat men door 't ingeeven van veel laauw Water de kragt zou breeken. Immers het geweldig Braaken en de Bloedloop, dien deeze Nieswortel, ingenomen zynde, veroirzaakt, is verfchrik-

(*) Dit, uit GEOFFROY door HALLER bygebragt, is wederom zeer Rhetorifch en onverftaanbaar. GEOFFROY zegt, „ dat men uit de Wortels van 't Witte Nieskruid, door „ Chemifche Ontbinding, met Vuur [dat is door Deftillatie „ in een Retort,] een Geest krygt van een zeer fcherpen „ Smaak, welke de Solutie van Sublimaat doet ftollen." Mooglyk is die uitdrukking daar van ontleend.

(†) Dit brengt gezegde Heer uit NEUMANN en CARTHEUSER te berde.

IV. AFDEEL. XXV. HOOFDSTUK.

Eenhuizigt.

fchrikkelyk. De Vader der Geneeskunde heeft reeds van doodelyke Stuipen, daar door veroirzaakt, gefproken. Door het gewoone Geneesmiddel der Noordfche Volken, het poeijer des Wortels met Keuken-Afch, een weinig Aluin en Gember, gemengd, tot een Drachme tegen de Koorts in te neemen, heeft BARTHOLINUS een wonderlyke omdraaijing der Oogen en blindheid van een Uur lang zien ontftaan, tot dat na menigvuldig braaken de Wortel weder uitgeworpen was en de Koorts verdreeven (*). Geweldige benaauwdheden, Stuipen, Krampen, Flaauwtens, ja de Dood, heeft men in Menfchen van een zwakker Geftel dikwils daar uit zien voortkomen; op welk een manier die Wortel ook ingegeven werde. Zelfs, uitwendig op de Maag gelegd, heeft dezelve doen braaken. Het Sap, in de Wonde komende en zig dus met het Bloed vermengende, is voor Menfchen en Beeften een oogenblikkelyk Venyn. Hierom was het oudtyds, in Spanje en Portugal, de manier, de Pylen daar mede te beftryken, met welken men op de Jagt ging.

In zeer kleine veelheid niettemin, op zekere manier bereid, en voor fommige Geftellen, is de Witte Nieswortel een Geneesmiddel, dat in hopelooze Omftandigheden voorgefchreeven kan worden; doch beter een Kwakzalver dan een braaven Geneesheer past. „ Sommige Russi-
„ fche

(*) *Act. Hafn.* Tom. V. Cap. 55.

„ ſche Ingezetenen van Siberie gebruikenze
„ tegen de Waterzugt (ſchryft GMELIN.)
„ Het Afkookzel, naamelyk, van den Wortel
„ neemen zy dagelyks, tien of twaalf Dagen lang,
„ alle morgens in; waar van zy geweldig aan
„ 't overgeeven en afgaan raaken, 't welk ſom-
„ migen herſtelt, doch de meeſten van kant
„ helpt. Ook wordt het, doch zeldzaamer,
„ in de Spaanſe Pokken gebruikt. De Wortel,
„ en deszelfs Vezelen aan den voet der Steng
„ geplaatst, zyn by die van Jeniſea in gebruik
„ tegen allerley Zweeren, inzonderheid loo-
„ pende aan de Beenen. Alle morgens eeten
„ zy een Vezel en Haairtje van den Wortel,
„ zo lang tot dat de Zweeren gezuiverd en
„ genezen zyn. Zy zeggen dat, onderdien,
„ hun dikwils Afgang verwekt worde en poo-
„ ging om te braken. In de Noordelyke dee-
„ len van Siberie, verhaalt men, zou het eeten
„ der eerst uitſchietende Bladen, in 't Voor-
„ jaar, doodelyk zyn voor het Vee (*).

IV. AFDEEL. XXV. HOOFD-STUK. *Monoikia.*

„ Een ſchadelyk en veele Menſchen doodend
„ Huismiddel levert de Wortel van 't Witte
„ Nieskruid, welke by de Koſakken in alle
„ Ziekten zonder onderſcheid gebruikt wordt.
„ Oneerlyke Vrouwluy dryven ook daar mede
„ de Vrugt af (†)."

Zonder nadeel komt deeze gevaarlyke Wortel

(*) GMEL. *Plant. Sib.* I. p. 75. 76.
(†) GMEL. *Reize durch Rusland*, I. Th. p. 155.

IV. AFDEEL. XXV. HOOFDSTUK. *Eenhuizige.*

tel in het Niespoeder, dat men Groene Snuif noemt, en dit is deszelfs voornaamste dienst, tegenwoordig, in de middelste deelen van Europa. Een Smeering, daar mede bereid, is ook tegen de Schurft zeer nuttig en het Afkookzel tegen den Huidworm der Runderen. Van een zonderling gebruik, dat men 'er in Noord-Amerika van maakt, schryft de Heer KALM het volgende (*).

„ Om te verhinderen, dat Kraaijen, Mays-
„ dieven of Inkhoorntjes, de versch geplante
„ Zaaden uit den Grond krabben, neemen
„ sommigen den Wortel van 't Witte Nieskruid,
„ dat daar menigvuldig op vogtige plaatsen,
„ in Moerasfen en Beeken groeit, en weeken
„ in het koud geworden Afkookzel daar van
„ de Spaansche Tarwe, die zy meenen te zaai-
„ jen. 's Avonds worden 'er de Korrels inge-
„ legd, 's morgens weder uitgenomen en dan
„ geplant. 't Gezegde Gedierte, een of twee
„ Korrels daar van uit den Grond gehaald en
„ die opgegeten hebbende, wordt 'er zo dron-
„ ken van, dat zy om ver tuimelen, en dit dient
„ tot een afschrik van de anderen. Maar, men
„ moet voorzigtig zyn, dat geen ander Vee van
„ die geweekte Korrels vreete. De Mays, daar
„ van geteeld, heeft geen de minste nadeelige
„ hoedanigheid, voor Menschen of Beesten."

(2)

(*) *Stockh. Verhand.* 1751. p. 324.

(2) Nieswortel *met een ſamengeſtelde Trós en zeer uitgebreide Bloemen.*

IV. AFDEEL. XXV. HOOFDSTUK. II. *Veratrum nigrum.* Zwartbloemig.

Zeer naby komt deeze aan de voorgaande, zegt LINNÆUS, doch verſchilt door de plaats, kleur, ruige Bloemſteeltjes, uitgebreide niet opſtaande Bloemen en een ſamengeſtelde Tros, die niet Pluimswyze verdeeld is. Anderen hebben het alleen door de zwartachtig roode Bloempjes, en dat het vroeger bloeit, onderſcheiden. Het is in onze Tuinen als een niet onaartige Bloemplant, inzonderheid aan zyne breede gekreukte Bladen, bekend. Wild vindt men het niet, dan in Hakbosſchen van Hongarie, en op opene drooge Velden in Siberie, alwaar het in de Ooſtelyke deelen overvloedig voorkomt, mids niet Noordelyker dan op vyfenvyftig Graaden Breedte, volgens GMELIN, die 'er dus van ſchryft.

„ Ik heb geen verſchil tusſchen deeze en de „ andere kunnen waarneemen, als dat de Bloem„ ſteeltjes langer zyn dan de zeer uitgebreide „ Bloem. In de voorgaande zyn zy korter. „ STELLER meldt, dat de Bladen langer en „ yler

(2) *Veratrum* Racemo compoſito, Corollis patentisſimis. Ver. Pedunculis Corollâ patentisſimâ longioribus. GMEL. *Sib.* I. p. 76. Helleborus albus Flore atrorubente. C. B. *Pin.* 186. MORIS *Hiſt.* III. p. 485. S. 12. T. 4. f. 1. Hell. album Fl. atrorubentibus præcox. LOB. *Ic.* 311.

IV. AFDEEL. XXV. HOOFDSTUK. *Eenhuizige.*

„ yler aan de Steng geplaatst zyn. Maaken „ ook de drooge Velden het Sap, dat op vog„ tige plaatsen door den Ouderdom flaauwtjes „ purpert, uit zynen aart donker paarsch? „ Kunnen die tevens oirzaak zyn, dat de Bloem „ eens zo klein valt, de Bladen langer groei„ jen en minder in getal? Zal, eindelyk, de „ schraalheid van het Sap de reden zyn, dat de „ rand der Bloem zig niet kan opregten? Zo „ men dit bewyzen kan, dan zal ik toestaan, „ dat deeze beiden voor een en de zelfde Plant „ te houden zyn. Maar ik vreeze, dat dit be„ wys verder te zoeken zy."

Het is ook ten uiterste onwaarschynlyk, aangezien deeze beide Soorten in de Tuinen, op eene zelfde Groeiplaats, 't gezegde verschil behouden. De laatste pronkt, inzonderheid, met haare lange geaairde Bloemsteng, vol kleine zwartachtige Blommetjes die Goudkleurige Meelknopjes hebben. De Bloemblaadjes vallen niet af, maar worden groenachtig, en sommigen, hier en daar, bevatten, als Kelk, de Vrugt, bestaande uit drie, en somtyds vier Scheedjes, welke veel gelyken naar die van 't Zwarte Nieskruid.

III. *Veratrum luteum.* Geelbloemig.

(3) Nieswortel *met een geheel enkelde Tros; de Bladen uit den Wortel.*

In

(3) *Veratrum* Racemo simplicissimo, Fol. sessilibus. GRON. *Virg.* II. 158. Reseda Fol. Lanceolatis, Caule simplicissimo. GRON.

In Virginie en Kanada groeit deeze Soort, die zeer naar de breedbladige Weegbree gelykt, hebbende een Krans van breed-Lancetvormige geribde styve gladde Bladen op den Grond, uit welken een Stergetje ryst van een Voet hoog, met eenige kleine Blaadjes, die men Blikjes zou kunnen noemen en aan 't end een digt getropte Aair van geele Bloempjes. IV, AFDEEL. XXV. HOOFDSTUK. *Monoikia.*

Hier toe behoort een dergelyk Plantje met witte Bloemen, dat zo wel als het geelbloemige een grooten knobbeligen gedraaiden Wortel heeft, die gekaauwd zynde Speekzel doet uitwerpen. Men noemtze, in Noord-Amerika, volgens CLAYTON, *Ratelslang-Wortel*, en, volgens COLDEN, *Eenhoorns-Hoorn*. Buiten twyfel zal die, welke, in 't Werk van TREW, door EHRET afgetekend, gebragt is, hoewel de Bloemen een Roozekleur hebben, ook tot deeze Soort te betrekken zyn.

VALANTIA.

De Tweeslagtigen hebben, in dit Geslagt, geen Kelk, een vierdeelige Bloem, vier Meeldraadjes, een tweedeeligen Styl, en één Zaadje; de Mannelyken geen Kelk, de Bloem drie- of

GRON. *Virg.* I. 59. *β.* Veratrum Scapo fistuloso et Ramoso, Spica stricta. EHRET per TREW. *Tab.* 77. Ver. Racemo, simplicissimo, Coroll. patentibus, Staminibus longioribus. MILL. *Dict.* Tab. 272.

IV. AFDEEL. XXV. HOOFDSTUK.

of vierdeelig; drie of vier Meeldraadjes en een verwelkten Stamper. Het is naar den vermaarden VAILLANT, die zo veele fraaije Waarneemingen omtrent de Planten aan 't licht gebragt heeft, getyteld, en bevat de agt volgende, meest Europische Soorten.

I. *Valantia Muralis.* Gedoornde.

(1) Valantia *met de Mannelyke Bloemen driedeelig, de Tweeslagtigen op een glad Vrugtbeginzel zittende.*

Op Zandige, ruuwe, Steenachtige plaatsen, die droog zyn, aan den Zeekant, als ook op oude Muuren en Wallen, by Montpellier, Marseille, Rome, Livorno, en elders in de Zuidelyke deelen van Europa, groeit dit Plantje, dat het uiterlyk aanzien der Gesternde of Kransbladige Kruiden (*) heeft, doch door zyne Vrugtmaaking, zo wel als de volgende, zeer daar van verschilt. Drie Bloempjes, die Klokvormig zyn, heeft hetzelve by elkander, waar van de twee bovensten driedeelig zyn en onvrugtbaar; het onderste vrugtbaar en vierdeelig. Het Zaad, dat Nierachtig is, zit in een gedoornd, doch niet stekelig Zaadhuisje. Het heeft vier Blaadjes by elkander aan zyne gladde leggende Stengetjes.

(2)

(1) *Valantia* Flor. Masculis trifidis &c. *Syst. Nat.* XII. Gen. 1151. *Veg.* XIII. p. 762. GOUAN *Monsp.* 516. Val. procumbens glabra. *H. Cliff.* 468. R. *Lugdb.* 258. Val. annua quadrifolia verticillata &c. MICH. *Gen.* 13. T. 7. Rubeola echinata Saxatilis. C. B. *Pin.* 334. Cruciata Muralis minima Romana. COL. *Ecphr.* I. p. 298. T. 297.

(*) *Verticillata*: zie II. D. VII. STUK, bladz. 269.

(2) Valantia *met de Mannelyke Bloemen driedeelig, de Tweeslagtigen op een stekelig Vrugtbeginzel zittende.* IV. AFDEEL. XXV. HOOFDSTUK.

Deeze gelykt naar de voorgaande zeer, maar is grooter en geheel ruig van Gewas, niet neerleggende, eens zo groot en niettemin slegts een half Voet hoog; anders byna van de zelfde gedaante. De Bloempjes zyn geel en komen voort in lange stekelige Hoorntjes. Zy groeit ook in de Zuidelyke deelen van Europa. II. *Valantia hispida.* Stekelige.

(3) Valantia, *die alle de Vrugtmaakingen met een Eyrond neergeboogen Blikje bedekt heeft.* III. *Cucullaria.* Gekapte.

Een klein Plantje, dat BUXBAUM op 't Gebergte in Klein Asie vondt, door hem *Cucullaria* genoemd, om dat de Bloempjes in een Huikswys geplooid Blaadje verholen zyn. Het is ook vierbladig, en heeft een langwerpig Zaad.

(4) Valantia *met de Mannelyke Bloemen driedee-* IV. *Aparine.* Kleevende.

(2) *Valantia* Flor. Masculis trifidis &c. Valantia erecta hispida. *H. Cliff.* 468. Galium Fl. Masc. trifidis. ZINN. *Goett.* 233.

(3) *Valantia* Fructific. singulis Bracteâ ovatâ deflexâ obtectis. *Am. Acad.* IV. p. 295. Cucullaria. BUXB. *Cent.* I. p. 13. T. 19. f. 2.

(4) *Valantia* Flor. Masculis trifidis Pedicellatis &c. *H. Ups.* 302. GOUAN *Monsp.* 516. Aparine Semine lævi. VAILL. *Paris.* 18. T. 4. f. 3.

IV. AFDEEL. XXV. HOOFDSTUK. *deelig, gesteeld en op het Steeltje van de Tweeslagtigen zittende.*

Eenhuizige. Onder 't Koorn, in Duitschland, Vrankryk en op Sicilie, groeit deeze, die de gestalte van het Kleefkruid heeft, zynde de Steng agterwaards ruuw en klimmende, de Bladen by zessen gekranst, met ruuwe randjes. Het heeft Steeltjes zo lang als de Bladen, ook met drie Bloempjes, één ongesteeld tweeslagtig, de twee zydelingsche Mannelyk en gesteeld, nu drie- nu vierdeelig. De Vrugt is rond en niet ruuw, maar Sagrynachtig en hier door verschilt zy inzonderheid van het Kleefkruid, dat Zaadhuisjes als gesuikerde Koriander heeft, zegt VAILLANT. Dit was 'er bevoorens toe betrokken (*). Het Kruid kleeft ook geweldig aan de Kleederen.

V. *Valantia articulata.* Gewrichte. (5) Valantia *met de Mannelyke Bloemen vierdeelig, de Steeltjes gegaffeld ongebladerd, de Bladen Hartvormig.*

Dit is, gelyk de voorgaande, een jaarlyks Kruidje, voorkomende, volgens LINNÆUS, in

(*) Aparine Semine Coriandri Sacharati hujus videtur Varietas, Semine paulo magis exasperata. HALL. *Helv. inchoat.* I. p. 319.

(5) *Valantia* Flor. Masculis quadrifidis &c. GOUAN *Monsp.* 516. *H. Ups.* 303. Cruciata Orient. latifolia erecta glabra. TOURNF. *Cor.* 4.

in Egypte, Syrie en Barbarie. De Stengetjes zyn een Voet hoog, met Hartvormige, gladde, Kruisblaadjes. 't Plantje heeft eindelyk alle Blaadjes omgeboogen, het rype Zaad bedekkende: als wanneer de Leedjes van de Steng afgaan, wordende met de Blaadjes door den Wind her- en derwaards verſtrooid.

IV. AFDEEL. XXV. HOOFDSTUK.

(6) Valantia *met de Mannelyke Bloemen vierdeelig, de Bloemſteelen tweebladig.*

VI. *Valantia cruciata.* Gekruiste.

Dit Kruid, dat in Duitſchland, Switzerland, Vrankryk, als ook in onze Nederlanden groeit, voert den naam van *Croiſette* of Kruiskruid; hoewel men een ander van dien naam, veel bekender en gemeener, vindt (†). HALLER noemt het Walſtroo, met viervoudige ruige Bladen en agtbloemige Steeltjes. In Switzerland, zegt hy, is niets gemeener aan de Wegen. Het blyft over en geeft jaarlyks leggende Stengetjes uit, met vier taamelyk breede Blaadjes kruislings bezet. Het heeft een rond Zaad in een rimpelig Huisje en kleurt rood. Men houdt het voor een Wondmiddel, dat tot

(6) *Valantia* Flor. Masculis quadrifidis, Pedunculis diphyllis. *H. Ups.* 303. GOUAN *Monsp.* 516. DALIB. *Paris.* 305. GORT. *Belg.* 288. Galium Fol. quaternis, Flosc. in Alis confertis. *H. Cliff.* 34. HALL. *Helv.* 462. *Helv. inchoat.* I. 314. Cruciata hirſuta. C. B. *Pin.* 335. Cruciata. DOD. *Pempt.* 257. LOB. *Ic.* 804.

(†) Zie 't voorgaande X. STUK, bladz. 638, enz.

IV. AFDEEL. XXV. HOOFDSTUK.

tot Breuken ook nuttig zou zyn, wegens de ſamentrekkende hoedanigheid.

VII. *Valantia glabra.* Gladde.

(7) Valantia *met de Mannelyke Bloemen vierdeelig, de Steeltjes gegaffeld ongebladerd; de Bladen ovaal, op de kant gehaaird.*

Dit Gladde komt het ruige Kruiskruid, zo de Ridder oordeelt, al te naby. Het groeit naauwlyks een Handbreed hoog, in Ooſtenryk en Italie voorkomende. Omſtrecks Bononie vindt men het den geheelen Zomer, zegt BAUHINUS, tusſchen de Doornen.

VIII. *Hypocarpia.* Laagbloemige.

(8) Valantia *met alle Bloemen vierdeelig beneden het Vrugtbeginzel, en naakte eenbloemige Steeltjes.*

Op Jamaika in de Westindiën komt deeze voor, die naar het Kruiskruid zeer gelykt, zynde geheel ſtekelig, met vier langwerpig Eyronde Bladen. Zy heeft in de Oxelen eenzaame Bloemſteeltjes: de Kelkblaadjes zyn geſteeld: de Bloem is Raderachtig, vierdeelig, met vier Meeldraadjes en twee Stylen: anderen zyn geheel Mannelyk.

PA-

(7) *Valantia* Flor. Masc. quadrifidis &c. Galium Flor. polygamis &c. SCOP. *Carn.* 344. Galium latifolium glabrum, C. B. *Prodr.* 146. Cruciata glabra. C. B. *Pin.* 335.

(8) *Valantia* Flor. omnibus quadrifidis inferis &c. *Am. Acad.* V. p. 412. Rubia ſubhirſuta ſcandens ſ. reclinata &c. BROWN. *Jam.* 141.

PARIETARIA. Glaskruid. IV. AFDEEL. XXV. HOOFD. STUK. *Monoikia.*

De Kelk is vierdeelig, zonder Bloemblaadjes in dit Geslagt, met één Styl of Stamper, en het Zaad enkeld, langwerpig, uit het Vrugtbeginzel binnen den Kelk gebooren. De Tweeslagtigen hebben vier Meeldraadjes; de Vrouwelyken, toedanig 'er één, tusschen twee anderen, in één Omwindzel voorkomt, draagen zo wel Zaad als die. Het bevat de zes volgende Soorten.

(1) Glaskruid *met Lancetvormige Bladen, de Steng opgeregt.* I. *Parietaria Indica.* Oostindisch.

Als een byzondere Soort, die naar het Winkel-Glaskruid gelykt, wordt deeze Oostindische door LINNÆUS voorgesteld, hebbende, zo zyn Ed. aanmerkt, de Bladen Lancetvormig, veel langer gespitst, drieribbig, naakt: de Kropjes der Bloemen kleiner, gevat in Elsvormige, niet Eyronde Blikjes: de Stylen langer; de Vrugten ongesteeld, gesleufd.

Hier brengt de Ridder het *Ambonsche Kruisgras* van RUMPHIUS t'huis, welk de Heer N. L. BURMANNUS geoordeeld hadt tot de *Spermacoce* te behooren (†). Om de waarheid te

(1) *Parietaria* Fol. Lanceolatis Caule erecto. *Syst. Nat.* XII. Gen. 1152. *Veg.* XIII. p. 763. *Mant.* 128. Crateogonum. RUMPH. *Amb.* VI. p. 25. T. 10.

(†) BURM. *Fl. Ind.* p. 33.

IV. AFDEEL. XXV. HOOFDSTUK. *Eenhuizige.*

te zeggen, indien dit Kruisgras Zaadjes als Zandkorrels heeft, komt het met de Kenmerken van dat Geslagt, door my *Tandzaader* genoemd, weinig overeen (*). Doch 't gezegde Kruisgras was door LINNÆUS reeds bevoorens tot de *Oldenlandia* betrokken (†).

Hier schynt my het Oostindisch Glaskruid te strooken, 't welk gezegde Hoogleeraar opgeeft, als Lancetvormige Bladen overhoeks hebbende, en *Rompot Garang* by de Javaanen genaamd, met roode Bloemen. Dit zou, volgens zyn Ed., het *Memorie-Kruid* van RUMPHIUS zyn, 't welk veel naar dat Kruisgras gelykt, en daar toe zou ook het *Kakarat* der Javaanen behooren, 't welk, witte Bloemen en breeder Bladen hebbende, van 't Winkel-Glaskruid naauwlyks verschilt dan door een ongesteelde gesleufde Vrugt (‡).

II. *Parietaria Officinalis.* Europisch.

(2) Glaskruid *met Lancetvormig Eyronde Bladen, gegaffelde Bloemsteelen en tweebladige Kelken.*

Dit

(*) Zie II. D. VII. STUK, bladz. 266.

(†) Zie II. D. VII. STUK, bladz 343.

(‡) BURM. *Fl. Ind.* p. 221. Herba Memoriæ. RUMPH. *Amb.* VI. p. 29. T. 12. f. 2. Men noemt het dus, om dat de Blaadjes tot herinnering of aandenken gebruikt worden.

(2) *Parietaria* Fol. Lanceolatis-Ovatis &c. *Mat. Med.* 472. GORT. *Belg.* 288. R. *Lugdb.* 210. GOUAN *Monsp.* 516. OED. *Dan.* 521. Parietaria Officinarum & Dioscoridis. C. B. *Pin.* 121. Parietaria Vitriola f. Perdicium. LOB. *Ic.* 258. Helxine. CAM. *Epit.* 849.

Dit is het gewoon Europisch of Winkel-Glaskruid, ook *Helxine* genaamd en *Perdicium*, dat Patryskruid betekent, om dat de Patryzen 'er op aazen zouden. Men noemt het in 't Fransch *Parietaria*, naar den Latynschen naam, om dat het veel voorkomt op Muuren; doch het is ook in Wildernissen en aan de Wegen niet ongemeen. By ons groeit het overvloedig in de hooge deelen deezer Provinciën; maar in de Noordelyke landen vindt men 't weinig. De Engelschen noemen het *Pellitory of the Wall*, de Duitschers *Mauerkraut*, *Dag und Nacht*.

IV. AFDEEL. XXV. HOOFD-STUK. *Monoikia.*

Het heeft een opstaande Steng, van twee Voeten, met lang Lancetvormige Bladen, die in 't wilde eenigermaate ruig zyn, doch in de Tuinen glad en door het droogen doorschynend worden als Glas, waar van de Nederduitsche naam. Aan den oirsprong der Bladen komen dig-te tropjes van kleine ongesteelde Bloempjes, onder welken de Vrouwelyke vierhoekig en pie-ramidaal zyn, de anderen Raderachtig uitge-breid, hebbende vier Meeldraadjes, met Meel-knopjes, die Veerkragtig het Stuifmeel uitwer-pen, wanneer menze aanroert. Het Zaad, dat Eyrond is en glad, wordt door de aangegroeide Kelkblaadjes zo ruuw, dat het aan de Kleede-ren hangen blyft, en hier van hadt het den Griekschen naam, *Helxine*, bekomen.

„ Het is, gelyk de Puinplanten gewoon zyn; „ vol van een Salpeterig Sap en Water; zo „ Pisdryvende, dat drie Oncen van het Sap de

IV. AFDEEL XXV. HOOFDSTUK. *Eenhuizige.*

„ Urin met kragt afzetten. Het Water is goud.
„ Ook die met den Steen bezet zyn acht men
„ dat het de Waterloozing vry maake; 't welk
„ al te veel schynt. Men leest de Historie van
„ een Calculeusen Hond, die in de Opstop-
„ ping van 't Wateren zig dikwils hulp ver-
„ schafte door het Glaskruid; eindelyk, toen 't
„ zelve op gebruikt was, stierf en aan de onef-
„ fenheid van wiens Blaassteen de uitwerking van
„ het kragtig Middel bleek. Onder die tegen de
„ Melaatsheid maakt CÆLIUS van de Parieta-
„ ria gewag. De Kole wordt, tot witmaaking
„ der Tanden, door MARCELLUS gepree-
„ zen. Met regt vermaant FLOYERUS, dat
„ 'er geen Verzagtende kragt in het Glaskruid
„ zy, hoewel 'er die gemeenlyk in gesteld wordt.
„ Om de Kalanders uit het Koorn te houden
„ wordt het Loof, op den hoop gelegd, van
„ HARRIS aangepreezen" (*).

III. *Parietaria Judaica.* Joodsch.

(3) Glaskruid *met Eyronde Bladen, byna opgeregte Stengen, driebloemige Kelken, de Mannelyke Bloemen langwerpig Rolrond.*

Deeze, die in Palestina, als ook in Italie en in Switzerland groeit, is kleiner van Gewas en heeft leggende Stengen met de Takken opgeregt;

(*) HALL. *Helv. inchoat.* Tom. II. p. 285.

(3) *Parietaria* Fol. ovatis, Caulibus erectis, Cal. trifloris &c. Parietaria minor Ocymi folio. C. B. *Pin.* 121? BOCC. *Sic.* 47. T. 24. f. A. HALL. *Helv. inchoat.* II. p. 285.

regt; de Bladen Eyrond met korte Steelen; de Bloemtrosjes komen aan de Takken voor, of aan den top der Steng. Men vindt de drie Sexen in de Trosjes by elkander, zegt HALLER. Hy zal hier mede zeggen willen, dat 'er Mannelyke, Vrouwelyke en Tweeslagtige Bloempjes, in dezelven voorkomen. Doch de uitdrukking is zeer oneigen. Het Kruid heeft, volgens LINNÆUS, tweelings-Mannelyke Rolronde Pypblommetjes met de Tandjes aan den Mond samenluikende, en een Vrouwelyk Bloempje, dat Eyrond is, daar tusschen.

IV. AFDEEL. XXV. HOOFDSTUK. Monnikje.

(4) Glaskruid *met Eyronde stompe Bladen en Draadachtige gestreepte effene leggende Stengen.*

IV. *Parietaria Lusitanica.* Portugeesch.

(5) Glaskruid *met byna Eyronde Bladen; de Vrugtdraagende Omwindzels vyfdeelig samengedrukt; met de zydelingse Slippen grooter.*

V. *Cretica.* Kandiaasch.

Naar de Groeiplaats hebben deeze den bynaam, kleine Plantjes zynde, waar van het eerste in Portugal, doch ook in Spanje en op Si-

(4) *Parietaria* Fol. ovatis obtusis &c. Pariet. Lusit. annua minima. TOURNF. *Inst.* 509. Parietaria Sicula Alsines folio. BOCC. *Sic.* 47. T. 24.

(5) *Parietaria* Fol. subovatis, Involucris Fructiferis &c. Pariet. Cret. minor, Capsulis Sem. alatis. TOURNF. *Cor.* 38.

IV. AFDEEL. XXV. HOOFDSTUK.

Sicilie, het laatste op Kandia groeit. Zy hebben kleine Blaadjes, als van Muur (*).

VI. *Parietaria micro-phylla.* Klein-bladig.

(6) Glaskruid *met gepaarde, effenrandige, stomp Eyronde Bladen, en kleinere Eyronde daar onder gemengd.*

Aan de Oevers der Rivieren en in de Spleeten van vogtige Steenrotsen, is dit Kruidje op Jamaika gemeen. Het heeft de gedaante van Duizendgrein, met zeer kleine Blaadjes, van eene Glasachtig helder groene Kleur.

ATRIPLEX. Melde.

Hier hebben de Tweeslagtige Bloemen een vyfbladigen Kelk, zonder Bloemkrans, met vyf Meeldraadjes; een tweedeeligen Styl en één neergedrukt Zaad: de Vrouwelyken een tweebladigen Kelk, zonder Bloemkrans of Meeldraadjes, met dergelyken Styl en één samengedrukt Zaad.

De

(*) Het *Ceylonsche*, hier op volgende, is in de laatste Uitgaave van het Samenstel der Natuur, daar het bevoorens, *bladz.* 709, met eene omstandige beschryving, tot het Geslagt der Brandenetelen betrokken was, op bladz. 763. vergeten uit te doen: want de beschryving, *Mant.* p. 501. luidt in 't hoofdzaakelyke eveneens.

(6) *Parietaria* Fol. oppositis integerrimis obovatis, minoribusque ovatis immixtis. *Am. Acad.* V. p. 412. Urtica humilior disticha &c. BROWN. *Jam.* 336. Herniaria lucida Aquatica. SLOAN. *Jam.* 50. *Hist.* I. p. 145. T. 93. f. 1.

De twaalf volgende Soorten zyn in dit Geflagt begreepen, naamelyk

IV. Afdeel. XXV. Hoofdstuk.

(1) Melde *met een Heesterige Steng en driekantige effenrandige Bladen.*

I. *Atriplex Halimus.* Effenrandige.

Aan den Zeekant, op vogtige plaatsen, in Portugal, Spanje en Virginie, groeit dit Kruid, dat men, wegens de Zoutigheid, *Halimus* genoemd vindt, een woord, van DIOSCORIDES afkomstig. Het wordt, deswegen, van de Portugeezen *Salguedeiras*, van de Spanjaarden *Marisma*, zo 't schynt, geheten. Een witachtigen Heester maakt het uit, met Houtige Takken, die broosch zyn; de Bladen veelal van eene driehoekige figuur, Vleezig en glad, van eenen zuurachtigen Smaak; de Bloemen, in 't uiterlyk aanzien byna als van den Olyfboom, paarschachtig; het Zaad breed, bykans als dat der Melde.

Van dit Heestertje waren de Toppen of Uitspruitzels van ouds, gelyk nog heden by de Portugeezen, tot Spyze in gebruik. De Bladen, met Zemelen gekookt en op de pynlyke deelen gelegd, hebben ook in 't Voeteuvel somtyds tot verligtinge gestrekt. De Wortels gebruikte men tot Geneesmiddelen. (2)

(1) *Atriplex* Caule Fruticoso, Fol. Deltoidibus integris. *Syst. Nat.* XII. Gen. 1153. *Veg.* XIII. p. 763. *H. Cliff.* 469. R. *Lugdb.* 218. GRON. *Virg.* 195. Halimus latifolius s. Fruticosus. C. B. *Pin.* 120. Halimus. CLUS. *Hist.* I. p. 53. *Hisp.* T. p. 73. DOD. *Pempt.* 771. LOB. *Ic.* 393.

IV. AFDEEL. XXV. HOOFDSTUK.

(2) Melde *met een Heesterige Steng en stomp Eyronde Bladen:*

II. *Atriplex Portulacoides.* Stompbladige.

Deeze, die men *Zee-Porselein* noemt, komt aan de Stranden der Noordelyke niet alleen, maar ook der Zuidelyke deelen van Europa voor. Immers hier wordt de tweede *Halimus* van CLUSIUS, die aan de Zeekusten van Valence valt, betrokken. By ons groeit zy overvloedig op het Koegras en elders aan de Kusten, zo van Zeeland als van Vriesland, enz. Zy is ook Heesterig en heeft ronde Takken, met dikke Vleezige Bladen, veel gelykende naar die van het Porselein, dat men tot Moes in de Tuinen teelt. De Bladen worden somtyds als de Kappers ingelegd en dan tot Toespyze over Tafel gebruikt.

III. *Glauca.* Zeegroene.

(3) Melde *met een Heesterige hurkende Steng; de Bladen Eyrond ongesteeld effenrandig, de onderste eenigermaate getand.*

IV. *Rosea.* Roosvlugtige.

(4) Melde *met een Kruidige Steng, gryze Zaagtan-*

(2) *Atriplex* Caule Fruticoso, Fol. obovatis. GORT *Belg.* 288. GOUAN *Monsp.* 517. *Fl. Suec.* 828, 919. R. *Lugdb.* 218. Halimus s. Portulaca Marina. C. B. *Pin.* 120. Portulaca Marina. DOD. *Pempt.* 771.

(3) *Atriplex* Caule Suffruticoso procumbente &c. Atriplex Maritima Hisp. &c. DILL. *Elth.* 46. T. 40. f. 46. Polygonum incanum rotundifolium Halimoides. BARR. *Rar.* 1145. T. 733.

(4) *Atriplex* Caule Herbaceo &c. HALL. *Goett.* 19. Atriplex

tandige Bladen en vierhoekige Vrugten met Tandjes. IV. AFDEEL. XXV. HOOFDSTUK. *Monoikia.*

In de Zuidelyke deelen van Europa, byzonderlyk in Spanje, komen deeze voor, waar van de eene door haar Loof, de andere door haare Vrugten, die als Roosjes zig vertoonen, uitmunt. De eerste groeit ook by Tholouse, aan de Middellandsche Zee, alwaar menze *l'Herbe du Masclou*, dat is tegen 't Kolyk dienstig, noemt. Zy valt Heesterig en zeer wit van Loof gelyk de voorigen, hebbende zeer kleine rondachtige Blaadjes. De laatste groeit ook overvloedig in Duitschland, omstreeks Jena, zo HALLER wil: ten minste de aangehaalde van C. BAUHINUS, met eene Roosachtige samengedrukte Vrugt. Deeze heeft witachtige uitgehoekte Blaadjes, naar die van 't Ganzevoet gelykende, opgesteeld.

(5) Melde *met een Kruidige Steng, driekantige gehoekte Bladen en gedoornde Vrugtkelken.* V. *Atriplex Sibirica.* Siberische.

(6) Melde *met een Kruidige Steng en driekan-* VI. *Tartarica.* Tartaarsche.

plex sylv. Fructu Roseo compresso. C. B. *Pin.* 119. *Prodr.* 58. RUPP. *Jen.* 341.

(5) *Atriplex* Caule Herb. Fol. Deltoidibus angulatis &c. Spinachia Fol. angulosis, Caule Ramosissimo. HALL. *Goett.* 22.

(6) *Atriplex* Caule Herb. Fol. Deltoidibus sinuato-den-

IV. AFDEEL. XXV. HOOFDSTUK. *Eenhuizige.*

kantige uithoekig getande gegolfde Bladen overhoeks.

Van deeze groeit de eerste, die de grootte der Tuin-Melde heeft, in Siberie. Derzelver Vrugt is van onderen Wollig, aan de buitenzyde gedoornd. De andere, die in Tartarie voorkomt, heeft eens Menschen hoogte en de Bladen zyn van onderen Aschgraauw. Deeze beiden, zo wel als de naastvoorgaande en alle de volgende, zyn Zaayplanten, die Jaarlyks vergaan.

VII. *Atriplex Hortensis.* Tamme.

(7) Melde *met een opgeregte Kruidige Steng en driehoekige Bladen.*

Hier wordt de Tamme of *Tuin-Melde* bedoeld, die men in de Moeshoven teelt. In 't Fransch noemt men deeze *Arroche* of *Bonne Dame*, in 't Engelsch *Orrache*, in 't Hoogduitsch, gelyk by ons, *Melde* of Milde; misschien wegens haare zagtheid, die in het Moes, daar van gemaakt, blykbaar is. De afkomst zou ook uit Tartarie zyn. 't Gewas, dat iedereen bekend is, valt wit of geelachtig, rood en

dentatis &c. *H. Ups.* 303. Atriplex maritima nostras procerior. PLUK. *Alm.* 60.

(7) *Atriplex* Caule erecto Herbaceo, Fol. triangularibus. *Mat. Med.* 473. R. *Lugd.* 217. GORT. *Belg.* 288. *H. Cliff.* 469. Atriplex Hortensis alba & rubra. C. B. *Pin.* 119. Atriplex Hortensis. DOD. *Pempt.* 615. LOB. *Ic.* 253.

en uit den zwarten; zo dat het, door zyne Verscheidenheid van Kleur, zelfs de Tuinen versiert. Het is van eene verzagtende, verkoelende en weekmaakende hoedanigheid, maar de Ouden schynen iets gevaarlyks daar in opgemerkt te hebben. Het Zaad, dat platachtig rond is, ter veelheid van een half of vierde Loots ingenomen, doet purgeeren of braaken. IV. AFDEEL. XXV. HOOFDSTUK.

(8) Melde *met een Kruidige Steng en driekantige getande, van onderen verzilverde Bladen.* VIII. *Atriplex laciniata.* Gesnipperde.

Aan de Zeekusten van Europa en Noord-Amerika groeit deeze *Gesnipperde Melde*, dus genaamd, om dat zy haare driekantige Bladen diep ingesneeden heeft. Zy komt aan onze Zeedyken hier en daar, en op Zoute Stranden voor, hebbende een naakte, regte, ronde, gestrekte Steng. De Bladen zyn van boven met een Opperhuid bedekt, die 'er op 't aanraaken afgaat, en van onderen met Zilverachtige Plaatjes. Aan 't end heeft zy tweeslagtige Aairen, met roode Meelknopjes, en tweelingse Vrouwelyke Bloempjes in de Oxelen. De Vrugtkelk is samengedrukt, vyftandig, met het middelste Tandje grootst. (9)

(8) *Atriplex* Caule Herbaceo Fol. Deltoidibus dentatis subtus Argenteis. *H. Cliff.* 469. *Fl. Suec.* 826, 920. GRON. *Virg.* 120. R. *Lugdb.* 218. Atriplex maritima laciniata. C. B. *Pin.* 120. Atriplex Marina. DOD. *Pempt.* 615. LOB. *Ic.* 255.

IV. AFDEEL. XXV. HOOFDSTUK.

(9) Melde *met een Kruidige Steng, de Vrouwelyke Klepjes groot, driekantig, uitgehoekt.*

IX. *Atriplex Hastata.* Pickbladige.

(10) Melde *met een Kruidige uitgebreide Steng, de Bladen byna driekantig, Lancetvormig; de Kelken der Zaaden aan de Schyf getand.*

X. *Patula.* Spitsbladige.

(11) Melde *met een Kruidige opgeregte Steng en alle Bladen effenrandig Liniaal.*

XI. *Littoralis.* Smalbladige.

Deeze drie Soorten van *Wilde Melde*, komen in ons Wereldsdeel op veelerley plaatsen aan Wegen, in Tuinen, op Mest en Vuilnishoopen, doch de laatste inzonderheid aan de Oevers van Meiren en Stranden voor, 't welk zy met de Gesnipperde gemeen heeft. Zeer overvloedig vindt men deeze, die door de smalte haarer Bladen uitmunt, aan de Dyken langs den geheelen omtrek der Zuiderzee, die eenig Voorland

(9) *Atriplex* Caule Herbaceo, Cal. Valvulis fœmineis magnis &c. GORT. *Belg.* 289. *Fl. Suec.* 827, 921. DAL. *Paris.* 305. Atriplex sylv. Fol. Hastato f. Deltoide. MORIS. *Hist.* 237. Atriplex sylv. annua, Fol. Deltoide triangulari sinuato & mucronato. MORIS. *Hist.* II. p. 607. S. 5. T. 32. f. 14.

(10) *Atriplex* Caule Herbaceo patulo &c. GORT. *Belg.* 289. *Fl. Suec.* 822, 922. DALIB. *Par.* 306. R. *Lugdb.* 218. Atriplex angusto oblongo folio. C. B. *Pin.* 219. Atriplex sylv. Polygoni f. Helxines foliis. LOB. *Ic.* 257.

(11) *Atriplex* Caule Herbaceo erecto &c. GORT. *Belg.* 289. R. *Lugdb.* 218. *Fl. Suec.* II. N. 923. Atriplex angustissimo & longissimo folio. HERM. *Lugdb.* 79.

land hebben. Voorts verschillen deeze wilde Kruiden meest door het Loof en door het gene in de bepaalingen is opgetekend. Zy vergaan jaarlyks en komen weer te voorschyn uit gevallen Zaad.

IV. AFDEEL. XXV. HOOFDSTUK.

(12) Melde *met een Kruidige wyd gemikte Steng; Lancetvormige stompe effenrandige Bladen, de Vrouwelyke Kelken gesteeld.*

XII. *Atriplex Pedunculata.* Gesteelde.

Eene andere Soort, aan de Zeekusten van Engeland en Deenemarken voorkomende, is deeze, die door het gezegde inzonderheid van de anderen verschilt. Zy blyft laag, en heeft Zaadhuisjes naar die van 't Herderstaskruid gelykende, driekwabbig, op taamelyk lange Steeltjes. Een dergelyke vindt men in Engeland, met zeer kleine Blaadjes.

Op Ysland valt de gesnipperde en spitsbladige Melde. De eerste en de Smalbladige heeft de Heer BURMANNUS van Java ontvangen. In Egypte kwam den Heer FORSKAOHL, behalve de Zeegroene en Porseleinachtige of stompbladige, aan de Grasplaatsen by Alexandrie eene

(12) *Atriplex* Caule Herbaceo divaricato, &c. *Am. Acad.* IV. p. 296. HUDS. *Angl.* 378. Atriplex maritima Semine lato. RAJ. *Ang.* III. p. 153. Atriplex marit. Halimus dicta humilis erecta &c. PLUK. *Alm.* T. 36. f. 1. β. Atr. maritima nostras, Ocymi minoris folio. RAJ. *Angl.* III. p. 153.

IV. AFDEEL. XXV. HOOFDSTUK. *Eenhuizige.*

eene *Lederachtige* Melde voor, dus wegens de taaiheid der Bladen, die als met Meel bestrooid zyn, genaamd, met Takkige Stengen van een Voet hoog. Hy vondt, op Kleijige Zeestranden van Gelukkig Arabie, de Piekbladige en eene, welke hy *Winkel-Melde* noemt, als ook eene *Meelachtige*, van hem dus genaamd, met Hartvormig-ovaale, taamelyk dikke, stompe Bladen (*).

Alle de verdere Geslagten van deezen Rang zyn reeds beschreeven, uitgenomen de twee volgende.

SOLANDRA.

Naar den vermaarden SOLANDER, die dit Kruid aan de Kaap der Goede Hope waargenomen heeft, is hetzelve door den Ridder getyteld. Hier door heeft men de Kenmerken aldus bevonden.

De eigen Kelk ontbreekt, de Tweeslagtige Bloem is zesbladig, met zes Meeldraadjes en twee Stylen: het Zaadhuisje, beneden de Bloem, is tweegreinig. De Mannelyke Bloem is vyfbladig, met vyf Meeldraadjes.

I. *Solandra Capensis.* Kaapse.

De eenigste Soort van hetzelve (1), *Tweegrei-*

(*) *Flor. Ægypt. Arab.* p. CXXIII, 175.

(1) Solandra. *Syst. Nat.* XII. Gen. 1061. *Veg.* XIII. p. 767. Ricinokarpos Afra. BOERH. *Lugdb.* II. p. 254. Mercurialis procumbens dicoccos Africana, Fol. Violæ tricoloris. HERM. *App.* 10.

greinig Afrikaansch hurkend Bingelkruid, met Bladen van de driekleurige Violen, door HERMANNUS getyteld, was *Ricinokarpos* door den grooten BOERHAAVE genoemd. Dezelve heeft een Stengachtigen Wortel, die zig langs den Grond Takkig uitbreidt en het Loof geheel Wollig grys. De Stengetjes zyn maar een Duim lang, met Wigachtige zeventandige gesteelde Blaadjes overhoeks en zydelingse Bloemsteeltjes: de Stoeltjes der Bloemen paarsch, de Blaadjes wit.

IV AFDEEL. XXV. HOOFDSTUK. *Moneikie.*

HERMAS.

De Tweeslagtige Bloemen maaken een eendelings Kroontje uit in dit Geslagt, dat een algemeen en byzondere Omwindzels heeft: de Kroontjes met geknotte Straalen, de middelsten Bloemdraagende: vyf Bloemblaadjes en vyf onvrugtbaare Meeldraadjes: twee Zaaden die Schyfrondachtig zyn. De Mannelyke Bloemen in zydelingse Kroontjes, hebben dergelyke Omwindzels, vyf Bloemblaadjes en vyf vrugtbaare Meeldraadjes.

Die Soort van het Haazen-Oor, welke Pluizig gebynaamd was, maakt de eenigste uit (1). Het is mede een Kaapse Plant, welke wylen de Hoogleeraar J. BURMANNUS *Perfoliata* noemde, als tot het Doorwas behoorende. De Bla-

I. *Hermas depauperata.* Verarmde.

(1) Hermas. *Syst. Nat. Veg.* XIII. p. 767. *Mant.* 299. Bupleurum villosum. *Sp. Plant.* p. 343. Perfoliata Fol. oblongis sinuosis &c. BURM. *Afr.* 196. T. 71. f. 2.

IV. AFDEEL. XXV. HOOFDSTUK. *Tweehuizige.*

Bladen, naamelyk, die breed, uitgehoekt, van boven groen, van onderen ruig zyn, omvatten de Steng, welke zyn Ed. voorkwam van een Heesterig Gewas te zyn. Hy heeft het zeer fraay in Plaat gebragt en omstandig beschreeven.

Onder de Tweehuizigen van deeze Klasse zyn nog de volgende onaangeroerd.

ARCTOPUS. Beerenpoot.

Dit Geslagt heeft, gelyk het voorgaande, Kroontjes-Bloemen. Een *samengesteld Kroontje* van enkel Mannelyken, die vyfbladig zyn met vyfbladige Omwindzels, vyf Meeldraadjes en twee misdraagende Stampers: een *enkeld Kroontje*, met een vierdeelig, gedoornd, zeer groot Omwindzel, dat op de Schyf zeer veele Mannelyke Bloempjes heeft en met vier Vrouwelyken gestraald is. Deeze laatsten hebben twee Stylen en draagen een tweehokkig Zaad.

I. *Arctopus echinatus.* Gedoornd. De eenigste Soort (1) maakt een zeer zonderling Gewas uit, dat op opene Zandvelden, omtrent de Kaap der Goede Hope, veel voorkomt en dezelven moeielyk te betreeden maakt door zyne dikke knobbelige zwartachtige Wortels,

(1) Arctopus. *Syst. Nat.* XII. Gen. 1165. *Veg.* XIII. p. 772. *H. Cliff.* 495. Valerianoides Cortusæ Matthioli facie, Planta Æthiopica &c. PLUK. *Mant.* 185. T. 271. f. 5. Arctopus Foliis superne spinis Stelliformibus &c. BURM. *Afr.* p. 1. T. 1.

tels, waar uit een korte dikke Steng opschiet, die boven zig uitbreidt in breede platte gladde Scheeden, tot Steelen dienende voor de Bladen. Het gelykt eenigermaate naar onze Spruitkool: want die Bladen, met haar agten of meer in 't ronde geplaatst, zyn plat, breed, dik, geaderd en gesnipperd, draagende aan de Slippen, in het bovenste gedeelte, zeer spitse geele Doornen, die zig Sterswyze naar alle kanten verspreiden, terwyl de rand der Bladen ook bezet is met fyne Haairachtige Doorntjes. De Bloemen komen, uit het midden, op dergelyke wyze voort, als in de Kervel en andere Kroontjes-Kruiden, doch verheffen zig naauwlyks, blyvende tusschen de Bladen gedooken. Zy hebben een korten gemeenen Steel, die veele anderen uit een Bladerig Omwindzel opgeeft, welke aan 't end met Bloempjes gekroond zyn, als gezegd is. Men kan zulks in de Afbeelding, van wylen den vermaarden Hoogleeraar J. BURMANNUS, duidelyk beschouwen, die aanmerkt, dat op sommige Planten Mannelyke Bloemen, op anderen Vrouwelyken voorkomen: des onze LINNÆUS het Geslagt in de Rang der Tweehuizigen geplaatst heeft. Het kon geen plaats vinden in zyne Klasse van dien naam, om dat 'er by de Vrouwelyken ook een menigte Mannelyken zyn, gelyk in de Kenmerken is gezegd.

IV. AFDEEL. XXV. HOOFDSTUK. *Dioikis.*

De geleerde PLUKENET hadt dit Gewas, dat in zeer verschillende Gestalten groeit, byster

IV. AFDEEL. XXV. HOOFDSTUK. *Tweehuizige.*

ſter klein en onvolkomen afgebeeld, zodanig, dat het niet kwaalyk naar de Auriculaas geleek; tot welken het ook, in naam, is t'huis gebragt geweest. Hy hieldt het voor een echte Soort van Speerkruid en meende dat men 't *Valeriana Spinoſa* behoorde te noemen. 't Is zeker dat het, door zyne gedoornde Zaadhuisjes, van den Kelk afkomſtig en door zyn puntig Zaad, met die Soort, welke *Locuſta* gebynaamd wordt, de *Valerianella* van TOURNEFORT, by ons *Vettekous* genaamd, wel eenigermaate ſtrooke. De naam van *Arctopus*, dat Beerenpoot betekent, is 'er door den Ridder wegens de ſtekelige ruigte der Bladen en de figuur van 't Gewas, aan gegeven.

PANAX. Heilwortel.

Dit Geſlagt, waar mede ik de Afdeeling der Kruiden eindig, behoort ook tot de Kroontjesdraagende (*Umbelliferæ.*) Het heeft 'er, op ſommige Planten, van Tweeſlagtige Bloemen, die vyfbladig zyn, met vyf Meeldraadjes en twee Stylen, in een vyftandige Kelk, boven het Vrugtbeginzel, dat een tweezaadige Beſie wordt; op anderen van Mannelyke Bloemen, die ook vyfbladig zyn en alleen vyf Meeldraadjes hebben; in een onverdeelde Kelk gevat.

De reden, dat ik 't Geſlagt van *Heracleum*, waar in de *Panax* of *Panaces* der Autheuren komt, *Heilkruid* genoemd heb *, doet my aan het te-

* Zie II. D. VIII. St. bl. 101.

tegenwoordige, ook met de betekening van 't Griekfche woord overeenkomftig en zeer toepasfelyk, den naam van *Heilwortel* geeven. Van hetzelve komen de drie volgende Uitheemfche Soorten voor.

IV. AFDEEL. XXV. HOOFD-STUK.

(1) Heilwortel *met drie vyfvoudige Bladen.*

I. *Panax quinquefolium.* Vyfbladig.

De *Ginzeng*-Wortel der Chineezen, die by fommigen voor het *Ninzi* der Japoneezen gehouden, doch door anderen, te regt, daar van onderfcheiden wordt (*), zou van een zodanig Kruid als dit afkomftig zyn. Het groeit in Virginie, Penfylvanie, Nieuw Engeland, Kanada en andere deelen van Noord-Amerika. De Heer BARTRAM vondt het aan de Dellaware-Baay, en zondt den Wortel, zo wel als het Zaad, aan den Heer COLLINSON te Londen, in wiens Tuin het Kruid weelig is opgefchooten. Natuurlyk aart het best in vrugtbaare Berg-Valeijen of vette Gronden. Men kan in de Bosfchen verfcheide Mylen reizen, zonder iets daar van aan te treffen, zegt KALM. De Iroquoifen noemen het *Garang-toging* wegens de figuur

(1) *Panax* Fol. ternis quinatis. *Syft. Nat.* XII. Gen. 1166. *Veg.* XIII. p. 773. *Mat. Med.* 116. GRON. *Virg.* 162. KALM. *Itin.* III. p. 334. 407. Aureliana Canadenfis. LA FIT. *Gins.* 51. T. 1. CATESB. *Car.* III. T. p. 16. Araliaftrum Fol. ternis quinquepartitis &c. TREW *Ehret.* T. 6. f. 1.

(*) Zie myn II. DEELS, VIII. STUK, bladz. 121; alwaar de Plant, die het *Ninzi* voortbrengt, is befchreeven.

Dd

IV AFDEEL. XXV. HOOFDSTUK. *Tweehuizige.*

figuur van den Wortel, die eenigermaate naar het onderste van een Mensch gelykt. De Franschen houdenze voor een Middel, dat de Borstkwaalen verligt, de Maag versterkt en de vrugtbaarheid der Vrouwspersoonen bevordert. Zy hebben zig in 't eerst, toen deeze Wortel in Kanada ontdekt werdt, veel voordeel gedaan, met denzelven aan de Chineezen te slyten; doch door vermindering van den Prys is de agting gedaald. In de Zomer van 't jaar 1748 betaalde men, te Quebek, ongevaar drie Gulden Hollands voor een Pond. 's Jaars daar aan kwam zo veel vraag uit Vrankryk naar deezen Wortel, dat byna alle Wilden, omstreeks die Stad, aan 't opzoeken van denzelven gingen; zo dat 'er Volk te kort kwam tot den Oogst. Men vreesde dat de Plant geheel uitgeroeid zou worden. Ook werdt gezegd, dat deeze Kanadasche Ginzeng by de Chineezen in zo veel waarde als de Tartaarsche was, die by sommigen genoemd werdt de *Koningin der Planten.*

In 't uiterlyk aanzien gelykt dit Kruid naar het zogenaamde Zevenblad, dat zo veel in 't wilde by ons voorkomt, ook Gerardskruid genaamd. De Steng, zig in drie Bladsteelen verdeelende, geeft een Steeltje uit met een Kroontje van witte Bloempjes, die op sommige Planten misdraagen, op anderen roode Besfen uitleveren. Het bloeit op den zelfden tyd als het Vrugt geeft. Men ziet hier uit, dat dit Kruid van dat der Japansche Ninzi-Plant zeer verschillende zy. (2)

(2) Heilwortel *met drie drievoudige Bladen.* IV. AFDEEL. XXV. HOOFDSTUK. II. *Panax trifolium.* Driebladig.

Deeze, zeer gelykende naar de voorgaande, en insgelyks in Virginie voorkomende, zou misschien eene Verscheidenheid daar van zyn kunnen. Immers, men heeft waargenomen, dat somtyds de Bladen vier- ja vyfvoudig zyn, tusschen de twee drievoudigen, op een zelfde Stengetje. Naar die Wilde Anemonen, welken men Bosch-Haanevoet noemt, gelykt het Loof zeer, als uit de figuur van PLUKENET blykt. VAILLANT hadt deeze, zo wel als de voorgaande, *Araliastrum* geheten en geeft 'er Aardbezie-Bladen aan.

(3) Heilwortel *met meervoudig samengestelde, Tandswys' kanthaairige Bladen en eene Heesterige Steng.* III. *Fruticosum.* Heesterig.

Dit is het derde *Schotelkruid* van RUMPHIUS, groeijende op de Molukkische Eilanden. Het wordt dus genoemd, als een Kruid zynde, 't welk men, gelyk by ons de Peterse-

(2) *Panax* Fol. ternis ternatis. GRON. *Virg.* 35. Araliastrum Fragariæ folio minus. VAILL. *Sex.* 43. Araliastrum Fol. ternis &c. TREW. *Ehret.* T. 6. f. 2. Nasturtium Marianum Anemones Sylvaticæ foliis, enneaphyllon, Flor. exiguis. PLUK. *Mant.* 155. T. 435. f. 7.

(3) *Panax* Fol. supradecompositis, Dentato-ciliatis, Caule Fruticoso. *Syst. Nat.* XII, XIII. Scutellaria tertia. RUMPH. *Amb.* IV. p. 78. T. 13. BURM. *Fl. Ind.* p. 225.

IV. AFDEEL. XXV. HOOFD-STUK. *Tweehuizige.*

felie, dikwils gebruikt tot verfiering der Schotelen, die op Tafel komen: want het trekt in Smaak veel naar dezelve, en wordt, dewyl het Heesterig is, de *Peterselie-Boom* geheten. De Wortel is ook aangenaamer dan het Kruid, en zet, gekookt zynde, het Water sterk af, des menze tegen 't Graveel en zelfs in Venuskwaalen, gebruiken laat. Dus beschryft de Ridder deeze Soort.

Het Boompje heeft de Bladen twee- of drievoudig gevind, met Lancetvormige, ongelyke, Zaagswys' kanthaairige, effene Bladen. De Bloemsteel is ongeregeld Takkig, gegaffeld of gearmd. De Kroontjes zyn byna naakt; de Besfen tweewyvig, tweezaadig: de Zaaden een weinig famengedrukt, gefleufd.

NA-

NA-BERIGT.

Dus heb ik, byna onverhoopt, het einde bereikt van myne beſchryving der Kruiden. Ten derden maale heb ik het geheele RYK DER PLANTEN, volgens het STELZEL DER SEXEN, doorloopen, en eerst agtervolgelyk de *Boomen*, vervolgens de *Heeſters*, eindelyk de *Kruiden* voorgeſteld, na dat ik de *Palmboomen*, als de voornaamſten, vooraf had laaten gaan. Het meest van belang zynde, zo ten opzigt van derzelver Groeiplaats, Geſtalte, onderſcheiding en Vrugtmaaking, als ook het gebruik, dat men van derzelver deelen en Voortbrengzelen, in de Huishouding en Samenleeving, of in de Geneeskunde maakt, heb ik beknoptelyk gemeld, naar dat zy voorkwamen in de orde der Klasſen, Rangen, Geſlagten en Soorten van het Samenſtel der Natuur, 't welk de Groote LINNÆUS zo ſchrander heeft ontworpen en voltooid.

't Getal der Geſlagten, die ik beſchreeven heb, zal omtrent *twaalfhonderd* zyn en dat der Soorten beloopt verſcheide *duizenden*. Hier mede, echter, is de beſchryving der Planten wel ver heen gebragt, maar niet volkomen geëindigd. Van de *tien* Afdeelingen, door my in de NATUURLYKE METHODE gemaakt, zyn ſlegts de gemelde *vier* geboekſtaafd,

ſtaafd: des 'er nog *zes* overblyven, die ten opzigt van de grootte by dezelven niet in vergelyking komen. Ik heb, om iedereen daar van te overtuigen, en tevens als in eenen opſlag het geheele beloop te vertoonen, de *Geſlagten*, welken door my voor dezelven overgelaaten zyn en dus nog te beſchryven ſtaan, hier in orde laaten volgen.

V. AFDEELING.

BOL-PLANTEN. LILIA.

Begrypende, buiten en behalve de genen die een eigentlyken *Bolwortel* hebben, ook de *Lelieachtigen* in 't algemeen en dus de volgende Geſlagten.

Driemannigen of van de Derde Klaſſe.

Crocus.
Ixia.
Gladiolus.
Antholyza.
Iris.
Moræa.
Wachendorfia.
Commelina.
Callifia.

Zesmannigen of van de Zesde Klaſſe.

Hæmanthus.
Galanthus.
Leucoijum.
Tulbagia.
Narciſſus.
Pancratium.
Crinum.
Amaryllis.
Bulbocodium.
Aphyllanthes.
Allium.
Lilium.

Eri-

Fritillaria.
Uvularia.
Gloriofa.
Erythronium.
Tulipa.
Albuca.
Hypoxis.
Ornithogalum.
Scilla.
Cyanella.
Asphodelus.
Anthericum.
Polyanthes.
Hyacinthus.
Aletris.
Altftroemeria.
Hemerocallis.
Melanthium.
Trillium.
Colchicum.
Helonias.

Van de Negende, Elfde en Twintigfte Klasse, enz.

Butomus.
Gethyllis.
Orchis.
Satyrium.
Ophrys.
Serapias.
Limodorum:
Cypripedium.
Sifyrinchium.
Ferraria.
Chryfitrix.

VI. AFDEELING.

GRAS-PLANTEN. GRAMINA.

Waar onder alle de genen die *Halmen* draagen of *Biesachtig* opfchieten, en dus ook alle Soorten van *Koorn* of *Graanen* begreepen zyn.

Een en Tweemannigen.

Cinna.
Anthoxanthum.

Driemannigen of van de Derde Klasse.

Xyris.
Schœnus.
Cyperus.
Scirpus.
Eriophorum.
Nardus.
Lygeum.
Bobartia.
Cornucopiæ.
Sacharum.
Phalaris.
Paspalum.
Panicum.
Phleum.
Alopecurus.
Milium.
Agroſtis.
Aira.
Poa.
Briza.
Uniola.
Dactylis.
Cynoſurus.
Feſtuca.
Bromus.
Stipa.
Avena.
Lagurus.
Arundo.
Ariſtida.
Lolium.
Elymus.
Secale.
Hordeum.
Triticum.
Eriocaulon.

Zesmannigen of van de Zesde Klasse.

Juncus.
Oryza.
Scheuchzeria.
Triglochin.

Een en Tweehuizige en Veelwyvige.

Typha.
Sparganium.
Zea.
Tripſacum.
Coix.
Olyra.
Carex.
Zizania.
Pharus.
Reſtio.

Spi-

Spinifex.
Andropogon.
Holcus.
Apluda.
Iſchæmum.
Cenchris.
Ægilops.
Maniſuris.

VII. AFDEELING.

VARENS. FILICES.

Hier onder zyn de volgende Planten door den Ridder begreepen; naamelyk

Die het Zaad Aairswyze voortbrengen.

Equiſetum.
Onoclea.
Ophiogloſſum.
Osmunda.

Die het Zaad aan de Bladen draagen.

Acroſtichum.
Pteris.
Blechnum.
Hemionitis.
Lonchitis.
Asplenium.
Polypodium.
Adianthum.
Trichomanes.

Die het Zaad aan den Wortel hebben.

Marſilea.
Pilularia.
Iſoëtes.

VIII. AFDEELING.

WIEREN. ALGÆ.

Tot welken, behalve het gewoone Kruid van dien naam, hier alle dergelyke Waterplanten t'huis gebragt zyn, die niet tot andere Geslagten behooren: als

Met blykbaare Bloemen.

Zostera.
Zannichellia.
Chara.
Lemna.
Ceratophyllum.
Myriophyllum.
Najas.
Vallisneria.

Met duistere Vrugtmaakingen.

Fucus.
Ulva.
Conferva.

IX. AFDEELING.

MOSSEN. MUSCI.

Deeze hebben, in 't klein, een Kruidige of Heesterige gedaante, als veelal uit Takjes met kleine Blaadjes en zigtbaare Vrugtsteeltjes bestaande, met de Meelknopjes of

Bloot en ongedekt.

Lycopodium.
Porella.
Sphagnum.
Phascum.

Of

Of *gedekt met een Huikje.*

Fontinalis.
Buxbaumia.
Splachnum.
Polytrichum.
Mnium.
Bryum.
Hypnum.

Of zyn *met Kelkjes voorzien.*

Jungermannia.
Targionia.
Marchantia.
Blasia.
Riccia.
Anthoceros.
Lichen.
Tremella.
Byssus.

X. AFDEELING.

PADDESTOELEN. FUNGI.

Een byzonder Gewas zonder Blad of Loof.

Met Hoedjes gedekt.

Agaricus.
Boletus.
Hydnum.
Phallus.

Zonder Hoedjes of ongedekt.

Clathrus.
Helvella.
Peziza.
Clavaria.
Lycoperdon.
Mucor.

Dus

Dus ziet men, dat van de *Bolplanten* nog 53 Geslagten; van de *Grasplanten* 58 Geslagten; van de *Varens* 16; van de *Wieren* 11; van de *Mossen* 20, en van de *Paddestoelen* 10 Geslagten te beschryven staan. Dit maakt in 't geheel een getal van 168 Geslagten (*), 't welk geen zesde deel is der Geslagten die reeds beschreeven zyn, en dus blykt, dat het slot van de beschryving der Planten, na het tegenwoordige, niet meer dan twee of drie Stukken, van maatige grootte, zal beslaan.

Veelligt zullen sommigen van myne waarde Leezers, opmerkzaame beschouwers van de Werken der Natuur, en inzonderheid de Liefhebbers van de Plantenkunde, alreeds voorheen eene invoeging of hier eene byvoeging van de zo menigvuldige *nieuwe Geslagten* van Boomen, Heesters en Kruiden, welke niet ter kennisse van wylen den grooten LINNÆUS gekomen zyn, verwagt hebben. Ik bedoel hier de genen, die door de vlytige, kundige en geleerde Botanisten, den Heer FORSKAOHL in Gelukkig Arabie en Egypte; den Heer PALLAS in Siberie; den Heer THUNBERG aan de Kaap; op Java, in Japan; den Heer FORSTER in de Zuidelyke deelen des Aardbodems ontdekt en waargenomen zyn. Die Landen waren moog-

lyk

(*) Ik heb hier slegts de Geslagten van LINNÆUS opgegeven: eenige weinigen, daar by komende, zullen dit getal niet aanmerkelyk vergrooten.

lyk nooit zo ver, zo diep en met zo ſcherpziende Oogen doorſnuffeld. 't Getal dier nieuwe Geſlagten is niet klein. De eerstgemelde heeft 'er in Arabie en Egypte 52 opgetekend: de Heer THUNBERG aan de Kaap en in Japan meer dan 50, de laatſte wel 75 Geſlagten.

Dit maakt een getal van byna anderhalf honderd nieuwe Geſlagten, die dus dat der reeds bekende tot by de *vyftienhonderd* vergrooten. Daar kon ik, van de Planten, die my gedroogd, zo van de Kaap als uit Indie gezonden zyn, nog eenige nieuwen byvoegen. Van alle dezelven zou ik, wel is waar, de naamen, van de meeſten ook de Kenmerken, doch van zeer weinigen de beſchryving kunnen opgeeven: zo dat ik, in deezen, aan het verlangen der Liefhebberen even zo weinig, als aan myn oogmerk en manier van behandeling der Natuurlyke Hiſtorie zou voldoen. Hier komt by, dat nog veele Kruidkundigen in het naſpooren der Planten, op verſcheide deelen des Aardbodems, bezig zyn: zo dat de Kruidkunde in 't kort nog meer vervullingen ſtaat te bekomen; welken een bekwaam Navolger van den Grooten Ridder waarſchynlyk in 't vervolg behoorlyk zal ſchiften en tot het Samenſtel betrekken.

Ondertusſchen kwam het my niet oneigen voor, den Leezer hier een Proef mede te deelen van de gemelde onderzoekingen. Van de Boomen, naamelyk, die buiten de Palm- en Kokosnooten, in het Eerſte Stuk van dit Werk be-

beschreeven, de voornaamste Vrugten tot Spyze in Oostindie uitleveren, was de hoedanigheid der Bloemen onzen Ridder onbekend geweest; weshalve zyn Ed. dezelven uit het Samenstel gelaten hadt. Hy zou ze niettemin tot de EENHUIZIGEN kunnen betrokken hebben; alzo het uit RUMPHIUS genoegzaam bleek, dat derzelver Mannelyke Bloemen een Soort van Katten waren, groeijende, gelyk in onze Hazelaaren, van de Vrouwelyken of Vrugtbeginzels afgezonderd, op den zelfden Stam. Het gene tot de Vrugtmaaking behoort, is thans geheel opgehelderd: zo dat dezelven, die men in 't Maleitsch *Nanca*, *Tsjampadaha* en *Soccun* noemt, volgens den Heer THUNBERG onder de EENHUIZIGE *Eenmannigen* moeten geplaatst worden, om één Geslagt uit te maaken, volgende aan dat van *Ceratocarpus*, hier voor, bladz. 210, beschreeven.

Dit Geslagt heeft zyn Ed., niet ten onregte, RADEMACHIA getyteld: aangemerkt de byzondere Gunste, zo door hem in 't byzonder, als door de Liefhebbers der Natuurlyke Historie in 't algemeen, genooten van den Wel Edelen Gestrengen, zeer Geleerden Heer Mr. J. C. M. RADERMACHER, die de aanzienlyke Waardigheid van *Raad Extraordinair* van Nederlandsch Indie thans met niet minder roem bekleedt, dan de Directie van het *Bataviaasch Genootschap*, tot nut van Konsten en Weetenschappen en ter bevordering van den Welvaart

vaart der Oostindische Volkplantingen, door zyn Ed. en andere voornaame Persoonen, in den voorleedenen Jaare 1778 te Batavia opgerigt. Die Gunste immers, van gedagten Wel Edelen Heer, is my in het beschryven deezer Natuurlyke Historie by uitstek gebleeken, in de bezorging van zo menigvuldige Zaaken, inzonderheid het Planten-Ryk betreffende, welke hebben kunnen dienen, om dit Werk met keurlyke Afbeeldingen van Japansche en andere Oostindische Gewassen, nooit te vooren in 't licht gebragt, te versieren. In 't byzonder munt dezelve uit, in het toezenden van Takken met Blad, Bloem en Vrugt, zo gedroogd als in Liqueur, van de gezegde Boomen: des ik niet heb kunnen nalaaten, de beschryving daar van hier in te voegen en de Afbeelding naar myne Natuurlyke Voorwerpen te doen maaken.

Ik zoude, wel is waar, reeds voor eenigen tyd, op eene andere manier, de korte beschryving van deezen Boom, met deszelfs Kenmerken door den Heer THUNBERG, die gezegde Wel Edele Gestrenge Heer my voor twee Jaaren hadt laaten toekomen, afzonderlyk in 't licht hebben kunnen brengen: maar onder de hand verneemende, dat die zelfde beschryving aan één onzer Vaderlandsche Geleerde Genootschappen was medegedeeld, achtte ik best, af te wagten, welk gebruik hetzelve daar van maaken zou. Dit, nu, myns weetens, niet geschied,

ſchied, en misſchien uit gebrek van een bekwaame Afbeelding, of om andere redenen, agtergebleeven zynde; zo vond ik my bevoegd, om dezelve aan 't licht te geeven, en achtte de beminnaars der Plantenkunde, niet alleen, maar zelfs de Liefhebbers der Natuurlyke Hiſtorie in 't algemeen, pleizier te zullen doen met eene uitvoerige beſchryving van deezen Boom; waar toe my zo wel de Reistogt van Kapitein COOK, naar de Zuidzee, als zeker Werkje van den geleerden Heer ELLIS, de noodige handleiding gaven. Men vindt in die beiden ook, wel is waar, de Afbeelding van een Takje, met Bladen, Bloem en Vrugten; maar de Liefhebbers zullen ligt zien, hoe zeer de onze, door de kundige hand van den Konſtigen Plaatſnyder, den Heer PHILIPS, naar de Natuurlyke Voorwerpen vervaardigd, die anderen, waar de Vrugten van grootte als Karſtengen zyn, overtreffe. De deelen der Vrugtmaaking zyn 'er uit de Plaaten van voorgemelden Heer FORSTER, volgens deszelfs Waarneemingen, daar ik ook gebruik van gemaakt heb, bygevoegd.

In Amſterdam.
26 Sept. 1779.

MARTINUS HOUTTUYN.

Medicinæ Doctor.

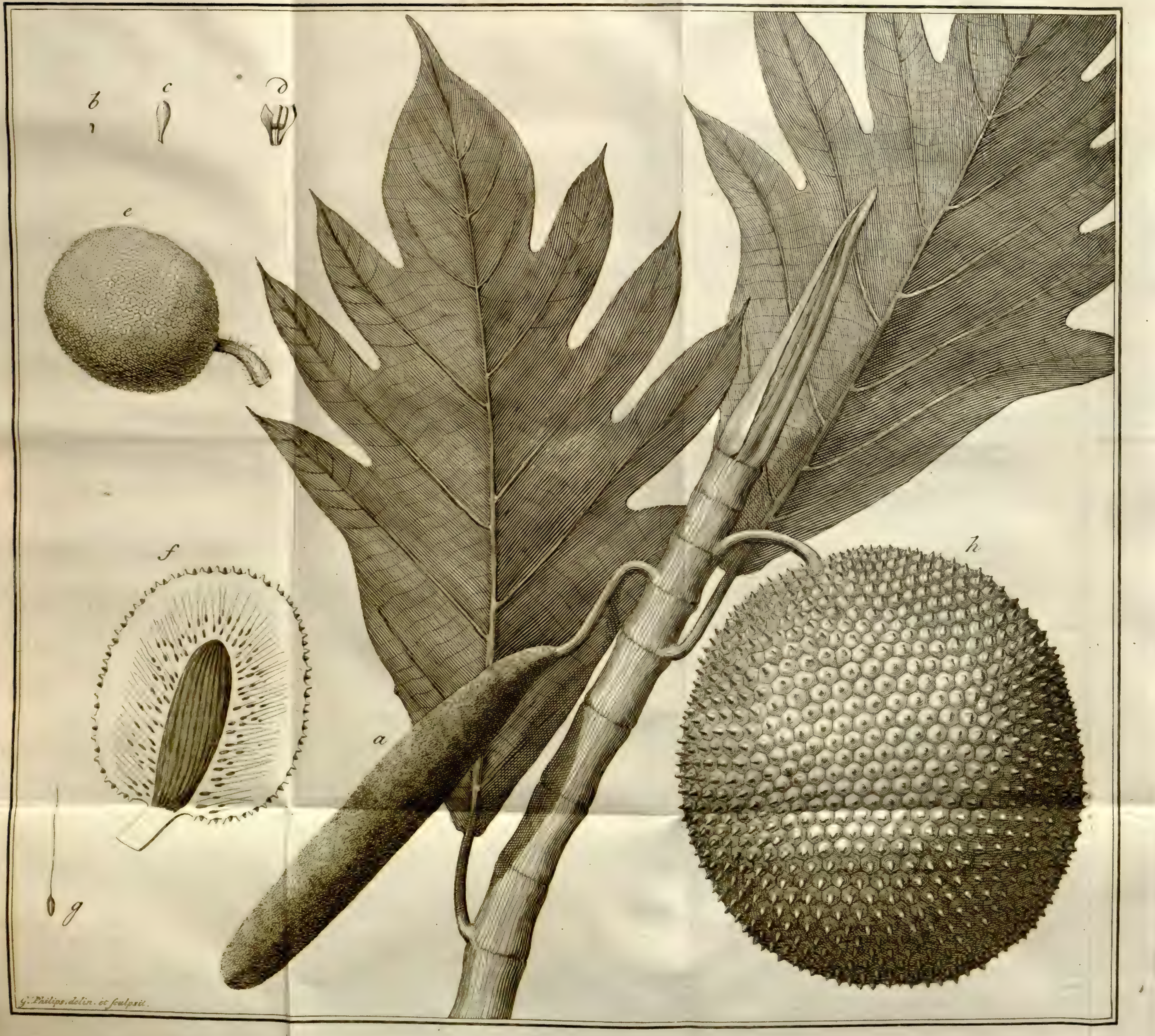
b
c
d
e
f
g
a
h
G. Philips. delin. et sculpsit.

BESCHRYVING
VAN DEN
OOSTINDISCHEN
BROODBOOM.

Deeze is 't, dien men in 't Maleitſch *Soccun*, en op Java gemeenlyk *Soukou* noemt, waar van RUMPHIUS den Latynſchen naam *Soccus* ontleend hadt. Men geeft 'er, op Makasſar, den naam van *Bakar*, op Ternate dien van *Gomo*, en verder onder de Amboineezen dien van *Söun* of *Sune* aan. Hy is eerst kortlings in byzondere aanmerking gekomen; hoewel DAMPIER verhaalt, dat op één der Ladrones of Dieven Eilanden, in de Groote Zuidzee, zekere *Brood-Vrugt* groeide op een Boom, met donkere Bladen, aan wiens Takken Vrugten hingen als Appelen, van grootte als een Stuivers Bol. Ryp zynde, wierdt dezelve geel, zagt en zoet van merg; maar het Landvolk nam dezelve groen en bakteze in een Oven tot de Bast zwart ware, dien zy afſchraapten, eetende dan het binnenſte, 't welk wit en zagt was als de kruim van nieuwbakken Brood, zonder Zaad of Steen, doch, een Etmaal bewaard zynde, wrang wierdt. Agt Maanden in 't Jaar hadt men het genot van die Vrugten en geduurende deezen tyd aten de Inlanders geen ander Brood. Zy verhaalden, dat men

'er op alle de Ladrones overvloed van hadt, maar hy hoorde 'er niet van ſpreeken op eenige andere plaats.

Door VALENTYN is deeze, onder den naam van *Sockomboom*, beſchreeven, doch hy verſchilt van de *Ansjeli* aan de Malabaarſe Kust voorkomende. Men weet thans dat hy in geheel Indie gemeen is en op de Ooſtelykſte Eilanden, inzonderheid in de Groote Zuidzee, de voornaamſte Spyze voor Menſchen, Vee en Vogelen, uitlevert. Lord ANSON nam 'er, byzonderlyk op 't Eiland Tinian, een der gedagte Dieven - Eilanden, twee Soorten van waar, de eene eigentlyk Broodvrugt, *Rima*, de andere *Ducdu* genaamd. De eerſte groeide aan een Boom, wat grooter dan onze Appelboomen, zegt hy, met breede donker groene Bladen, die vyf Inſnydingen aan ieder zyde hadden. Zeer ſlegt is dan die Boom in zyne Reisbeſchryving afgebeeld. De Vrugt, aan Steeltjes als Appelen hangende, was byna rond, zeven of agt Duimen in middellyn en hadt een dikke taaije Schil, aanrypende geel van Kleur. De *Ducdu* geleek 'er veel naa, doch hadt de Bladen langer en niet zo veel ingeſneeden: de Vrugt van byna gelyke grootte, maar van figuur als een Meloen, bevattende dertien of vyftien Zaad-Pitten of Nooten, als kleine Karſtengen, die gebraden zynde zeer wel ſmaakten. Het Scheepsvolk gebruikte, geduurende hun verblyf op Tinian, geen ander Brood. Dit hadt alleen 't

ge-

gebrek, van, oudbakken zynde, wrang te worden en schilferig, eenigermaate (zegt hy) als het Aardappelen-Brood, in de Westelyke deelen van Engeland. Men kon het echter hier voor bewaaren, door het, nieuwbakken zynde, aan Schyven te snyden en in de Zon te droogen; waar door het de smaakelykste Biskuit wierdt (*).

Nader is deeze Boom bekend geworden, door den Reistogt van Kapitein COOK naar de Zuidzee, in den jaare 1769 en 1770, met de Heeren BANKS en SOLANDER. Aan het Eiland *Tahiti*, sedert zo vermaard geworden, komende, bragten deszelfs Opgezetenen hun onder anderen de *Broodvrugt*, die hy zegt te groeijen aan een Boom, van grootte byna als een middelmaatige Eik, hebbende de Bladen ovaal en dikwils anderhalf Voet lang, met diepe Insnydingen als die van den Vygeboom, naar welken zy geleeken door hunne dikte, kleur, en door een Melkachtig Sap, dat zy, gebroken of gekwetst zynde, uitgaven. De Vrugt hadt ongevaar de grootte en figuur van eens Kinds Hoofd, met de Oppervlakte Netswyze als die van een Truffel, gedekt zynde met een dunne Huid; den Steel als het Hecht van een Mesje.

(*) *Extract from Lord Anson's Voyage to the South Seas by* JOHN ELLIS 1775. In 't Nederduitsche Werk van ANSON, by den Boekverkooper *Is. Tirion* uitgegeven, vindt men de beschryving wat verschillende.

je. Het Vleesch, onder de Schil, was zo wit als Sneeuw en een weinig steviger dan versch Brood. Men snecdt de Vrugt in drie of vier stukken, en braadde ze voor dat men ze at. De Smaak geleek eenigermaate naar dien van den Stoel der Artisjokken.

Deeze Vrugt kon men zeven of agt Maanden lang van de Boomen plukken; maar, om 'er in den tusschentyd, dat is in de vier laatste Maanden des Jaars, ook van voorzien te zyn, maakten de Indiaanen daar van een Zuurdeeg, *Mahie* genaamd, welks bereiding dus door hem beschreeven wordt. „ Men vergadert de Vrug-
„ ten, nog niet volkomen ryp zynde, en legt-
„ ze op hoopen, haar digt met Bladen toedek-
„ kende. In die staat ondergaan zy een Gis-
„ ting en worden onaangenaam zoet. De Klok-
„ huizen 'er dan geheel uitgehaald zynde, door
„ zagtjes aan den Steel te trekken, wordt het
„ overige in een Kuil gesmeeten, die tot dat
„ oogmerk, byzonderlyk, in de Huizen is ge-
„ graven, en van onderen zo wel als aan de
„ zyden zorgvuldig met Gras bekleed. Men
„ dekt het alles met Bladen en legt 'er zwaare
„ Steenen op. In deeze staat ondergaat het
„ een tweede Gisting en wordt zuur: waar na
„ het in veele Maanden niet verandert. Wan-
„ neer men 't noodig heeft, neemt men het
„ uit den Kuil, maakt het tot Ballen, windt
„ het in Bladen en bakt het: dus toegemaakt
„ blyft het vyf of zes Weeken goed. Het wordt

„ zo

„ zo wel koud als warm gegeten en de Inboorlin-
„ gen doen zelden een Maaltyd zonder 't zel-
„ ve; maar de Smaak was ons zo onaangenaam
„ als die van in de Pekel gelegde Olyven,
„ gemeenlyk, wanneer menze de eerste maal
„ eet. Nogthans was 'er een Heer in ons Ge-
„ zelschap, die den Smaak van Mahie boven
„ dien van de versche Broodvrugt verkoos" (*).

Op Java en in andere deelen van Indie, daar men overvloed van Ryst of ander Koorn en Vrugten heeft, wordt de Broodvrugt zo veel niet gebruikt. De Inlanders, evenwel, eetenze somtyds gebraden, somtyds met Suiker gekookt; maar het is een zwaar Voedzel, hard om te verduuwen en dus dienstigst voor arbeidzaame Menschen. Die op Java en de andere Westelyke Eilanden groeit, is meest als de gemelde, zonder Zaadpitten naamelyk en de oudste Lieden op Tahiti hadden Doctor SOLANDER verzekerd, dat 'er weleer een overvloed van Zaaddraagende Broodboomen was geweest, doch dat men die verwaarloosd hadt, als de anderen beter achtende, welke door Uitloopers of Looten worden voortgeteeld. Maar op de Molukkes en Zuidooster Eilanden zyn de Zaad of Korreldraagende Broodboomen gemeen: men vindt geene Negery zonder dezelven en het Landvolk leeft meest van de Pitten, die daar in ver-

(*) *Voyage of Captain* COOK &c.

vervat zyn, even als in sommige deelen van Vrankryk van Karstengen.

De eerstgemelde of eigentlyke Broodboom wordt van RUMPHIUS *Soccus Lanosus*, of Wollige Soccusboom geheten; in 't Maleitsch *Soccun Capas*, of Katoen-Soccus, wegens het Wollige Vleesch, dat eenigermaate zweemt naar Katoen of Kapok. Hy merkt aan, dat deeze Boom weinige, spreidende, kromme Takken heeft, met Bladen, zo ruim geplaatst, dat men 'er van alle kanten door heen kan zien. De Bladen, zegt hy, groeijen veelal op 't end der Takken, Roosachtig by malkander, zes of zeven in getal en vertoonen zig dus als een Kaarskroon. Zy zyn zeer groot en styf, met een dikke middelrib, omtrent twee Spannen lang, aan de kanten diep ingesneeden, met vier of vyf puntige Kwabben. In 't aantasten zyn zy niet ruig, zo min als de uiterste Takken, die in een lange Snuit eindigen, welke uit samengerolde Bladen bestaat. Gekwetst zynde geeven zy, zo wel als de geheele Boom, een zeer kleverig Melkvogt uit. In 't midden van de Roos der Bladi[illegible]s een lange ronde Staart, omtrent een Duim dik en een Hand lang, buigzaam, zagt en Wollig, die het Bloeizel maakt, waar agter de Vrugtbeginzels van een Hartvormige figuur, voortgroeijende tot een Vrugt, welke de grootte krygt van eens Kinds Hoofd. Derzelver Schil is dik en groen, bezet met vyf of zeshoekige Wratjes, welke aanmerkelyk ver-

verheven zyn, doch niet fpits of fteekende gelyk in de Durioenen, naar welken deeze Vrugt anderszins zeer gelykt (*).

Verwonderlyk is 't, dat Boomen van het zelfde Klimaat, wier Vrugten zo veel overeenkomst hebben, in Vrugtmaaking dermaate verfchillen. Gedagte Autheur, immers, plaatst de Durioenen in den eerften rang, als de fmaakelykften en laat daar op de Nancaas en Tsjampadahaas of Soorzakken volgen, befluitende dan met de Sockums of Broodboomen. Van deeze, zegt hy, bevat de Vrugt een Wollig Vleefch, drooger dan dat der Soorzakken en ongelyk minder aangenaam dan de lekkere Geley of Slym der Durioenen. Men fchilt 'er den buitenften Bast af en fnydt dat Wollige Vleefch in ftukken, die dan gebraden, en vervolgens in Vleefchnat of Kalappus-Melk gekookt of geftoofd zynde, een Smaak hebben byna als de Stoel der Artisjokken. Dit doen de Amboineezen veel, doch anderen bakken 'er in de Olie Koeken van en fommigen droogen het Merg aan Schyven gefneeden, om het lang te bewaaren: gelyk op Sumatra veel gefchiedt en ook elders, als bevoorens is gemeld.

De

(*) Zie de befchryving van den *Durioen-Boom*, waar van ik thans ook, zo wel een Takje met Blad en Bloem, als de Vrugt in Liqueur bezit, in het II. DEELS, III. STUK deezer *Natuurlyke Hiftorie*, bladz. 209, enz.

De Boom heeft een Aſchgraauwe of byna witte Schors, waar uit, wanneer men 'er in hakt of ſnydt, een witte kleverige Melk zypelt, als gezegd is, waar van men, met Kalappus-Oly, een ſterk Vogellym maakt. De Takken afkappende, loopt die Melk alleenlyk uit den Bast, en uit het Hout niets dan een Waterig Vogt. Tot den Huisbouw kan het niet gebruikt worden, maar het Hart van geheel oude Boomen wordt ſchoon geel, en kan tot Plankjes gezaagd worden, daar men Kistjes van maakt, die zig zeer fraay laaten polyſten. Ook is het, als een goeden Klank geevende, tot Trommels in gebruik by de Amboineezen.

Van deezen Broodboom komen aanmerkelyke Verſcheidenheden voor. Men vindt 'er met minder ingeſneeden Bladen, die ſomtyds geheel ruig zyn, gelyk in de Wilde Sockumboomen, *Soccun Utan* of *Batu* genaamd; maar het voornaamſte verſchil beſtaat, als gezegd is, daar in, dat ſommigen in 't geheel geene, anderen weinige, anderen veele Zaadpitten of Nooten bevatten. Deeze laatſte, genaamd *Soccun Bidji* of Korl-Sockumboomen, hebben ruige Bladen en Vrugten met veele Punten bezet, doch niet ſteekende. Het eerſte wordt aangemerkt een misdragt te zyn; hoewel men de Boomen, die Vrugten zonder Pitten geeven, als gezegd is, op zig zelf ook kan voort-

tee-

teelen, en hier van maakt men het meeste werk op Java en de nabuurige Eilanden. Het schynt dat daaromtrent byna het zelfde plaats hebbe, als met onze Persiken, Pruimen, Appel- en Peereboomen, die wild zyn, wanneer menze van Pitten teelt: doch tam en vrugtbaar, wanneer zy van Uitloopers gekweekt worden en vervolgens door Enting of Afzuiging bekwaam gemaakt en verbeterd.

'T Schynt dat de Heeren FORSTER, zowel als Kapitein COOK, alleenlyk den Broodboom, die Vrugten zonder Korrels draagt, te Batavia aangetroffen hebben. Immers, zy zeggen, „de „Vrouwelyke Vrugtmaaking misdraagt in het „Gewas, dat men aankweekt, en daar door „is de beschryving onvolkomen geworden" (*). Ik heb dezelve niettemin, benevens de Afbeelding der Vrugtmaakende deelen, hier van hun ontleend, als volgt.

AR-

(*) Fructificatio Fœminea abortat in Planta culta: hinc imperfecta evasit descriptio. *Char. Gen. Plant.* Lond. 1776. p. 101.

ARTOCARPUS.

Monoikia monandria.

Flores Masculi.

CAL. *Spathæ* nullæ.

Spadix ſimplex, clavatus, nudus, teres, Flosculis innumeris ſesſilibus tectus.

Perianthium proprium, minimum Membranaceum, bivalve, Valvulis æqualibus, concavis, oblongis, an ſemper clauſis?

COR. nulla.

STAM. *Filamentum* unicum brevisſimum, in fundo Perianthii. *Anthera* erecta, oblonga, longitudine Filamenti.

Flores Fœminei in eadem Arbore.

CAL. *Spathæ* bivalves Ovato-Lanceolatæ compresſæ, deciduæ.

Spadix ovatus, Germinibus plurimis connatis tectus.

Perianthium proprium nullum.

COR. nulla.

PIST.

BROODBOOM.

Eenhuizige eenmannigen.

De Mannelyke Bloemen.

De KELK. Geene *Bloemſcheeden.*

Een enkelde *Bloemſteng*, geknodst, naakt, ſpilrond, met ontelbaare ongeſteelde Blommetjes gedekt.

Een eigen *Bloemkasje*, zeer klein, Vliezig, tweekleppig, met gelyke Klepjes, die holrond en langwerpig zyn, mooglyk ſomtyds gaapende.

De BLOEMBLAADJES ontbreeken.

De MEELDRAADJES. Een zeer kort op den bodem van 't Bloemkasje. Het *Meelknopje* opgeregt, langwerpig, zo lang als 't Draadje.

Vrouwelyke Bloemen op den zelfden Stam.

De KELK. Tweekleppige *Bloemſcheeden*, Eyrond-Lancetvormig, ſamengedrukt, afvallende.

Een Eyronde *Stoel*, met veele ſamengegroeide Zaadbeginzels bekleed.

Geen eigen *Bloemkasje.*

De BLOEMBLAADJES ontbreeken.

De STAM-

PIST. *Germen* cuneatum, apice Globoſo acuminatum. *Stylus* nullus. *Stigma* punctum prominulum marcescens.

PER. *Fructus* Ovato-Globoſus, Farinaceus, conſtans Germinibus connatis, Superficie figuris hexagonis irregularibus exaratus.

SEM. Pro ſingulo Germine ſolitaria, oblonga, apice Pilo longo coronata, inſidentia Receptaculo in centro Fructus, immerſaque Pulpâ.

Gezegde Heeren hebben de Afbeelding der Vrugtmaakende deelen gegeven als op onze PLAAT LXXVI; alwaar *a* de Mannelyke *Bloemſteng* of Kat aanwyst, naar myn Voorwerp verbeterd, welke bekleed is met ontelbaare Blommetjes, in de natuurlyke grootte als *b* voorkomende, by *c* vergroot en geopend by *d*, waar door het *Meeldraadje* in 't gezigt komt met zyn *Meelknopje*. Voorts wyst *e* aan, het gene men gewoon is het *Schepzel* te noemen, zynde by *f* in Doorſneede vertoond, waar uit blykt, hoe de *Zaadbeginzels g*, of onvolkomen Zaaden, in 't midden van de Vrugt, op den *Stoel* zitten, maakende derzelver Haairtjes, waarſchyn-

De STAMPER. Een Wigvormig *Zaadbeginzel*, aan den top gespitst Klootrond. Geen *Styl.* De *Stempel* een uitpuilende verdwynende Stip.

De VRUGT, Eyvormig Klootrond, Meelig, uit samengegroeide Zaadbeginzels bestaande en aan de Oppervlakte met onregelmaatige zeshoekjes uitgegroefd.

ZAADEN voor ieder Zaadbeginzel één, langwerpig, met een lang Haairtje gekroond, zittende op den Stoel in 't midden van de Vrugt, in het Vleesch begraven.

schynlyk, die Wolligheid, van welke bevoorens gesproken is, in het Vleesch der Vrugt *h*.

Zy zeggen, dat de Vrugt deezes Booms, zynde de eigentlyke Broodvrugt, op hunne Plaat 51, *a*, is afgebeeld in de Natuurlyke grootte: maar dezelve heeft aldaar slegts de grootte van een Vuist, zynde op 't langste vier, en vierdhalf Duim over 't kruis, dat wel een klein Kinds Hoofd zou zyn, waar by de Autheuren die Vrugt vergelyken. De uitdrukking, beken ik, is zeer onbepaald, en waarschynlyk zal dezelve, naar den Grond en Groeiplaats, aanmerkelyk in grootte verschillen; als blykbaar is in alle Vrugten. Ik heb

van

van den Wel Edelen Geftrengen Heer RADERMACHER, voorgemeld, berigt ontvangen, dat deeze Vrugt agt of negen Duim lang valt, doch een weinig dunner, zynde eer langwerpig dan volkomen rond; zo dat de grootte ongevaar moet zyn als eens volwasfen Menfchen Hoofd.

Op Java, zegt zyn Wel Edele, groeit ook de Korldraagende, *Soccus Granofus* by RUMPHIUS genaamd, en Soccun Bidji of *Timboul* by de Inlanders, welke vol Pitten is en dus Zaad-

RADEMACHIA.

Monoikia monandria.

Flores Masculi.

CALYX nullus. *Amentum* Cylindricum, fuperne fenfim incrasfatum, Spithamæum, Floribus totum tectum.

COROLLA dipetala. *Petala* oblonga, concava, obtufa, villofa, alba, Filamentum includentia.

STAMEN unicum intra fingulam Corollam, Filiforme, diaphanum, album, Corollæ longitudine. *Anthera* pyramidalis, flava.

Flo-

Zaaddraagende. De Waarneeming, ten dien opzigte, maakt de befchryving van deezen aanmerkelyken Boom volkomen, gelyk dezelve door den Heer Doctor THUNBERG, ter plaatfe zelf is opgemaakt, als volgt (*).

RADEMACHIA.

Eenhuizige eenmannigen.

De Mannelyke Bloemen.

De KELK ontbreekende. Een Rolronde *Kat*, opwaards, allengs dikker, een Span lang, met Bloempjes t'eenemaal gedekt.

De BLOEM tweebladig. De *Bloemblaadjes* langwerpig, holrond, ftomp, pluizig, wit, het Meeldraadje influitende.

Eén MEELDRAADJE in ieder Bloempje, Draadachtig dun, doorfchynend, wit, van langte als de Blaadjes. Het Meelknopje pieramidaal, geel van Kleur.

De

(*) Ik deel het volgende mede, uit een eigen Latynfch Handfchrift van den Heer THUNBERG, my door zyn Wel Ed. Geftrenge bezorgd.

Flores Fœminei in eadem Arbore.

CALYX nullus. *Pericarpium* ovatum Germinibus tectum.

COROLLA nulla.

PISTILLUM. *Germina* convexa, frequentissima, sexangulata. *Stylus* unicus, Filiformis persistens. *Stigma* unicum vel duo, Capillaria, revoluta, Lineam longa.

PERICARPIUM. *Drupa* ovata, muricata, Carnosa multilocularis. Nuces multiplici serie imbricatæ, ovatæ, oblique triquetræ, Tunica tenui vestitæ, magnitudine Juglandis. *Nucleus* albus.

De beknopte Geslagts-Kenmerken der RADEMACHIA zyn dan, volgens zyn Ed., de *Mannelyke Bloemen* tweebladig, zonder Kelk, met één Meeldraadje: de *Vrouwelyke* zonder Kelk of Bloemblaadjes, met één Styl of Stamper en een Vleezige Vrugt met veele Zaadhokjes. Hier van telt hy twee Soorten als

De Vrouwelyke Bloemen op den zelfden Stam.

De KELK ontbreekende. Een Eyronde *Stoel*, met Zaadbeginzels bekleed.

Geen BLOEMBLAADJES.

De STAMPER. Menigvuldige, verhevenronde, zeshoekige *Zaadbeginzels*. Een enkele *Styl*, Draadachtig, blyvende. Een of twee *Stempels*, Haairachtig, omgeboogen, een Linie lang.

De VRUGT Eyrond, gedoornd, Vleezig, veelhokkig: *Nooten* bevattende die in veele ryën op malkander leggen, Eyrond, scheef driekantig, met een dunnen Dop bekleed, van grootte als een Ockernoot; waar in een witte *Kern*.

(1) Rademachia *met ingesneeden Bladen*. I. *Rademachia incisa.* Gesnipperde. Pl. LXXVI.

Deeze, die de Nederlanders-*Broodboom* noemen, heet in 't Maleitsch, naar zyne drie Verscheidenheden, voorgemeld, *Soccun Capas* of Katoen-Soccus; *Soccun Bidji* of Korrel-Soccus: *Soccun Utan* of Wilde Soccus. Hy maakt omstreeks Batavia een regtopstaande *Stam*, van bo-

(1) *Rademachia* Fol. incisis. THUNB. Ms. Soccus Lanosus seu Soccus Capas vel Katoen - Soccus - Boom. RUMPH. *Amb.* I. p. 110. Tab. 32. β. Soccus Granosus seu Soccun Bidji vel Korrel - Soccus - Boom. RUMPH. *Amb.* I. p. 112. Tab. 33. γ. Soccus silvestris seu Soccun utan, vel Wilde Soccus-Boom. RUMPH. *Amb.* I. p. 114. Tab. 34. Artocarpus. FORST. *Char. Gen.* p. 101. T. 51.

boven Takkig, vyf Vademen hoog, zo dik als een Man om zyn Middel. De Takken zyn uitgebreid: de *Bladen*, aan dezelven, groeijen overhoeks, kort gesteeld, langwerpig, tot over 't midden diep ingesneeden, negenkwabbig, geheel effenrandig, uit den haairigen iets ruuwachtig, uitgebreid, van boven donker groen met bleeke Ribben, van onderen bleek. Zy zyn somtyds twee Voeten lang en een Voet breed, geplooid, kleverig, geevende, zo wel als de geheele Boom, wanneer menze kwetst, een Melkachtig Vogt uit. De Bladsteel is byna driekantig, dik, ruig, een Duim lang. De jonge Bladen zyn omwikkeld met twee ongesteelde, Lancetvormige, spitse, holle, ongetande *Stoppeltjes*, die afvallen, van binnen glad, van buiten ruig, een Handpalm groot. De *Bloemen*, aan de enden der Takken, in de Oxels der Bladen, Mannelyk en Vrouwelyk, elk byzonder, voortkomende, hebben een opstaanden ronden ronden ruigen Steel van twee Duimen langte, byna een Vinger dik. De *Vrugt* onryp zynde groen, ryp zynde geelachtig, van grootte als eens Kinds Hoofd, valt verschillende: of *onvrugtbaar* gedoornd, met Sleuven tusschen de Zaadbeginzels Netswyze getekend, zeer korte Stampers en zeer kleine Zaaden; of *vrugtbaar*, met lange Stampers en Zaadbeginzels, stekelig gedoornd en met Nooten gevuld.

Deeze beschryving van den Broodboom, door den Heer THUNBERG, komt in 't zaakelyke met

met de voorgaanden overeen, uitgenomen het laatste, dat de Vrugten stekelig gedoornd (*muricati vel echinati*) zouden zyn; 't welk RUMPHIUS volstrekt ontkent, zeggende dat de spitsen of hoekige Doorntjes, waar mede de Schors bezet is, *week zyn en geenszins steekende*; zo dat men dit slegts van eene gedoornd- of stekeligheid, naar 't uiterlyk aanzien, zal verstaan moeten. De ruigte der Bladen heeft meest in de Wilde Soccus, en byna niet in de Tamme of Katoen-Soccus plaats; gelyk my uit de daar van gezonden Exemplaaren blykt; waar van de Vrugt ook naauwlyks oneffenheden heeft. Ook bevind ik de Bladen zo diep niet ingesneeden, hebbende altoos aan de ééne zyde een punt meer dan aan de andere; 't welk dezelven, in myne Exemplaaren, tien- of agtkwabbig maakt. 't Schynt dat zyn Ed. de beschryving op alle de drie Verscheidenheden toepasselyk heeft willen maaken. Wat zyn verschil in de Geslagts-Kenmerken met die van de Heeren FORSTER aangaat, ziet men ligt, dat het slegts verkiezingen zyn, de twee Blaadjes, die het Meeldraadje insluiten, voor een Bloempje of voor een Kelkje te neemen; 't welk in veele Planten naauwlyks te onderscheiden is, gelyk wy bevoorens meermaals gezien hebben. Het overige bestaat ook meest daar in, of de Bloemsteng, veel naar die van het Kalfsvoet of de Lischdodden gelykende, in 't eerst overend staande, voor een Kat te houden

zy; die meest nederhangen en met Blikjes of Kaffige Blaadjes zyn voorzien (*).

De Afbeelding van den Broodboom, welke men in 't Werk van ANSON vindt, deugt niet, gelyk ik reeds heb aangemerkt. Wenschelyk ware het, dat zulks niet van meer Afbeeldingen en beschryvingen in dat Werk gezegd kon worden. Misschien zyn daar van dergelyke redenen geweest, als de Heer FORSTER, in zyne Voorrede, te berde brengt, ten opzigt van de Reisbeschryving van Kapitein COOK, waar in ook, zo hy vervolgens aanmerkt, Plaaten voorkomen, die gantsch niet echt zyn, wat de gestalte der Menschen aangaat. Van het Loof des Broodbooms, die aldaar op Plaat 16 vertoond is, kan men weinig oordeelen, doch de Vrugten hangen 'er veelal aan te lange Steelen: gelyk zelfs blykt uit den Tak, die op Plaat 10 is afgebeeld, met drie Vrugten als op malkander gegroeid. De Afbeelding van den Heer ELLIS schynt naar die figuur gemaakt te zyn, doch aanmerkelyk verbeterd, met twee Vrugten, in wier Oppervlakte, evenwel, ook een aanmerkelyk gebrek plaats heeft, alzo dezelven niet met zulke ronde Tepeltjes zyn bezet. De myne, op PLAAT LXXVI, is zo wel naar myne gedroogde Takjes, Bladen, Bloemen, als naar de genen, die ik daar van met eene

(*) *Amentum* Calyx ex Receptaculo communi Paleaceo-Gemmaceo. *Phil. Botan.* p. 52.

eene Vrugt, van grootte als een kleine Vuist, in Liqueur bezit, door de hand van den kundigen Plaatſnyder PHILIPS opgemaakt en zo naa aan 't natuurlyke gebragt, als in de verkleining mooglyk was: ten einde den beminnaaren der Plantkunde een ſchets te geeven van 't Gewas van deezen zonderlingen Boom. Men moet alleenlyk opmerken, dat hier weinige Bladen en maar ééne Bloemkat in Plaat vertoond zyn, om alles zonder verwarring nader te kunnen brengen aan de Natuurlyke grootte. Als ook dat de Vrugt, los zynde van het Takje, op de bekwaamſte plaats daar is aangevoegd, zonder acht te geeven, dat zy doorgaans iets laager groeije dan de Bloem.

(2) Rademachia *met onverdeelde Bladen.* II. *Rademachia integra.* Onverdeelde.

Van deezen Boom tekent de Heer THUNBERG alleenlyk aan, dat hy van de Nederlanders, met een Maleitſchen naam, *Nancas Tsjampeda* genoemd wordt, groeijende omſtreeks Batavia op Amboina en elders. De Wortel, Stam en Takken, zegt hy, zyn als in de voorgaande, maar de Takjes en Steelen hebben eene ruigte van lange ſtyve Haairen. De Bladen zyn

(2) *Rademachia* Fol. indiviſis. THUNB. Ms. Saccus Arboreus ſeu Nanca vel ſchoorzakboom. RUMPH. *Amb.* I. p. 104. T. 30. Saccus Arboreus minor ſeu Tsjampadaha. RUMPH. *Amb.* I. p. 107. T. 31.

zyn overhoeks, gesteeld, Eyrond-langwerpig, stomp met een stompe punt, effenrandig, onverdeeld, geribd, van boven groen en glad, van onderen ruig door styve Haairtjes, uitgebreid, een Span groot, met eenen driekantigen gladden Steel, van een Duim langte: de Stoppeltjes als in de voorige.

Nader schynt zyn Ed. deeze Soort niet onderzogt te hebben. My zyn, zo wel droog als in Liqueur, daar van insgelyks Takjes met Blad, Bloem en Vrugt, toegekomen, waar uit my de gezegde ruigte der Bladen van onderen, doch ook die der Bladsteelen blykt; maar de Vrugt- en Bloemsteelen zyn glad en de eene zo wel rond als de andere. De Kat der Bloemen komt nagenoeg overeen met die der voorgaande Soort en schynt uit dergelyke Bloemknopjes te bestaan. De Vrugt, welke ik 'er, omtrent een Vuist groot, van heb, is langwerpig of Eyrond, by den Steel veel dunner dan aan 't andere end; juist zo als RUMPHIUS de *Soorzakken* afbeeldt. Dit is de gemeene Nederduitsche naam van die beide Vrugten, de Groote en Kleine, naamelyk; waar van de eerste, *Nanca* in 't Maleitsch genaamd, tot meer dan anderhalf Voet langte, de andere, die den naam van *Tsjampadaha* voert, tot een Voet langte en dus veel grooter dan eens Menschen Hoofd, groeit. Van buiten zyn deeze Vrugten, volgens RUMPHIUS, dat ook in de myne blykt, vol bezet met hoekige puntjes als ge-

gefleepen Diamanten, doch niet fcherp of kwetzende. Van binnen zynze gevuld met een menigte Pitten als Eikels, omringd met een Slymig Vleefch, dat zeer aangenaam is van Smaak. De Korrels kunnen ook, gebraden zynde, als Karftengen gegeten worden, doch zyn wat hard te verteeren. De figuur van de Vrugt, naar een Zak gelykende, die met kleine Takjes aan den Stam hangt, heeft 'er den Latynfchen naam aan gegeven. De Groote valt overvloedig op Java, Ceylon en verder in de Westelyke deelen van Indie, doch de Kleine Nanca is naauwlyks dan op de Molukkes en andere Oofterlyks Eilanden bekend.

Behalve deeze twee Soorten tel ik nog een derde, die my ook door de goedgunftigheid van gedagten Wel Edelen Geftrengen Heer, daar dit Geflagt den naam van voert, bezorgd is en welke ik dus bepaal.

(3) Rademachia *met onverdeelde Bladen en ronde Vrugten.* III. *Rademachia rotunda.* Ronde.

In de figuur der Bladen komt deeeze met de Nanca overeen, maar heeft geene ruigte, dan aan de Schepzels of Vrugtbeginzels, welke, gelyk die van de Soccun of Broodboom volkomen rond zyn. De Vrugt is my gefchree-

(3) *Rademachia* Fol. indivifis, Fructu rotundo. HOUTT.

ſchreeven tot de grootte van eens Kinds Hoofd te groeijen. Op Java, van waar ik ze bekomen heb, wordt deeze Soort, die ik by RUMPHIUS of anderen niet gemeld vind, *Mandelique* geheten.

BLADWYZER
DER
KRUIDEN.

Van de Letters, voor de Getallen geplaatst, wyst g *het Zevende,* h *het Agtste,* i *het Negende,* k *het Tiende en* l *het Elfde Stuk van het* II. DEEL *der Natuurlyke Historie, aan.*

A.

Aalbes der Arabieren. *h.* 510
Aalkruid. *i.* 401
Aanhangzel der Boomen. *l.* 206
Aapenkop. *i.* 507
Aardakers. *k.* 123. *k.* 192
Aardappelen. *g* 666
(Spaansche) *g* 544
Aardbezie - Klaver. *k.* 300
Aardbezie - Kruid. *i.* 49
Aardgal. *g.* 824 *i.* 435
Aardnoot. *h.* 53
Aardpeeren. *l.* 9
Aardrook *k.* 81
Aard - Saffraan. *g.* 28
Aardveil. *i* 330
Abc - Kruid. *k* 534
Acmelie. *k.* 534
Acorus of Kalmus. *h.* 378
Adonis - Bloem. *i.* 219
Afgodskruid. *g.* 489
Afrikaan. *k.* 725
Agrimonie. *k.* 717
(Moluksce) *k* 542
Akeley. *i.* 171
Akker - Distel. *k.* 465
Akker - Klissen. *h.* 35
Moes *k.* 439
Porselein. *g.* 212
Spurrie. *h.* 688
Alantswortel. *k.* 693
Alcanna (Basterd) *g* 431
Algoede. *g.* 771
Alkekengi. *g* 660
Alleluja. *h.* 656
Aloë. *h.* 353
Alsem of Alst. *k.* 578, 582
Amaranth. *l* 251
(Boomachtige) *l.* 289
Ambrette of Amberboi. *l.* 25
Amethystkruid. *g.* 150
Amsioen. *i.* 100
Ammi - Zaad. *h.* 52, 127
Ammoniak Gom. *h.* 204
Ananas. *h.* 312
Andivie. *k.* 449
Andoorn. *i.* 343
Anemonen. *i.* 182
Angrek. *l.* 166
Angurk. *l.* 215
Anjelier. *h.* 579
Ankerbloem. *h* 436
St. Anthonis Kr. *g.* 521 *i.* 516
St. Anthonis Raapje. *i* 240
Anys. *h.* 224
Appeltjes der Liefde. *g.* 670
Artesi. *k.* 348
Artisjok. *k.* 504
Aschkruid. *k.* 686
Aspergie. *h.* 336
Aster of Sterrekruid. *k.* 665

Aſters. (Chineeſche) k. 678
Auricula. . g. 483
Averoon of Averuit. k. 575
Averoone (Wyfjes). k. 565
Avondbloem. g. 619

B.

Baard - Anjelier. h. 580
Balloté. . i. 352
Balſamina. . i. 150
Balſem. (Tuin - of Hof) k. 573
Balſem - Appel. l. 295
Balſembloem. i. 537
Balſemkruid. i. 324. k. 746
(klein) k. 560, 793
Baniljes. . l. 155
St. Barbers Kruid. i. 687
Baſilik of Balſemkruid. i. 410
Basterd - China. k. 641
Muur. h 682
Saffraan. k 522
Wederik. h. 445
Batatas. g. 541. l. 9
Batattes. l. 359, 364
Bathengel. i. 266
Bdellium. (Gomharst) h. 208
Bedelaars - Kruid. i. 206
Beekeboom. g. 89
Beekſchuim. i. 516
Beemd - Diſtel. k. 490
Beerenblad of Wortel. l. 201
Beeren - Klaauw. b 98, i. 587
Beeren - Oor. g 483
Beeren - Poot. l. 414
Beerwortel. h. 67
Beete. . g. 783
Beetklim. h. 249
Behen - Wortel. l. 38
Belladonna. g. 655
Berg - Alſem. k. 799
Anjelier. b 259
Boontjes. k. 234
Berg - Cicers. k. 180
Filipendula. i. 477
Huislook. h. 638
Knop. h 650
Peterſelie. h. 70
Raponce. g. 592
Sanikel. h. 555
Zoethout. k. 289
Venkel. h. 185
Bernagie. g. 450
Bertram. . k. 786
Bes - Melde. g. 67
Betonie. . i. 340
Beursjes - Kruid, i 629
Bevernel. . h. 219
Bezemkruid. g. 328, 781
(klein) i. 621
Biggenkruid. k. 435
Bietwortels. g. 784
Bilſemkruid. g. 636
Bingelkruid. l. 369
Bitterkruid. k 357
Bitter Moes. g. 746
Blaaskelk. h. 594
Blaaskruid. g. 658
Bladbloem. l. 217
Bladderkruid. i. 206
Bladloos. h. 525
Blik. i. 54
Bloedkruid. g. 332. h. 390. i. 83
Bloemkool. i. 718
Bloempjes in 't Haar. i. 175
Bloemriet. g. 3
Blootzaad. k. 549
Boekweit. h. 483
Boekwinde. h. 485
Boelkens - Kruid. k. 555
Boeren Boonen. k. 209
Boeren - Kers. i. 624
Boerenplaag. k. 465
Bokje. b. 554
Bokkeblad. i. 530
Boksbaard. k. 345

Boks-

Boksboonen. g. 496
Bolderik. h. 669
Bonsemkruid. l. 201
Boom-Aloë. h. 368
Boomplaag. l. 153
Boonen. (Boeren of Tuin-) k. 209
(Roomsche of Turksche) k. 132
Boonkruid. i. 295
Boontjes. (Wilde) k. 209
Holwortel. k. 77
Bootjes-Vrugt. i. 510
Bootpeul. k. 256
Borstelkrans. i. 379
Bosch-Ananas. h. 324
Haanevoet. i. 195
Zuuring. l. 272
Boterbloemen. i. 241, 264
Boterkruid. g. 129
Bourgoens Hooy. k. 324
Braamboos. i. 46
Brandenetel. l. 221
Breekbeen. (Melkgeevend) h. 742
Bremraap. i. 557
Breukkruid. g. 768. k. 703
Brilkruid. i. 652
Britannica. h. 399
Bruinelle. i. 437
Bruinetjes. i. 219
Bruinheilige. i. 326
Bruinkool. i. 718
Bryonie. l. 329
Bulbonac. i. 656
Bylkruid. k. 221
Byvoet. k. 573, 584

C.

Caravances. k. 142
Cardebenedikt. l. 50
Christus-Oogen. h. 671
Chrysanth. k. 738
Cicers. k. 216
(Wilde) k. 265
Cicorey. k. 446
Cistus. i. 122
Citroenkruid. i. 400
Citrullen. l. 315
Combilie-Plant. k. 375
Condrille. k. 375
Contrajerva. g. 357. k. 280
Cymbelkruid. i. 489
Cypreskruid. k. 564

D.

Daauwertje. g. 691
Dalkruid. h. 346, 775
Damastbloemen. i. 702
Dianthera. g. 117
Dikblad. h. 295
Dille. h. 212
Diptam. i. 383
Distel. k. 490
Dokkeblad. k. 545, 636
Dol-Appelen. g. 677
Dolkruid. g. 655
Dolle Kervel. h. 56, 158
Donderbaard. h. 778
Donderboonen. h. 642
Doodkruid. g 653, i. 420
Doorn. k. 467
(Spaansche) l. 47
Doorn-Appel. g. 630
Doorn-Heul. i. 107
Doornzaad. h. 37
Doorns en Distelen. k. 500
Doorwas of Deurwas. h. 20
Doove Netel. i. 332
Dotter. g. 379
Doucette. g. 598
Draakenbloed. h. 390
Draakenwortel. g. 358
Draakskop. i. 405

Dragon. k 588
Driebloem. h. 537
Drie-Distel of Veld-Saffraan. k. 511
Drieëenheids-Bloem. l. 141
Drieslip. k. 806
Driesteen. g. 612
Droevig Kruid. l. 217
Drolbloem. i. 250
Droogbloem. k. 590
Dropwortel. i. 42
Druifkruid. i. 272, l 245
Druivebloem. h 133
Druivenkruid. g. 777
Dubbelblad. h. 515
Dubbelkelk. k. 815
Dudaim. l. 324
Duivekervel. k. 75
Duivelsbeet. g. 240
Duivelsboonen. k. 150
Duivelsdrek. h. 86
Duivelskruid. i. 162
Duivelsmelk. h. 753
Duivels-Oogen. g. 619
Duivenvoet. k. 31
Duizendblad. k. 792, 802
Duizendgrein. g. 218, 767 h. 311
Duizendgulden-Kruid. g 824
Duizendknoop. h. 459
Duizendschoon h 579, l. 254
Dwangkruid. k. 443

E.

Eclipsis Plant. k. 807
Edeldistel. k. 493
Eenblad. h. 352
Eendenpoot. i. 84
Eerenprys. g. 75
Egelkolen, Egelgras. i. 224
Eijer-Plant. g. 678
Eik van Jerusalem. g. 777
Eindeloos. h. 8
Elskruid. i. 606
Endivie. k. 448
Engelwortel. h. 109
Eppe. h. 227, 229
Erven. k. 178, 215
Erwt. k 173
Erwten. (Platte) k. 187
(Wilde) k. 177
Esparsette. k. 243
Esschenkruid. h. 512
Everwortel. k. 489, 508
Ezels Doorn. k. 496
Komkommers. l. 300
Komyn. h. 95
Oogen. k. 150
Ezelsreuk. g. 448

F.

Fenegrick. k. 320
Ficoides. i. 37
Fiekruid. i. 679
Fistelkruid. i. 470
Fluweelbloem. k. 726
Amaranth. l. 262
Fonteinkruid. g. 388. h. 465
Franjebloem. g. 329
Fynstraal. k. 618

G.

Gajate-Struik. k. 229
Galanga. g. 25
Galantwortel. k. 694
Galbanum-Plant. h. 130
Galkruid. g. 120
Gamander. i. 271
Gamanderlyn. i. 286. g. 98
Ganzebloemen. k. 741
(Geele) k. 750
Ganzendistel. k. 426, 361
Ganzerik. i. 54
Ganzevoet. g. 771
Garderobe. k. 565
Gar-

Garnaalen-Moes. g. 716
Geelbloem. i. 263
Geele Heul. i. 89
Geelkruid. h. 723
Gehoorkruid. g. 263
Geitebaard. i. 41, 44
Geitenbek. k. 811
Geitenpoot. g. 563. h. 231. l. 76
Gember. g. 10
(Duitsche) l. 192
Genadekruid. g. 119
Gentiaan. (Gestippelde) g. 808, 814
(Groote) g. 810
(Herfst) g. 828
(Voorjaars-) g. 817
(Zeer kleine) g. 821
Gerards-Kruid. h. 231
Gerwe. k. 802
Geurkruid. k. 559
Geutjes-Aloë. h. 365
Geutjes-Bloem. g. 500
Gezegende Distel. l. 50
Gezegend Hooy. k. 325
Kruid. i. 72
Ginzeng Wortel. l. 417
Gipsminner. h. 568
Giroffels. h. 584
Glaskruid. g. 788, l. 399
Glid- of Glitkruid. i. 315
Glidkruid. i. 433
Globba. g. 181
Godsgenade (Blaauwe) i. 433
Goe Henrik. g. 772
Goede Nagt. g. 570
Gom-Eppe. h. 129
Goudhoek. l. 75
Goudroede. k. 679
Goudsbloem. l. 77
Goudveil. h. 540
Granaatbloem. l. 179
Gras-Kool. k. 491
Grindkruid. k. 642
Grootbloem. h. 653
Grysbaard. k. 344
Grysekom. k. 81
Guichelheil. g. 510
Guichelmuur. g. 330
Gulden-Appelen. g. 670
Gulden Klaver. i. 183
Guldenkruid. k. 658
Gulden Roede. k. 684
Gulden Steenbreeke. h. 541
Gulpzaad. l. 377

H.

Haairbloem. l. 292
Haairster. g. 361
Haairstreng. h. 75
Haanekam. g. 701. k. 245
Haanekammen. i. 450
Haanekammetjes. k. 242
Haanekop. k. 231
(Beweegend) k. 246
Haanepoot. h. 231
Haanevoet. i. 242
Haazen-Geruwe. k. 802
Kool. k. 433
Latuw. k. 364
Leger. g. 690
Oor. h. 19
Haazepoot. g. 318
Haazepootjes. k. 296
Halskruid. g. 587, 610
Handbloem. i. 533
Hangbast. l. 205
Hardbloem. h. 565
Hardkelk. g. 707
Hartgespan. i. 362
Hartvrugt. h. 487
Haverdistel. k. 465
Havikskruid. k. 396, 414
Hederik of Herik. i. 729, 749
Heelbeen. g. 213
Heelwortel. g. 443

Heemst. *k.* 48
Heiden Hyſop. *i.* 136
Heidenſch Wondkruid. *k.* 658, 684
Heil der Zotten. *g.* 512
Heilkruid. *h.* 97
Heilwortel. *l.* 416
Helmkruid. *i.* 429, 514
Hemel-Ladder. *g.* 578
Hemelroosjes. *h.* 671
Hemelſleutel. *h.* 642
Hennip. *l.* 346
Hercules-Knods. *l.* 304
Herders-Taſchjes. *i.* 629
Herfst-Klokjes. *g.* 816
Hertenkruid. *i.* 76
Hertshoorn. *g.* 323. *i.* 632
Hertshooy. *k.* 335, 339
Herts-Poley. *i.* 328
Heulbollen. *i.* 98
Hexen-Melk. *h.* 753
Hoefblad. *k.* 630
Hoefyzer. *k.* 226
Hoenderbeet. *g.* 103. *h* 244 *i.* 337
Holſtok. *h.* 82
Honderdmark. *l.* 219
Honds- of Helmruite. *i.* 520
Hondsbloem. *k.* 388, 416
Hondsdood. *g.* 740
Hondsdraf. *i.* 330
Hondskool. *l.* 273, 370
Hondskop. *i.* 507
Hondsmelk. *h.* 753
Hondsnetel. *i.* 334, 337
Honds-Oog. *k.* 612, 720
Honds-Oor. *g.* 697
Honds-Peterſelie. *h.* 159
Honds-Ribbe. *g.* 316
Honds-Schaft. *l.* 211
Honds-Thym. *k.* 566
Honds-Tong. *g.* 433
Honigſchub. *i.* 768
Hoornbloem. *h.* 681
Hoorn-Heemst. *k.* 35
Hoorn-Heul. *i.* 89
Hoorn-Klaver. *k.* 315
Hoorn-Vrugt. *l.* 210
Hoppe. *l.* 349
Houwmes-Boon. *k.* 146
Huislook. *h.* 640
(Groote) *h.* 778
Hypocuaan-Wortel. *l.* 145
Hyſop. *i.* 298

I.

Indigo. *k.* 247
Ingroen. *i.* 270
Inhames. *l.* 359
Inkhoorns-Wortel. *g.* 518

J.

Jaagt den Duivel. *k.* 326
St. Jakobs Kruid. *k.* 653
Jalappe-Wortel. *g.* 549, 615
Jammes. *l.* 362
St. Jans Kruid. *k.* 332, 336
Japanſch Kruid. *i.* 437
Jenettekens. *h.* 680
Jeruſalems-Bloem. *h.* 674
Jeukboontjes. *k.* 149
Jeuktblad. *l.* 238
Jichtkruid. *i.* 234
Joodenkruid. *i.* 315
St. Joris-Kruid. *g.* 192
Joſephsbloemen. *k.* 346
Juffers-Schoentjes. *k.* 310
Juffertjes in 't Groen. *i.* 175
Juffrouw Merk. *h.* 229
Juſticia. *g.* 111

K.

Kaarden. *i.* 181
Kaardenkruid. *g.* 232
Kaarsbloem. *h.* 673

Kaars-

Kaarskroon. g. 730
Kaasjes-Kruid. k. 59
Kaauwoerde. l. 303
Kaauwoorden. l. 310
Kadjang. (Chineesche) k. 144
(Gemeene) k. 161
(Groene) k. 140
Kafbloem. g. 696
Kalabas. l. 302
Kalaminth. i. 402
Kalfs-Oogen. k. 744
Kalfsmuil. i. 506
Kalfsvoet. l. 181, 190
Kali. g. 788
(Besdraagende) g. 797
(Kleine Ruige) g. 792
(Kleine Witte) g. 782
(Steekende) g. 786
Kalmus. h. 377
Kamferkruid. g. 368
Kamille. k. 777
(Edele of Roomsche) k. 781
(Gemeene) k. 761
(Stinkende of Wilde) k. 784
(Welriekende) k. 760
Kamkruid. k. 736
Kanarische Klokjes. h. 383
Kandraager. l. 172
Kankerbloem. k. 388
Kankerbloemen. i. 95
Kankerkruid. g. 417
Kantaloepen. l. 322
Kantenkruid. g. 57
Kardamom. g. 14
Kardinaals Bloem. l. 124
Karels Scepter. i. 472
Karkarren. k. 155
Karoot. h. 48
Karthuizers-Bloem. h. 580
Karwey. h. 217
Kattekruid. i. 303
Katteftaart. g. 57
Katteftaart-Amaranth. l. 263
Katteftaart-Netelkruid. l. 289
Kattenpoot. k. 605
Katten-Wortel. g. 192
Keelkruid. k. 463
Keizertje of Koningje. g. 482
Kennip. l. 345
Kers. (Wilde) i. 689
Kervel. h. 168, 171
(Wilde) h. 172
Keukenschelle. i. 186
Keul of Kun. i. 292
Keulen. l. 363
Keyk of Wilde Radys. i. 738
Keykens. h. 580
Kikker-Slaa. g. 396
Kittelbloem. k. 170
Kivits Eijer Bloem. g. 764
Klapperroozen. i. 95
Klaver. k. 281
Klaver-Anemone. i. 195
Klaver-Zuuring. h. 654
Klaveren. (Gehoornde) k. 310
Kleefkruid. g. 292
Kleer-Ooge. g. 199
Kleinpoot. l. 102
Klepheul. i. 105
Klim. i. 205
Klimboon. k. 131
Klisfen, Klitten of Kladden. k. 452
(Kleine) l. 241
Klisfen-Kruid. h. 702
Klitjes. l. 241
Klokjes. g. 580
Klokjes-Winde. g. 532
Klokkebloemen. i. 172
Klompbloem. g. 126
Knapbesfen. g. 724
Knaptandekens-Kruid. i. 507
Knawel. h. 566
Knikbloem. k. 378

Knods-

Knodsvrugt. i. 739
Knoflook - Kruid. i. 688
Knollen. i. 723
Knolradys. i. 736
Knoopkruid. l. 39
Koe - Oog. k. 789. 820
Koedille. k. 763
Koekkoeks - Bloem. h. 675
i. 660
Koekkoeks - Bood. h. 655
Kogelbloem. l. 104
Kogelpyp. g. 307
Kogelkruid. g. 226
Kollebloemen. i. 95
Kolobrietjes - Boom. i. 483
Koloquint. l. 317
Komeetkruid. g. 361
Komkommer. l. 317, 326
Komyn. h. 132, 226
Koningin der Planten. l. 418
Koninginne - Kruid. k. 555
Konings - Bloemen. i. 148
Konſtantinopel. h. 673
Konſtantinopels (Kleine)
h. 617
Kool. i. 713
(Karaibiſche) l. 186
Koolzaad. i. 724
Koornbloemen. l. 31
(Turkſche) l. 25
Koornroozen. h. 669. i. 95
Koornvlam. h. 667
Kootkruid. k. 259
Koraalkruid. k. 337
Koraalzaad. k. 168
Koriander. h. 165
Kornetten. k. 370
Kornoelje. g. 336
Korst van de Pot. i. 578
Kraagbloem. k. 609
Kraaijenvoet. g. 323. i. 632
Kraanhals. k. 13
Kraalkruid. g. 47
Krabbekwaad. g. 47
Krabbenklaauw. i. 181
Kransjes - Kruiden. i. 267
Krappe. g. 299
Kreeftbloem. l. 162
Kreupelgras. h. 476
Krieken over Zee. g. 661
Krielzaad. h. 32
Krieuwelkruid. k. 150
Kriſten - Wortel. k. 261
Kriſtoffelkruid. i. 81
Krodde. i. 729
Krok of Wilde Wikken.
k. 201, 205
Krokkeling. g. 321
Kroondoorn. h. 247
Kroon - Kalabas. l. 312
Kroonkruid. k. 220
Kroontjes - Kruid. h. 753
Kroontjes - Kruiden. h. 1
Kroontjes - Zuuring. h. 414
Krop - Salade. k. 370
Kruidje roer my niet. l. 150
Kruipboon. k. 162
Kruipertje. l. 220
Kruipwinde. h. 253
Kruisblad. g. 295
Kruisbloem. i. 415. k. 85
Kruisdiſtel. h. 3
Kruisgras. g. 343. l. 399
Kruiskruid. k. 638
Kruisplant. g. 377
Kruizemunt. i. 321
Kruldiſtel. k. 469
Kun of Boonkruid. i. 295, 297
Kunel. g 151
Kurkuma. g. 28
Kwylwortel. k. 786

L.

Lakplant. h. 694
Lammerkens - Oor. g. 772

Lap-

Lappenbloem. g. 385
Laserkruid. h. 90
Lathyrus. k. 183
(Erwtagtige) k. 197
(Moskeljaat) k. 190
Latuw of Latouwe. k. 369. 371
Lavaskruid. h. 104
Leeken. h 396
Leeuwen-Bek. i. 487, 505
Leeuwen-Oor. i. 376
Leeuwen Poot. l. 97
Leeuwen Staart. i. 375, 556
Leeuwen-Voet. g. 371
Lelietjes van den Dale. h 347
Lepelblads-Kruid. h 738
Lepelkruid. i. 629
Leverkruid. h. 719. i. 183. k 555
Liesch- of Breukkruid k. 703
Lieve Vrouwe Kruid. l. 380
Linsen. k. 211
Longekruid. g 437 k 405
Loodkruid. g 520
Loogkruid. g. 785
Loogkruiden. g. 794
Look zonder Look. i. 688
Loopigkruid. h. 289
Lotus. k. 305
Lotus. (Egyptische) i. 112
St. Luciaan-Kruid. k. 710
Lubbekruid. h. 105
Lugtbloem. l. 157, 169
Luiskruid. i. 157, 468
Luzerne. k. 324
Lychnis. h. 673
Lymkruid. h. 603, 615
Lynen. i. 205

M.

Maagdebloem. l. 247
Maagdepalm. g. 726
Maankruid. h. 400
Maankop. i. 92, 98
Maarte of Mater. k. 757
Madelgeer. g 830
Madelief. (Blaauwe) g. 229
Madelieve. k. 721
Madelieven. (Groote) k. 741
Madelon. k 724
Maijer. (Gedoornde) l. 265
(Gemeene) l. 258
(Veelzaadige) g. 780
(Witte) l. 255
Maleguette. g. 17
Malrove. i. 355
Maluwe. k. 53
(Witte) k. 48
Mandraagers-Kruid. g 654
Manskragt. h. 105
Mans Oor. h. 697
Marie-Distel. k. 480
Marietten. g. 590
Mariolein. (Edele) i. 388
(Wilde) i. 386
Mastbloemen. i. 148
Mater of Moederkruid. k. 748
Mayzoetjes. k. 722
Meekrap. g. 299
Meer-Radys of Miere dik. i62
Meer-Vlegtwortel. h. 496
Meerwortel. h. 8
Meester-Wortel. h. 183
Meirbladen. i. 111
Melde. l. 404
(Stinkende) g. 780
(Wilde) g. 774, 776
Melisse. i. 400
(Molukse) i. 378
(Turkse) i. 410
Melk- of Lieve Vrouwe Distel. h. 480

Melkdistel- of Melkkruid. k. 360, 364
Melkkruid. g. 7, 8
Meloen. l. 321
Meloen-Appel-Bloem. l. 74
Meloten. k. 284
(Gekroonde) k 310
Memorie-Kruid. l. 400
Merveltje de Peru. g 619
Methel-Noot. g. 632
Mey-Appel. i. 85
Meybloemen. h. 347
Mey-Distel. k. 471
Middagbloem. i. 4
Minkyzer. h. 523, i. 591
Minkyzers. g. 351
Miskaars. i. 557
Missebrood. l 205
Moederkruid. k 758
Moeras-Aloë. i. 180
Distel. k. 470
Kroos. g. 66
Moes. h. 333
Muur. h 387
Moes Boom. (Witte) l. 281
Moes-Distel. k. 490
Mol-Salade. k. 355
Molukje. i. 376
Monniken-Rhabarber. h 405
Monnikskappen. i. 158
Monnikskruid. k. 453
Morgenster-Doorn. l. 107
Morina. g. 179
Mos-Muur. h 157
Mosterd i 728
(Wilde) i. 621
Mosterd-Zaad (Wild) i 673, 729
Mottekruid. g. 628, 777. k 594
Moxa (Japansche) k. 585
Muggen-Kruid. h. 470
Muiltjes-Bloem. g. 335
Muizen met Staarten. k. 193
Muizen-Oor. g. 421. h. 634. h. 682. k 399
Muisenstaart. h 310
Munniks-Keulen. l. 363
Munt. i. 318
Muskuskruid. h. 490
Muur h. 243
Muur. (Verschillend) h. 628
Muurbloemen. i 691
Muurpeper. h. 649
Muur-Spurrie. h. 238
Myrrha. h. 205
Myrrhe-Kruid. h. 209
Myterzaad. h. 563

N.

Naaldklim. l. 353
Naalde Kervel. h. 168
Naaldekruid. k. 17
Nagelkruid. i. 73. k. 399
Nagelwortel. i. 71
Nagtschade. g. 664, 673
Nardus-Zaad. i. 176
Narrenkappen. i. 162
Naterwortel. h. 460
Neerzet. h. 722
Neeskruid. g. 131
Negelbloemen. h. 584, 669
Netels. (Doove) i. 332
(Roomsche) l 223, 240
Netelkruid. l. 283
Neusbloem. i. 448
Nieskruid. i. 254
(Wit) l. 385
Nieswortel. i. 257. l. 384
Nigelle. i. 174
Ninsi-Wortel. h. 118
Nootekroon. h. 81

O.

Oebies. *l.* 359
Oever Gras. *l.* 221
Riempjes. *h* 237
Oijevaarsbek. *k.* 1
Onagra. *h.* 437
Orderhave. *i.* 330
Onzer Vrouwe Bedstroo. *i.* 391
Onzer Vrouwe Distel. *k.* 480
Oogentroost. *i.* 454
Oogentroost-Gras. *h.* 622, 683
Oogklaar. *i.* 87
Oorlepel-Kruid. *h.* 600
Ootmoedig Kruid. *l* 163
Opaalkruid. *g.* 106
Opopanax Plant. *h.* 202
Orant. *i.* 507
Orégo. *i.* 382
Osfenbreeke. *k.* 107
Osfen-Oogen. *k.* 150
Osfetong. *g* 429

P.

Paapenkruid. *k.* 388
Paardebloem. *k* 387
Paardeboonen. *k.* 210
Paarde Venkel. *h* 82, 143, 190
Paardevoet. *h.* 14
Paardik. *h* 399
Paarl-Aloë. *h.* 366
Paarlkring. *i.* 71
Paarlkruid. *g.* 425
Pannekoeken. *i* 110
Papaver. *i.* 92
Pappegaaijen Kruid. *l.* 254
Pappegaaijen Zaad. *k.* 522
Peradys-Zaad. *g.* 17
Pariskruid. *h.* 489
Partyke. *h.* 711
Patatten. *g.* 541
Paternoster-Kruid. *g.* 5
Patich of Patientie. *h.* 388
Patryskruid. *k* 717. *l.* 401
Peen of Karooten. *h.* 46
Peertsbloemen. *i.* 460
Penning- of Dubbeltjes Blad. *l.* 363
Penningkruid. *g* 509. *i* 655
Penseen of Viooltjes. *l.* 139
Peonie. *i.* 147
Peper. *g* 184
Peper van Guinee. *g* 676
Peperkruid. *i.* 612, 619
Pepermunt. *i.* 324
Peperwortel. *i.* 633
Perchepier. *g* 375
Persen of Persikkruid. *h.* 470
Pest der Tuinen. *h* 232
Peterselie. *h.* 227
(Wilde) *h.* 38, 64. 158
Peterselie-Boom. *l* 420
Piendels. *k* 123
Piet Heins Boonen. *k.* 134
Pillenbloem. *i.* 749
Pimpernel. *l.* 274
Pimpernooten. *k.* 123
Pinksterbloem. *i.* 666
Pinkster-Roozen. *i.* 148
Pinksternagel. *h.* 197
Pis in 't Bed. *k.* 388
Plompen. *g.* 495. *i.* 110
Pluis-Akeleijen. *i.* 217
Pluis-Anjelier. *h.* 590
Poepen-Wortels. *h.* 48
Poddeblad. *k.* 636
Poelruit. *i.* 214
Poley. *i.* 328
(Wilde) *i.* 402
Polie. *i.* 290

Pompoen of Pepoen. *l*. 307
Porselein. *h*. 704
Potatoes. *g*. 669
Potzer. *i*. 568
Prangwortel. *k*. 106
Primula Veris. *g*. 479
Princesse-Boontjes. *k*. 157
Pronkbloem. *k*. 561
Profeeten-Appel. *l*. 319
Purgeer-Vlasch. *h*. 284
Pylen-Kruid. *g*. 40
Pylkruid. *l* 267
Pyltjes Bloem. *g*. 800
Pynappel-Doorn. *k*. 514

Q.

Quadrilje-Kruid. *i*. 130
Quamoclit. *g*. 565
Quendel. *i*. 391

R.

Raapen. *i*. 722
Raapkool. *i*. 718
Radys. *i*. 735
(Wilde) *i*. 622
Rakette. *i*. 725
(Italiaansche) *h*. 729
Ramenas. *i*. 736
Ramie-Kruid. *l*. 234
Rammelaar. *k*. 96
Ranonkel. *i*. 222
Raponce. *g*, 582
Raponsje. *g*. 605
Ratelen. (Geele) *i*. 450
(Roode) *i*. 470
Ratelslang-Wortel. *l*. 393
Reinevaren. *k*. 568
Reur of Roerkruid.
(Klein-) *k*. 608
Reurkruid. *l*. 96
Reynette. *i*. 44
Rhabarber. *h*. 498
Ridderspooren. *i*. 151
Riempjes *h*. 237
Ringbloem. *k*. 773
Rivier-Roos. *h*. 717
Robbertskruid. *k*. 26
Rolklaver. *k*. 305
Rondbloem. *g*. 801
Roodwortel. *i*. 70
Rooloopskruid. *k*. 699
Roomsche Boonen. *k*. 132
Roomse Peper. *g*. 736
Roos van Jericho. *i*. 602
Roowilligen. *h*. 466
Roozenwortel. *l*. 367
Ruigaart. *l*. 86
Ruigbloem. *g*. 494. *h*. 564
Ruigstaart. *i*. 562
Ruiterkroos. *l*. 177
Ruiters-Kruid. *i*. 180
Runderen-Tarw. *i*. 460
Rupsklaver. *k*. 322
Ruuwkruid. *g*. 271
Rynbloemen. *k*. 594
Ryn-Kool. *k*. 440

S.

Saffloer. *k*. 521
Sainfoin. *k*. 221, 241, 243, 325
Salade. *k*. 369
Salie. *g*. 158
(Wilde) *i*. 283
Salomons Zegel. *h*. 349
Salsefi of Sassefi. *k*. 347
Sanikel. *h*. 15
Santorie. *l*. 23
Santorie. (Allergrootste) *l*. 43
(Groote) *l*. 26

Santorie. (Kleine) g. 824
Saturey. i. 295
Selie. h. 63
Sellery of Seldrie. h. 229
Senega - Wortel. k. 92
Senegroen. i. 267
Serillen. h. 117
Serpentstongen. l. 268
Sefamkruid. i. 566
Sefeli. (Ethiopifch) h. 90
Sefelkruid. h. 94
Severzaad. k. 574
Schaamkruid. k. 228
Schaapenpootjes. k. 645
Schaapskruid. l. 116
Schaaps - Zurkel. h. 412
Schaaren. i. 181
Scammoneum. g. 533
Scheef bloem. i. 636
Scheele Oogen. h. 684
Scheerling. h. 55
Schelkruid. i. 86
Scherpkruid. g. 454
Scheurwortel. g. 443
Schildbloem. i. 482
Schild - Meloen. l. 312
Schildzaad. i. 649
Schoonkruid. k. 563
Schorfte. g. 379
Schotelkruid. l. 419
Schottelkruid. g. 92
Schottelftruik. h. 308
Schubwortel. i. 461
Schuimblad. i. 660
Schuim - Papaver. h. 595
Schurftkruid. g. 236
(Schaaps-) l. 117
Schyfzaad. i. 651
Sclarey. g. 159. i. 413
Scorpioenkruid. g. 415
Scorpioenftaart. k. 227
Scorzoneeren. k. 353
Scrofelkruid. i. 513
Sikkelkruid. h. 123
Sinauw. g. 372
Sifers of Cicers. k. 216
Slaapbesfen. g. 655
Slaapbollen. i. 96
Slakkenkruid. k. 326
Slangekruid. g. 458. i. 398. l. 182, 202
Slangenwortel. g. 517. h. 460. k. 351
Slangenwortel. (Zwarte) h. 17
Sleutelbloem. g. 479
Slingerboon. k. 142
Slingerplant. g. 733
Slingerroos. g. 532
Slykertje. i. 552
Smeerblad. g. 128
Smeerwortel. g. 442. h. 235 642
Sneeuw - Gentiaan. g. 821
Snyboonen. k. 133
Soepkruid. h. 436
Soja - Boonen. k. 157
Sophie of Fiekruid. i. 679
Sorbenkruid. g. 332
Soude. g. 788
Soutenelle. g. 488, 562
Spaanfche Kers. h. 431
Spaanfche Peper. g. 682
Speen - Diftel. k. 466
Speenkruid. i. 228
(Groot) i. 514
Speer - Diftel. k. 471
Speerkruid. g. 192, 577
Speerwortel. l. 182, 193
Spergies. h. 337
Spheerdiftel. l. 107
Spille - Diftel. k. 516
Spinagie. l. 343

Spinnekop - Bloem. *l*. 158
Spinnekoppen. *h* 489
Springkruid. *h*. 756. *l*. 300
Springvrugt. *l*. 213, 294
Springzaad. *g*. 690. *l*. 148
Sprinkhaan - Kruid. *g*. 199
Spurrie. *h*. 688
Stalkruid. *k*. 105
Steenbreeke. *g*. 425. *h*. 77 80
542
Steen - Eppe. *b*. 125
Steenkers. *i*. 662
Steenklaver. *k*. 284, 302
Steenkruid. *i* 687
Steen - Raket. *i*. 683
Steen - Thlaspi. *i*. 637
Steen - Venkel. *h*. 79
Steen - Violieren. *i*. 691
Steenzaad. *g*. 425
Stekelbes. *l* 334
Stekelkroon. *h*. 29
Stekels. *k*. 465
Stern - Distel. *k*. 479
Sternmuur. *h*. 619
Sterre - Bloem. *k*. 662
Sterredistel. *l*. 52
Sterrekruid. *g*. 63. *h*. 17
Stevenskruid. *g*. 72
Stinkende Gouw. *i*. 87
Stinkert. *l*. 251
Stippelblad. *k*. 278
Stokkruid. *l*. 66
Stokroos. *k*. 51
Stok - Violieren. *i*. 694
Straalkop. *k*. 513
Strandkruid. *h*. 258
Strandpungen. *g*. 610
Struiskruid. *g*. 363
Struisveer. *l*. 342
Studentenkruid. *g*. 781
Stuiverkruid. *i*. 555
Suikerey. *k*. 446
Suikerwortel. *h*. 117

T.

Taahim - Wortel. *b*. 381
Taanbloem. *h*. 807
Tabak. *g*. 642
Tanddraad. *i*. 641
Tandwortel. *i*. 658. *k*. 786
Tandzaad. *k*. 537
Tandzaader. *g*. 265
Taschkruid. *i*. 608
Tayes - Worteleu. *l*. 187
Thlaspi. *i*. 613, 623, 638
(Gedoornd) *i* 642
Thym. *i*. 391
Tommon - Plant. *g*. 20
Tonderkruid. *k*. 611
Tongen Aloë. *h*. 363
Tongetjes. *i*. 600
Toortskruid. *g*. 624
Tormentil. *i*. 69
Touwdruif. *l*. 378
Toverkruid. *h*. 448
Traswortel. *g* 44
Trechter Winde. *g*. 565
Troffelkruid. *h* 427
Trompetbloem. *i*. 108
Trong - Appelen. *g*. 679
Truffels of Aardbuilen. *i*. 128
Tuilplant. *l*. 114
Tuinel - Distel. *h*. 8
Tuimeldoorn. *h*. 523
Tuin - Anjelier. *h*. 583
Tuin - Boonen. *k*. 209
Tuin - Chrysanthen. *k*. 753
Tuin - Hertshoorn. *g*. 324
Tuinkers. *i*. 616
(Indische) *h*. 433
Tuin - Scheerling. *h*. 157
Tuin-

Tuin Zuuring. *h* 403
Tunisbloem. *k*. 720
Turbith - Wortel. *g*. 547, *h*. 190
Turkſche Boonen. *k* 132
Turrekruid. *i*. 711
Tweeknop. *i*. 554
Tweeſprong. *g*. 278
Tygerpoot. *g*. 576

V.

Valeriaan. *g*. 185
Valkruid. *k*. 708
Varkens - Brood. *g*. 490
Diſtel. *k*. 450
Gras *h* 476
Venkel *h*. 74, 75
Veder - Winde *g* 560
Veegkruid. *h*. 251
Veelgrein. *g* 217
Veelheng. *g*. 307
Veestblad *g* 725
Veld - Anjeliertjes. *h*. 580
Bloempjes. *k*. 722
Cypres. *i*. 273
Diſtel. *k*. 490
Dragon. *k* 800
Eppe. *h*. 2[illegible]9
Hyſop. *i*. 136
Veldkaars. *h* 603
Veldkers. *i* 623
Veld-of Varkens-Klaver. *k*. 292
Komyn *h*. 218
Kruisdiſtel. *h*. 8
Rhabarber. *i* 215
Veldroosje. *i*. 122
Veldroosjes. *i*. 219
Veldruit. *i*. 214
Veld - Saffraan. *k*. 511
Salie. *g*. 164, 173
Spinagie. *g*. 772
Veld Zuuring. *h*. 409
Venkel. *h*. 215
Venus - Bekken. *g*. 236
Verwonderingskruid. *i* 372
Vetmuur *g*. 407
Vetſlaa, Vettekous. *g*. 199
Vezelbloem. *i*. 427
Viltkruid. *g* 379, *i* 367
Vingerhoed. *i*. 525
Vinkoorde. *g*. 727
Violetten. *i*. 694
Violier. *i* 690
Vioolen. *l*. 131
Viſſelkruid. *i*. 624
Vitſen *k* 199, 205
Vlakbloem. *k*. 529
Vlakkenkruid. *k*. 250
Vlambloem. *g* 525
Vlaſch. *h*. 272
Vlaſchblad. *g*. 719
Vlaſchdotter. *i*. 594
Vlaſchkruid. *i*. 492, 501
Vleermuizen - Moes. *l* 299
Vleeſchkruid. *i*. 420
Vlegtkruid. *h*. 495
Vleugel - Zaad. *h*. 192
Vliegenknip. *h*. 527
Vliegenvanger. *h*. 615
Vlooijenkruid. *h*. 470
Vlookruid. *g* 324. *k*. 612
Voetangel. *h* 521
Vogelhooy. *k* 202
Vogelkruid. *h* 244
Vogelnest. *h*. 46
Vogelpoot. *k*. 223
Vokelaar. *k*. 750
Vorſchenbeet. *l*. 374
Vorſchen - Slaa. *g*. 396
Vosſendruif. *h*. 489
Vosſeſtaart. *l*. 263
Vroegbloem. *g*. 70

Vrouwe-Mantel. g. 372
Vrouwe-Roosjes. h. 671, 680
Vrouwe Spiegel. g. 597
Vrouwe Violieren. g. 591
Vrouwen Zegel. l. 355
Vuurkruid. i. 262
Vuurwortel. g. 523. k. 786
Vyfblad. i. 57, 79
Vyfpunt. h. 652
Vyfvingerkruid. i. 59, 65
Vyg der Hottentotten. i. 20
Vygboonen. i. 564. k. 125

W.

Waalwortel. g. 443
Waldenfer. i. 230
Wallen-Diftel. h. 8
Walftroo. g. 281
Wantsdryver. i. 169
Wantszaad. l. 16
Wantz-Zaader. g. 60
Warkruid. g. 378
Wafchkruid. g. 445
Water-Andoorn. g. 149
Betonie i. 516
Bezie. i. 79
Biezen. (Welriekende) h 134
Blad. i. 265
Boelkens-Kruid. k. 538
Drieblad. g. 496
Duizendblad. g. 133, 498. i. 249
Eppe. h 65. h 115
Hanevoet. i. 234
Hennip k. 555
Huislook. l. 178
Kalaminth. i. 326
Kalfsvoet. h. 381 l. 195
Karftengen. g. 354
Water-Kers. i. 668
Kervel. h. 141
Klokjes. l 119
Look. i. 284
Meloen. l. 313
Munt. i. 319, 323
Muur. h 246, 492
Navelkruid. h. 11
Nooten. g. 352
Olyf. g. 804
Paardeftaart. h. 493
Patich. h. 398
Peper. h 464, 469
Pimpernel. g. 91, 611
Pionp. i. 114, 116
Pungen. g. 89
Radys. i. 671
Raket. i. 670
Rhabarber. h. 399
Roozen. i 111
Ruit. i. 214
Scheerling. h 145
Slaa. l 177
Slangekruid. l. 204
Speenkruid. i. 516
Sterrekruid. g. 64
Venkel. h. 143
Violen. i 666
Violieren. g. 498. l. 119
Weegbree. h. 418 l. 177
Wederick. g 5 3
(Gehelmde) i. 433
Weedaart. l 376
Weede. i. 743
Weegbree. g. 309
Weg-Diftel. k 465
(Witte) h 497
Wikken. (Geele) k. 194
(Wilde) k. 201
Wilde Kervel. h. 175
Wyngaard. l. 330

Winde. g. 530
Windgras. i. 549
Windkruid. i. 271
Wintergroen. h. 424, 534
Winterkers. i. 687
Winter-Violieren. i. 703
Wifeno. h. 308
Wit Been. h. 595
Wit Moes. g. 199
Witwortel. h. 349
Wolbloemen. l. 102
Woldiftel k. 426
Woldoorn. k. 483
Wolfsbezie. h. 489
Wolfsboonen. h. 642. k. 127
Wolfsdood, Wolfswortel. i. 162
Wolfsmelk. h. 732
Wolfspoot. g. 148
Wolfsfchyn. g. 455
Wollekruid. g. 622
Wollekruidje. g. 481
Wolvenlaa. g. 438
Wolverley. k. 714
Wonderbloem. g. 614
Wondkruid. h. 24. k. 115, 657
Worgkruid. g. 7 5
Wormkruid. k. 574
Wormzaad. k. 571
Wortelkruid. h. 45
Wortels. (Roode, geele, witte) h. 48
Wondbloem. k. 709
Wouter. h. 723
Wrange g. 379
Wrangekruid. g. 438
Wrattenkruid. g. 418

Y.

Yams. l. 359, 361
Yzerhard. g. 137
Yzerkruid. g. 145. i. 311
Yzoop. i. 299

Z.

Zaagblad. k. 456
Zaagpeul. k. 277
Zagtblad. g. 219
Zand-Anjelier. h. 592
Zandmuur. h 624
Zedoar. g. 13, 39
Zee-Alfem. k 576
Bilfemkruid. i. 592
Conyza. k. 628
Eppe. h. 107
Erwten. k. 176
Ganzevoet. g. 794
Grappe. g. 47
Gras. b. 258
Hertshoorn. g. 321
Kamille. k. 760, 780
Katoen. l. 98
Kool. g. 562, 747 i. 718
Krappe. g. 297
Kruisdiftel. h. 7
Lavendel. g. 420. h. 261
Muur. h. 686
Patich. h. 402
Peterfelie. i. 3
Pinkfternakel. h. 30
Porfelein. h. 624. l. 406
Raket. i. 742
Spurrie. h. 630
Thym. g. 620
Venkel. b. 79
(Gedoornde) h. 30
Winde g. 562
Zeepkruid. h. 573
Zevenblad. h. 231. i. 70
Zevengetyden-Kruid. k. 282
Zevenjaars-Bloemen. k. 604
Zevenjaars-Boonen. k. 155

Zevenkleur-Bloempjes. *l.* 140
Zilverbloem. *i.* 655
Zilverkruid. *i.* 55
Zilverſchoon. *i.* 54
Zizifer. *g.* 153
Zoethout. *k.* 218
(Wild) *k.* 267
Zoetkruid. *h.* 102
Zonnebloem. *l.* 5
Zonnebloempje. *i.* 136
Zonnedaauw. *h.* 288
Zonnekroon. *l.* 67
Zonneminner. *i.* 701
Zonnewende. *g.* 414
Zoutbloem. *g.* 798
Zoutdruif. *g.* 796
Zoutkruid. *g.* 46
Zuigbottel. *h.* 435
Zuuring of Zurkel. *h.* 403
Zuurklaver. *h.* 664
Zwaluwſtaart. *l.* 267
Zwaluw-Wortel. *g.* 759
Zwarte Winde. *h.* 485
Zwartkoorn. *i.* 458
Zwartkruid. *g.* 524
Zwervend Moes. *g.* 561
Zwyneboonen. *g.* 637
Zwynen Diſtel. *k.* 451
Kers. *i.* 632
Slaa. *k.* 428
Zydevrugt. *g.* 747

REGISTER

DER

GESLAGTEN.

Van de Letters, voor de Getallen geplaatst, wyst *g* het Zevende, *h* het Agtste, *i* het Negende, *k* het Tiende en *l* het Elfde Stuk van het II. Deel der Natuurlyke Historie, aan.

A.

Acæna.	g. 367
Acalypha.	l. 283
Acanthus.	i. 587
Achillea.	k. 792
Achyranthes.	g. 696
Acnida.	l. 345
Aconitum.	i. 158
Acorus.	h. 377
Actæa.	i. 81
Adonis.	i. 218
Adoxa.	h. 490
Ægopodium.	h. 231
Æschynomene.	k. 228
Æthusa.	h. 157
Agave.	h. 368
Ageratum.	k. 559
Agrimonia.	h 717
Agrostemma.	h. 667
Aizoon.	i. 37
Ajuga.	i. 207
Alcea.	k. 51
Alchemilla.	g. 371
Aldrovanda.	h. 287
Alisma	h. 418
Allamanda.	g. 725
Allionia.	g. 262
Aloë.	h. 353
Alpinia.	g. 21
Alsine.	h. 243
Althæa.	k. 48
Alyssum.	i. 641
Amaranthus.	l. 251
Ambrosia.	l. 245
Ambrosinia.	l. 180
Amethystea.	g. 150
Ammannia.	g. 348
Ammi.	h. 51
Amomum.	g. 8
Anabasis.	g. 796
Anacyclus.	k. 773
Anagallis.	g. 510
Anastatica.	i. 602
Anchusa.	g. 429
Andrachne.	l. 339
Androsace.	g. 474
Andryala.	k. 425
Anemone.	i. 182
Anethum.	h. 212
Angelica.	h. 169
Anguria.	l. 215
Anthemis.	k 777

An-

Anthyllis.	k. 115	*Barleria.*	i. 581
Antichorus.	h. 451	*Bartsia.*	i. 446
Antirrhinum.	i. 487	*Basella.*	h. 249
Aphanes.	g. 375	*Begonia.*	l. 271
Apium.	h. 227	*Bellis.*	k. 721
Apocynum.	g. 740	*Bellium.*	k. 724
Aquilegia.	i. 171	*Bergia.*	h. 652
Arabis.	i. 706	*Beta.*	g. 783
Arachis.	k. 122	*Betonica.*	i. 340
Aralia.	h. 256	*Bidens.*	k. 537
Arctium.	k. 452	*Biscutella.*	i. 652
Arctopus.	l. 414	*Biserrula.*	k. 277
Arctotis.	l. 86	*Bistorta.*	h. 460
Arenaria.	h. 624	*Blitum.*	g. 67
Aretia.	g. 471	*Boerhaavia.*	g. 42
Argemone.	i. 105	*Borago.*	g. 450
Arnica.	k. 708	*Brassica.*	i. 713
Artedia.	h. 44	*Bromelia.*	h. 312
Artemisia.	k. 573	*Browallia.*	i. 546
Arum.	l. 181	*Bryonia.*	l. 329
Asarum.	h. 697	*Bubon.*	h. 129
Asclepias.	g. 747	*Buchnera.*	i. 541
Asparagus.	h. 336	*Bufonia.*	g. 377
Asperugo.	g. 454	*Bunias.*	i. 739
Asperula.	g. 271	*Bunium.*	h. 53
Aster.	k. 662	*Buphthalmum.*	k. 820
Astragalus.	k. 259	*Bupleurum.*	h. 19
Astrantia.	h. 17	*Burmannia.*	h. 327
Athamanta.	h. 67		
Atractylis	k. 513	**C.**	
Atragene.	i. 198		
Atriplex.	l. 404	*Cachrys.*	h. 81
Atropa.	g. 653	*Cacalia.*	k. 545
Ayenia.	l. 175	*Calceolaria.*	g. 126
		Calea.	k. 563
B.		*Calendula.*	l. 77
		Calla.	l. 202
Ballota.	i. 352	*Callitriche.*	g. 63
Baltimora.	l. 66	*Caltha.*	i. 263

Cam-

Campanula.	g.580	*Cichoreum.*	k.446
Camphorosma.	g.368	*Cicuta.*	h.145
Canarina.	h.382	*Cimicifuga.*	i.169
Canna.	g. 3	*Cineraria.*	k.686
Cannabis.	l.346	*Circæa.*	g. 72
Capsicum.	g.682	*Cissampelos.*	l.378
Cardamine.	i.660	*Cistus.*	i.122
Curdiospermum.	h.487	*Claytonia.*	g.693
Carduus.	k.467	*Clematis.*	i.200
Carlina.	k.508	*Cleome.*	i.749
Carpesium.	k.609	*Cleonia.*	i 443
Carthamus.	k.521	*Clibadium.*	l.251
Carum.	h.217	*Clinopodium.*	i.379
Cassytha.	h.495	*Clitoria.*	k.170
Catananche.	k.443	*Clypeola.*	i.649
Caucalis.	h. 37	*Cnicus.*	k.490
Celosia.	g.701	*Cochlearia.*	i.628
Celsia	i.523	*Codon.*	h.512
Centaurea.	l. 23	*Coldenia.*	g.388
Centella.	l.219	*Collinsonia.*	g.178
Centunculus.	g.330	*Columnea.*	i.585
Cerastium.	h.681	*Comarum.*	i. 79
Ceratocarpus.	l.210	*Cometes.*	g.361
Cerinthe.	g.445	*Conium.*	h. 55
Ceropegia.	g.730	*Convallaria.*	h.346
Chærophyllum.	h.175	*Convolvulus.*	g.530
Cheiranthus.	i.690	*Conyza.*	k.611
Chelidonium.	i. 86	*Corchorus.*	i.139
Chelone.	i.482	*Coreopsis.*	l. 16
Chenopodium.	g.771	*Coriandrum.*	h.165
Cherleria.	h.636	*Coris.*	g.620
Chironia.	g.686	*Corispermum.*	g. 60
Chlora	h.452	*Cornus.*	g.336
Chondrilla.	k.375	*Coronilla.*	k.220
Chrysanthemum.	k.738	*Co rigiola.*	h.237
Chrysocoma.	k.561	*Cortusa.*	g.486
Chrysogonum.	l. 75	*Corymbium.*	l.114
Chrysosplenium.	h.540	*Costus.*	g. 17
Cicer.	k.216	*Cotula.*	k.763

Cram-

Crambe. i. 747
Crassula. h. 295
Cressa. g. 798
Crepis. k. 416
Crinita. g. 561
Crithmum. h. 79
Crotalaria. k. 96
Crucianella. g. 295
Cruzita. g. 377
Cucubalus. h. 594
Cucumis. l. 317
Cucurbita. l. 302
Cuminum. h. 1[illegible]2
Cunila. g. 151
Curcuma. g. 28
Cuscuta. g. 378
Cyclamen. g. 490
Cymbaria. i. 51[illegible]
Cynanchum. g. 735
Cynara. k. 504
Cynoglossum. g. 433
Cynomorium. l. 211
Cytinus. l. 179

D.

Dalechampia. l. 280
Datisca. l. 376
Datura. g. 630
Daucus. h. 45
Delphinium. i. 151
Dentaria. i. 658
Dianthera. g. 117
Dianthus. h. 579
Diapensia. g. 470
Digitalis. i. 525
Dictamnus. h. 513
Diodia. g. 278
Dionæa. h. 527
Dioscorea. l. 359
Dipsacus. g. 232
Disandra. h. 425
Dodartia. i. 562
Dodecatheon. g. 489
Dolichos. k. 142
Doronicum. k. 714
Dorstenia. g. 356
Draba. i. 6[illegible]8
Dracæna. h. 345
Dracocephalum. i. 405
Dracontium. l. 198
Drosera. h. 288
Dryas. i. 76
Drypis. h. 247

E.

Echium. g. 458
Echinophora. h. 29
Echinops. l. 107
Eclipta. k. 807
Elaterium. l. 213
Elatine. h. 492
Ellisia. g. 502
Epidendrum. l. 153
Epilobium. h. 445
Epimedium. g. 335
Eranthemum. g. 70
Erigeron. k. 618
Erinus. i. 537
Eruca. i. 725
Ervum. k. 211
Eryngium. h. 3
Erysimum. i. 683
Erythrina. k. 168
Ethulia. k. 549
Eupatorium. k. 554
Euphorbia. h. 732
Euphrasia. i. 454

Evol-

Evolvulus.	h. 253
Exacum.	g. 307

F.

Fagonia.	h. 519
Ferula.	h. 82
Feuillea.	l. 354
Filago.	l. 96
Forskohlea.	h 691
Fragaria.	i. 49
Frankenia.	h. 383
Fuchſia.	h. 451
Fumaria.	k. 75

G.

Galax.	g. 690
Galega.	k. 250
Galeopſis.	i. 337
Galium.	g. 281
Garidella,	h. 638
Gentiana.	g. 810
Geranium.	k. 1
Gerardia.	i. 478
Geropogon.	k. 344
Gesneria.	i 485
Geum.	i. 71
Ginora.	h. 716
Giſekia.	h. 294
Glaux.	g 718
Glecoma.	i. 330
Globba.	g. 181
Globularia.	g. 226
Glycine.	k. 162
Glycyrrhiza.	k. 218
Gnaphalium.	k. 590
Gomphrena.	g. 80
Gratiola.	g. 119
Grielum.	h. 655
Gundelia.	l. 112
Gunnera.	l. 171
Gypſophila.	h. 568

H.

Haſſelquiſtia.	h. 31
Hebenſtretia.	i. 535
Hedyotis.	g. 263
Hedyſarum.	k. 231
Helenium.	k. 720
Helianthus.	l. 5
Heliophila.	i. 701
Heliotropium.	g. 414
Helleborus.	i. 254
Helxine.	h. 478
Heracleum.	h. 97
Hermas.	l. 413
Herniaria.	g. 767
Hesperis.	i. 702
Heuchera.	g. 806
Hibiscus.	k. 68
Hieracium.	k. 396
Hippocrepis.	k. 226
Hippuris.	g. 57
Holoſteum.	g. 213
Horminum.	i. 413
Hottonia.	g. 498
Houſtonia.	g. 279
Humulus.	l. 349
Hydraſtis.	i. 265
Hydrocharis.	l. 374
Hydrocotyle.	h. 11
Hydrolea	g. 804
Hydrophyllum.	g. 500
Hyobanche.	i. 562
Hyoscyamus.	g. 636
Hyoſeris.	k. 428

Hy-

Hypecoum. g 385
Hypericum. k. 332
Hypochœris. k. 435
Hyssopus. i. 298

I.

Iberis. i. 636
Illecebrum. g 707
Impatiens. l. 148
Imperatoria. h. 183
Indigofera. k. 247
Inula k. 693
Ipomoia. g. 565
Iresine. l. 342
Isatis. i. 743
Isnardia. g. 350
Isopyrum. i. 252

J.

Jasione. l. 116
Jussieua. h. 530
Justicia. g. 111

K.

Kæmpferia. g. 36
Knoxia. g. 279
Knautia. g. 257
Kœnigia. g. 216
Krameria. g. 366
Kuhnia. g. 613

L.

Lactuca. k. 369
Lagoecia. g. 690
Lamium. i. 332
Lapsana. k. 439
Laserpitium. h. 90
Lathræa. i. 461
Lathyrus. k. 183
Lavatera. k. 64
Lechea. g. 224
Leea. l. 265
Leontodon. k. 387
Leonurus. i. 362
Lepidium. i. 612
Ligusticum. h. 104
Limeum. h. 426
Limosella. i. 552
Lindernia. i. 532
Linnæa. i. 548
Linum. h 272
Lithospermum. g. 424
Littorella. l. 221
Lobelia. l. 118
Loeflingia. g. 206
Loeselia. i. 531
Loosa i. 121
Lotus. k. 305
Ludwigia. g. 40
Lunaria. i. 655
Lupinus. k. 125
Lychnis. h. 673
Lycopsis. g. 455
Lycopus. g. 48
Lysimachia. g 503
Lythrum. h. 711

M.

Malope. k. 67
Malva. k. 53
Manulea. i. 533
Maranta. g. 24
Marrubium. i. 355
Matricaria. k. 757
Medeola. h. 416

Me-

Medicago. k. 322
Melampodium. l. 76
Melampyrum. i. 418
Meliſſa. i. 400
Melittis. i. 415
Melothria. g. 203
Mentha. i. 318
Mentzelia. i. 120
Menyanthes. g. 494
Mercurialis. l. 369
Meſembryanthemum. i. 4
Meſſerſchmidia. g. 466
Micropus. l. 102
Milleria. l. 63
Mimulus. i. 568
Minuartia. g. 221
Mirabilis. g. 614
Mitella. h. 564
Moehringia. h. 457
Mollugo. g. 219
Moluccella. i. 376
Momordica. l. 294
Monarda. g. 155
Monnieria. k. 74
Monotropa. h. 525
Monſonia. k. 331
Montia. g. 209
Morina. g. 179
Myagrum. i. 594
Myoſotis. g. 421
Myoſurus. h. 310

N.

Nama. g. 803
Napæa. l. 382
Nepenthes. l. 172
Nepeta. i. 303
Neurada. h. 693
Nicotiana. g. 642
Nigella. i. 174
Nigrina. g. 524
Nolana. g. 467
Nymphæa. i. 110

O.

Obolaria. i. 555
Ocymum. i. 416
Oenanthe. h. 133
Oenothera. h. 437
Oldenlandia. g. 342
Ononis. k. 105
Onopordum. k. 496
Onosma g. 448
Ophiorhiza. g. 517
Origanum. i. 382
Ornithopus. k. 223
Orobanche. i. 556
Orobus. k. 178
Orontium. h. 380
Ortegia. g. 205
Oxalis. h. 654

P.

Pæderia. g. 724
Pæderota. g. 106
Pæonia. i. 147
Panax. l. 416
Papaver. i. 92
Parietaria. l. 399
Paris. h. 489
Parnaſſia. h. 252
Parthenium. l. 347
Paſtinaca. h. 197
Pectis. k. 736
Pedalium. i. 591

REGISTER.

Pedicularis. i. 468
Peltaria. i. 651
Pentapetes. k. 34
Penthorum. h. 652
Peplis. h. 386
Perdicium. k. 717
Periploca. g. 733
Persicaria. h. 463
Peucedanum. h. 75
Phaca k. 256
Pharuaceum. h. 238
Phaseolus. k. 131
Phellandrium. h. 141
Phlomis. i. 367
Phlox. g. 525
Phryma. i 444
Phyllanthus. l. 217
Physalis. g 658
Phyteuma. g. 605
Phytolacca. h. 694
Picris. k. 357
Pimpinella. h. 219
Pinguicula. g 128
Pistia. l. 177
Pisum k. 173
Plantago. g 309
Plukenetia. l. 279
Plumbago. g. 520
Podophyllum. i. 84
Polemonium. g. 577
Polycarpon g. 217
Polycnemum. g. 207
Polygala. k. 85
Polygonum. h 458
Polymnia. l. 71
Polypremum. g. 307
Pontederia. h. 332
Portulaca. h. 704
Potamogeton. g. 388
Potentilla. i. 54
Poterium. l. 274
Pothos. l. 205
Premna. i. 530
Prenanthes. k. 378
Primula. g. 479
Proserpinaca. g 212
Prunella. i. 437
Psoralea. k. 278
Pulmonaria. g. 437
Pyrola. h. 534

Q.

Queria. g. 222

R.

Rajania. l. 364
Ranunculus. i. 222
Rapa. i. 722
Raphanus. i. 735
Reaumuria. i. 179
Renealmia. h. 335
Reseda. h. 722
Reynoutria. h 639
Rhacoma. g. 329
Rheum. h. 498
Rhexia h. 435
Rhinanthus. i. 448
Rhodiola. l. 367
Richardia. h. 382
Ricotia. i. 657
Roëlla g. 603
Roridula. g. 691
Rotala. g. 204
Rubia. g. 299
Rubus. i 46
Rudbeckia. l. 13

Ru-

Ruellia. i. 569
Rumex. h. 388
Ruppia. g. 405

S.

Sagina. g. 407
Sagittaria. l. 267
Salicornia. g. 46
Salſola. g. 785
Salvia. g. 158
Samolus. g. 610
Sanguiſorba. g. 332
Sanguinaria. i. 83
Sanicula. h. 15
Santolina. k. 564
Saponaria. h. 573
Sarothra. h. 251
Sarracenia. i. 107
Satureja. i. 292
Saururus. h. 428
Sauvageſia. g. 692
Saxifraga. h. 542
Scabioſa. g. 236
Scandix. h. 168
Schrebera. g. 805
Schwalbea. i. 465
Schwenckia. g. 125
Scleranthus. h. 565
Scolymus. k. 450
Scoparia. g. 328
Scorpiurus. k. 227
Scorzonera. k. 351
Scrophularia. i. 513
Scutellaria. i. 429
Sedum. h. 640
Selinum. h. 63
Sempervivum. h 778
Senecio. k. 638
Septas. h. 429
Seriola. k. 433
Serpicula. l. 220
Serratula. k. 456
Seſamum. i. 564
Seſeli. h. 185
Seſuvium. i. 2
Sherardia. g. 269
Sibthorpia. i. 550
Sicyos. l 334
Sida. k. 35
Sideritis. i. 311
Sigesbeckia. k. 811
Silene. h. 603
Silphium. l. 67
Sinapis. i. 728
Siſon. h. 125
Siſymbrium. i. 668
Sium. h. 115
Smyrnium. h. 209
Solandra. l. 412
Solanum. g. 664
Soldanella. g. 488
Solidago. k. 679
Sonchus. k. 360
Spergula. h. 688
Spermacoce. g. 265
Sphæranthus. l. 104
Spigelia. g. 515
Spilanthus. k. 529
Spinacia l. 343
Spiræa. i. 40
Stachys. i 343
Stapelia. g. 763
Statice. h. 258
Stellaria. h. 619
Stellera. h. 454
Stemodia. i. 554
Steris. g. 800

Stratiotes. i. 180
Struthiola. g. 363
Subularia. i. 606
Swertia. g. 808
Symphytum. g. 441

T.

Tagetes. k. 725
Tamus. l. 355
Tanacetum. k. 568
Telephium. h. 235
Teucrium. i. 271
Thalia. g. 40
Thalictrum. i. 209
Thapsia. h. 192
Theligonum. l. 273
Thesium. g. 719
Thlaspi. i. 623
Thryallis. h. 524
Thymbra. i. 297
Thymus. i. 392
Tiarella. h. 563
Tillæa g. 412
Tillandsia. h. 321
Tordylium. h. 32
Torenia. i. 511
Tormentilla. i. 69
Tozzia i. 466
Trachelium. g. 610
Tradescantia. h. 329
Tragopogon. k. 345
Trapa g. 352
Trianthema. h. 537
Tribulus. h. 521
Trichosanthes. l. 292
Trichostema. i. 427
Tridax. k 806
Trientalis. h. 423
Trifolium. k 281
Trigonella. k. 315
Triosteum. g. 612
Triumfetta. h 701
Trollius. i. 250
Tropæolum. h. 431
Truëllum. h. 427
Turnera. h. 232
Turritis. i. 711
Tussilago. k. 630

U.

Urtica. l. 222
Utricularia. g. 131

V.

Valantia. l. 393
Valeriana. g. 185
Vandellia. i. 554
Velezia. g. 807
Vella. i. 600
Veratrum. l. 384
Verbascum. g. 622
Verbena. g. 137
Verbesina. k. 815
Veronica. g. 75
Vicia. k. 199
Vinca. g. 726
Viola. l. 131
Visenia. h. 308

W.

Willichia. g. 203

X.

Xanthium. l. 241

Z.

Zanonia. l. 353

Zinnia. k. 733

Ziziphora. g. 153

Zoegea. l. 22

Zygophyllum. h. 515

De PLAATEN zyn dus ingevoegd.

PLAAT LXX tegenover Bladz. 21.

.... LXXI. — — — 157.

.... LXXII. — — — 253.

.... LXXIII. — — — 295.

.... LXXIV. — — — 357.

.... LXXV. — — — 365.

.... LXXVI. — — — 433.